

LEKSYKON
BEZPIECZEŃSTWO
WYBRANE POJĘCIA

Leksykon – Bezpieczeństwo – Wybrane zagadnienia
Pod redakcją dr Pawła Chodaka

Recenzenci:

Prof. zw. dr hab. Stanisław Sagan
Prof. dr hab. Jerzy Zawisza

ISBN 978-83-62753-54-3

Korekta: Hanna Madziar

Skład, łamanie, projekt okładki, druk: Arfa s. c. B. Szczygieł, R. Wachowicz

Copyright by Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi.
Wszelkie prawa zastrzeżone. Kopiowanie, przedrukowywanie i rozpowszechnianie całości
lub fragmentów niniejszej publikacji bez zgody wydawcy zabronione

Nakład: 200 egzemplarzy

Wydawca: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej
im. Alcide De Gasperi w Józefowie
05-410 Józefów, ul. Sienkiewicza 4
tel./fax: (48) 22 789 19 03
www.wsge.edu.pl
e-mail: wydawnictwo@wsge.edu.pl

LEKSYKON
BEZPIECZEŃSTWO
WYBRANE POJĘCIA

Pod redakcją dr Pawła Chodaka

Józefów 2015

Spis treści

Wprowadzenie	5
Autorzy haseł	6
Wykaz haseł	7
Skorowidz haseł	317
Źródła	329
Noty o autorach haseł	362

WPROWADZENIE

Zmiany zachodzące w otaczającej nas rzeczywistości związane z szeroko rozumianym bezpieczeństwem, wymagają podejmowania przez przedstawicieli nauki ciągłej analizy pojęć związanych z tą dyscypliną w obszarze nauk społecznych. Wynikiem tej działalności jest opracowanie Leksykonu, zawierającego wybrane hasła, które w ocenie autorów są niezbędne do realizacji misji szerzenia wiedzy o bezpieczeństwie.

Oddając w Państwa ręce nasze opracowanie, autorzy kierowali się przede wszystkim potrzebą przedstawienia zaktualizowanych informacji na temat poruszanych zagadnień. Starano się opracowywać hasła na podstawie najnowszej literatury oraz obowiązujących regulacji prawnych, tak aby czytelnik miał świadomość, iż otrzymuje aktualną wiedzę oraz wiedział skąd pochodzi i jak ją można pogłębić.

Leksykon nie zawiera wszystkich haseł związanych z bezpieczeństwem, ponieważ temat ten jest zbyt obszerny, aby ująć go w jednym opracowaniu. Ograniczenie to może być jednocześnie wyzwaniem dla autorów, aby w przyszłości podjąć trud opracowania encyklopedii bezpieczeństwa.

Autorzy Leksykonu to pracownicy naukowcy Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej w Józefowie oraz Wojskowej Akademii Technicznej w Warszawie. Informacje na temat autorów umieszczono w opracowaniu, celem przybliżenia ich Państwu.

Leksykon jest skierowany do szerokiego grona osób poszukujących aktualnych informacji z zakresu bezpieczeństwa.

Autorzy mają nadzieję na przychylne przyjęcie opracowania.

dr Paweł Chodak

AUTORZY HASEŁ

1. Zygmunt Domański [ZD]
2. Katarzyna Ferszt-Piłat [KFP]
3. Edward Kołodziński [EK]
4. Piotr Krajewski [PK]
5. Iwona Niedziółka [IN]
6. Aleksandra Szejniuk [AS]
7. Anna Orzyłowska [AO]
8. Tomasz Binek [TB]
9. Małgorzata Such-Pyrgiel [MSP]
10. Krzysztof Dziurzyński [KD]
11. Bronisław Sitek [BS]
12. Anna Krajewska [AK]
13. Elżbieta i Jerzy Szafrąscy [ES] [JS]
14. Paweł Sitek [PS]
15. Magdalena Szpanowska [MSz]
16. Paweł Chodak [PC]
17. Magdalena Sitek [MS]
18. Magdalena Sosnowska [MSo]

WYKAZ HASEŁ

Administrowanie bezpieczeństwem

zarządzanie sprawami bezpieczeństwa (od łac. administrare – być pomocnym, obsługiwać, zarządzać); działalność organizatorska realizowana przy pomocy aparatu urzędniczego, obejmująca zakres spraw z dziedziny bezpieczeństwa, regulowana przez normy prawne. Jako system a.b. stanowi zbiór powiązanych ze sobą i współpracujących instytucji w zakresie bezpieczeństwa. Spełnia następujące funkcje:

- inicjuje działalność organizatorską w dziedzinie bezpieczeństwa;
- wskazuje dziedziny życia i gałęzie gospodarki wpływające na bezpieczeństwo;
- planuje przedsięwzięcia dotyczące bezpieczeństwa;
- rozwiązuje problemy z tym związane;
- reguluje działania na rzecz bezpieczeństwa;
- organizuje biurokrację cywilną i wojskową w działaniach na rzecz bezpieczeństwa;
- wskazuje akty prawne i środki oraz sankcje grożące za uchylanie się od świadczeń.¹[ZD]

Bezpieczeństwo

to stan, który daje poczucie pewności istnienia i gwarancje jego zachowania oraz szansę na doskonalenie. Termin pochodzi z łacińskiego słowa sine cure i oznacza stan „niezagrożenia”, spokoju, pewności. Bezpieczeństwo jest naczelną potrzebą człowieka i grup społecznych oraz podstawową potrzebą państw i systemów międzynarodowych. Brak bezpieczeństwa wywołuje niepokój i poczucie zagrożenia. Ma charakter podmiotowy i odnosi się do człowieka, grupy społecznej, państwa, organizacji czy systemu międzynarodowego. Jest to sytuacja odznaczająca się brakiem ryzyka utraty czegoś co człowiek szczególnie ceni, na przykład zdrowia, pracy, szacunku, uczuć, dóbr materialnych. Wyróżnia się m.in. bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne, globalne, regionalne i narodowe oraz militarne, polityczne, społeczne, fizyczne, psychiczne, socjalne, strukturalne i inne. Bezpieczeństwo ma na celu tworzenie ogólnego ładu i poczucia stabilizacji.²[ZD]

Bezpieczeństwo międzynarodowe

to układ stosunków międzynarodowych, zapewniający wspólne bezpieczeństwo państw i społeczności międzynarodowych. B.M. jest wynikiem międzynarodowych procesów i zjawisk, które wpływają na eliminację konfliktów zbrojnych, minimalizowanie skutków problemów globalnych, stabilizację polityczną i zrównoważony rozwój gospodarczy. W zakresie przedmiotowym bezpieczeństwo międzynarodowe obejmuje zespół uwarunkowań, w których państwa nie czują się zagrożone atakiem militarnym oraz presją polityczną lub gospodarczą, mając możliwości swobodnej realizacji własnego rozwoju i postępu. W zakresie podmiotowym, bezpieczeństwo międzynarodowe obejmuje uczestników stosunków międzynarodowych i odnosi się do pojedynczych państw i relacji między tymi państwami.

W zakresie funkcjonalnym, dotyczy dynamiki i rozwoju obiektywnych i subiektywnych aspektów bezpieczeństwa.

Bezpieczeństwo międzynarodowe obejmuje przetrwanie (państwa, narodu, grupy etnicznej), integralność terytorialną, niezależność polityczną oraz jakość życia.³[ZD]

Bezpieczeństwo militarne

jeden z rodzajów bezpieczeństwa państwa. Jego podmiotem jest państwo, a jego istotą ochrona potrzeb i wartości państwa. B.M. służy ochronie fundamentalnych wartości jakimi są zachowanie całości i integralności terytorialnej, przetrwanie narodu i zachowanie tożsamości państwowej oraz utrzymanie suwerennej władzy. B.M. to proces obejmujący różnorodne działania i środki, których celem jest przeciwdziałanie zagrożeniom zewnętrznym i wewnętrznym, mogącym spowodować groźbę użycia siły militarnej w celu naruszenia terytorium i ograniczenia suwerenności państwa oraz utrzymanie zdolności do przeciwstawiania się użyciu siły militarnej. Jest to stan uzyskany w rezultacie utrzymywania odpowiednio zorganizowanych i wyposażonych sił zbrojnych oraz zawartych sojuszów wojskowych, a także posiadania koncepcji strategicznej wykorzystania będących w dyspozycji sił, stosownie do zaistniałej sytuacji.⁴[ZD]

Bezpieczeństwo narodowe

to stan uzyskany w rezultacie odpowiednio zorganizowanej obrony i ochrony przed wszelkimi zagrożeniami militarnymi i niemilitarnymi, wewnętrznymi i zewnętrznymi, z użyciem sił i środków pochodzących z różnych dziedzin działalności państwa.

B.N. to także najważniejsza wartość i potrzeba narodowa oraz priorytetowy cel działalności państwa, jednostek i grup społecznych. Jest to proces obejmujący różnorodne środki, gwarantujące trwały byt i rozwój narodowy, obronę państwa jako instytucji politycznej oraz ochronę jednostek i całego społeczeństwa, ich dóbr i środowiska naturalnego przed zagrożeniami, które w znaczący sposób ograniczają jego funkcjonowanie lub godzą w dobra podlegające szczególnej ochronie. B.N. to także ogół warunków i instytucji chroniących suwerenność państwa, życie i zdrowie obywateli oraz mienie i majątek narodowy. Jest to stan równowagi pomiędzy potencjałem obronnym kraju a zagrożeniem wywołanym możliwością powstania konfliktu. Jest to również stan świadomości społecznej, w którym powstający poziom zagrożeń nie budzi lęku ani obaw o zachowanie uznanych wartości poprzez posiadane zdolności obronne.⁵[ZD]

Bezpieczeństwo wewnętrzne

w ogólnym rozumieniu oznacza stabilność i harmonijność określonego podmiotu bądź systemu (podmiotu zbiorowego). Obejmuje wszystko to, co wiąże się z równowagą i porządkiem na danym terytorium. Jest jednym z rodzajów bezpieczeństwa, odnoszącym się do zagrożeń, występujących wewnątrz państwa i przeciwdziałania im. To stan struktur politycznych, społecznych i ekonomicznych, który zaspokaja potrzeby i aspiracje państwa i jego obywateli. Należy go postrzegać nie tylko przez pryzmat zagrożeń, ale również szans rozwojowych. Wyróżnia się następujące komponenty bezpieczeństwa wewnętrznego: porządek konstytucyjny, bezpieczeństwo publiczne, bezpieczeństwo powszechne, ochrona życia i zdrowia obywateli, zabezpieczenie majątku narodowego przed bezprawnymi działaniami a także działania zapobiegające skutkom klęsk żywiołowych i katastrof technicznych.⁶[ZD]

Zarządzanie bezpieczeństwem

zbiór powiązanych ze sobą elementów, organów władzy publicznej i kierowników jednostek organizacyjnych, wykonujących zadania związane z kierowaniem bezpieczeństwem, działających w celu zapewnienia ciągłości podejmowania decyzji i działań na rzecz utrzymywania bezpieczeństwa. Jest to praktyczny wyraz realizacji polityki bezpieczeństwa. Przygotowanie podsystemu kierowania bezpieczeństwem ma na celu zapewnienie ciągłości funkcji kierowniczych organów władzy publicznej i kierowników jednostek organizacyjnych, którzy wykonują zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa zarówno w czasie pokoju, jak też w razie zewnętrznego lub wewnętrznego zagrożenia, w tym także w razie wystąpienia działań terrorystycznych lub innych szczególnych zdarzeń kryzysowych, a także w czasie wojny.

Zatem w procesie zarządzania/kierowania bezpieczeństwem udział biorą główne organy kierowania w państwie, odpowiedzialne za realizację zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa zarówno w wymiarze zewnętrznym, jak i wewnętrznym, wraz z obsługującymi je urzędami oraz niezbędną infrastrukturą. Organami tymi w Polsce, są: prezydent (wraz z organami doradczymi), rząd wraz z podległymi mu urzędami, ministrowie, kierujący określonymi działami administracji rządowej oraz główne organy administracji rządowej (na które nałożono zadania z obszaru bezpieczeństwa państwa), a także wojewodowie oraz organy samorządu terytorialnego wraz z obsługującymi ich urzędami. Podstawowe funkcje zarządzania bezpieczeństwem, to jego planowanie, organizowanie, przeprowadzenie, kontrolowanie. Zarządzanie, administrowanie i kierowanie z punktu widzenia akademickiej poprawności terminologicznej nie są pojęciami tożsamymi. Są jednak na tyle bliskie, aby w niektórych sytuacjach móc stosować je zamiennie.⁷[ZD]

Administracja publiczna

całokształt struktur organizacyjnych w państwie oraz ludzi zatrudnionych w tych strukturach, spełniających zadania publiczne, zbiorowe i indywidualne, reglamentacyjne i organizatorskie podmiotów kierowniczych i decyzyjnych. Administracja publiczna to systematyczne i konsekwentne wykonywanie zadań i obowiązków

przypisanych przez porządek prawny organom państwa i innym podmiotom wykonującym funkcje administracyjne. W Polsce do administracji publicznej zalicza się: organa administracji rządowej (naczelne, centralne, wojewódzkie, powiatowe zespolone i niezespolone), organa administracji samorządowej (terytorialne, zawodowe, gospodarcze) i inne organa administracji państwowej (np. Państwowa Inspekcja Pracy, Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji i inne).

Administrację państwową tworzą wszystkie urzędy i instytucje, których zadaniem jest bezpośrednio zarządzanie różnymi dziedzinami życia społecznego. W Polsce A.P. dzieli się na rządową i samorządową. Organami administracji rządowej są naczelne organa administracji rządowej (Rada Ministrów, ministerstwa), centralne (GUS, UOKiK, ZUS), terenowe (wojewoda, wojewódzka administracja zespolona, organy administracji niezespolonej). Organami administracji samorządowej, to wójt, burmistrz, prezydent miasta, zarząd powiatu ze starostą, zarząd województwa z marszałkiem.⁸[ZD]

Administracja wojskowa

element administracji publicznej, obejmujący ogół zadań i czynności wykonywanych przez organy wojskowe w zakresie władzy wykonawczej, wyłączając strategię i taktykę. Obejmuje wszystkie sprawy sił zbrojnych nie wchodzące w zakres dowodzenia i szkolenia, mające na celu zapewnienie instytucjom i jednostkom wojskowym wszystkiego co jest im niezbędne do funkcjonowania w czasie pokoju i walki;

- dziedzina nauk wojskowych, badająca organizację, skład, uzupełnianie, bytowanie i mobilizację sił zbrojnych;
- kierownictwo wojskowe w czasie wojny na opanowanych lub okupowanych terenach wojskowych nieprzyjaciela;
- wewnętrzne kierowanie jednostką wojskową.⁹

Bitwa

to decydujące starcie zbrojne sił głównych stron prowadzących wojnę, od którego rezultatów zależy wynik wojny lub kampanii. To zespół operacji lub walk na lądzie, na morzu i w powietrzu, w określonym czasie i obszarze, zgodnie z za-

miarem dowódcy, dla osiągnięcia pośredniego celu prowadzonej operacji. W zależności od celów, rozmachu i zaangażowania sił rozróżnia się bitwy o znaczeniu operacyjnym i strategicznym. Z punktu widzenia środowiska i obszaru, na którym bitwa jest prowadzona, rozróżnia się bitwy na lądowych teatrach działań wojennych, w których obok wojsk lądowych i lotnictwa mogą brać udział siły marynarki wojennej, bitwy powietrzne, prowadzone głównie przez lotnictwo oraz bitwy morskie, prowadzone przez siły marynarki wojennej. Osiągnięcie celu operacji polega na pomyślnym zrealizowaniu rozkazów i zadań pośrednich poprzez przygotowanie oraz stoczenie wielu bitew zaczepnych i obronnych. Bitwa stanowi próbę sił materialnych i moralnych przeciwstawnych stron, związków operacyjnych, w których każda będzie dążyć do narzucenia swej woli przeciwnikowi, rozbicia lub zniszczenia jego głównych sił, załamania jego woli walki i zmuszenia do kapitulacji.¹⁰[ZD]

Wojna

kontynuacja polityki z użyciem siły militarnej, której wyrazem jest walka zbrojna prowadzona dla osiągnięcia celów militarnych, określonych w polityce państwa. Według prawa międzynarodowego wojna jest konfliktem zbrojnym między państwami. Zgodnie z III konwencją haską z 1907 r., podjęcie działań wojennych powinno być poprzedzone umotywowanym powiadomieniem danego państwa lub ultimatum z warunkowym wypowiedzeniem wojny, z jednoczesnym zawiadomieniem państw neutralnych o stanie wojny. Rozpoczęcie działań wojennych bez uprzedniego wypowiedzenia, stanowi zbrodnię przeciwko pokojowi. Rozpoczęcie wojny między państwami pociąga za sobą liczne skutki prawne, dyplomatyczne, gospodarcze, handlowe, a przede wszystkim zmienia się sytuacja ludności oraz majątku publicznego i prywatnego. Pakt Brianda-Kelloga z 1923 r., potępił uciekanie się do wojny jako środka rozwiązywania sporów międzynarodowych oraz jako narzędzia polityki państwowej. Te same zasady potwierdza Karta Narodów Zjednoczonych. Zakaz prowadzenia wojny, jako narzędzia polityki, jest podstawową zasadą prawa międzynarodowego. W literaturze przedmiotu występuje wiele rozróżnień i określeń tego pojęcia w zależności od przyjętego kryterium

i ocen. Z prawnego punktu widzenia, wyróżnia się wojny agresywne i obronne. Ze względu na charakter przeciwieństw między stronami, wyróżnia się wojny między narodami lub państwami, wojny międzynarodowe oraz wojny domowe. Ze względu na zasięg terytorialny, zdarzają się wojny światowe i często występują lokalne. Ze względu na stopień bezwzględności w stosowaniu przemocy, można mówić o wojnie totalnej. Z punktu widzenia wykorzystania potencjałów wojennych, mówi się o wojnach ograniczonych i nieograniczonych. Ze względu na stosowane środki rażenia, wyróżnia się wojnę konwencjonalną i wojnę jądrową. W zależności od organizacji sił, wyróżnia się wojny regularne i partyzanckie. Ze względu na charakter rozpoczęcia, można mówić o wojnach prewencyjnych i nieprewencyjnych. Pod względem stopnia ruchliwości wojsk, wyróżnia się wojny pozycyjne i manewrowe. Ponadto występują takie pojęcia, jak: wojna błyskawiczna, biologiczna, chemiczna, globalna, koalicyjna, narodowowyzwoleńcza, niesprawiedliwa, powietrzna, psychologiczna, radiowa, radioelektroniczna, raketowo-jądrowa, sprawiedliwa, wyzwolenicza.¹¹[ZD]

Cyberprzestrzeń

termin pochodzi od angielskiego słowa cyberspace – przestrzeń cybernetyczna; przedrostek cyber jest używany w znaczeniu: informatyczny, interaktywny. Jest to przestrzeń komunikacyjna tworzona przez system powiązań internetowych. Można się w tym pojęciu doszukać związków etymologicznych ze słowem cybernetyka, pochodzącym od greckiego kybernetes – sternik, zarządca i od kybernan – sterować, kontrolować – oznaczającym naukę o systemach sterowania oraz związanych z tym przetwarzaniu i przekazywaniu informacji.

Cyberprzestrzeń ułatwia użytkownikom sieci na całym świecie, komunikowanie się za pośrednictwem połączonych komputerów i powiązań informatycznych. Jest to przestrzeń wirtualna, w której odbywa się komunikacja między komputerami połączonymi w sieć.

Cyberprzestrzeń to interaktywna domena stworzona z cyfrowych sieci, która jest wykorzystywana do przechowywania, modyfikowania oraz przekazywania informacji.¹²[ZD]

Cyberzagrożenia

to zagrożenia, występujące w cyberprzestrzeni, do których zalicza się: wojnę informacyjną, cyberterroryzm, cyberprzestępczość i cyberszpiegostwo. Cyberzagrożenia to wszelkie niebezpieczeństwa związane z użytkowaniem sieci Internet.

Do najpopularniejszych zagrożeń w cyberprzestrzeni należą:

- ataki z użyciem szkodliwego oprogramowania malware
 - czyli złośliwe oprogramowanie, z ang. malicious software
 - aplikacje, skrypty itp., mające szkodliwe, przestępcze lub złośliwe działanie oraz wirusy, robaki itp.;
- kradzieże tożsamości;
- kradzieże (wyłudzenia), modyfikacje bądź niszczenie danych;
- blokowanie dostępu do usług (mail bomb – przesyłka z materiałem wybuchowym) – DoS oraz DDoS z ang. distributed (denial of service – rozproszona odmowa usługi) – atak na system komputerowy lub usługę sieciową w celu uniemożliwienia działania poprzez zajęcie wszystkich wolnych zasobów, przeprowadzany równocześnie z wielu komputerów tzw. zombie
- spam (niechciane lub niepotrzebne wiadomości elektroniczne);
- ataki socjotechniczne (np. phishing, czyli wyłudzenie poufnych informacji przez podszywanie się pod godną zaufania osobę lub instytucję).

Coraz większym wyzwaniem stają się ataki typu APT (advanced persistent threat – zaawansowane zagrożenia stałe. Łączą one narzędzia różnego typu; socjotechniczne, programistyczne).¹³[ZD]

Cyberterroryzm

to zagrożenie bezpieczeństwa teleinformatycznego państw. Cyberterroryzm jest zagrożeniem z pogranicza różnych obszarów, a zwłaszcza bezpieczeństwa teleinformatycznego, technologii informatycznych i teleinformacyjnych, bezpieczeństwa osobowego, bezpieczeństwa fizycznego, regulacji prawnych, narodowych i międzynarodowych, a także danych osobowych. Pomimo licznych prób, w literaturze przedmiotu, nie udało się jeszcze wypracować jednej powszechnie uznanej defini-

cji, głównie z powodu niejednoznacznej definicji samego terroryzmu. Jest ciągle aktualna maksyma głosząca, że ten kto dla jednych jest terrorystą, dla innych jest bojownikiem. Cyberterroryzm to całkowicie zaplanowany atak, polegający na ingerencji w sieci informatyczne, systemy komputerowe, programy i bazy danych, aby zademonstrować swoją siłę, przejąć nad nimi całkowitą kontrolę i uniemożliwić właściwe funkcjonowanie, bądź też w celu całkowitego zniszczenia zabezpieczonych danych, funduszy czy całego systemu, czy w celu zastraszenia lub wymuszenia na rządzie i ludziach, realizacji określonych politycznych i społecznych działań; to również użycie Internetu do komunikowania się i propagandy przez organizacje terrorystyczne. Taki atak może przybrać formę z użyciem środków zarówno fizycznych, jak i informatycznych. W literaturze przedmiotu wyróżnia się cyberterroryzm państwowy i niepaństwowy. Do cyberterroryzmu państwowego zalicza się: wojnę, walkę informacyjną, walkę z terroryzmem, konflikt lokalny, walkę z organizacjami terrorystycznymi; walkę z pedofilią, walkę z handlarzami narkotyków, działalność szeroko rozumianych służb ochrony państwa.

Do cyberterroryzmu niepaństwowego zalicza się: działalność organizacji terrorystycznych, ruchów narodowo-wyzwoleńczych oraz ruchów powstańczych, przestępców, hakerów, frustratów, wandalów, crackerów, aktywistów, haktywistów, szpiegów. Powyższe działania mogą być wspierającymi w prowadzeniu wojny informacyjnej i szerzeniu akcji propagandowej.¹⁴[ZD]

Walka

zbrojne starcie dwóch stron w skali taktycznej, dążących za pomocą siły do osiągnięcia przeciwstawnych celów, zadań, zamierzeń, przede wszystkim działanie zbrojne, a także podstępne, mające przeszkodzić, rozbić, zniszczyć, obezwładnić. Walka przybiera najczęściej formę uderzenia ogniowego, uderzenia wojsk oraz manewru i oddziaływania na psychikę walczących. Walka to wszelkie działania przynajmniej dwóch stron, gdzie jedna strona przeszkadza, przeciwdziała drugiej. Ze względu na formy, sposoby oraz środki prowadzenia walki, wyodrębnia się walkę zbrojną i walkę niezbrojną. Walka zbrojna to całokształt przedsięwzięć realizowanych w czasie działań wojennych przez siły zbrojne. Walka niezbrojna to rodzaj

walki prowadzonej w różnych dziedzinach życia społeczno-gospodarczego, w celu uzyskania przewagi nad stroną przeciwną, bez używania środków militarnych. Wyróżnia się następujące rodzaje walk niezbrojnych: walka polityczna, walka informacyjna, walka gospodarcza, walka cywilna, walka ekologiczna. Walka polityczna polega na działalności dyplomatycznej, której celem jest naruszenie określonych wartości, będących podstawą niepodległości i integralności terytorialnej. Walka informacyjna to konflikt, w którym informacja jest jednocześnie obiektem ataku i jego bronią. Walka gospodarcza to przedsięwzięcie o charakterze gospodarczym, realizowane przez prowadzącego wojnę, skierowane przeciw gospodarce przeciwnika. Walka cywilna jest to forma obrony powszechnej, prowadzonej przez społeczeństwo w okresie okupacji, w celu obrony wartości narodowych oraz osłabienia potencjału okupanta. Walka ekologiczna polega na wpływaniu na zjawiska i procesy, zachodzące w środowisku naturalnym człowieka, mająca na celu spowodowanie start i szkód u przeciwnika.¹⁰[ZD]

Dowodzenie

to szczególny rodzaj kierowania ze względu na strukturę i zadania sił zbrojnych oraz specyfikę wydawanych rozkazów oraz wykonywanych poleceń, zwłaszcza w warunkach konfliktów czy działań nadzwyczajnych, całokształt celowej działalności dowódców i sztabów prowadzonej w ramach systemów kierowania, zapewniających gotowość bojową oraz przygotowanie wojsk do osiągnięcia wytyczonych celów prowadzonych operacji, walk lub bitew, sprawne wypracowanie i podejmowanie decyzji, stawianie zadań bojowych we właściwym czasie, organizowanie i utrzymanie współdziałania oraz zabezpieczenia działań, a także kontrola ich realizacji. W dowodzeniu ważna jest znajomość zadań głównych i pośrednich postawionych przez przełożonego, jego zamiaru i sposobów ich wykonania, wyznaczenie wykonawców, określenie czasu, ciągłe zbieranie i przetwarzanie informacji oraz terminowe ich przekazywanie zainteresowanym, kierowanie podległymi dowódcami, sztabami i organami dla osiągnięcia celów operacji, walki, bitwy. Dowodzenie to ukierunkowana działalność dowództwa, mająca na celu utrzymanie wojsk w ciągłej gotowości i zdolności bojowej oraz przygotowanie działań zbroj-

nych i kierowanie nimi. Dowodzenie w czasie pokoju polega na kierowaniu procesem szkolenia i wychowania żołnierzy, administrowaniu powierzoną jednostką oraz utrzymaniu jej gotowości bojowej.¹⁰[ZD]

Działania wojenne

walka zbrojna lub działania zbrojne, to realizowanie zamierzeń dwóch lub więcej państw dążących do osiągnięcia określonych celów politycznych, ekonomicznych lub społecznych poprzez użycie zorganizowanej siły militarnej, przede wszystkim sił zbrojnych, które prowadzą walki, bitwy i operacje na lądzie, w powietrzu i na morzu.

Działania wojenne to całokształt przedsięwzięć realizowanych w toku wojny przez strony biorące w nich udział, dla osiągnięcia określonych celów politycznych. Przez działania wojenne rozumie się także uderzenie wojsk przeciwnika, odparcie jego ataku, i w wyniku walki na lądzie, w powietrzu lub na morzu doprowadzenie do zniszczenia, obezwładnienia lub jego osłabienia, opanowania określonego rejonu działania lub utrzymania własnego.¹⁰[ZD]

Gotowość bojowa

to zdolność wojsk do podjęcia w określonym czasie działań bojowych. To system czynności organizacyjnych i wykonawczych dowódców i sztabów oraz działania wojsk, podejmowane w celu zapewnienia zdolności bojowej wszystkich szczebli dowodzenia i jednostek organizacyjnych sił zbrojnych, do bezzwłocznego przystąpienia do wykonywania zadań bojowych i taktyczno-operacyjnych, zgodnie z planami lub doraźnie wydanymi rozkazami. Przez gotowość bojową rozumie się ciągłą sprawność, wyszkolenie i przygotowanie do bezzwłocznego użycia sił zbrojnych i żołnierzy rezerwy oraz sprzętu wojskowego, sprawność organizacji dowodzenia, aktualność planów operacyjnego rozwinięcia wojsk, organizacja tyłowego zabezpieczenia działań oraz gotowość do odparcia zaskakujących i niszczących uderzeń przeciwnika, bezzwłoczne przejście do działania zgodnie z planami operacyjno-strategicznego rozwinięcia sił zbrojnych. Gotowość bojowa to także sprawne likwidowanie skutków uderzeń, odtwarzanie zdolności bojowej

oraz ponowne przystąpienie do wykonywania zadań taktyczno-operacyjnych. Osiąganie, zachowanie i odtwarzanie gotowości bojowej stanowi jedną z zasad sztuki operacyjnej. Terminem tym określa się także stan określający aktualne przygotowanie sił zbrojnych, obejmujący wydzielony potencjał wojskowy oraz całość ustaleń warunków i funkcji działań materialnych, zapewniający właściwe jego kształtowanie, sprawne rozwijanie i zorganizowane użycie w nakazanym czasie do realizacji zadań bojowych lub zagrożeń niemilitarnych przewidzianych na okres kryzysu i wojny. Pozwala to zapewnić optymalną gotowość wojsk do dalszego działania.

Jest to zdolność wojsk do wykonania zadań w określonym czasie, jak również stan ilościowy i jakościowy sił i ich organizacyjne przygotowanie do realizacji zadań w określonym czasie i zgodnie z przeznaczeniem.¹⁵[ZD]

Gotowość obronna państwa

to stan systemu obronnego, określający zdolność do planowania i zorganizowanego działania na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa kraju i w czasie wojny. Jest to również stan przygotowania wszystkich elementów systemu obronnego, który zapewni bezpieczeństwo i rozwój państwa w każdym okresie jego funkcjonowania. Gotowość obronna państwa to stan stabilności elementów jego systemu obronnego do utrzymania bezpieczeństwa narodowego oraz do skutecznego działania w sytuacjach nadzwyczajnych i możliwości przeciwstawienia się zagrożeniom wojennym. Gotowość obronna państwa jest to jedna z jego funkcji, wyrażających się w podejmowaniu przedsięwzięć, zapewniających bezpieczeństwo kraju. Jest to również gotowość wszystkich struktur administracyjnych i gospodarczych, sił zbrojnych oraz całego społeczeństwa do jego obrony na wypadek zagrożenia wojennego. Odzwierciedleniem gotowości obronnej państwa jest jego system obronny. Głównymi elementami struktury systemu obronnego, są: polityka bezpieczeństwa i obronności państwa, jego potencjał ekonomiczny, siły zbrojne i przygotowanie obronne społeczeństwa a także udział w wielostronnej współpracy międzynarodowej.¹⁰[ZD]

Infrastruktura wojskowa

to urządzenia i instalacje warunkujące działanie sił zbrojnych w czasie pokoju i wojny. Tworzą ją obiekty, zapewniające zakwaterowanie wojsk, szkolenie i utrzymanie stałej gotowości bojowej. Należą do niej m.in.: koszary, poligony, place ćwiczeń, strzelnice, obiekty służby zdrowia, system telekomunikacyjny, transportowy, bazy remontowe, składnice, magazyny, urządzenia inżynieryjno-obronne, sprzęt radiotechniczny, lotniska, bazy morskie itp., a także jednostki wojskowe przeznaczone do obsługi poszczególnych obiektów, jak również te urządzenia i obiekty gospodarki narodowej, które mogą być wykorzystane na potrzeby sił zbrojnych. Infrastruktura wojskowa jest to element infrastruktury obronnej, obejmujący wszystkie obiekty i urządzenia, które zgodnie ze swoim przeznaczeniem służą do zaspokajania potrzeb sił zbrojnych, a w szczególności dowodzenia, bytowania, szkolenia i przemieszczania wojsk.¹⁰[ZD]

Konflikt zbrojny

to działania sił zbrojnych przeciwstawnych państw (narodów, klas, grup społecznych), prowadzone na ograniczoną (co do celu, użytych środków, obszaru, czasu trwania) skalę. Konflikt zbrojny to także rodzaj przemocy zbrojnej, polegającej na dążeniu do osiągnięcia celów państwa (koalicji, grupy społecznej) przez wzajemne działanie z użyciem sił zbrojnych lub zorganizowanych i uzbrojonych grup.

Wyróżnia się konflikty międzynarodowe i konflikty wewnątrzpaństwowe. Konflikty międzynarodowe to spory między państwami, ruchy narodowo-wyzwoleńcze, wojny kolonialne. Konflikty wewnątrzpaństwowe (wojny domowe) dzielą się na walki prowadzone o zdobycie władzy w państwie i wojny secesyjne, w celu oderwania terytorium państwa. Wyróżnia się stałe cechy konfliktów zbrojnych:

- odbywają się zawsze pomiędzy konkretnymi uczestnikami,
- rozpoczynają się i kończą w określonym czasie,
- obejmują określone obszary,
- skupiają się na zdobywaniu określonych wartości i dóbr,
- przechodzą różne fazy – wzrostu, spadku, eskalacji napięcia.¹⁶[ZD]

Marynarka Wojenna

to jeden z czterech rodzajów sił zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, przeznaczony do obrony interesów państwa na obszarach morskich i morskiej obrony wybrzeża oraz udziału w lądowej obronie wybrzeża we współdziałaniu z innymi rodzajami sił zbrojnych. W czasie pokoju wspiera działania Straży Granicznej w obszarze morskich wód terytorialnych. Podczas kryzysu i wojny jej podstawowym zadaniem jest obrona i utrzymanie morskich linii komunikacyjnych państwa i niedopuszczenie do morskiej blokady kraju. Strukturę Marynarki Wojennej tworzą flotyllę okrętów, Brygada Lotnictwa Marynarki Wojennej, ośrodki szkoleniowe oraz brzegowe jednostki wsparcia i zabezpieczenia działań. Zadania operacyjne Marynarki Wojennej polegają na realizacji programowych zasad szkolenia bojowego jednostek, przygotowaniu sił do realizacji zadań w czasie zagrożenia i wojny, utrzymaniu wysokiej gotowości bojowej i mobilizacyjnej, zapewnieniu wczesnego wykrycia symptomów zagrożenia bezpieczeństwa państwa od strony morza, zapewnieniu bezpieczeństwa żeglugi i ochronie ekologicznej polskich obszarów morskich. Marynarka Wojenna realizuje również zadania sojusznicze, polegające na utrzymaniu gotowości do udziału w misjach pokojowych organizacji międzynarodowych, zapewnieniu systematycznego monitoringu sytuacji morskiej w strefie obrony i rejonach przyległych we współdziałaniu z siłami morskimi państw nadbałtyckich i sojuszniczych.¹⁷[ZD]

Misje wojskowe, pokojowe, stabilizacyjne

Misje wojskowe to określenie stosowane w prawie międzynarodowym wobec sił zbrojnych, pełniących funkcje organu zewnętrznego państwa poza jego granicami. To także przedstawicielstwa wojskowe kierowane na zaproszenie drugiego państwa do wypełnienia ściśle określonych celów doradczych i pomocniczych lub na zlecenie organizacji międzynarodowych do wypełnienia celów kontrolnych lub rozjemczych. Misje wojskowe doraźne są wysyłane jednorazowo w ściśle określonym celu. Misje wojskowe uprawnione do ogólnej reprezentacji państwa funkcjonują w zastępstwie przedstawicielstw dyplomatycznych. Misje wojskowe o uprawnieniach ograniczonych, organizowane w oparciu o umowy bilateralne o pomocy

i współpracy wojskowej, mają za zadanie pomoc i doradztwo przy organizowaniu struktur wojskowych i szkoleniu armii.

Misje pokojowe to rodzaj misji o charakterze mediacyjno-monitorującym lub obserwacyjno-nadzorującym operacje wojskowe, mających na celu zapobieganie, ograniczanie, łagodzenie i zakończenie działań wojennych międzynarodowych lub wewnątrz państwa poprzez stronę trzecią w celu wprowadzenia i umocnienia pokoju. Jest to zorganizowana i kierowana przez organizację międzynarodową działalność przy pomocy personelu wojskowego, policyjnego i cywilnego, mająca przywrócić i utrzymać pokój. Misje pokojowe, podobnie jak operacje pokojowe, są prowadzone na podstawie prawnej, której źródłem może być w pierwszej kolejności ONZ lub inne organizacje międzynarodowe. Ich celem jest zapewnienie lub utrzymanie pokoju.

Misje stabilizacyjne są skutecznym czynnikiem rozładowania napięcia, budowania relacji mediacyjnych, zapewnienia bezpieczeństwa struktur odpowiedzialnych za budowę nowego ładu na obszarach pokonfliktowych. Misje stabilizacyjne to pokojowe misje kompleksowe, wieloaspektowe, obejmujące działania wojskowe, polityczne, ekonomiczne, społeczne i kulturowe. Podstawowym założeniem dla tego rodzaju misji jest współpraca cywilno-wojskowa (CIMIC) i ścisła koordynacja działań, tak na szczeblu międzynarodowym, jak również na szczeblu narodowym: międzyresortowym i resortowym. Współczesne misje stabilizacyjne wymagają wysoce wykwalifikowanego personelu wojskowego oraz szerokiego zaangażowania ekspertów cywilnych. Wymagają także stworzenia odpowiednich funduszy i wydzielenia środków materiałowych na programy stabilizacyjne i rekonstrukcyjne, takie jak: odbudowa infrastruktury niezbędnej do funkcjonowania dotkniętego kryzysem kraju, bądź regionu (szkoły, drogi), odbudowa struktur służb publicznych – oświaty, służby zdrowia oraz rekonstrukcja systemów finansowych, bankowych i prawnych.¹⁸[ZD]

Mobilizacja

to przejście sił zbrojnych państwa z etapu pokojowego na organizację stanu wojennego, przekształcenie gospodarki państwa z pokojowej na wojenną, a także dostosowanie administracji państwowej do potrzeb wojny. Może być mobilizacja powszechna i częściowa oraz jawna i skryta. Od dnia rozpoczęcia odlicza się czas wyznaczony na osiągnięcie częściowej lub całkowitej gotowości bojowej. Zarządza się ją gdy wymagają tego względy obronności i bezpieczeństwa państwa. Mobilizacja ogłaszana jest dekretem głowy państwa lub specjalną ustawę i ma na celu przygotowanie wszystkich możliwych środków materialnych do obrony ludzi i kraju. W potocznym znaczeniu oznacza powołanie w okresie zagrożenia wojną roczników podlegających mobilizacji.¹⁹[ZD]

Obronność

to jedna z funkcji państwa, realizowana poprzez podejmowanie niezbędnych przedsięwzięć, zapewniających bezpieczeństwo kraju i jego obywateli. To także gotowość całego społeczeństwa, sił zbrojnych, organów administracyjno-gospodarczych do obrony kraju w wypadku zagrożenia wojennego. Obronność jest odzwierciedlona w systemach obronnych państwa, zawierających politykę państwa, jego potencjał ekonomiczny, gospodarczy i naukowy, siły zbrojne, przygotowanie obronne społeczeństwa i udział w sojuszach obronnych. Obronność ma na celu przeciwdziałanie wszelkiego rodzaju zagrożeniom państwa.¹⁰[ZD]

Okupacja

tyczasowe zajęcie przez siły zbrojne danego państwa terytorium przeciwnika, utrzymywanie na tym terytorium oddziałów wojskowych lub innych organów zarządzających. Rozróżnia się okupację wojenną i pokojową. Przepisy prawne dotyczące okupacji wojennej zawarte są głównie w regulaminie haskim z 1907 r., art. 42-56 oraz w konwencji genewskiej z 1949 r., art. 47-78. Akty prawne okupanta muszą być zgodne z powyższymi normami. Okupacja pokojowa rozumiana jest jako czasowe zajęcie przez siły zbrojne terytorium obcego państwa, mające na celu zabezpieczenie określonych praw i interesów państwa okupującego.

Okupacja może nastąpić na podstawie umowy dwustronnej państwa okupującego z państwem okupowanym, określającej cel okupacji. Może mieć też formę odwetu jakie jedno państwo podejmuje w odpowiedzi na bezprawną działalność innego państwa, a także sankcje za niedotrzymanie zawartych umów. Może być wykorzystywana jako forma interwencji i podporządkowania swoim interesom innego państwa.²⁰[ZD]

Rodzaje sił zbrojnych RP

Obecnie w skład Sił Zbrojnych RP wchodzi cztery ich rodzaje: Wojska Lądowe (ok. 50 tys. żołnierzy), Siły Powietrzne (ok. 17 tys. żołnierzy), Marynarka Wojenna (ok. 8 tys. żołnierzy), Wojska Specjalne (ok. 2,5 tys. żołnierzy). W skład Sił Zbrojnych RP wchodzi również: Dowództwo Operacyjne Sił Zbrojnych, Inspektorat Wsparcia Sił Zbrojnych, Inspektorat Wojskowej Służby Zdrowia, Żandarmeria Wojskowa, Dowództwo Garnizonu Warszawa. Ponadto, po ogłoszeniu mobilizacji, w skład Sił Zbrojnych wchodzi: Służba Kontrwywiadu Wojskowego i Służba Wywiadu Wojskowego. Dowództwo Operacyjne Sił Zbrojnych odpowiada za planowanie i dowodzenie operacyjne częścią Sił Zbrojnych wydzieloną z Wojsk Lądowych, Sił Powietrznych oraz Marynarki Wojennej i przekazaną w jego podporządkowanie w celu przeprowadzenia operacji w kraju i poza granicami.

Inspektorat Wsparcie Sił Zbrojnych jest odpowiedzialny za organizowanie i kierowanie systemem wsparcia logistycznego, zarządzania obroną terytorialną i wydzielonymi siłami inżynierii wojskowej oraz obrony przed bronią masowego rażenia.

Inspektorat Wojskowej Służby Zdrowia jest organem zarządzającym systemem zabezpieczenia medycznego, odpowiedzialnym za kierowanie wojskową służbą zdrowia i programowanie rozwoju systemu zabezpieczenia medycznego oraz współpracę cywilno-wojskową w sektorze medycznym.

Żandarmeria Wojskowa jest wyodrębnioną i wyspecjalizowaną służbą, przeznaczoną do ochrania porządku publicznego na terenach i obiektach jednostek wojskowych oraz w miejscach publicznych, udziału w narodowym systemie reagowania kryzysowego, w akcjach poszukiwawczych, ratowniczych i humanitarnych.

Dowództwo Garnizonu Warszawa odpowiada za kompleksowe przygotowanie warunków, zapewniających sprawne rozwinięcie i funkcjonowanie stanowisk dowodzenia szczebla strategicznego w czasie pokoju, kryzysu i wojny, ochronę i obronę obiektów oraz zabezpieczenie funkcjonowania MON i jednostek organizacyjnych podległych ministrowi ON.

W trakcie tworzenia są Narodowe Siły Rezerwowe (ok. 20 tys. żołnierzy), które jednak nie są osobnym rodzajem Sił Zbrojnych RP, lecz mają na celu zapewnienie kadr do uzupełnienia etatów w każdym z czterech rodzajów Sił Zbrojnych RP.²¹[ZD]

Siły powietrzne RP

są rodzajem Sił Zbrojnych przeznaczonym głównie do obrony przestrzeni powietrznej kraju. Funkcjonują w ramach narodowego systemu obrony powietrznej, który jest zintegrowany z systemem sojuszniczym oraz z właściwym europejskim systemem cywilno-wojskowym. Wydzielone jednostki Sił Powietrznych są przygotowane do realizacji zadań, wynikających z międzynarodowych zobowiązań Polski, związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa. Zasadniczy potencjał Sił Powietrznych stanowią skrzydła lotnictwa taktycznego i lotnictwa transportowego oraz brygady raketowe obrony powietrznej i Brygada Radiotechniczna. Siły Powietrzne składają się z następujących rodzajów wojsk: lotniczych, obrony przeciwlotniczej, radiotechnicznych oraz jednostek wsparcia i zabezpieczenia, a także szkolnictwa wojskowego. Siły Powietrzne są przeznaczone do odparcia agresji powietrznej przeciwnika, osłabienia jego potencjału bojowego oraz zapewnienia warunków do prowadzenia operacji na lądzie i morzu. W okresie pokoju nadzorują przestrzeń powietrzną i przeciwdziałają jej naruszeniom.²²[ZD]

Siły zbrojne RP

tworzą podsystem militarny i wykonują zadania wynikające z Konstytucji RP, Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP i Strategii Obronności RP, uszczegółowione w Polityczno-Strategicznej Dyrektywie Obronnej RP oraz stosownych, narodowych i sojuszniczych planach operacyjnych. Siły Zbrojne RP są apolitycz-

ne i podlegają cywilnej oraz demokratycznej kontroli. Są podstawowym elementem systemu obronnego państwa, przeznaczonym do skutecznej realizacji polityki bezpieczeństwa i obronnej. Siły Zbrojne RP utrzymują zdolność do realizacji zadań, polegających na: monitorowaniu i ochronie przestrzeni powietrznej oraz wsparciu ochrony granicy lądowej i wód terytorialnych; prowadzeniu działalności rozpoznawczej i wywiadowczej; monitorowaniu skażeń promieniotwórczych, chemicznych i biologicznych na terytorium kraju; oczyszczaniu terenu z materiałów wybuchowych i przedmiotów niebezpiecznych pochodzenia wojskowego; prowadzeniu działań poszukiwawczo-ratowniczych; pomocy władzom państwowym, administracji publicznej oraz społeczeństwu w reagowaniu na zagrożenia. Siły Zbrojne RP utrzymują gotowość do realizacji trzech rodzajów misji: zagwarantowania obrony państwa i przeciwstawienia się agresji; udziału w procesie stabilizacji sytuacji międzynarodowej oraz w operacjach reagowania kryzysowego i humanitarnych; wspierania bezpieczeństwa wewnętrznego i pomocy społeczeństwu. Siły Zbrojne w czasie pokoju strzegą integralności terytorialnej oraz nienaruszalności granic, a także zapewniają ochronę i obronę przestrzeni powietrznej kraju, sprawne przejście do realizacji zadań w wypadku konfliktu zbrojnego; możliwość zaangażowania w operacje międzynarodowe zgodnie z podjętymi zobowiązaniami; w razie konfliktu zbrojnego o małej skali – obronę państwa utrzymywanym w czasie pokoju potencjałem obronnym, na jednym kierunku operacyjnym; w razie konfliktu zbrojnego o dużej skali – rozwinięcie strategiczne całości sił i utrzymanie strategicznie ważnych obszarów państwa, przyjęcie na terytorium państwa Sojusznicych Sił Wzmocnienia i udział w strategicznej sojuszniczej operacji obronnej w celu stworzenia warunków do politycznego rozwiązania konfliktu zgodnie z polską racją stanu.²³[ZD]

System obronności państwa

stanowią wszystkie siły militarne i pozamilitarne oraz środki przeznaczone do realizacji zadań obronnych, odpowiednio do tych zadań zorganizowane, utrzymywane i przygotowywane. W skład struktury systemu obronności RP wchodzi trzy podstawowe elementy:

- podsystem kierowania obronnością – w czasie pokoju – celem systemu kierowania obronnością państwa jest przygotowanie i utrzymanie na odpowiednim poziomie potencjału obronnego przez zapewnienie jego sprawnego rozwinięcia do koniecznych wymiarów w okresie zagrożenia i w czasie wojny;
- podsystem militarny – tworzą go Siły Zbrojne RP. Służą do ochrony niepodległości RP i niepodzielności jej terytorium oraz zapewnienia bezpieczeństwa i nienaruszalności jej granic;
- pozamilitarne ogniwa obronne stanowią wszystkie pozostałe, poza siłami zbrojnymi, organy struktury państwowej, na które nakładane są lub którym zlecane są zadania obronne. Spełniają one funkcje pomocnicze i wspierające w stosunku do działań sił zbrojnych.²³[ZD]

Sztuka wojenna

ogół uporządkowanej i uzasadnionej wiedzy o wojnie, o istocie i charakterze wojen jako zjawisku społecznym oraz o zasadach i sposobach przygotowania państwa i sił zbrojnych do wojny. To również uzasadniona historycznie i naukowo wiedza o sposobach prowadzenia działań wojennych, walk, bitew, operacji. Zasady sztuki wojennej to historycznie ukształtowane reguły przygotowania i prowadzenia zbrojnych działań wojennych, będące podstawą racjonalnej działalności dowództw i wojsk w skali taktycznej, operacyjnej i strategicznej. Stosowanie ich jest niezbędnym warunkiem uzyskania, utrzymania i wykorzystania przewagi ilościowej i jakościowej nad przeciwnikiem, by przy jak najmniejszych stratach własnych osiągnąć cel walki, operacji i kampanii w możliwie najkrótszym czasie.²⁴[ZD]

Zagrożenia bezpieczeństwa państwa

to sytuacja w której pojawia się prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego dla otoczenia. W literaturze funkcjonują różne kwalifikacje zagrożeń w zależności od przyjętego kryterium. Według kryterium podmiotowego wymienia się zagrożenia polityczne, ekonomiczne, społeczne, ekologiczne. Z punktu widzenia skali zagrożeń wymienia się zagrożenia światowe, międzynarodowe, państwa, jednostki

administracyjnej. Według źródeł zagrożeń wyróżnia się zagrożenia: ideologiczne, ustrojowe, gospodarcze, naturalne, techniczne, demograficzne, edukacyjne, psychologiczne, kulturowe i inne. Biorąc pod uwagę skutki zagrożeń można mówić o zagrożeniach fizycznych i psychicznych. Z punktu widzenia środowiska wymienia się zagrożenia przyrodnicze, społeczne, polityczne, gospodarcze, naukowo-techniczne. Według charakteru zagrożeń, wymienia się zagrożenia wewnętrzne, zewnętrzne oraz globalne, kontynentalne, regionalne, subregionalne i lokalne. Z punktu widzenia stosunków społecznych występują zagrożenia konfliktowe i niekonfliktowe.²⁵[ZD]

Zawieszenie broni

to czasowe lub bezterminowe wstrzymanie działań wojennych między walczącymi stronami; to także umowa zawierana z inicjatywy i pod nadzorem organizacji międzynarodowych, w celu zaprzestania wrogich działań do czasu zawarcia traktatu pokojowego. Prawo wojenne przewiduje zawieszenie broni krótkotrwałe, ogólne i miejscowe. Zawieszenie broni krótkotrwałe jest zawierane w celu odszukania, zebrania, przewiezienia i wymiany rannych oraz chorych pozostawionych na polu walki, dopuszczenia do obszaru działań personelu medycznego, kapelanów, dostarczenia materiałów sanitarnych. Zawieszenie broni rozumiane jako rozejm ogólny, to wstrzymanie wszystkich działań bojowych między walczącymi stronami, mogące być podstawą do zakończenia stanu wojny. Zawieszenie broni miejscowe (tzw. rozejm miejscowy), to wstrzymanie działań wojennych na określonym odcinku walki między częścią sił zbrojnych, podczas gdy inne akcje bojowe mogą toczyć się dalej. Może być ono zawarte w ściśle określonych celach, odpowiadających interesom obu walczących stron.¹⁰[ZD]

Dewiacje społeczne

pojawiały się w każdym ze znanych dotychczas społeczeństw i odnosiły do sytuacji naruszenia norm (prawnych, religijnych, kulturowych, moralnych) – w konsekwencji stanowiąc o równowadze, porządku, bezpieczeństwie, a także zagrożeniu społecznym. W literaturze przedmiotu obecne są inne określenia bliskoznaczne, odnoszące do tego zagadnienia, na przykład: dezorganizacja społeczna, anomia,

nieprzystosowanie społeczne, niedostosowanie społeczne, choroby społeczne, patologie społeczne, zachowania ryzykowne. Sam termin: „dewiacja” wywodzi się z łaciny – „deviare” i oznacza zejście z drogi, zboczenie. Natomiast określenie: „dewiacja społeczna” jest zakresowo najszersze, neutralne i nie niesie ze sobą negatywnych konotacji, tak jak na przykład patologia społeczna. Początki naukowych rozważań nad dewiacją społeczną sięgają końca XIX wieku, a za jej prekursora uważa się francuskiego socjologa – Emila Durkheima, który sformułował naukowe kryteria rozróżniania normalnych i nienormalnych faktów społecznych.

Obecnie, w naukach społecznych, powszechnie przyjmowana jest definicja mówiąca o tym, że dewiacja to nieprzestrzeganie, przez jednostkę lub jednostki, zespołu norm przyjętych jako dominujące w danej społeczności lub społeczeństwie (Giddens, 2006). Podane określenie jest zgodne z intuicją potoczną, jednak to zagadnienia niezwykle złożone i skomplikowane, co podkreśla również fakt sformułowania wielu wyjaśnień i teorii na ten temat w literaturze (teoria anomii E. Durkheim, teoria anomii/ napięć strukturalnych R. K. Merton, teoria stygmatyzacji, teoria neutralizacji Sykes i Matz, teoria zróżnicowanych powiązań, teoria kontroli Hirscha, koncepcja ponownego przemyślenia Ferscha, teoria podkultur dewiacyjnych A. Cohena).

Dewiacja może pojawić się w każdym obszarze życia społecznego. Może ulec jej jednostka, można rozpoznać ją na poziomie grup, organizacji i instytucji, np: zachowania przekraczające normę w środowisku relacji międzynarodowych (nie-tolerancja czy dyskryminacja grup kulturowych, sytuacja wojny, tortury jeńców wojennych), państwowych (przestępczość, nielegalne zgromadzenia, wybryki chuliganów stadionowych), jak również w ramach samej instytucji państwa (korupcja) czy w granicach danego państwa (przestępczość nieletnich, cyberbulling, sekty na terenie Polski). Dewiacje są zatem zjawiskiem powszechnym i spotykanym w każdej sferze działań człowieka. Dlatego powinny być szczególnie monitorowane przez specjalistów, zajmujących się bezpieczeństwem. Wszystkie (zarazem pozytywne i negatywne) burzą ustalony porządek i harmonię w życiu społecznym. Jednak negatywne są bardziej groźne i utożsamia się je często z patologią. A zatem, zachowania takie, jak: narkomania, przestępczość, wybryki chuliganów, korupcja – z gruntu, będą szkodliwe dla jednostek, grup, instytucji, a nawet całego społeczeń-

stwa. Oczywiście należy dodać, że nie można społeczeństwa dzielić na tych, którzy przestrzegają norm i na tych, którzy od nich odbiegają. Każdy, w mniejszy lub większy sposób, narusza te zasady, czasem nie zdając sobie z tego sprawy.²⁷[KFP]

Zespół zarządzania kryzysowego (ZZK)

organ powoływany do wspomagania realizacji zadań zarządzania kryzysowego przez osoby funkcyjne, odpowiedzialne za bezpieczeństwo na poszczególnych poziomach hierarchicznych struktury administracyjnej państwa. Jest organem pomocniczym, powoływanym w zależności od poziomu hierarchicznego, odpowiednio przez: Prezesa Rady Ministrów, wojewodę, starostę oraz wójta. Do podstawowych zadań zespołu zarządzania kryzysowego, należy w szczególności:

- ocena występujących i potencjalnych zagrożeń, mogących mieć wpływ na bezpieczeństwo publiczne i prognozowanie tych zagrożeń;
- przygotowywanie propozycji działań i przedstawianie wniosków, dotyczących wykonania, zmiany lub zaniechania działań, ujętych w planie reagowania kryzysowego;
- przekazywanie do wiadomości publicznej informacji związanych z zagrożeniami;
- opiniowanie planu reagowania kryzysowego;
- opiniowanie planu ochrony infrastruktury krytycznej.

Przewodniczącym Zespołu Zarządzania Kryzysowego jest odpowiednio: Prezes Rady Ministrów, wojewoda, starosta oraz wójt. Stali członkowie ZZK określani są w ustawie o zarządzaniu kryzysowym. Zmiennych członków ustala przewodniczący ZZK.²⁷[EK]

Analityk bezpieczeństwa

specjalista posiadający wiedzę i umiejętności analizy i oceny bezpieczeństwa funkcjonowania podmiotu, w szczególności: oceny określonych rodzajów zagrożeń bezpieczeństwa powszechnego, np. pożarowego, epidemiologicznego, powodziowego, ekonomicznego itp., bądź też publicznego, np. zagrożenia ładu i porządku publicznego. Zna metody i sposoby przeciwdziałania możliwym zagrożeniom

bezpieczeństwa podmiotu. Potrafi określić siły i środki niezbędne do skutecznego przeciwdziałania wyróżnionym rodzajom zagrożeń oraz wyznaczyć racjonalną ich dyslokację. Umie posługiwać się środkami techniczno-programowymi, wspomagającymi realizację przypisanych mu zadań. Ze względu na zazwyczaj dużą złożoność zagadnień zapewnienia podmiotowi bezpieczeństwa dziedzicznego oraz ograniczone możliwości analityka w zakresie opanowania wiedzy i umiejętności, analitycy w praktyce mogą być jedynie dziedzincowi, stąd np. analityk bezpieczeństwa: pożarowego, epidemiologicznego, powodziowego itp.²⁸[EK]

Analiza ryzyka decyzji w bezpieczeństwie

W zarządzaniu bezpieczeństwem i kierowaniu ratownictwem występuje duża złożoność uwarunkowań podejmowanych decyzji, konieczność uwzględniania bardzo dużej liczby czynników losowych oraz niepewność odnośnie następstw ich realizacji. Wynikają one z faktu, że decyzje podejmowane są a priori i muszą uwzględniać:

- rodzaj, skalę i możliwość synergii zagrożeń bezpieczeństwa funkcjonowania podmiotu;
- rodzaje przedsięwzięć, które należy zrealizować w celu zapewnienia pożądanego poziomu bezpieczeństwa jego funkcjonowania;
- następstwa dla podmiotu, wynikające z wystąpienia zagrożeń w uwarunkowaniach powstałych po wykonaniu decyzji;
- faktycznych kosztów zrealizowania przedsięwzięć określonych w decyzjach.

Decydent, podejmując przedmiotowe decyzje, analizuje niezbędne nakłady na ich realizację oraz możliwe straty po ich zrealizowaniu. Analizuje także stopień niepewności ich faktycznych wartości, czyli analizuje ryzyko decyzji, po czym wybiera decyzję optymalną ze względu na przyjęte kryterium. Naturalnym dążeniem decydenta jest minimalizacja strat, kosztów i ryzyka decyzji. Działania jego, ukierunkowane na obniżenie wielkości realnych strat, które mogą powstać po zrealizowaniu decyzji i nakładów na ich realizację, stanowią zarządzanie ryzykiem decyzji. Obejmuje ono metody identyfikacji możliwych zagrożeń i określanie reguł decyzyjnych o sposobach przeciwdziałania im, przy zastosowaniu których niepewność skutków (ryzyko decyzji) będzie minimalizowane.²⁹[EK]

Bezpieczeństwo powszechne

to ogół warunków służb, inspekcji i instytucji chroniących: życie, zdrowie, mienie obywateli i majątek ogólnonarodowy przed skutkami klęsk żywiołowych, epidemii chorób zakaźnych ludzi i zwierząt oraz awarie techniczne. Zagrożenia bezpieczeństwa powszechnego, ze względu na ich źródło powstawania, dzieli się na dwie grupy:

- zagrożenia naturalne, wynikające z niekorzystnego działania sił przyrody, np. powodzie, silne wiatry i huragany, długotrwałe susze, osuwiska ziemne, zapadliska ziemne, zamiecie i zawieje śnieżne itp. Mogą być przyczyną awarii technicznych, katastrof i klęsk żywiołowych;
- zagrożenia cywilizacyjne, będące niepożądanymi skutkami rozwoju cywilizacyjnego, objawiającymi się w szczególności katastrofami antropogenicznymi. One również mogą być przyczyną skutków analogicznych do zagrożeń naturalnych.

Podstawowe cechy zagrożeń bezpieczeństwa powszechnego, to: gwałtowny proces narastania lub nagłe ich pojawienie się, bezsilność człowieka wobec niszczyielskiej siły tych zjawisk, duży stopień zagrożenia życia, zdrowia lub mienia ludzi objętych ich działaniem.

W celu przeciwdziałania rozpatrywanym zagrożeniom został utworzony system bezpieczeństwa powszechnego, który jest częścią składową systemu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. Stanowią go organy wykonawcze władzy i administracji publicznej, które poprzez stosowane metody oraz sposoby działania zapewniają ochronę życia i zdrowia obywateli oraz majątku narodowego przed skutkami klęsk żywiołowych i katastrof technicznych. Wiodącą rolę w systemie bezpieczeństwa powszechnego odgrywa Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy (KSRG), który tworzą jednostki organizacyjne Państwowej Straży Pożarnej, jednostki ochotniczej oraz zakładowej Straży Pożarnej. Z KSRG współdziała między innymi: Policja, Straż Graniczna, Aeroklub Polski, Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, Centralna Stacja Ratownictwa Górniczego, siły ratownicze zakładów chemicznych zrzeszone w Systemie Pomocy w Transporcie Materiałów Niebezpiecznych itd.³⁰[EK]

Bezpieczeństwo podmiotu

to antonim terminu „zagrożenie podmiotu”. Może być użyty w sensie pojęciowym, bądź/i wartościującym. W sensie pojęciowym oznacza stan świadomości o braku zagrożenia w funkcjonowaniu podmiotu. W najogólniejszym znaczeniu, obejmuje przekonanie o zaspokojeniu takich potrzeb podmiotu, jak: istnienie, przetrwanie, całość, tożsamość, niezależność, spokój i pewność rozwoju. Zaś w sensie wartościującym, za pomocą przyjętej miary, określa się ilościowo lub jakościowo stopień braku zagrożenia bezpieczeństwa funkcjonowania podmiotu, tj. poziom bezpieczeństwa. Przykładową miarą może być prawdopodobieństwo, że do chwili „t” nie nastąpi zdarzenie uznane przez podmiot za zagrożenie bezpieczeństwa jego funkcjonowania i wyrażane symbolicznie w postaci $P\{T>t\}$. Wyróżnia się cztery możliwe oceny stanu bezpieczeństwa podmiotu w odniesieniu do stanu faktycznego:

- stan braku bezpieczeństwa (stan istnienia niebezpieczeństwa)
 - kiedy występuje duże rzeczywiste zagrożenie i postrzeganie jego jest właściwe (adekwatne do zagrożenia);
- stan obsesji niebezpieczeństwa – gdy nieznaczone zagrożenie jest postrzegane jako duże;
- stan fałszywego bezpieczeństwa – gdy poważne zagrożenie jest postrzegane jako niewielkie;
- stan bezpieczeństwa – gdy zagrożenie nie występuje lub jest niewielkie i tak jest postrzegane – właściwie.

Zagrożenie bezpieczeństwa funkcjonowania podmiotu ma charakter rodzajowy: powodziowe, pożarowe, epidemiologiczne, przerwy w dostawie energii elektrycznej itp. W celu zapewnienia bezpieczeństwa jego funkcjonowania muszą być tworzone Dziedziny Systemy Bezpieczeństwa Podmiotu: powodziowego, pożarowego, epidemiologicznego, energetycznego itp. Są to systemy wirtualne, w skład których mogą wchodzić: służby, inspekcje, administracja, podmioty gospodarcze itp., zespolone realizacją wspólnego celu, tj. zapewnienia bezpieczeństwa dziedziny podmiotu. Bezpieczeństwo ogólne podmiotu jest wypadkową bezpieczeństw dziedziny. ³¹[EK]

Centrum Zarządzania Kryzysowego

organizacja spełniająca funkcję punktu koordynacyjnego i ośrodka łączności, scalającego w codziennej działalności służby ratownicze i komunalne, które biorą bezpośredni i pośredni udział w akcjach ratowniczych.

Do zadań Centrum Zarządzania Kryzysowego należy:

- pełnienie całodobowego dyżuru w celu zapewnienia przepływu informacji na potrzeby zarządzania kryzysowego;
- organizowanie przetwarzania, sprawdzania i przekazywania informacji dotyczących sytuacji nadzwyczajnych;
- podejmowanie przedsięwzięć związanych z przygotowaniem Centrum do koordynacji działań w razie zdarzeń kryzysowych;
- współdziałanie z Centrami Zarządzania Kryzysowego organów administracji publicznej;
- nadzór nad funkcjonowaniem systemu wykrywania i alarmowania oraz systemu wczesnego ostrzegania ludności;
- gromadzenie, aktualizowanie baz danych i innych narzędzi na potrzeby Centrum oraz współdziałanie w tym zakresie z innymi wydziałami urzędu, administracją samorządową, administracją zespoloną i niezespoloną oraz innymi służbami, inspekcjami i organizacjami pozarządowymi;
- pozyskiwanie informacji i opracowywanie dobowych meldunków o sytuacji w województwie, a także opracowywanie zbiorczych raportów tygodniowych, miesięcznych i kwartalnych o sytuacji i prognozowanych zagrożeniach;
- współpraca z podmiotami realizującymi monitoring środowiska;
- współdziałanie z podmiotami prowadzącymi akcje ratownicze, poszukiwawcze i humanitarne;
- stała wymiana informacji ze służbami dyżurnymi administracji zespolonej i niezespolonej oraz innymi służbami i inspekcjami;
- dokumentowanie działań podejmowanych przez Centrum.

W przypadku zagrożenia i zaistnienia stanu kryzysowego niezwłocznie i ciągle informowanie o rozwoju sytuacji Centrum Zarządzania Kryzysowego szczebla centralnego;

- realizacja zadań stałego dyżuru na potrzeby podwyższania gotowości obronnej państwa.³²[EK]

Decyzja

postanowienie odnośnie sposobu rozwiązania jakiegoś problemu, będące wynikiem dokonania wyboru spośród rozwiązań (decyzji) dopuszczalnych. Decyzje dopuszczalne to takie, które zostały dopuszczone przez warunki je ograniczające. Aby proces decyzyjny miał sens, tzn. była możliwość wyboru decyzji, zbiór decyzji dopuszczalnych powinien zawierać co najmniej dwa różne rozwiązania, tzn. powinna istnieć co najmniej alternatywa. W procesie decyzyjnym konieczne jest kryterium podjęcia decyzji (oceny jej jakości), ze względu na które wybiera się decyzję najkorzystniejszą, nazywaną decyzją optymalną. Jeśli decyzję wybrano bez jednoznacznie sformułowanego kryterium, nie może ona być rozpatrywana jako optymalna w jakimkolwiek sensie. W zagadnieniach bezpieczeństwa, przy ocenie jakości decyzji, funkcja kryterium (wskaźnik) jest trójskładnikowa. Brane są pod uwagę: straty powstałe po jej zrealizowaniu, koszty realizacji oraz wielkość ich ryzyka, czyli, że mogą być inne od zakładanych (prognozowanych) przez decydenta.³³[EK]

Infrastruktura krytyczna podmiotu

termin używany w znaczeniu infrastruktury bazowej podmiotu, która warunkuje realizację celu jego działania. Stanowi ją zarówno infrastruktura obsługująca sferę produkcyjną, usługową, realizację ustawowych zadań publicznych, jak również zapewniająca bezpieczeństwo funkcjonowania podmiotu. Bazowe potrzeby infrastrukturalne podmiotu generowane są przez:

- zadania wynikające z jego przeznaczenia (produkcyjne, świadczenia usług, realizacji ustawowych zadań publicznych itp.) i technologii ich wykonywania;
- zadania wynikające z konieczności współdziałania z określonymi obiektami otoczenia i technologii ich wykonywania. Współdziałanie obejmuje między innymi: zasilanie materiałowe, energetyczne, obsługę bankową, itd.;

- konieczność zapewnienia bezpieczeństwa podmiotu ze względu na możliwość powstania zagrożeń/zakłóceń w jego funkcjonowaniu. Wynikają one z zakresu i technologii wykonywania zadań podmiotu i współdziałania z obiektami otoczenia.

Ustawowo zdefiniowano infrastrukturę bazową państwa i europejską i nazwane odpowiednio:

- infrastrukturą krytyczną, przez którą należy rozumieć systemy oraz wchodzące w ich skład powiązane ze sobą funkcjonalnie obiekty, w tym obiekty budowlane, urządzenia, instalacje, usługi kluczowe dla bezpieczeństwa państwa i jego obywateli oraz służące zapewnieniu sprawnego funkcjonowania organów administracji publicznej, a także instytucji i przedsiębiorców;
- infrastrukturą krytyczną europejską, przez którą należy rozumieć infrastrukturę analogiczną do infrastruktury bazowej państwa, której elementy składowe są zlokalizowane na terytorium państw członkowskich Unii Europejskiej, a których zakłócenie lub zniszczenie miałyoby istotny wpływ na co najmniej dwa państwa członkowskie.³⁴[EK]

Infrastruktura podmiotu

podstawowe budowle, instalacje, urządzenia, których istnienie jest niezbędne do prawidłowego funkcjonowania podmiotu. Dla każdego podmiotu można wyróżnić trzy rodzaje infrastruktury:

- bazową, która warunkuje realizację celu jego działania. Stanowi ją zarówno infrastruktura obsługująca sferę produkcyjną, usługową, a także realizację ustawowych zadań publicznych, jak również zapewniająca bezpieczeństwo funkcjonowania podmiotu;
- usprawniającą – zwiększającą efektywność działania podmiotu oraz przyjazność dla środowiska, w którym funkcjonuje;
- nadmiarową – zwiększającą zdatność użytkową danego rodzaju infrastruktury, a przez to niezawodność funkcjonowania podmiotu. W praktyce są to systemy techniczne dublujące niewrażliwe dla podmiotu rodzaje infrastruktury bazowej, o istotnym znaczeniu dla jego funkcjonowania.

Niedopasowanie infrastrukturalne podmiotu do jego przeznaczenia, nadmierne jej wyeksploatowanie, zużycie moralne i destrukcyjne oddziaływania na nią, to podstawowe czynniki powodujące obniżanie zdolności użytkowej infrastruktury podmiotu, a przez to zdolności funkcjonalnej podmiotu. Stan zdolności infrastruktury bazowej podmiotu, przy którym traci on zdolność funkcjonalną (zdolność do realizacji przypisanych jemu zadań) nazywany jest stanem krytycznym infrastruktury bazowej podmiotu.³⁵[EK]

Inżynieria bezpieczeństwa

Człowiek żyje i będzie żył w środowisku potencjalnych zagrożeń bezpieczeństwa, które to uaktywnione wskutek niekorzystnych dla niego zmian w środowisku naturalnym, w jego wytworach, nieprzestrzegania zasad bezpiecznej ich eksploatacji, bądź też wskutek destrukcyjnego działania człowieka, mogą zamieniać się w określonego rodzaju zagrożenia realne. Opracowywanie i doskonalenie metod wykrywania zagrożeń i środków zapobiegania powstawaniu zagrożeń, przygotowanie podmiotu i systemu odpowiedzialnego za jego bezpieczeństwo na wypadek ich wystąpienia, a także zapewnienie możliwości skutecznego reagowania na nie w razie wystąpienia, stanowią podstawową domenę „inżynierii bezpieczeństwa”. „Inżynieria bezpieczeństwa” jest zatem dyscypliną, której celem jest opracowywanie metod i środków racjonalnej techniczno-organizacyjnej działalności człowieka, stosowanych w zakresie:

- zapobiegania powstawaniu zagrożeń bezpieczeństwa funkcjonowania podmiotu;
- przygotowania podmiotów i systemu bezpieczeństwa na wystąpienie zagrożeń;
- reagowania (przeciwdziałania negatywnym skutkom) w wypadku wystąpienia zagrożeń.

Opracowanie metod i środków zapobiegania powstawaniu zagrożeń bezpieczeństwa funkcjonowania podmiotu, generowanych przez artefakty podczas ich eksploatacji, jest domeną składowej „inżynierii bezpieczeństwa” jaką jest „inżynieria bezpieczeństwa technicznego”. Zajmuje się ona takim projektowaniem, wytwarzaniem,

eksploatacją i likwidacją artefaktów, aby w racjonalny sposób zminimalizować możliwości i rozmiar negatywnego ich oddziaływania na otoczenie, tj. ludzi, dobra cywilizacji, środowisko naturalne, we wszystkich etapach cyklu życia artefaktów.

Opracowaniem metod i środków identyfikacji możliwych rodzajów zagrożeń bezpieczeństwa człowieka i jego środowiska, powodowanych przez czynniki naturalne (np. huragany, wyładowania atmosferyczne itp.) i rozwój cywilizacyjny (np. katastrofy lotnicze, choroby zawodowe itp.), zajmuje się „inżynieria bezpieczeństwa cywilnego (powszechnego)”.

Opracowywanie metod i środków oraz doskonalenie organizacji przeciwdziałania zagrożeniom bezpieczeństwa, pochodzącym od świadomych i zamierzonych destrukcyjnych działań człowieka (np.: wandalizmu, terroryzmu itp.), stanowi domenę „inżynierii bezpieczeństwa publicznego”.

Opracowanie zaś metod i środków identyfikacji zagrożeń bezpieczeństwa człowieka podczas świadomej i celowej działalności oraz przeciwdziałania im stanowi dziedzinę przedmiotową „inżynierii bezpieczeństwa pracy”.³⁶[EK]

Krajowe Centrum Koordynacji Ratownictwa i Ochrony Ludności (KCKRiOL)

jest organem wykonawczym Komendanta Głównego Państwowej Straży Pożarnej.

Do podstawowych zadań KCKRiOL należy:

- koordynowanie funkcjonowania Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego (KSRG);
- wykonywanie zadań związanych z kierowaniem KSRG;
- koordynowanie udziału zagranicznych służb ratowniczych na obszarze kraju w ramach podpisanych umów międzynarodowych;
- zbieranie i zarządzanie informacjami z systemów wczesnego ostrzegania i systemu monitoringu;
- analizowanie działań ratowniczych prowadzonych przez jednostki KSRG;
- integrowanie KSRG z innymi podmiotami ratowniczymi;
- koordynowanie udzielania pomocy humanitarnej w zakresie zleconym Komendantowi Głównemu.

Realizuje zadania organizacyjne zarządzania w zakresie: planowania oraz wdrażania planów i procedur ratowniczych, wspomaganie i koordynowanie działań ratowniczych wymagających użycia sił i środków spoza województwa, a także przy dużych i złożonych działaniach ratowniczych przekraczających możliwości wykonawcze województwa, alarmowania podmiotów współdziałających. Funkcjonuje w dwóch stanach: czuwania i wykonywania działań codziennych. Uruchamianie odwołów poziomu centralnego następuje na żądanie kierującego działaniami ratowniczymi poprzez Wojewódzkie Stanowisko Koordynacji Ratownictwa (WSKR). W wypadku zdarzeń wymagających współdziałania podmiotów KSRG i podmiotów innych resortów, rolę koordynatora pełni minister właściwy do spraw wewnętrznych z pomocą Zespołu do Spraw Kryzysowych i Centrum Zarządzania Kryzysowego, tworzonych na bazie KCKRiOL. Zorganizowana w postaci Centralnego Odwołu Operacyjnego (COO) część zasobów KSRG może zostać skierowana do działań ratowniczych w wypadku wyczerpania sił i środków województwa lub, gdy skala zdarzenia przekracza możliwości najpierw powiatu, a następnie województwa. Wtedy to KCKRiOL może skierować do działań w dowolny rejon kraju bataliony z 16. wojewódzkich brygad odwołowych. KCKRiOL pełni również funkcję międzyresortowego centrum zarządzania kryzysowego.³⁷[EK]

Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy (KSRG)

powstał w 1991 roku, a zaczął funkcjonować w 1995. Celem jego powołania było ujednoczenie działań ratowniczych, podejmowanych w sytuacjach zagrożeń życia, zdrowia, mienia lub środowiska, podejmowanych przez Państwową Straż Pożarną (PSP) i inne podmioty ratownicze (głównie Ochotniczą Straż Pożarną). Podstawowe obszary działania KSRG, to:

- przeciwdziałanie klęskom żywiołowym i katastrofom oraz pożarom;
- ratownictwo techniczne, ekologiczne, a także, w określonym zakresie, medyczne na wszystkich poziomach struktury organizacyjnej państwa.

Przyjęta i realizowana w praktyce filozofia KSRG zakłada ścisłą współpracę ze wszystkimi podmiotami posiadającymi sprzęt, kadre lub bazy danych przydatne w prowadzeniu działań ratowniczych. Każdy podmiot, mogący realizować lub

wspomagać działania ratownicze KSRG, może współpracować w jego strukturze organizacyjnej lub jako podmiot wspomagający działania tego systemu.

Centralnym organem administracji rządowej w sprawach organizacji KSRG jest Komendant Główny PSP podległy ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych. Realizuje on zadania zarządzania KSRG za pośrednictwem podległego jemu organu, jakim jest Krajowe Centrum Koordynacji Ratownictwa i Ochrony Ludności (KCKRiOL). KSRG ma strukturę hierarchiczną. Został zorganizowany w sposób zapewniający jego ciągle funkcjonowanie na wszystkich poziomach administracji państwowej: powiatowym – będącym podstawowym poziomem wykonawczym działań ratowniczych na obszarze powiatu i podległych gmin; wojewódzkim – stanowiącym poziom wspomaganie i koordynacji działań ratowniczych na obszarze województwa; centralnym – jako poziomie wspomaganie i koordynacji działań ratowniczych na obszarze kraju.³⁸[EK]

Kryzys

to zdarzenie inicjujące sytuację kryzysową, będącą następstwem uaktywnienia się potencjalnych zagrożeń o takiej sile lub na taką skalę, że ich skutki powodują raptowne pogorszenie się warunków funkcjonowania podmiotu w takim stopniu, że traci on zdolność funkcjonalną, wynikającą z celu jego działania. Kryzys oznacza niestabilność funkcjonowania podmiotu, grożącą katastrofą lub prowadzącą do niej. W szczególności może objawiać się:

- raptownym pogorszeniem się warunków życia i zdrowia ludzi bądź stanu środowiska;
- ograniczeniem funkcjonowania instytucji publicznych w takim zakresie, że prowadzi ono do zerwania lub ograniczenia więzów społecznych, gospodarczych i strukturalnych w stopniu nieakceptowanym przez społeczeństwo.

Czynniki wywołujące utratę zdolności funkcjonalnej (kryzys) przez podmiot i jego symptomy zależą od jego rodzaju. Jeżeli, na przykład, podmiotem będzie szkoła, to czynnikami powodującymi utratę przez nią zdolności funkcjonalnej może być: wystąpienie stanu krytycznego infrastruktury bazowej, przerwanie pro-

wadzenia zajęć przez nauczycieli, bunt uczniów itp. Kryzys zawsze dotyczy tylko określonego podmiotu i obiektów, wchodzących w jego skład. Przykładowo, wystąpienie kryzysu w szkole nie powoduje kryzysu w danej aglomeracji, a tym bardziej w powiecie.³⁹[EK]

Mapa ryzyka decyzji

to mapa zagrożeń bezpieczeństwa funkcjonowania podmiotu uzupełniona o dokonaną a priori ocenę negatywnych skutków ich wystąpienia dla niego i jego otoczenia w wypadku zrealizowania określonej decyzji. Wielkość negatywnych skutków wystąpienia zagrożenia zależy od wielu czynników, a przede wszystkim od: celu działania podmiotu i jego znaczenia, np. dla państwa, społeczeństwa, obronności, gospodarki itd.; częstości występowania zagrożeń i ich skali; wrażliwości podmiotu na zagrożenia i skuteczności przeciwdziałania tym zagrożeniom itp. Przeciwdziałanie danego rodzaju zagrożenia jest realizowane w ramach czterech etapów: zapobiegania, przygotowania i reagowania na ich wystąpienie oraz odtworzenia stanu funkcjonalnego podmiotu i jego systemu bezpieczeństwa. Skala negatywnych skutków wystąpienia zagrożenia zależy od decyzji podejmowanych w wyróżnionych etapach zarządzania bezpieczeństwem podmiotu. Przy realizacji każdej z nich istnieje ryzyko skutków innych od zakładanych przez decydenta. Ostateczne ryzyko zarządzania bezpieczeństwem podmiotu, powstaje w wyniku kumulacji ryzyk częściowych podejmowanych decyzji. Znaczna część czynników mających istotny wpływ na skalę negatywnych skutków jest losowa, zatem straty (zniszczenia i szkody) przez nie powodowane oraz ryzyka podejmowanych decyzji są losowe. Negatywne skutki zagrożeń można rozpatrywać w kategoriach wartości oczekiwanych strat, prognozowanych przez decydenta, bądź ryzyka jako relacji między możliwymi stratami ekstremalnymi a ich wartością oczekiwaną przez niego. Mapa negatywnych skutków może więc przedstawiać oczekiwane straty ponoszone przez podmiot w wypadku wystąpienia zagrożenia przy zastosowaniu przeciwdziałania określonego w decyzji. W pierwszym wypadku, będzie to mapa oczekiwanych strat poniesionych przez podmiot ze względu na dany rodzaj zagrożenia przy zastosowaniu przeciwdziałania ustalonego w decyzji, w drugim

zaś – mapa oczekiwanego ryzyka powstania strat innych od prognozowanych pomimo zrealizowania ustalonych decyzji o sposobie przeciwdziałania zagrożeniom bezpieczeństwa funkcjonowania ochranianego podmiotu, którą w skrócie można nazwać mapą ryzyka przedmiotowych decyzji przeciwdziałania negatywnym skutkom danego rodzaju zagrożeń. Należy zaznaczyć, że ustawodawca określa mapę ryzyka jako mapę oczekiwanych wartości strat.⁴⁰[EK]

Mapa zagrożeń

bezpieczeństwa podmiotu – dotyczy przede wszystkim podmiotów obszarowych – to mapa numeryczna lub analogowa obszaru podmiotu, na której wizualizowane są istotne jego elementy składowe i źródła możliwych zagrożeń bezpieczeństwa ich funkcjonowania. Charakterystyki i opis zarówno elementów składowych podmiotu, jak i źródeł zagrożeń oraz scenariusze możliwych realizacji są przedstawiane w postaci legendy do mapy. W mapach numerycznych wektorowych, elementy składowe podmiotu i źródła zagrożeń są reprezentowane przez obiekty systemowe, do których dowiązywane są opisy charakteryzujące reprezentowane obiekty fizyczne. Poszczególne rodzaje zagrożeń dla podmiotu przedstawiane są na warstwach tematycznych mapy wektorowej podmiotu, w postaci przyjętych symboli z dowiązaniem do nich charakterystyk opisowych i ilościowych. Mogą być zobrazowywane w prognozowanych miejscach ich występowania lub w innych miejscach ekranu. Taka prezentacja zagrożeń bezpieczeństwa funkcjonowania podmiotu znacząco ułatwia analitykowi zarówno dziedzinową, jak i wypadkową analizę zagrożeń oraz ich skutków.⁴¹[EK]

Miara ryzyka decyzji

w zagadnieniach bezpieczeństwa powinna uwzględniać odległość możliwych ekstremalnych wartości strat i kosztów decyzji od ich wartości prognozowanych przez decydenta przy jej podejmowaniu. Straty mogą być:

- materialne, które można wyrazić np. w jednostkach monetarnych;
- niematerialne – w szczególności mogą dotyczyć uszczerbku na zdrowiu osób poszkodowanych w wyniku wystąpienia zagrożenia.

Gdy straty mogą ograniczyć się do materialnych, to koszty realizacji decyzji o sposobie zapewnienia bezpieczeństwa funkcjonowania podmiotu mogą być potraktowane również jako straty. Uzasadnieniem takiego podejścia jest fakt, że nakłady poniesione na zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania podmiotu uszczuplają środki, które mogłyby być spożytkowane na inne cele. Ponadto decyzje o sposobie zapewnienia bezpieczeństwa funkcjonowania podmiotu są podejmowane a priori, a to oznacza, że w chwili ich podejmowania nie są znane faktyczne wartości strat i kosztów. Postać miary ryzyka decyzji zależy od postawy decydenta (analityka). Jeżeli decydent przyjmie postawę pesymisty, to miarę ryzyka można wyrazić, np jako różnicę pomiędzy maksymalnymi odpowiednio stratami i kosztami a ich wartościami prognozowanymi. Będzie to odpowiednio ryzyko strat i ryzyko kosztów.⁴²[EK]

Model obiektowy systemu

to jego model symboliczny, który charakteryzuje się obiektowym ujęciem rzeczywistości oraz stosowaniem w modelowaniu pojęć zaczerpniętych z języka naturalnego. W modelowanej rzeczywistości, kierując się celem modelowania, wyodrębnia się obiekty fizyczne, które w modelu reprezentowane są przez obiekty systemowe. Modelowanie obiektowe opiera się na czterech paradygmatach:

- abstrahowaniu – odfiltrowywaniu atrybutów, metod, zobowiązań i ograniczeń klas, nieistotnych z punktu widzenia celu badań, bądź aktualnie rozwiązywanego problemu. W wyniku abstrahowania w opisie obiektów uwzględniane są jedynie ich cechy istotne z punktu widzenia celu badań. Dzięki racjonalnemu abstrahowaniu podczas modelowania wzrasta komunikatywność modelu, bez znaczącej straty informacji użytecznej przy rozwiązywaniu problemu;
- hermetyzacji – modelowany system (podmiot) widziany jest jako czarna skrzynka połączona z obiektami jego otoczenia wyłącznie poprzez interfejsy, tj. zestawy metod i środków służących do współdziałania z nimi. Każdy obiekt ma swój interfejs, pozwalający mu współdziałać z innymi obiektami;

- generalizacji – umożliwia stworzenie hierarchii dziedziczenia, co oznacza, że obiekty podklasy dziedziczą cechy obiektów nadklasy. Potomek dziedziczy strukturę i zachowanie przodka, a ponadto ma cechy własne;
- polimorfizmie – oznacza, że ta sama nazwa operacji w różnych klasach może oznaczać różne działania. Polimorfizm pozwala analitykowi bezpieczeństwa, tworzącemu modele przypadków użycia systemu, na zachowanie naturalnego słownictwa modelowanej dziedziny.

Warunkiem koniecznym użyteczności modelowania obiektowego w bezpieczeństwie jest możliwość dokumentowania wyników badań w notacji umożliwiającej korzystanie przez wszystkich udziałowców przedsięwzięcia zapewnienia bezpieczeństwa funkcjonowania podmiotu oraz umożliwiające przedmiotowe ich analizy. Wymagania te spełnia język o akronimie UML. UML to nie tylko język dokumentowania wyników modelowania, to również filozofia podejścia do obiektowego ujmowania rzeczywistości w modelu, wyrażona w przedstawionych paradygmatach.⁴³[EK]

Model systemu

jakościowa i ilościowa reprezentacja systemu na innej bazie materialnej niż występuje w rzeczywistości, ujmująca podstawowe jego cechy istotne ze względu na zamierzony cel badań. Model wykorzystywany w badaniu, stanowi uproszczenie systemu, występującego w rzeczywistości, projektowanego bądź też tworzonego. W zależności od celu badań, dla tego samego systemu mogą być opracowywane różne modele, a także, dla tego samego celu badań systemu, jego model może ulegać zmianie w miarę jak zmienia się wiedza o przedmiocie badań bądź umiejętności i środki stosowane przez badającego. Proces opracowywania modelu nazywany jest modelowaniem. Celem modelowania systemu może być: poznanie mechanizmów jego funkcjonowania, umożliwienie prowadzenia badań w zakresie niemożliwym w rzeczywistości, skrócenie czasu, bądź zmniejszenie kosztów ich prowadzenia itp. Cechy powyższe są szczególnie istotne w rozwiązywaniu problemów w zarządzaniu bezpieczeństwem. Ze względu na sposób reprezentacji systemu, wyróżnia się dwa rodzaje modeli: fizyczne i symboliczne.

W modelach fizycznych systemy odwzorowywane są za pomocą ich artefaktów fizycznych, np. modeli redukcyjnych samolotów, statków, demonstratorów itp., na których przeprowadzane są badania, odpowiednio w tunelach, zbiornikach wodnych, itd. Modelem symbolicznym systemu nazywamy jego opis w określonym języku formalnym (notacji). Język opisu (notacja) zależy od metody badania systemu, przy czym możliwa jest jego zmiana bez straty informacji. Wśród modeli symbolicznych systemów wyróżnia się modele matematyczne, które opisują ich działanie w ujęciu ilościowym. Badania w oparciu o modele matematyczne mogą być prowadzone metodą analityczną, bądź symulacyjną. W metodzie analitycznej wartości analizowanych wielkości są wyznaczane za pomocą odpowiednich procedur (algorytmów). W wypadku zastosowania metody symulacyjnej do rozwiązania problemu zachodzi potrzeba opracowania symulatora – najczęściej programowego – i przeprowadzenia stosownych eksperymentów symulacyjnych, wyniki których pozwolą wyznaczyć interesujące charakterystyki systemu.⁴⁴[EK]

Modele wyznaczania optymalnego rozmieszczenia sił i służb ratowniczych

metody i algorytmy wyznaczania najbardziej efektywnej dyslokacji sił służb odpowiedzialnych za zapewnienie bezpieczeństwa. W literaturze przedmiotu proponuje się różne podziały metod wyznaczania optymalnego rozmieszczenia obiektów. ReVelle i inni proponują podział tych metod na cztery główne kategorie: modele analityczne, modele ciągłe, modele sieciowe i najbardziej rozpowszechnione w praktyce — modele dyskretne. Dzięki zastosowaniu modeli optymalnego rozmieszczenia sił możliwe jest znalezienie dyslokacji bardziej efektywnej niż tej tworzonej „ręcznie”, często odpowiadającej granicom administracyjnym czy też geograficznym. Jednym z tradycyjnych problemów dyskretnej optymalizacji dyslokacji, dobrze zbadanym od momentu jego zdefiniowania, jest problem pokrycia lokalizacji. Problem ten jest często dzielony na dwie kategorie: LSCP (Location Set Covering Problem) i MCLP (Maximal Covering Location Problem). W standardowym MCLP poszukiwane jest rozmieszczenie

ustalonej liczby obiektów obsługi w taki sposób, aby maksymalizować liczebność obsłużonej populacji. Populacja jest obsługiwana (pokrywana) przez co najmniej jeden obiekt, znajdujący się w predefiniowanej odległości. Ta odległość jest często określana mianem zasięgu pokrywania. Odległość ta w znaczącym stopniu wpływa na rozwiązanie problemu. MCLP pełni ważną rolę w praktyce, do ustalania najkorzystniejszej dyslokacji sił i środków systemu bezpieczeństwa podmiotu.⁴⁵[EK]

Ochrona infrastruktury krytycznej podmiotu

to wszelkie działania zmierzające do zapewnienia zdolności użytkowej infrastruktury bazowej podmiotu, zwanej infrastrukturą krytyczną. Zadania z zakresu ochrony infrastruktury krytycznej obejmują:

- gromadzenie i przetwarzanie informacji dotyczących zagrożeń infrastruktury krytycznej;
- opracowywanie i wdrażanie procedur na wypadek wystąpienia zagrożeń infrastruktury krytycznej;
- odtwarzanie zdolności użytkowej infrastruktury krytycznej;
- współpracę między administracją publiczną a właścicielami oraz posiadaczami samoistnymi i zależnymi obiektów, instalacji lub urządzeń infrastruktury krytycznej w zakresie jej ochrony.

Obowiązek utrzymania zdolności użytkowej infrastruktury krytycznej spoczywa na jej właścicielach, posiadaczach samoistnych i zależnych. Podstawowe zasady ochrony infrastruktury o kluczowym znaczeniu dla bezpieczeństwa państwa (tj. krytycznej) zostały ujęte w ustawie o zarządzaniu kryzysowym z dnia 26 kwietnia 2007 roku, w ustawie o ochronie osób i mienia z 22 sierpnia 1997 roku oraz w Narodowym Programie Ochrony Infrastruktury Krytycznej. Za realizację zadań ochrony składowych infrastruktury krytycznej państwa, dyslokowanych na obszarze województwa, powiatu i gminy odpowiadają odpowiednio: wojewoda, starosta i wójt. Koordynatorem przedsięwzięć utrzymania zdolności infrastruktury krytycznej państwa jest Rządowe Centrum Bezpieczeństwa.⁴⁶[EK]

Plan zarządzania kryzysowego

to plan zarządzania bezpieczeństwem podmiotu, ukierunkowany na zarządzanie kryzysowe. Ustawowo został określony dla podmiotów, które stanowią strukturę administracyjną państwa. Stąd wyróżnia się: krajowy, wojewódzkie, powiatowe i gminne plany zarządzania kryzysowego. Opracowywane są według jednolitej metodyki dla wszystkich poziomów hierarchicznych struktury administracyjnej państwa i mają analogiczny układ. Wyróżnia się trzy elementy składowe planu zarządzania kryzysowego: plan główny, opis przedsięwzięć w wypadku wystąpienia sytuacji kryzysowej oraz załączniki funkcjonalne do planu głównego. Plan główny zawiera: charakterystykę zagrożeń w postaci mapy zagrożeń i mapy ryzyka, zadania i obowiązki uczestników zarządzania kryzysowego oraz zestawienie sił i środków planowanych do wykorzystania w sytuacjach kryzysowych. Opis przedsięwzięć w wypadku wystąpienia sytuacji kryzysowej zawiera: zadania podmiotu w zakresie monitorowania, tryb uruchamiania sił i środków, standardowe procedury operacyjne reagowania na podstawowe zagrożenia, zasady współdziałania między uczestnikami przedsięwzięć reagowania na wystąpienie zagrożeń. Załączniki funkcjonalne do planu głównego zawierają w szczególności: procedury realizacji zadań zarządzania kryzysowego, organizację monitorowania zagrożeń, ostrzegania, alarmowania o ich wystąpieniu oraz informowania ludności o sposobach postępowania w razie ich wystąpienia, organizację ratownictwa, opieki medycznej oraz wszelkiej pomocy, zasady ochrony i odtwarzania infrastruktury krytycznej, procedury uruchamiania rezerw państwowych itd. Zawartość planów oraz stopień ich szczegółowości powinien być adekwatny do poziomu hierarchicznego struktury administracyjnej państwa. Plan jest dokumentem otwartym i może być aktualizowany stosownie do potrzeb, nie rzadziej jednak niż co dwa lata.⁴⁷[EK]

Planowanie cywilne

to proces ustalania celów i odpowiednich działań zapewniających bezpieczeństwo funkcjonowania podmiotu. W ramach planowania dokonuje się w szczególności: ustalenia pożądanego poziomu bezpieczeństwa funkcjonowania podmiotu; identyfikacji rodzajów zagrożeń, jego funkcjonowania i genezy; prognozowania

ich przebiegów i możliwych negatywnych skutków; ustalenia zasad, metod oraz sił i środków niezbędnych do zapewnienia pożądanego poziomu bezpieczeństwa podmiotu. Zadania z zakresu planowania cywilnego dla poszczególnych poziomów hierarchicznych struktury administracyjnej państwa zostały określone w ustawie¹) o zarządzaniu kryzysowym. Obejmują one:

- przygotowanie planów zarządzania kryzysowego;
- przygotowanie struktur uruchamianych w sytuacjach kryzysowych;
- przygotowanie i utrzymywanie zasobów niezbędnych do wykonania zadań ujętych w planie zarządzania kryzysowego;
- utrzymywanie baz danych niezbędnych w procesie zarządzania kryzysowego;
- przygotowanie rozwiązań na wypadek zniszczenia lub zakłócenia funkcjonowania infrastruktury krytycznej;
- zapewnienie spójności między planami zarządzania kryzysowego a innymi planami, sporządzanymi w tym zakresie przez właściwe organy administracji publicznej, których obowiązek wykonania wynika z odrębnych przepisów.
- Ich zrealizowanie powinno zapewnić:
- funkcjonowanie administracji publicznej w sytuacji kryzysowej;
- funkcjonowanie i możliwości odtworzenia infrastruktury krytycznej;
- ciągłość monitorowania zagrożeń;
- racjonalne gospodarowanie siłami i środkami w sytuacjach kryzysowych;
- pomoc ludności w przetrwaniu sytuacji kryzysowych.⁴⁸[EK]

Podmiot

byt, który wchodzi w relacje funkcjonalne z innymi bytami (obiektami) i pełni wobec nich określoną rolę – zazwyczaj służebną. Jako podmiot może być rozpatrywana zarówno:

- wyodrębniona część rzeczywistości, np.: zakład, sieć drogowa, kolejowa, energetyczna, przesyłowa gazu itp., a także: instytucja, uczelnia, szkoła, itd.:
- jak i jednostka organizacyjna, np.: gmina, powiat, region, grupa społeczna, państwo, unia państw itp.

W takim rozumieniu podmiot jest synonimem systemu. Wprowadzenie terminu „podmiot” ułatwiło systematykę pojęć z obszaru bezpieczeństwa. Ze względu na liczbę obiektów składowych podmiotu i ich dyslokację wyróżnia się podmioty punktowe i obszarowe. Podmioty punktowe to takie, które rozpatrywane są jako jeden obiekt. W podmiocie obszarowym wyróżnia się więcej niż jeden obiekt. Są one dyslokowane na pewnym obszarze, przynależnym do tego podmiotu. Przedmiotem rozważań, a w szczególności badań w obszarze bezpieczeństwa, jest zapewnienie podmiotowi bezpieczeństwa jego funkcjonowania.⁴⁹[EK]

Ratownictwo

rozumiane jest jako reagowanie na zagrożenie bezpieczeństwa funkcjonowania podmiotów, a w potocznym rozumieniu oznacza udzielanie pomocy w niebezpieczeństwie. Towarzyszy człowiekowi niemal od zarania dziejów. W początkowych okresach ludzie sami troszczyli się o swoje bezpieczeństwo, wzajemnie udzielając sobie pomocy. Wraz z rozwojem społecznym oraz ukształtowaniem się instytucji państwa powołano do istnienia wyspecjalizowane podmioty przeznaczone do ratowania ludzi w sytuacjach zagrożeń. Rozwój cywilizacyjny powoduje wzrost i powstawanie nowych zagrożeń antropogenicznych. Implikuje to potrzebę doskonalenia oraz przygotowywanie odpowiednich sił i środków ratownictwa, które zapewnią poczucie bezpieczeństwa. W codziennym życiu o bezpieczeństwo obywateli dbają wyspecjalizowane służby, pogotowia, inspekcje i straże itp., które są w stanie udzielić skutecznej pomocy. System ratownictwa w Polsce ma strukturę hierarchiczną, z poziomami: krajowym, wojewódzkim, rejonowym. Przedsięwzięcia ratownicze charakteryzują się trzema poziomami działania:

- wykonawczym, reprezentującym siły i środki poszczególnych służb Wojewódzkiego Systemu Ratownictwa wydzielone do realizacji zadań powoływanego Doraźnego Systemu Ratownictwa;
 - taktycznym, reprezentującym stanowisko dowodzenia akcją.
- W każdej ze służb, uczestniczących w przedsięwzięciu ratowniczym, powinna być wyznaczona osoba funkcyjna, kierująca jej działaniami na miejscu zdarzenia. Koordynatorem działań służb jest oficer PSP, który pełni funkcję Kierownika Działań Ratowniczych;

- operacyjnym, to poziom wsparcia realizowanego przedsięwzięcia ratownictwa. W zależności od skali i uwarunkowań prowadzenia akcji ratownictwa, poziom operacyjny może stanowić powiatowy sztab kryzysowy lub wojewódzki sztab kryzysowy.

W określonego rodzaju zdarzeniach może wystąpić zapotrzebowanie na udział w przedsięwzięciu ratowniczym służb specjalistycznych, takich jak, np.: służby ratownictwa chemicznego, technicznego, wodnego itp.⁵⁰[EK]

Ryzyko decyzji

w bezpieczeństwie, to niebezpieczeństwo nieosiągnięcia celu założonego przy podejmowaniu decyzji. Terminu tego używa się do wyrażenia niepewności następstw jej zrealizowania – możliwości wystąpienia skutków innych od prognozowanych (oczekiwanych). Decydent, podejmując decyzje o sposobie zapewnienia bezpieczeństwa funkcjonowania podmiotu w oparciu o posiadaną wiedzę i pozyskaną informację, przy założeniu spełnienia prognozowanych przez niego warunków jej realizacji, ma świadomość możliwości powstania strat (np. uszczerbku na zdrowiu osób poszkodowanych, zniszczeń itp.) w podmiocie ochraniałym i konieczności poniesienia określonych kosztów wykonania podjętej decyzji. Ponadto ma obawę, że zarówno koszty jej realizacji, jak i straty poniesione przez podmiot po wystąpieniu zagrożenia, mimo zrealizowania tej decyzji, mogą być inne od prognozowanych przy jej podejmowaniu. Wartość różnicy będzie zależała od trafności prognozy, zaś trafność prognozy od wiarygodności danych i metody prognozowania. Uwzględniając powyższe uwarunkowania nasuwa się wniosek, aby ryzyko decyzji oceniać jako relację pomiędzy:

- ekstremalnymi stratami, jakie mogą powstać w podmiocie, po wystąpieniu zagrożenia w wypadku zrealizowania danej decyzji, a stratami prognozowanymi przez decydenta przy jej podejmowaniu i nazwać je ryzykiem strat decyzji;
- ekstremalnymi nakładami jakie mogą być niezbędne do zrealizowania danej decyzji o sposobie zapewnienia bezpieczeństwa funkcjonowania podmiotu, a nakładami prognozowanymi przez decydenta przy jej podejmowaniu i nazwać je ryzykiem kosztów decyzji;

- ekstremalnymi stratami łącznymi (tj. ekstremalnymi stratami bezpośrednio poniesionymi przez podmiot ochraniający, powiększonymi o ekstremalne koszty wykonania podjętej decyzji), jakie mogą powstać w wyniku wystąpienia zagrożenia po wykonaniu decyzji, a łącznymi stratami prognozowanymi przy jej podejmowaniu i nazwać je ryzykiem łącznym decyzji.

Ryzyko jest nierozzerwalnie związane z decyzją – nie ma decyzji bez ryzyka skutków jej zrealizowania. Może być rozpatrywane wyłącznie w kontekście skutków decyzji. Całkowicie błędne jest utożsamianie ryzyka z prognozowanymi stratami jakie może ponieść podmiot wskutek wystąpienia zagrożenia, bądź kosztami wykonania decyzji.⁴⁰[EK]

Siatka bezpieczeństwa

to tabelaryczne przedstawienie roli uczestników przeciwdziałania poszczególnym rodzajom zagrożenia bezpieczeństwa funkcjonowania podmiotu. Przyjęto, że poszczególne rodzaje zagrożeń zapisywane są w wierszach, zaś uczestnicy przeciwdziałania im – w kolumnach. Role uczestników w przeciwdziałaniu wyróżnionym zagrożeniom określane są w polach tabeli powstałych na przecięciu wiersza, w którym zapisany jest rodzaj zagrożenia, i kolumny, w której zapisany jest uczestnik przedsięwzięcia. Wyróżnia się trzy role uczestników: koordynującą, wiodącą i pomocniczą.⁴⁶[EK]

Stan klęski żywiołowej

to stan prawny wprowadzany w celu zmniejszenia skutków zagrożeń powszechnych, w sytuacji gdy zwykle środki, przewidziane w konstytucji, są niewystarczające. Wprowadzany jest gdy skutki klęski zagrażają: życiu lub zdrowiu dużej liczby osób, mieniu o wielkich rozmiarach oraz środowisku na znaczących obszarach, a pomoc i ochrona mogą być skutecznie podjęte tylko przy zastosowaniu nadzwyczajnych środków prawnych, we współdziałaniu różnych organów i instytucji oraz specjalistycznych służb i formacji, działających pod jednolitym kierownictwem. Może być wprowadzony na obszarze, na którym wystąpiła klęska lub mogą

wystąpić jej skutki. W czasie trwania stanu klęski żywiołowej organy władzy publicznej działają w dotychczasowych strukturach organizacyjnych państwa i w ramach przysługujących im kompetencji, z zastrzeżeniem przepisów ustawy o stanie klęski żywiołowej.

Stan klęski żywiołowej wprowadzany jest przez Radę Ministrów, w drodze rozporządzenia z własnej inicjatywy, bądź na wniosek właściwego wojewody, na okres nie dłuższy niż 30 dni. Może zostać przedłużony po wyrażeniu zgody przez Sejm, na obszarze wystąpienia klęski żywiołowej lub jej skutków. W czasie trwania stanu klęski żywiołowej, działaniami prowadzonymi w celu zapobieżenia jej skutkom lub ich usunięcia, kierują:

- wójt – jeżeli stan klęski żywiołowej wprowadzono tylko na obszarze gminy;
- starosta – jeżeli stan klęski żywiołowej wprowadzono na obszarze więcej niż jednej gminy wchodzącej w skład powiatu;
- wojewoda – jeżeli stan klęski żywiołowej wprowadzono na obszarze więcej niż jednego powiatu wchodzącego w skład województwa;
- minister wyznaczony przez premiera – gdy stan klęski żywiołowej wprowadzono na obszarze więcej niż jednego województwa.

Unormowania prawne, wynikające z wprowadzonego stanu klęski żywiołowej, stosuje się do:

- osób fizycznych, zamieszkałych lub czasowo przebywających na obszarze, na którym został wprowadzony stan klęski żywiołowej;
- do osób prawnych i jednostek organizacyjnych nie posiadających osobowości prawnej, mających siedzibę lub prowadzących działalność na obszarze, na którym został wprowadzony stan klęski żywiołowej.⁵²[EK]

Standardowa Procedura Operacyjna (SPO)

w bezpieczeństwie określa sposób reagowania na wystąpienie powtarzalnego, określonego rodzaju zagrożenia bezpieczeństwa funkcjonowania podmiotu, np. pożaru mieszkania w bloku, wypadku samochodowego, kradzieży w sklepie, zabójstwa itp. SPO powinna: umożliwiać osiągnięcie celu, być napisana językiem komuni-

katywnym, z zastosowaniem notacji zapewniającej jednoznaczne rozumienie jej treści przez realizatorów. Powinna określać przede wszystkim: kto odpowiada za jej realizację, kto jest kompetentny do wykonywania, co, gdzie i kiedy należy wykonać, w oparciu o jakie dokumenty, jakie są konieczne narzędzia i środki, jakie są zasady dokumentowania i kontroli jej realizacji. Zaleca się przedstawianie sposobu realizacji SPO w postaci torowych diagramów czynności. Wyróżnia się dwa podstawowe elementy składowe SPO: nagłówek i jej opis. Nagłówek SPO powinien zawierać informację o: temacie procedury, numerze procedury, kto opracował, kto zatwierdził, osobie zatwierdzającej, terminie wykonania i ewentualnych aktualizacji, a także liczbie stron. Opis procedury powinien zawierać: zakres procedury – czego dotyczy, wymagane kwalifikacje (konieczne wykształcenie, specjalność, staż oraz inne dodatkowe wymogi, np. znajomość języków obcych) realizatora i zakres jego odpowiedzialności oraz zasady jego zastępstw, zadania do wykonania w dwóch trybach: normalnym i alarmowym, kryteria przejścia przy zmianie trybu, techniczne i programowe wyposażenie stanowiska pracy wykonawcy, procedury oraz wynikające z nich możliwości funkcjonalne, torowy diagram czynności objętych daną SPO, który przedstawia kolejność wykonywania czynności przez wykonawców i ich współdziałanie. W przypadku SPO o dużej złożoności zaleca się agregować czynności, a sposób jej realizacji przedstawiać za pomocą czynności zagregowanych. Te zaś z kolei dekomponować na czynności proste, a kolejność oraz sposób ich realizacji przedstawiać w postaci torowych diagramów tych czynności.⁵³[EK]

System

najogólniej, to zbiór elementów i relacji zachodzących między nimi – wg pioniera cybernetyki w Polsce prof. Mariana Mazura. Definicję systemu w ujęciu funkcjonalnym podał prof. Zdzisław Bubnicki – „System jest pewną całością, w której współdziałają wyodrębnione części składowe. Funkcjonowanie systemu zależy od funkcji części składowych i związków między nimi. Powiązania części składowych określają strukturę systemu”. Przykłady systemu: urządzenie, zakład, przedsiębiorstwo, podmiot itp. System może być dekomponowany na podsystemy realizujące

jego cząstkowe funkcjonalności – stanowią one wówczas jego elementy składowe. Pojęcie system jest niezwykle użyteczne w prowadzeniu badań nad zapewnieniem podmiotowi, będącemu wyodrębnionym fragmentem rzeczywistości, bezpieczeństwa jego funkcjonowania. W przedmiotowych badaniach jest opracowywany model systemu i przy jego wykorzystaniu wyznaczane są odpowiednie charakterystyki. W teorii systemów narzuca się określone rygory odnośnie definiowania systemów. Wymagane jest, aby definiowanie było:

- jednoznaczne – by było wiadomo, co do nich należy, a co nie należy;
- niezmiennie – by przez cały okres prowadzonych badań przynależność jego elementów składowych była niezmienna. Oznacza to, że niedopuszczalne jest, żeby jakieś elementy były czasem traktowane jako należące do systemu, czasem zaś jako do niego nie należące;
- zupełne – podział systemu na podsystemy powinien być zupełny, czyli system nie może zawierać elementów nie należących do żadnego z jego podsystemów;
- funkcjonalne – systemy powinny być wyodrębniane ze względu na spełniane funkcje, a nie ze względu na oddzielność przestrzenną.

Zwraca się uwagę, że w poszczególnych dyscyplinach naukowych (np. filozofii, psychologii, itd.) termin system może być ujmowany w sposób odbiegający od przedstawionego.⁵⁴[EK]

System bezpieczeństwa podmiotu

to zespół sił i środków oraz rozwiązania organizacyjne w zakresie: zapobiegania powstawaniu zagrożeń bezpieczeństwa funkcjonowania podmiotu; przygotowania na wypadek ich wystąpienia; reagowania w wypadku ich wystąpienia oraz likwidacji niepożądanych skutków; zapewniający podmiotowi pożądaną poziom bezpieczeństwa jego funkcjonowania. Pożądane jego właściwości wynikają z: celu, zadań i technologii ich realizacji przez podmiot; środowiska i obiektów jego otoczenia, które stanowią potencjalne źródła zagrożeń; wrażliwości podmiotu na potencjalne zagrożenia, jakie mogą na niego oddziaływać. Zagrożenia mogą być wywoływane przez negatywne działanie sił natury, niepożądane skutki cywilizacji,

bądź destrukcyjne działanie człowieka. Każdy rodzaj zagrożenia bezpieczeństwa podmiotu wymaga adekwatnego przeciwdziałania – utworzenia Dziedzinowego Systemu Bezpieczeństwa Podmiotu (DSBP). DSBP są systemami wirtualnymi. Tworzone są z sił i środków wydzielanych ze służb, inspekcji, administracji zespolonej, zakładów i przedsiębiorstw, które dysponują środkami stosownymi do zaspokajania potrzeb itp., a także elementów składowych podmiotu. Każdy bowiem podmiot powinien być w stanie sam ochraniać się do pewnego poziomu zagrożeń.

W cybernetycznym ujęciu DSBP wyróżnia się dwa podsystemy:

- wykonawczy, który stanowią siły i środki realizujące procesy wykonawcze – wydzielone, np. ze straży pożarnej, ratownictwa medycznego, straży miejskiej, policji, pogotowia technicznego, itd.;
- zarządzania/kierowania, który realizuje procesy informacyjno – decyzyjne, stanowiące o sposobie zapewnienia podmiotowi bezpieczeństwa funkcjonowania przez podsystem wykonawczy.

W podsystemie zarządzania bezpieczeństwem podmiotu wyróżnia się dwa elementy składowe: podsystem informacyjny – odpowiedzialny za opracowywanie obrazu zagrożeń i uwarunkowań realizacyjnych niezbędnych do podejmowania decyzji o sposobie zapewnienia bezpieczeństwa funkcjonowania podmiotu; podsystem decyzyjny – podejmujący decyzje o sposobie zapewnienia bezpieczeństwa podmiotu, na podstawie danych opracowanych przez podsystem informacyjny.⁵⁵[EK]

Sytuacja kryzysowa podmiotu

stan funkcjonalny podmiotu po wystąpieniu kryzysu – zdarzenia, zerwania istniejącego układu, stanu rzeczy, porządku, itd. Trwa ona do czasu powrotu podmiotu do stanu stabilności. Podstawowe cechy sytuacji kryzysowej w podmiocie:

- zawsze występuje presja czasu – sytuacja zmienia się szybciej niż możliwości reagowania na nią;
- istnieje ograniczony dostęp do informacji o sytuacji wraz ze wzrostem zapotrzebowania na nią ze strony organów zarządzających funkcjonowaniem podmiotu;

- organy zarządzające funkcjonowaniem podmiotu mają świadomość, że nie są w stanie skutecznie przeciwdziałać niekorzystnym zmianom, które mają miejsce. Stan niekorzystnej sytuacji może pogarszać się. W zależności od rodzaju podmiotu i rodzaju zagrożenia mogą: wzrastać straty, pogarszać się zaopatrzenie ludności w środki do przeżycia, pogarszać się bezpieczeństwo publiczne, wzrastać niezadowolenie społeczne, pojawić się panika itp.;
- decyzje podejmowane są w warunkach stresu, ograniczonej informacji i podwyższonego poziomu ryzyka;
- decydującego znaczenia w skuteczności przeciwdziałania zagrożeniom nabiera dostosowanie wcześniej opracowanych standardowych procedur operacyjnych do występujących zdarzeń.

Stan sytuacji kryzysowej podmiotu jest to zatem jego stan funkcjonalny po wystąpieniu kryzysu, w czasie trwania którego występuje istotne ograniczenie w działalności organów zarządzających podmiotem ze względu na nieadekwatność dysponowanych sił i środków oraz kompetencji. Nie implikuje on bezpośrednio żadnego ze stanów nadzwyczajnych, które są zgodnie z Ustawą z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. 2007 nr 89 poz. 590) art. 3. pkt.1. w odniesieniu do państwa i jego jednostek hierarchicznej organizacji administracyjnej „...należy przez to rozumieć sytuację będącą następstwem zagrożenia i prowadzącą w konsekwencji do zerwania lub znacznego naruszenia więzów społecznych przy równoczesnym poważnym zakłóceniu w funkcjonowaniu instytucji publicznych, jednak w takim stopniu, że użyte środki niezbędne do zapewnienia lub przywrócenia bezpieczeństwa nie uzasadniają wprowadzenia żadnego ze stanów nadzwyczajnych...”⁴⁷[EK]

Wspomaganie decyzji w bezpieczeństwie

Cechą charakterystyczną problemów występujących w bezpieczeństwie jest ich złożoność oraz zazwyczaj silne ograniczenie na dopuszczalny czas ich rozwiązania. Ograniczenie czasowe dotyczy zwłaszcza kierowania ratownictwem. Złożoność problemów powiększa potrzeba szacowania możliwych niezgodności faktycznych strat i niezbędnych nakładów zastosowania przyjmowanych rozwiązań wynikają-

cymi z prognozy decydenta. Niezgodności wyrażane są za pomocą ryzyka. Wymienione uwarunkowania implikują potrzebę zwiększania zakresu komputerowego wspomagania w ich rozwiązywaniu. Problemy, w rozwiązywaniu których możliwe jest zastosowanie wspomagania komputerowego można podzielić na dwie grupy:

- takie, które można sformułować w postaci zadań optymalizacyjnych i wyznaczyć dla nich rozwiązania;
- takie, dla których występują istotne trudności ujęcia ich w postaci zadań optymalizacyjnych i tym bardziej wyznaczenia dla nich rozwiązania.

W pierwszym wypadku do wyznaczenia propozycji rozwiązania problemu (decyzji) mogą być zastosowane metody: analityczne, symulacyjne, analiz sieciowych, bądź też systemów ekspertowych.

W drugim wypadku problemy można przedstawić jedynie w sposób opisowy, a przy ich rozwiązywaniu wykorzystać wiedzę nagromadzoną w dotychczasowej działalności decyzyjnej. Przedmiotowa wiedza jest zapisywana w określonej strukturze i notacji, a następnie archiwizowana w bazie wiedzy w postaci przypadków – metoda ta nazywana jest wnioskowaniem przez analogię. Opiera się na sposobie rozumowania eksperta, który w trakcie rozwiązywania problemu sięga pamięcią do przeszłości, przypomina znane mu zdarzenia analogiczne i zastosowane rozwiązania. Wzorując się na przedstawionym podejściu podejmowane są decyzje o sposobie rozwiązania problemu wygenerowanego przez aktualne zdarzenie. W procesie decyzyjnym wykorzystywane są rozwiązania pozytywnie zweryfikowane w praktyce.⁵⁶[EK]

Wydział bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego

departament jednostki organizacyjnej samorządu terytorialnego, odpowiedzialny w szczególności za:

- nadzór i koordynację zadań z zakresu zarządzania kryzysowego;
- nadzór i koordynację zadań w dziedzinie obrony cywilnej;
- nadzór nad realizacją zadań systemu Państwowe Ratownictwo Medyczne;
- nadzór nad realizacją zadań obronnych w jednostce samorządu terytorialnego;

- nadzór przedsięwzięć związanych z przygotowaniem ludności do uczestnictwa w powszechnej samoobronie;
- współdziałanie z jednostkami administracji rządowej, jednostkami samorządowymi, podmiotami gospodarczymi i innymi jednostkami realizującymi zadania z dziedziny bezpieczeństwa powszechnego i porządku publicznego.⁵⁷[EK]

Zagrożenie podmiotu

możliwość wystąpienia określonego rodzaju zdarzenia niekorzystnego dla funkcjonowania podmiotu. Ma zatem charakter rodzajowy: powodziowe, pożarowe, epidemiologiczne, przerwy w dostawie energii elektrycznej, wandalizm, napad itp. Zagrożenie może być powodowane przez siły natury bądź człowieka. Stąd, ze względu na czynnik je generujący, może być naturalne – powodowane przez siły natury, bądź przez człowieka – destrukcyjne (terroryzm, wandalizm), a także cywilizacyjne, jako niepożądane skutki rozwoju cywilizacyjnego. Ocena zagrożenia zawsze dokonywana jest przez człowieka. Zatem, percepcja zdarzenia jako zagrożenia, to stan psychiki lub świadomości człowieka wywołany jego postrzeganiem jako niekorzystne lub niebezpieczne. Oznacza to, że może być ono niezgodne ze stanem faktycznym. Oceniając stopień zagrożenia należy uwzględnić rzeczywistość, w której ono powstaje dla uczestników życia społecznego, przy określonym stanie ich wiedzy i świadomości o zjawiskach, w jakich odbywa się ich percepcja. W takim ujęciu postrzeganie zagrożeń stanowi odzwierciedlenie odczuć oraz ocen zdarzeń (zjawisk) przez człowieka. Ma zatem charakter subiektywny.

Zdarzenie powodujące zagrożenie bezpieczeństwa funkcjonowania podmiotu może mieć różną uciążliwość dla niego, jak i różny przebieg zmian w przestrzeni naturalnej i/lub cywilizacyjnej. Z tego punktu widzenia wyróżnia się dwa rodzaje zdarzeń:

- zdarzenia powszednie, nie mające istotnego wpływu na stan bezpieczeństwa w otaczającej rzeczywistości. Do przeciwdziałania skutkom ich wystąpienia wystarczą lokalne siły i środki ratownicze;
- zdarzenia kryzysowe, zwane krócej kryzysami, których następstwem są sytuacje kryzysowe, a do przeciwdziałania skutkom ich wystąpienia nie wystarczą lokalne siły i środki ratownicze.³⁹[EK]

Zarządzanie bezpieczeństwem podmiotu

to działania ukierunkowane na zapewnienie bezpieczeństwa jego funkcjonowania. Ze względu na sposób i zakres oddziaływania na zagrożenia bezpieczeństwa funkcjonowania podmiotu wyróżnia się:

- zapobieganie powstawaniu zagrożeń;
- przygotowanie podmiotu i jego systemów bezpieczeństwa dziedzinowego na ewentualność wystąpienia zagrożeń;
- reagowanie w wypadku ich wystąpienia;
- usuwanie następstw wyzwolenia zagrożeń dla podmiotu i udziału systemów bezpieczeństwa w przeciwdziałaniu zagrożeniom.

Podstawowym sposobem zapobiegania powstawaniu zagrożeń jest likwidowanie ich źródeł i przyczyn ich powstawania. Źródłami zagrożeń bezpieczeństwa funkcjonowania podmiotu mogą być obiekty jego otoczenia, ale także sam podmiot. Zagrożenia mogą wynikać z technologii realizacji zadań prowadzonej działalności i współdziałania z obiektami otoczenia. Przygotowanie podmiotu i systemów bezpieczeństwa na ewentualność wystąpienia realnych zagrożeń obejmuje wszelkie jego formy: legislacyjne, planistyczne, organizacyjne, zaopatrzenia materiałowego, wyposażenia technicznego, szkolenia ratowników, edukacji ludności itp. Reagowanie to działania podejmowane przez podmiot i dziedzinowe systemy jego bezpieczeństwa po wystąpieniu zagrożeń w celu zminimalizowania niepożądanych ich skutków. Faza usuwania następstw obejmuje odtwarzanie właściwości funkcjonalnych podmiotu i systemów bezpieczeństwa oraz ich zasobów sprzed wystąpienia zagrożeń. Nie należy tego utożsamiać z odbudową stanu fizycznego obiektów podmiotu i systemów bezpieczeństwa sprzed wystąpienia zagrożenia – nieraz mogłoby być to nieracjonalne.⁵⁸[EK]

Zarządzanie kryzysowe

to zarządzanie bezpieczeństwem podmiotu w zakresie przeciwdziałania powstaniu sytuacji kryzysowej i reagowania, gdy pomimo to ona wystąpi. Wyróżnia się fazy analogiczne, jak w zarządzaniu bezpieczeństwem podmiotu:

- zapobieganie powstaniu sytuacji kryzysowej – to każde działanie, zmniejszające prawdopodobieństwo jej wystąpienia, a także istotnie ograniczające niepożądane jej skutki;
- przygotowanie na ewentualność wystąpienia stanu sytuacji kryzysowej – to całokształt działań związanych z przygotowaniem podmiotu i dziedzinowych systemów jego bezpieczeństwa do reagowania na zdarzenia kryzysowe i sytuacje powstałe po ich wystąpieniu. Obejmuje między innymi: przedsięwzięcia legislacyjne, planistyczne, organizacyjne oraz przygotowania ilościowego i jakościowego sił i środków do przeciwdziałania, adekwatnego do prognozowanych zagrożeń i skutków, które mogą one spowodować;
- reagowanie kryzysowe – to podejmowanie i prowadzenie działań ratowniczych oraz niesienie pomocy poszkodowanym, a także ograniczanie wtórnych strat i zniszczeń przez cały okres trwania sytuacji kryzysowej;
- usuwanie następstw sytuacji kryzysowej – obejmuje odtwarzanie właściwości funkcjonalnych podmiotu i systemów bezpieczeństwa oraz ich zasobów sprzed wystąpienia zagrożeń. Zwraca się uwagę, że realizacja tej fazy zazwyczaj zaczyna się już podczas reagowania kryzysowego oraz, że do odtwarzania funkcjonalnego podmiotu, a także stanu sił i środków ratownictwa, są wykorzystywane zasoby niewykorzystane do reagowania.

Podstawowe zasady zarządzania kryzysowego, to:

- prymat podziału terytorialnego – zgodnego z hierarchicznym podziałem administracyjnym państwa: województwo, powiat, gmina;
- jednoosobowe zarządzanie bezpieczeństwem i ponoszenie odpowiedzialności za jego stan przez jednoosobowe organy sprawujące władzę administracji ogólnej: wojewodę, starostę, wójta;
- jednoosobowe kierownictwo przedsięwzięciami reagowania i jednoosobowa odpowiedzialność za jakość ich realizacji.

Podstawowe uregulowania prawne zarządzania kryzysowego ujęte są w ustawach, w układzie terytorialnym: o zarządzaniu kryzysowym, ochronie przeciw-

pożarowej, policji, ratownictwie medycznym, zapobieganiu i zwalczaniu zakażeń chorób zakaźnych u ludzi, ochronie zdrowia zwierząt, ochronie roślin, ochronie środowiska itd.⁵⁹[EK]

Zdarzenie

gwałtowna zmiana stanu w wyróżnionym środowisku. Zdarzenie powodujące zagrożenie bezpieczeństwa funkcjonowania podmiotu może mieć różną uciążliwość dla niego, jak i różny przebieg zmian w przestrzeni naturalnej i/lub cywilizacyjnej. Z tego punktu widzenia wyróżnia się dwa rodzaje zdarzeń:

- zdarzenia powszednie – nie mające istotnego wpływu na stan bezpieczeństwa w otaczającej rzeczywistości. Do przeciwdziałania skutkom ich wystąpienia zazwyczaj wystarczą lokalne siły i środki ratownicze;
- zdarzenia kryzysowe, zwane krócej kryzysami, których następstwem są sytuacje kryzysowe, a do przeciwdziałania skutkom ich wystąpienia nie wystarczą lokalne siły i środki ratownicze.

Ze względu na liczbę osób poszkodowanych w zdarzeniu wyróżniamy zdarzenia: jednostkowe, mnogie i masowe. Zdarzenie jednostkowe, to zdarzenie, w wyniku którego została poszkodowana tylko jedna osoba w stopniu wymagającym pomocy medycznej. Poszkodowany otrzymuje pomoc zgodnie ze standardami obowiązującymi w ratownictwie medycznym. Zdarzenie mnogie, to zdarzenie, w wyniku którego zostało poszkodowanych więcej niż jedna osoba w stopniu wymagającym pomocy medycznej. Charakteryzuje się tym, że wszystkim osobom poszkodowanym możliwe jest jednoczesowe zapewnienie pomocy medycznej w pełnym zakresie. Zdarzenie masowe, to zdarzenie, w wyniku którego zostało poszkodowanych więcej niż jedna osoba w stopniu wymagającym pomocy medycznej. Charakteryzuje się tym, że nie wszystkim osobom poszkodowanym możliwe jest jednoczesowe zapewnienie pomocy medycznej w pełnym zakresie. Zdarzenie masowe zawsze wymaga przeprowadzenia segregacji medycznej. W każdym zdarzeniu wymagającym pomocy medycznej, występuje problem minimalizacji niekorzystnych jego skutków dla poszkodowanych. Uzyskuje się to poprzez minimalizację opóźnienia w rozpoczęciu leczenia i stabilizacji funkcji życiowych na

miejscu zdarzenia. Kontynuowanie leczenia jest realizowane w Szpitalnych Oddziałach Ratunkowych. Ze względu na charakter i skalę następstw zdarzeń, powodujących zagrożenia bezpieczeństwa podmiotu, wyróżnia się katastrofy i klęski żywiołowe. Katastrofa, to nagłe i nieoczekiwane zdarzenie, najczęściej spowodowane przez czynniki antropogeniczne, niosące ze sobą straty materialne oraz w ludziach. Klęska żywiołowa (kataklizm), to ekstremalne zjawisko naturalne, powodujące znaczne szkody na terenie objętym tym zjawiskiem.⁶⁰[EK]

Zdarzenie masowe

zdarzenie, którego następstwem jest duża liczba osób poszkodowanych. Charakteryzuje się tym, że nie wszystkie osoby poszkodowane w zdarzeniu mogą jednocześnie otrzymać pomoc medyczną w niezbędnym zakresie. Zdarzenie masowe zawsze wymaga przeprowadzenia segregacji medycznej. Problemem realizacyjnym ratownictwa medycznego w wypadku zdarzeń masowych jest kryterium segregacji medycznej, czy:

- minimalizacja liczby zgonów powypadkowych osób poszkodowanych w zdarzeniu wskutek odniesionych urazów?
- zapewnienie w pierwszej kolejności opieki medycznej osobom najbardziej poszkodowanym? Nie zapewnimy wówczas minimalizacji zgonów powypadkowych.

Czynniki uwzględniane przy określaniu kolejności transportu osób poszkodowanych w zdarzeniu masowym do Szpitalnych Oddziałów Ratowniczych (SOR), to: stan urazowy; stan świadomości; zaburzenia podstawowych czynności życiowych; płeć; istnienie ciąży i wiek. W dotychczasowej praktyce kierowania ratownictwem medycznym w wypadku zdarzeń masowych wyróżnia się trzy podstawowe zadania organizacyjne: przeprowadzenie segregacji medycznej osób poszkodowanych; ustalenie SOR, w których powinno zostać wdrożone leczenie ratunkowe osób poszkodowanych i przygotowanie do leczenia specjalistycznego w warunkach szpitalnych, umożliwiającego najbardziej skuteczną obsługę medyczną; ustalenie środków transportu medycznego do przewiezienia osób poszkodowanych w zdarzeniu do przydzielonych im SOR. Aktualne możliwości teleinformatycznego wsparcia organizacji ratownictwa medycznego pozwalają

zwiększyć jego skuteczność, dokonując modyfikacji organizacji przedsięwzięcia – wyróżniając pięć etapów organizacyjnych: identyfikacja sytuacji powypadkowej, w ramach której ustalana jest liczba osób poszkodowanych, którym należy udzielić pomocy lekarskiej oraz dokonywana jest ocena stanu ich zdrowia; ustalenie pożądanej kolejności podjęcia leczenia ratunkowego – bez dotychczasowej ich segregacji; określenie niezbędnej liczby oraz pożądanego wyposażenia SOR, w których powinno zostać wdrożone leczenie ratunkowe i przygotowanie do leczenia specjalistycznego w warunkach szpitalnych; określenie niezbędnej liczby oraz wymagań na rodzaj i wyposażenie środków transportu medycznego do przewiezienia osób poszkodowanych do SOR; zadysponowanie, do których SOR należy przewieźć poszczególne osoby poszkodowane i jakimi środkami tego dokonać.⁶¹[EK]

Zdarzenie mnogie

zdarzenie, w wyniku którego zostało poszkodowanych więcej niż jedna osoba w stopniu wymagającym pomocy medycznej. Charakteryzuje się tym, że wszystkim osobom poszkodowanym możliwe jest jednocześnie zapewnienie pomocy medycznej w pełnym zakresie. Decyzję o charakterze zdarzenia podejmuje Kierujący Działaniami Ratowniczymi (KDR) na podstawie danych ze wstępnej segregacji. Dane te KDR konfrontuje z danymi o dysponowanych w tym etapie działań siłami i środkami ratownictwa medycznego. Informacja o charakterze zdarzenia powinna być przekazana do właściwego Centrum Powiadamiania Ratunkowego. Po ustaleniu, że jest to zdarzenie mnogie, ratownicy medyczni mają obowiązek przystąpić do czynności resuscytacyjnych – w przeciwieństwie do zdarzenia o charakterze masowym, gdzie wskazane jest odstępianie od niej.⁶¹[EK]

Bezpieczeństwo biologiczne B.B.

to prowadzenie ścisłej kontroli i podejmowanie skoordynowanych działań, mających powstrzymać rozprzestrzenianie lub pojawianie się szkodliwych lub niebezpiecznych dla człowieka, zwierząt i roślin czynników biologicznych. Dotyczy zatem takich patogenów, jak wirusy, bakterie, grzyby, toksyny, czy też innych mikroorganizmów, występujących w przyrodzie oraz wykorzystywanych przez

człowieka w procesach wytwarzania, przetwarzania, dystrybucji czy składowania. Stosowne w tym celu środki to kombinacja działań i systemów, ustalonych przez specjalistyczne laboratoria, urzędy celne i zarządzających produkcją. Zdobywane doświadczenia i wnioski mają służyć organizowaniu skutecznych działań ochronnych, kształtowaniu zachowań społecznych, formułowaniu propozycji legislacyjnych oraz ukierunkowywaniu decyzji politycznych, podejmowanych przez odpowiednie czynniki rządowe. Zadaniem ustawodawstwa z kolei jest unormowanie funkcjonowania systemów produkcji, oceny ryzyka, kontroli i zarządzania na każdym etapie, aby produkty wytwarzane w łańcuchu produkcyjnym były bezpieczne dla ludzi, zwierząt i środowiska. Głównym celem b.b. jest zaś stałe doskonalenie zabezpieczeń egzystencji człowieka i otoczenia przed zdarzeniami, mogącymi naruszyć to bezpieczeństwo.

Na płaszczyźnie prawnomiędzynarodowej szczególną rolę w promowaniu i podwyższaniu poziomu b.b. pełni Unia Europejska, dążąca do polepszenia standardów ochrony środowiska, higieny żywności, obniżenia ryzyka zachorowań powodowanych czynnikami biologicznymi, pojawiającymi się w wyniku rozwoju naukowo-technicznego (mogą to być np. organizmy transgeniczne). To efekt wprowadzania w życie zasady przezroczności. Należy to odnieść do wielokierunkowych działań w zakresie ochrony przyrody (czyli ochrony różnorodności biologicznej i funkcjonowania ekosystemów), regulowania i stałego nadzoru nad procesami gospodarczymi, wskazywania działań sprzyjających ochronie oraz odtwarzaniu różnorodności biologicznej i ekosystemów naturalnych i wykorzystywanych rolniczo, ochrony środowiska cywilizacyjnego człowieka, zabezpieczenia ludzkości przed niedoborami żywnościowymi i głodem, kontroli masowego występowania szkodników i chorób roślin i zwierząt, kontroli i monitorowania przypadków uwalniania i wykorzystywania organizmów genetycznie zmodyfikowanych oraz produktów je zawierających, kontroli i monitorowania gatunków obcych oraz inwazyjnych, przeciwdziałania bioterroryzmowi i jego skutkom. Uważa się na przykład, że wzrost komercjalizacji produktów wytworzonych lub zawierających organizmy transgeniczne, wiąże się ze wzrostem ryzyka dla zdrowia publicznego. Zaczęto zatem opracowywać i wdrażać krajowe programy bezpieczeństwa bio-

logicznego w celu ochrony społeczeństwa i środowiska życia. Wiąże się to z koniecznością implementacji nowych przepisów, wprowadzaniem i aktualizowaniem systemów nadzoru oraz tworzeniem banków danych w ramach międzynarodowej wymiany informacji. Organizacją doradzącą UE w tym zakresie jest Europejskie Centrum ds. Zapobiegania i Kontroli Chorób (ECDC) w Sztokholmie, specjalizujące się w ocenie zagrożenia stwarzanego przez czynniki biologiczne.⁶²[PK]

Bezpieczeństwo ekologiczne B.E.

to stan ekosystemu, w którym ryzyko zakłóceń jego składowych jest niewielkie. Zapewnienie tego bezpieczeństwa wiąże się z procesem podejmowania działań, mających kształtować pożądany stan środowiska przyrodniczego w celu zachowania warunków, w których zagrożenia nie powinny się pojawić. Naruszenie b.e. może zaistnieć w wyniku pojawienia się w środowisku czynników biologicznych, chemicznych, radioaktywnych, atmosferycznych i technicznych.

Definicja bezpieczeństwa ekologicznego na przestrzeni ostatniego półwiecza zmieniała się. Pierwotnie nawiązywano do potrzeby działań na rzecz likwidacji lub minimalizacji zagrożeń powodowanych działalnością gospodarczą i militarną, często skutkującą skażeniami i dewastacją środowiska. Głównym celem było wówczas zapobieganie zjawiskom, mającym charakter nagły. Nie nawiązywano do działań prewencyjnych i zabezpieczających funkcjonowanie przyrody i środowiska życia człowieka. Później okazało się, że b.e. nie można traktować tylko przez pryzmat bezpieczeństwa człowieka ze względu na ścisły związek pomiędzy tym, co dzieje się w przyrodzie a tym, czym zajmuje się człowiek. Obecnie b.e. określa się jako trwały i stały proces, zmierzający do osiągnięcia względnie stabilnego stanu środowiska naturalnego, który zapewniałby funkcjonowanie naturalnych procesów w ekosystemie z użyciem środków zgodnych z zasadami współżycia wewnętrznego państwa i społeczności międzynarodowej. To względnie nowy wymiar bezpieczeństwa zarówno wewnętrznego, jak i międzynarodowego, bez którego człowiek traci szanse przetrwania. B.e. przypisuje się wymiar lokalny/krajowy i międzynarodowy. Celowe jest zatem uznanie w „Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej (2007)” obowiązku ochrony środowiska naturalnego za podstawową wartość i cel.

W polityce proekologicznej b.e., w praktyce, to zapobieganie i przeciwdziałanie skutkom zdarzeń, mogących znacząco lub trwale uszkodzić lub zniszczyć duży obszar środowiska przyrodniczego z negatywnymi (pośrednimi lub bezpośrednimi) skutkami dla zdrowia lub życia ludzi. W skład tego rodzaju zdarzeń można zaliczyć: katastrofy naturalne i przemysłowe, nadmierną eksploatację zasobów naturalnych, znaczne zanieczyszczenie wody, powietrza i gleby, brak gospodarki odpadami komunalnymi, przemysłowymi, nuklearnymi, niebezpieczne technologie przemysłowe, naruszenie stosunków wodnopowietrznych w środowisku, bezplanowa urbanizacja, działania wojenne. Zagrożenia stąd wynikające, należy rozpatrywać w kontekście negatywnych skutków zdarzeń, mających miejsce w kraju i poza granicami. Przyczynia się do tego rozwinięty transport niebezpiecznych środków i materiałów, funkcjonowanie obiektów stosujących niebezpieczne i ekologicznie szkodliwe technologie, nadmierna eksploatacja zasobów naturalnych oraz ujemny wpływ działalności gospodarczej.

W „Strategii Bezpieczeństwa” zaznaczono, że jednym z celów państwa jest utrzymanie właściwego poziomu b.e. poprzez podejmowanie działań niwelujących zagrożenia środowiska naturalnego. Kluczem do osiągnięcia przyjętych założeń ma być:

- dbałość o lepsze warunki życia w zdrowym środowisku poprzez stymulowanie procesów zrównoważonego rozwoju;
- implementacja regulacji prawnych oraz europejskich standardów w sferze polityki ekologicznej, zwłaszcza w odniesieniu do komplementarności i spójności działań w zakresie monitorowania i kontroli efektów działań edukacyjnych, opracowywania i realizowanie projektów związanych z ochroną środowiska, kształtowaniem i przestrzeganiem makroekonomicznych wskaźników gospodarczych, sprzyjających zrównoważonemu rozwojowi;
- kontynuowanie działań na rzecz ochrony środowiska w celu zachowania równowagi przyrodniczej oraz trwałości procesów przyrodniczych. Można to uzyskać poprzez poprawę czystości wód i powietrza, zapobieganie degradacji/rekultywację gleb, a także ograniczanie ryzyka i skutków (naturalnych i antropogenicznych) katastrof ekologicznych, m.in. poprzez rozwój ratownictwa chemicznego i ekologicznego.⁶³[PK]

Zrównoważony rozwój

Przez z.r. należy rozumieć stosowne do aktualnego poziomu cywilizacyjnego działania, mające zapewnić zaspokojenie potrzeb obecnego pokolenia bez umniejszania szans przyszłych pokoleń na ich zaspokojenie. Zapewnienie podstawowych potrzeb powinno zatem wiązać się z przyjmowaniem przez państwa rozwinięte procesów produkcyjnych i stylów życia kompatybilnych z możliwościami biosfery do niwelowania negatywnych skutków działalności człowieka. Zmusza to państwa rozwijające się, do uwzględniania w swoich planach rozwojowych dokonujących się tam procesów demograficznych i ekonomicznych.

Konferencja Narodów Zjednoczonych na temat Środowiska i Rozwoju rozwinęła i dopracowała koncepcję z.r. poprzez sformalizowanie jej w przyjętych aktach końcowych: Deklaracji w sprawie środowiska i rozwoju, Agendzie 21, Deklaracji w sprawie lasów. Została również przyjęta przez tzw. międzynarodowe umowy środowiskowe (np. Ramową konwencję w sprawie zmian klimatu, Konwencję o różnorodności biologicznej). Definicja z.r. zawiera w sobie trzy elementy (ekonomiczny, społeczny i ekologiczny), które na płaszczyźnie politycznej należy rozważać jednocześnie. Chodzi zatem o model gospodarowania, zakładający świadome kształtowanie relacji pomiędzy wzrostem gospodarczym, ochroną środowiska (naturalnego i przekształconego) a jakością życia (społeczeństwa i jednostki). Koncentruje się zatem na konieczności dążenia do sprawiedliwości międzypokoleniowej. Można się też w niej doszukać odniesienia do sprawiedliwości wewnątrzpokoleniowej, tj. między osobami tej samej generacji, żyjącymi w różnych realiach politycznych, ekonomicznych, społecznych i geograficznych, którym jednakże przysługują jednakowe prawa. Podejście to, początkowo mające charakter niemal wyłącznie ekologiczny, z powodzeniem rozszerzono na pozostałe składowe szeroko rozumianego rozwoju. W takim ujęciu zrównoważoność nie może być rozumiana jako stabilna wizja lub stan, ale jako ciągły proces wymagający łączenia zasadniczych składników systemu, na który składa się środowisko, gospodarka i społeczeństwo.

Zrównoważoność ekologiczna – to zdolność utrzymania w czasie podstawowych funkcji środowiska, tj. dostarczania surowców, odbierania odpadów i za-

opatrywania w inne dobra (estetyczne, rekreacyjne i in.). W obrębie systemu terytorialnego przez zrównoważoność ekologiczną należy rozumieć zdolność do traktowania środowiska jako wartości samoistnej, jako elementu wyróżniającego terytorium oraz traktowania go w sposób gwarantujący jednocześnie ochronę i samoodtwarzanie zasobów naturalnych.

Zrównoważoność gospodarcza – można określić jako zdolność systemu gospodarczego do trwałego podnoszenia najważniejszych wskaźników ekonomicznych, w szczególności dochodu i zatrudnienia. W obrębie systemu terytorialnego zrównoważoność gospodarcza to zdolność do wytwarzania i nadawania produktom i usługom maksymalnej wartości dodanej poprzez efektywne wykorzystanie własnych zasobów.

Zrównoważoność społeczna – definiowana jest jako zdolność zapewniania dobrych warunków życia (głównie bezpieczeństwa, opieki medycznej, edukacji) i sprawiedliwego ich rozdystrybuowania. W obrębie systemu terytorialnego zrównoważoność społeczna to zdolność podmiotów do wspólnego, skutecznego działania i realizowania celów wspomagana przez instytucje na różnych poziomach.

Koncepcja z.r. opiera się zatem na zasadach etycznych i politycznych, wymagających od procesów ekonomicznych i społecznych poprawiania warunków życia ludzi i umożliwienia samoistnego odtwarzania się zasobów naturalnych. Rozwój gospodarczy musi zatem być skorelowany z działaniami na rzecz urzeczywistniania sprawiedliwości społecznej i utrzymaniem autonomicznego życia ekosystemów.

Podstawową trudnością w utrzymaniu właściwych relacji pomiędzy gospodarką, społeczeństwem a środowiskiem jest zatem uchwycenie rozlicznych zależności, które należy traktować systemowo, jako elementy wspólnie wpływające na osiągnięcie celu. To oznacza, że jakakolwiek zmiana w programie musi uwzględniać rozliczne konsekwencje, a uprzywilejowane potraktowanie jednego z zasadniczych obszarów odwodzi od z.r.

Ze względu na swój potrójny aspekt z.r. wymaga zasadniczych zmian w postawach indywidualnych i wyborach decydentów na każdym (międzynarodowym, krajowym i regionalnym) poziomie zarządzania politycznego i administracyjnego.⁶⁴[PK]

Zasoby genetyczne

Konwencja o ochronie różnorodności genetycznej z.g. definiuje jako „materiał genetyczny o wartości realnej i potencjalnej”. Przez z.g. rozumie się zatem jeden lub większą liczbę genów, przekazujących pewne charakterystyczne cechy lub kodujących syntezę określonego białka, mającego wartość ekonomiczną. Geny te występują w organizmach roślinnych, zwierzęcych, bakteriach, grzybach, występujących w granicach określonego państwa (państw) lub wodach międzynarodowych.

Znaczenie z.g. rośnie przede wszystkim w medycynie i przemyśle farmaceutycznym; wiele z obecnie stosowanych leków została wyekstrahowana z roślin użytkowych i dziko żyjących. Rośliny te często pochodzą z krajów rozwijających się, które nie dysponują odpowiednimi technologiami ani zapleczem naukowo-technicznym, pozwalającymi w pełni zbadać i wykorzystać posiadane zasoby. Ograniczenia organizacyjno-finansowe sprawiają, że państwa te traktowane są jedynie jako jednostki utrzymujące i dostarczające „surowca genetycznego” instytucjom, dysponującym znacznym kapitałem, operującym zazwyczaj w państwach gospodarczo rozwiniętych, z łatwością wchodzących z biotechnologicznymi produktami leczniczymi na rynki międzynarodowe.

Równie duże znaczenie z.g. zaznacza się w produkcji żywności, pasz i rolnictwie. Bezpieczeństwo żywnościowe wielu państw jest wprost uzależnione od dostępu i wymiany materiału siewnego oraz zwierząt. W tym wypadku przepływ i handel zasobami genetycznymi, ze względu na ścisły związek z zapewnieniem bezpieczeństwa żywnościowego, należy oceniać nieco inaczej.

Rolnictwo, hodowla, leśnictwo i inne systemy produkcji żywności, poprzez dobór reprodukcyjny udomowionych osobników, przyczyniły się do wytworzenia niezwykle bogatej różnorodności genetycznej roślin i zwierząt, stanowiących obiekt zainteresowań człowieka, a wyróżniających się zdolnością istnienia w najróżniejszych warunkach i dostarczania potrzebnych składników pokarmowych.

Na skutek trwających wieki prac selekcyjnych, mających na celu uzyskanie odmian i ras o pożądanym cechach produkcyjnych, niektóre z charakterystyk

genetycznych, obecnych u dzikich przodków, zanikają. Jednakże, wraz z zachodzącymi zmianami środowiskowymi lub nowymi potrzebami człowieka (np. konieczności wzbogacenia diety w mikroelementy), pojawia się potrzeba ponownego skorzystania z pierwotnych zasobów genetycznych, w celu przekrzyżowania ich z osobnikami, które te właściwości utraciły. W ostatnich dekadach, liczba dziko żyjących przodków i ich pula genetyczna, uległa jednak drastycznej redukcji. Wiele lokalnych gatunków i ras bezpowrotnie wyginęło, inne nieopatrnie zastąpiono nowymi nie przynoszącymi spodziewanych korzyści. Bogactwo różnicowania genetycznego, stanowiące przez wieki podstawę selekcyjnych prac człowieka, gwałtownie kurczy się, część została już bezpowrotnie utracona, reszta jest zagrożona.

Wiele państw jest zatem żywotnie zainteresowanych ochroną własnych z.g. Mają temu służyć porozumienia międzynarodowe, jak np. Protokół z Nagoya, Międzynarodowy traktat o zasobach genetycznych roślin dla wyżywienia i rolnictwa, powstałe w celu uregulowania zasad dostępu do z.g. i sprawiedliwego udziału w dzieleniu korzyści pomiędzy państwami jedynie dysponującymi tymi zasobami a tymi, które wykorzystują swój duży potencjał w celu nadania im wartości gospodarczej.

Z.g. mające znaczenie dla rolnictwa i w produkcji żywności, stanowią podstawę bezpieczeństwa żywnościowego i gospodarki. Składają się na nie rośliny uprawne, rasy zwierząt użytkowych, organizmy wodne służące za pokarm i paszę w akwakulturze oraz drzewa, mikroorganizmy i bezkręgowce, współistniejące i wzajemnie na siebie oddziałujące (pozytywnie i negatywnie) w systemach rolniczych. Produkcja żywności uwarunkowana jest zatem czynnikami naturalnymi i antropogennymi. Efektywne „dopasowanie się” i wykorzystanie jednych i drugich zależy od zmienności genetycznej w obrębie gatunku, między gatunkami i ekosystemami.

Komisja ds. Zasobów Genetycznych dla Wyżywienia i Rolnictwa jest najważniejszym międzynarodowym forum, rozważającym strategię i polityki związane z z.g.⁶⁵[PK]

Bioterroryzm

to zamierzone ataki z użyciem czynników biologicznych (np. wirusów, bakterii, toksyn), przybierające formę zamachów, aktów sabotażu, masakry lub rozbudzenia poczucia zagrożenia, wywołania paniki czy zbiorowej hysterii. Amerykańskie Centrum Kontroli i Prewencji Chorób (CDC) podzieliło zagrożenia biologiczne na trzy grupy: A, B, C.

Grupa A – najgroźniejsze czynniki patogenne, charakteryzujące się wysoką zachorowalnością, śmiertelnością oraz szybkim rozprzestrzenianiem (np. wirus ospy prawdziwej, wąglik, dżuma, tularemia, botulizm, wirusy gorączki krwotocznej).

Grupa B – czynniki powodujące umiarkowaną zachorowalność, śmiertelność i tempo rozprzestrzeniania (niektóre czynniki wywołujące choroby zwierząt: gorączka Q, bruceloza, nosacizna, papuzica; choroby wywołane przez patogeny żywnościowe), salmonellozy (czerwonka, biegunki krwotoczne, cholera), enterotoksyna gronkowcowa, wirusy zapalenia mózgu.

Grupa C – patogeny, które mogą stać się obiektem badań inżynierii genetycznej ze względu na łatwość pozyskiwania ze środowiska, produkcję i szybkość rozprzestrzeniania, przy zachowaniu dużej zachorowalności i śmiertelności.

Czasem dodatkowo wymienia się grupę D, w skład której wchodzić mogą patogeny, których wykorzystanie jako broń biologiczna (np. wirus grypy – łatwy do rozpoznania, wirus HIV – przez długi okres utajenia) jest mało prawdopodobne.

Wykorzystywane w tym celu czynniki biologiczne mogą być naturalne lub uzyskane w drodze sztucznych modyfikacji dokonanych przez człowieka, w celu zwiększenia ich właściwości destrukcyjnych, wirulencji lub rozprzestrzenienia w środowisku. Ostatni ze wskazanych celów może się dokonywać drogą powietrzną, wraz z wodą, pożywieniem i paszą, napojami, przemieszczającymi się zwierzętami i rzeczami.

W związku z zamachami terrorystycznymi ostatnich lat, wiele państw znacznie wzmogło działania mające podnieść skuteczność przewidywania zagrożeń i zapobiegania im. Dokonuje się rewizji już istniejących i wprowadzania nowych systemów ochrony, ograniczających w jak największym stopniu zagrożenia dla ludności. Państwa UE stawiają na zacieśnienie współpracy państw członkowskich

w zakresie oceny ryzyka, wczesnego ostrzeżenia i interwencji, zapobiegania zagrożeniom związanym z niebezpiecznymi substancjami. W sytuacji zaistnienia niebezpieczeństwa, system przewiduje konsekwentne i skuteczne ograniczanie negatywnego wpływu na zdrowie ludzi i środowisko. W tym celu w 2001 r. ustanowiono Komitet ds. Bezpieczeństwa Zdrowia z zadaniem koordynacji i prowadzenia konsultacji w zakresie reagowania na zagrożenia związane m.in. z bioterroryzmem. Opracowano też program współpracy w sprawie gotowości i reagowania w przypadku ataków z użyciem czynników biologicznych i chemicznych wraz ze specjalnym zespołem zadaniowym, który od 2003 r. jest częścią jednostki ds. zagrożeń dla zdrowia Komisji Europejskiej. Uzupełnieniem tych zadań jest współpraca z krajami partnerskimi i Światową Organizacją Zdrowia z zamiarem zoptymalizowania działań w skali światowej. Przy tej okazji dokonuje się też koordynacji tworzonych strategii reagowania na sytuacje kryzysowe, przeciwdziałania oraz łagodzenia skutków zdarzeń, zagrażających zdrowiu publicznemu, jakim jest terroryzm biologiczny, chemiczny i nuklearny.⁶⁶[PK]

Ekoterroryzm

to zabronione prawem akty, polegające na wprowadzaniu do atmosfery, wody lub ziemi substancji zagrażającej zdrowiu ludzi, zwierząt lub środowisku naturalnemu, których celem jest zakłócenie porządku publicznego poprzez zastraszenie i terror. Niektóre formy e., szczególnie te o zabarwieniu „pozytywnym”, dotyczą działań jednostek lub zorganizowanych grup, kierujących się pobudkami ekologicznymi, dokonywanych w celu ochrony środowiska życia zagrożonego gospodarczą działalnością człowieka. Inne, te oceniane negatywnie, obejmują wszystkie celowe działania o charakterze terrorystycznym, mające znamiona polityczne, skierowane na obiekty, których zniszczenie powoduje m.in. poważne szkody ekologiczne. Mogą to być zatem ataki na tankowce, platformy wiertnicze, rurociągi, instalacje chemiczne, elektrownie jądrowe, ujęcia i ciekły wody.

Sam termin jest wciąż niedoprecyzowanym neologizmem, obejmującym zarówno akcje radykalnych ekologów, noszące znamiona obywatelskiego nieposłuszeństwa, jak i czyny nastawione na budzenie strachu i zniszczeń. Używanie go

wskazuje jednak zawsze na ekstremalny charakter przedsięwzięć, dokonywanych dla zwrócenia uwagi lub całkowitego zwrotu w oficjalnych działaniach, w celu rozwiązania kwestii uznawanej przez ekologów, obrońców zwierząt lub bojowników politycznych za sprzeczne z interesami ogółu. Jest to zatem uciekanie się do rozwiązań siłowych lub groźenie użyciem przemocy w sposób sprzeczny z prawem, interesami instytucji, dobrem prywatnym, ochroną zdrowia i życia indywidualnego i zbiorowości.⁶⁷[PK]

Bezpieczeństwo żywnościowe

(food security) – b.ż. to termin stosunkowo nowy (II poł. XX w.), początkowo wykorzystywany w militarnych oraz politycznych i ekonomicznych analizach relacji z innymi państwami, nie dysponującymi odpowiednim potencjałem, m.in. w celu ich uzależnienia. Sama koncepcja sukcesywnie ulegała wielu modyfikacjom, akcentującym różne aspekty, odzwierciedlające zmiany podejścia do kwestii b.ż. w kontekście polityki międzynarodowej czy krajowej. Początkowo kładziono nacisk niemal wyłącznie na stronę podażową żywności, rozumianą jako konieczność zapewnienia dostępności odpowiedniej ilości żywności i pewnej stabilności cen podstawowych artykułów, zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym. Dopiero później zwrócono uwagę na samego człowieka, jako bezpośrednio zainteresowanego i mogącego doświadczać braku zabezpieczenia od tej strony. Pewne zmiany wymusiły też dość relatywne sukcesy „zielonej rewolucji”, która nie zlikwidowała głodu na świecie powodowanego głównie brakiem efektywnego popytu (tj. możliwości zaspokojenia potrzeb dzięki realnej sile nabywczej ludności). Ta ewolucyjność pojmowania b.ż. daje się zauważyć z zestawienia kilku definicji zawartych w dokumentach poświęconych temu zagadnieniu. Na Światowej Konferencji Żywnościowej w Rzymie (1974), b.ż. określono, jako dostępność w każdym czasie odpowiedniej podaży podstawowych produktów żywnościowych, mogącą zaspokoić stale rosnącą konsumpcję oraz przeciwdziałać fluktuacjom wielkości produkcji oraz cen. W późniejszych latach zwrócono uwagę na stronę popytową b.ż., rozumianą jako zapewnienie wszystkim ludziom, w każdym czasie, nie tylko fizyczny, ale również ekonomicz-

ny dostęp do potrzebnej im żywności. Podkreślono też konieczność dostępu do żywności, która wystarczałaby do aktywnego i zdrowego trybu życia. W latach 90. pojęcie b.ż. rozszerzono m.in. o kwestie żywności bezpiecznej (safety food) (→ bezpieczeństwo żywności; → żywność genetycznie modyfikowana), wartości odżywczej żywności oraz preferencje żywnościowe determinowane czynnikami społecznymi czy kulturowymi. Z kolei na Światowym Szczycie Żywnościowym (1996) przyjęto, że o b.ż., na poziomie pojedynczego człowieka, gospodarstwa domowego, narodowym, regionalnym i globalnym, można mówić, gdy wszyscy ludzie mają stały fizyczny i ekonomiczny dostęp do bezpiecznej i pożywnej żywności, wystarczającej do zaspokojenia ich potrzeb żywieniowych oraz preferencji do aktywnego i zdrowego życia. W raporcie FAO *The State of Food Insecurity* (2001), b.ż. zdefiniowano jako sytuację stałego fizycznego, społecznego i ekonomicznego dostępu wszystkich ludzi do bezpiecznej i pożywnej żywności, wystarczającej do zaspokojenia ich potrzeb żywieniowych oraz preferencji do aktywnego i zdrowego życia.

Koncepcja b.ż. stanowi pewien wzorzec, wyznaczający kierunki działania, mające gwarantować bezpieczeństwo. Cel ten jest trudny lub wręcz niemożliwy do osiągnięcia, pozwala jednak mierzyć oddalenie danego państwa od stanu pożądanego, zidentyfikować istotne czynniki warunkujące b.ż. w wyznaczaniu skutecznej polityki żywnościowej. B.ż. rozpatrywane jest w trzech wymiarach: międzynarodowym (światowym), narodowym (krajowym) i gospodarstwa domowego. Pierwsze, w ujęciu szerokim, obejmuje wszystkie elementy systemu żywnościowego (produkcję, dystrybucję, zapasy, pomoc żywnościową, systemy informacji dotyczące produkcji i konsumpcji, programy wyżywieniowe). Wąskie ujęcie zasadniczo sprowadza się do poziomu zapasów żywności na świecie, głównie zbóż. B.ż. na poziomie krajowym – w uproszczeniu – to podaż żywności, która jest w stanie pokryć przynajmniej biologiczne potrzeby ludności przez rok. Z kolei o b.ż. gospodarstw domowych mówi się najczęściej w kontekście sytuacji krajów rozwijających się. Taka sytuacja ma miejsce wówczas, gdy wszyscy członkowie wspólnoty rodzinnej mają fizyczny i ekonomiczny dostęp do żywności zaspokajającej ich podstawowe potrzeby bez ryzyka jego utraty.⁶⁸[PK]

Bezpieczeństwo żywności

b.ż., to ogół działań, mających na celu ochronę zdrowia i interesów konsumentów (w świetle przepisów UE również gwarantujących niezakłócone działanie wspólnego rynku). Osiągnięcie tego stanu umożliwia wprowadzanie i przestrzeganie określonych norm kontroli, obejmującej wszystkie elementy łańcucha żywnościowego w myśl zasady „od pola do stołu”, a zatem produkcję i higienę żywności, zdrowie wykorzystywanych w tym celu roślin i zwierząt, dobrostan zwierząt, produkcję pierwotną żywności, jej przetwarzanie, składowanie, transport, sprzedaż, import oraz eksport oraz zapobieganie zanieczyszczeniu (mikroorganizmami i/lub substancjami zewnętrznymi). Skuteczność polityki w dziedzinie b.ż. ma zapewniać wielostronne i zintegrowane podejście do związanych z tym zagadnieniem problemów, z jasno określonym zakresem odpowiedzialności podmiotów oraz właściwych organów, działających w sektorze żywności i pasz. Polityka w tym zakresie realizuje się zatem poprzez przestrzeganie zasady prawidłowego etykietowania artykułów spożywczych i produktów żywnościowych. Podejście to obejmuje zarówno produkty żywnościowe wytworzone w UE, jak i artykuły importowane z krajów trzecich. Skuteczność aktów prawnych, dotyczących b.ż., jest uzależniona od regularnego sprawdzania i dostosowywania ich do nowych realiów (→ żywność genetycznie modyfikowana) i zmieniających się warunków zewnętrznych, w oparciu o analizę ryzyka. Ważne zadanie w tym zakresie spoczywa na Europejskim Urzędzie ds. Bezpieczeństwa Żywności (European Food Safety Authority – EFSA), dostarczającym niezależnych opinii naukowych na temat rzeczywistych i ewentualnych zagrożeń dla człowieka i środowiska.⁶⁹[PK]

Żywność genetycznie modyfikowana

to żywność zawierająca, składająca się lub wyprodukowana z organizmów genetycznie zmodyfikowanych (GMO). Są to zatem produkty w całości lub częściowo składające się z organizmów GM oraz takie, które nie zawierają w sobie białek GM, lecz zostały częściowo lub w całości z takich organizmów wyprodukowane (np. olej, cukier, mąka). Żywnościami g.m. nie są środki wspomagające przetwarzanie żywności i stosowane w procesie jej produkcji. Toteż również żywność przetworzona z użyciem tego typu środków nie jest uznawana za genetycznie zmodyfikowaną (np. mleko

krowy karmionej paszą GM, wino, sery wyprodukowane z użyciem transgenicznych mikroorganizmów, miód z transgenicznych roślin). Za żywność GM nie uznaje się też produktów zawierających GMO w ilości mniejszej niż 0,9% danego składnika (tj. wszystkich niepożądaných dodatków pochodzących z jednego gatunku rośliny traktowanych kumulatywnie). Ponadto, stwierdzona obecność białek GM – ustawowo tolerowana – musi być zawsze przypadkowa lub nieunikniona technicznie. Podmioty gospodarcze zajmujące się ż.g.m. fakt ten muszą udowodnić oraz podjąć działania zmierzające do wyeliminowania lub ograniczenia jej ilości w produkcji.

Dbłość o bezpieczeństwo ż.g.m. (→ bezpieczeństwo żywności) w państwach UE wyraża się przede wszystkim w stosowaniu zasady przezorności (tj. badaniu ryzyka i stosowaniu niezbędnych środków bezpieczeństwa, nawet w braku pewności wystąpienia zagrożenia) oraz zasady case-by-case, wskazującej na konieczność osobnego rozpatrywania każdego produktu GM, wprowadzanego do obrotu. W Polsce kwestie związane z GMO, a więc i ż.g.m., leżą w gestii działania: ministra środowiska, ministra zdrowia oraz ministra rolnictwa i rozwoju wsi. Według przepisów UE ż.g.m. nie może negatywnie wpływać na zdrowie ludzi, zwierząt oraz szkodzić środowisku naturalnemu. Etykietowanie musi umożliwić konsumentowi świadomy wybór między produktami GM a ich konwencjonalnymi odpowiednikami, podyktowany przesłankami związanymi z ochroną zdrowia, poglądami religijnymi lub osobistymi przekonaniem. Zasada ta dotyczy zarówno konsumenta końcowego, jak i zakładów żywienia zbiorowego. Ż.g.m. powinna być zatem zaopatrzona w odpowiednią informację o wyprodukowaniu jej z/lub zawieraniu składników GM. Według naukowców, wprowadzenie na rynek tego typu produktów wiąże się z pewnymi korzyściami ekonomicznymi i zdrowotnymi. Ich zastosowanie budzi jednak wątpliwości wśród opinii publicznej.⁷⁰[PK]

Bezpieczeństwo konsumenta

jest dziedziną zawierającą się w różnych obszarach funkcjonalnych: bezpieczeństwie ekonomicznym, prawnym i politycznym oraz społecznym. Oprócz stanu bezpieczeństwa, które rozumiane jest jako stan braku zagrożenia, ważne staje się też poczucie bezpieczeństwa przez podmioty systemu, w tym wypadku kon-

sumentów. Konsument czuje się bezpieczny, a jego prawa należycie chronione, gdy jest dobrze poinformowany. Teza ta znajduje odzwierciedlenie w kolejnych badaniach, przeprowadzanych przez ośrodki badań opinii publicznej dla Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów.

Podkreśla się, że konsument pełni potrójną rolę: jako adresat/odbiorca działalności promocyjnej, reklamowej, jako nabywca dóbr: towarów i usług oraz jako użytkownik tych dóbr. Na każdym etapie musi być odpowiednio chroniony, gdyż na każdym etapie jego prawa mogą zostać naruszone poprzez stosowanie nieuczciwych praktyk rynkowych przez przedsiębiorców, wykorzystujących pozycję profesjonalisty na rynku. W krajach demokratycznych o gospodarce rynkowej ochrona praw konsumenta stanowi ważny element działalności państwa. Należy przy tym zauważyć, że państwo nie ingeruje w wolny rynek, jedynie wzmacnia pozycję konsumenta jako równoprawnego uczestnika rynku. Odzwierciedla się to w tworzeniu przepisów prawnych, zabezpieczających interesy nabywców i potencjalnych nabywców (regulacje dotyczące reklam i obowiązkowej informacji przed zawarciem umowy), rozwoju infrastruktury organizacyjno-funkcjonalnej, służącej egzekwowaniu praw konsumenckich oraz prowadzeniu kampanii edukacyjno-informacyjnych.

Ogromnym wsparciem dla konsumentów jest przejrzysty i dobrze funkcjonujący system prawny z instytucjami, które zarówno chronią konsumenta, jak i tworzą prawo.

Rada Unii Europejskiej jest zdania, że jednym z głównych celów Wspólnoty powinno być w pełni uwzględnianie interesów konsumenta we wszelkich dziedzinach działalności Wspólnoty. Polityka konsumencka powinna przyjąć formę ogólnych wytycznych, ukierunkowanych na wzmocnienie pozycji konsumenta, poprzez działania i katalog podstawowych praw konsumenta: prawo do ochrony zdrowia i bezpieczeństwa; prawo do ochrony interesów ekonomicznych; prawo do rekompensaty za szkody; prawo do informacji i edukacji; prawo do bycia reprezentowanym.

Do czołowych organów polskich, zajmujących się ochroną praw konsumentów, należą: Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, miejscy i powiatowi rzecznicy konsumentów, Federacja Konsumentów, Stowarzyszenie Konsumentów Polskich, Europejskie Centrum Konsumenckie. Najważniejsze instytucje UE, sto-

jące na staży praw konsumenckich, to: Parlament Europejski (Komisja Ochrony Środowiska Naturalnego, Zdrowia Publicznego i Bezpieczeństwa Żywności oraz Komisja Rynku Wewnętrznego i Ochrony Konsumentów), Rada Unii Europejskiej, Komisja Europejska, Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny (Sekcja Zatrudnienia, Spraw Społecznych i Obywatelstwa), Komitet Regionów (Komisja Zasobów Naturalnych), Agencje UE (Europejski Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności) oraz liczne organy doradcze, m.in. Komitet Naukowy ds. Bezpieczeństwa Konsumentów.⁷¹[IN]

Ochrona konkurencji

Konkurencja jest chroniona prawnie, aby zapewnić wszystkim uczestnikom rynku maksimum korzyści przy minimalnych kosztach. Rywalizując ze sobą, przedsiębiorcy zwiększają wydajność, racjonalizują koszty, zwiększają innowacyjność i przyczyniają się do rozwoju społeczeństwa. Im gospodarka jest bardziej konkurencyjna, tym szybciej się rozwija.

Prawo ochrony konkurencji obejmuje przedsiębiorców i wprowadza zakaz podejmowania przez nich działań, które mogłyby ograniczyć konkurencję. W Polsce działania te zostały podzielone na dwie grupy.

Po pierwsze, prawo antymonopolowe zabrania przedsiębiorcy nadużywania pozycji dominującej. Mowa o firmie, która ma tak duży udział w rynku, że może w nim funkcjonować w oderwaniu od konkurentów czy kontrahentów, a nawet konsumentów. Domniemywa się, że pozycję dominującą ma przedsiębiorca, który posiada co najmniej 40-procentowy udział w rynku. Zagadnienie to obejmuje także działania organów publicznych w zakresie kontroli koncentracji, w celu przeciwdziałania nadmiernej konsolidacji przedsiębiorstw i uzyskania pozycji dominującej.

Po drugie, wprowadza się zakaz zawierania przez przedsiębiorców porozumień, których celem lub skutkiem jest ograniczenie konkurencji. Obejmuje on zarówno firmy bezpośrednio ze sobą konkurujące – działające na tym samym szczeblu obrotu (porozumienia poziome – horyzontalne), jak i podmioty ze sobą niekonkurujące, funkcjonujące na różnych szczeblach obrotu (porozumienia pionowe – wertykalne).

Ustawa antymonopolowa zawiera przykładowy katalog porozumień, które zostaną uznane za zмовę, tj.:

- ustalanie, bezpośrednio lub pośrednio, cen i innych warunków zakupu lub sprzedaży towarów;
- ograniczanie lub kontrolowanie produkcji lub zbytu oraz postępu technologicznego lub inwestycji;
- podział rynków zbytu lub zakupów;
- stosowanie w podobnych umowach z osobami trzecimi uciążliwych lub niejednorodnych warunków umów, stwarzających tym osobom zróżnicowane warunki konkurencji;
- uzależnianie zawarcia umowy od przyjęcia lub spełnienia przez drugą stronę innego świadczenia, niemającego rzeczowego ani zwyczajowego związku z przedmiotem umowy;
- ograniczanie dostępu do rynku lub eliminowanie z rynku przedsiębiorców nieobjętych porozumieniem;
- uzgadnianie przez przedsiębiorców przystępujących do przetargu lub przez tych przedsiębiorców i przedsiębiorcę będącego organizatorem przetargu warunków składania ofert, w szczególności zakresu prac lub ceny.

Porozumienia uznawane są za sprzeczne z prawem, jeżeli w ich efekcie została naruszona konkurencja, nawet jeśli nie było to zamiarem uczestników.⁷²[IN]

Niedozwolone postanowienia umowne – klauzule abuzywne

to zapisy w umowie zawieranej z konsumentem, które kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami i rażąco naruszają jego interesy. Jest to klauzula niedozwolona. Dodatkowym warunkiem jest tutaj brak indywidualnego uzgodnienia danego zapisu z konsumentem. Indywidualne uzgodnienie nie oznacza, że zawarcie umowy, np. w trybie negocjacji, całkowicie wyłącza niebezpieczeństwo uznania któregośkolwiek postanowienia za niedozwolone – ważne jest tutaj uzgodnienie (rzeczywiste) konkretnego postanowienia, a nie zawarcie umowy. Ponadto na przedsiębiorcy najczęściej ciąży ciężar wykazania faktu uzgodnienia danego postanowienia.

Otwarta definicja klauzul niedozwolonych (sprzeczność z dobrymi obyczajami) pozwala na dostosowanie tej figury prawnej do zmieniających się warunków rynkowych i coraz wymyślniejszych umów i ofert skierowanych do konsumentów. Jest to duża zaleta tej instytucji, jednakże rodzi po stronie przedsiębiorców obowiązki ciągłej kontroli stosowanych przez siebie regulaminów i wzorców umowy.

Skutkiem uznania danego postanowienia za niedozwolone jest fakt, że konsument nie jest nim związany. Przykładowo, przedsiębiorca zawarł zapis o karze umownej, które, nie dość że dotyczyła jedynie konsumenta, to jeszcze była rażąco wygórowana. Uznanie tego zapisu za niedozwolony oznacza, że konsument nie ma obowiązku jej zapłaty. Aczkolwiek strony są związane umową w pozostałym zakresie.

Polski ustawodawca definiuje pojęcie „niedozwolonych postanowień umownych” w Kodeksie Cywilnym w art. 3851-3853

Polski rejestr klauzul niedozwolonych jest katalogiem postanowień, które na mocy wyroków Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów zostały uznane za niedozwolone. Prowadzi go Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów. Rejestr jest jawny i dostępny nieodpłatnie na stronie internetowej UOKiK.⁷³[IN]

Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów – UOKiK

powstał w 1990 roku jako Urząd Antymonopolowy. Po przełomie politycznym w roku 1989, kiedy gospodarka oparta została na mechanizmach wolnego rynku, 24 lutego 1990 roku uchwalono ustawę o przeciwdziałaniu praktykom monopolistycznym. Po reformie administracji centralnej w 1996 roku UA otrzymał swą obecną nazwę – Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów (UOKiK). Rozszerzono przy tym zakres jego działań o ochronę interesów konsumentów. Jednocześnie Prezesowi Urzędu podporządkowano Głównego Inspektora Inspekcji Handlowej.

W 2000 roku Urząd rozpoczął monitorowanie pomocy publicznej udzielanej przedsiębiorcom oraz nadzorowanie ogólne bezpieczeństwa produktów.

Istotne znaczenie w rozwoju systemu ochrony konkurencji miała uchwalona 15 grudnia 2000 roku ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów (weszła w życie w kwietniu 2001 roku). Określiła ona zasady funkcjonowania całego systemu ochrony konkurencji i konsumentów, w którym centralne miejsce zajmuje

Prezes UOKiK. Jedną z najważniejszych zmian było wprowadzenie kadencyjności jego funkcji oraz obowiązku wyłaniania w drodze konkursu.

W 2002 roku UOKiK podjął działania mające na celu stworzenie systemu nadzoru rynku nad wyrobami podlegającymi dyrektywom wspólnotowym oraz systemu monitorowania jakości paliw.

Wstąpienie do Unii Europejskiej 1 maja 2004 roku dla UOKiK oznaczało przede wszystkim zakończenie procesu harmonizacji polskiego prawa antymonopolowego i konsumenckiego z regulacjami unijnymi. Od dnia akcesji Urząd działa w ramach Europejskiej Sieci Konkurencji (ECN).

Prezes UOKiK reprezentuje Polskę w ramach sieci Consumer Protection Cooperation (CPC), do której należą instytucje publiczne odpowiedzialne za ochronę konsumentów w Unii Europejskiej. Została ona utworzona na podstawie przepisów wspólnotowych z 2004 roku. Celem CPC jest współpraca w zakresie zwalczania naruszeń interesów słabszych uczestników rynku o charakterze transgranicznym – a zatem, wykraczających zasięgiem poza obszar jednego państwa.

16 lutego 2007 roku uchwalono nową ustawę o ochronie konkurencji i konsumentów. W celu usprawnienia działań podejmowanych przez UOKiK, odstąpiono od prowadzenia postępowań na wniosek w sprawach praktyk ograniczających konkurencję oraz w sprawach praktyk, naruszających zbiorowe interesy konsumentów. Wprowadzono również możliwość nakładania przez Prezesa UOKiK kar pieniężnych na przedsiębiorców, którzy naruszyli zbiorowe interesy konsumentów.

Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów jest centralnym organem administracji państwowej. Odpowiada bezpośrednio przed Prezesem Rady Ministrów. Powoływany jest przez niego spośród osób wyłonionych w drodze otwartego i konkurencyjnego naboru. Do kompetencji Prezesa UOKiK należy kształtowanie polityki antymonopolowej oraz polityki ochrony konsumentów.

Kompetencje Prezesa UOKiK w zakresie ochrony konkurencji:

- prowadzenie postępowań antymonopolowych w sprawach praktyk ograniczających konkurencję – nadużywania pozycji dominującej na rynku oraz niedozwolonych porozumień (karteli). Mogą się one zakończyć nakazem zaniechania kwestionowanych działań oraz nałożeniem kary pieniężnej;

- Prezesowi UOKiK przysługuje także prawo kontroli koncentracji, w celu niedopuszczenia do sytuacji, w której, w wyniku łączenia się przedsiębiorców, powstanie podmiot dominujący na rynku;
- opiniowanie projektów pomocy publicznej;
- Prezes UOKiK opiniuje projekty pomocy publicznej, udzielanej przedsiębiorcom w ramach programów pomocowych oraz decyzji indywidualnych, przed ich wysłaniem do Komisji Europejskiej;
- monitoruje wsparcie udzielane przedsiębiorcom;
- przygotowuje na podstawie sprawozdań podmiotów, udzielających pomocy oraz jej beneficjentów, raporty roczne o wsparciu państwa – przede wszystkim jego skuteczności i efektywności, a także wpływie na konkurencję.

Uprawnienia w dziedzinie ochrony konsumentów:

- prowadzenie postępowań w sprawach praktyk naruszających zbiorowe interesy konsumentów. Mogą się one zakończyć nakazem zaniechania kwestionowanych działań, a także nałożeniem kary pieniężnej;
- podejmowanie działań zmierzających do wyeliminowania z obrotu prawnego niedozwolonych postanowień umownych – to znaczy kształtujących interesy konsumentów w sposób sprzeczny z prawem lub dobrymi obyczajami. Podstawowym narzędziem są kontrole wzorców umownych, stosowanych przez przedsiębiorców;
- prowadzenie postępowań w sprawach ogólnego bezpieczeństwa produktów, służących ochronie zdrowia i życia konsumentów. W ich wyniku Prezes UOKiK może nakazać między innymi wycofanie z rynku wyrobu, stwarzającego zagrożenie oraz nałożyć karę pieniężną w wysokości do 100 tys. zł;
- monitorowanie systemu nadzoru rynku, który służy zapewnieniu, że w obrocie znajdują się wyłącznie produkty bezpieczne i spełniające zasadnicze wymagania, określone w aktach prawnych, wprowadzających do prawa polskiego tzw. dyrektywy nowego podejścia;
- zarządzanie systemem monitorowania i kontrolowania jakości paliw ciekłych.⁷⁴[IN]

Europejski komisarz ds. konkurencji

kreuje politykę ochrony konsumentów i konkurencji, przygotowując również propozycje traktatów i innych instrumentów międzynarodowych, które są następnie omawiane na posiedzeniach Rady Europejskiej. Jako członek Komisji Europejskiej nadzoruje rządy państw członkowskich w sprawie wdrażania zmian prawa w kraju, wynikających z dostosowania ustawodawstwa krajowego do ustaleń unijnych.

Główne zadania i obowiązki komisarza ds. Konkurencji są następujące:

- zapewnia sprawne działanie rynku wewnętrznego, działając dla dobra przedsiębiorców i konsumentów oraz przyczyniając się do zwiększenia konkurencyjności europejskiej gospodarki;
- egzekwuje wdrażanie reguł konkurencji w czasie przeprowadzanych fuzji, w zakresie naruszeń zasad udzielania pomocy publicznej. W celu wzmocnienia spójności polityki pomocy publicznej, jest również odpowiedzialny za pomoc publiczną w transporcie i energetyce;
- opracowuje prawno-ekonomiczne ramy funkcjonowania gospodarki konkurencyjnej oraz monitoruje sytuację na rynku;
- odpowiada za wspieranie konkurencji i współpracy międzynarodowej z organami ochrony konkurencji spoza UE.⁷¹[IN]

Europejska Sieć Konkurencji – (European Competition Network – ECN)

jest siecią europejską organów władzy publicznej, działających w interesie publicznym, służącą wdrażaniu europejskiego prawa konkurencji w wymiarze strukturalnym, działającą na zasadzie współpracy pomiędzy krajowymi organami antymonopolowymi a Komisją Europejską. W jej skład wchodzi 28 członków: Komisja Europejska, jako unijny organ ochrony konkurencji, oraz krajowe organy antymonopolowe dwudziestu siedmiu krajów członkowskich UE, mające kompetencje do stosowania zarówno krajowego, jak i unijnego prawa konkurencji.

ECN nie ma osobowości prawnej, własnej siedziby, ani władz, czy trwałej wewnętrznej organizacji.

Struktura ECN, poza ściśle określonym składem członkowskim, stanowi luźny, stale rozwijający się układ forów dyskusyjnych i grup roboczych. Najważniejszym forum Sieci jest spotkanie szefów organów antymonopolowych (Directors' General meetings). W spotkaniach tych, prowadzonych pod przewodnictwem dyrektora generalnego do spraw konkurencji w Dyrekcji Generalnej do spraw Konkurencji Komisji Europejskiej, uczestniczą zazwyczaj szefowie krajowych organów antymonopolowych. Spotkania, odbywające się co najmniej raz na rok (zwoływane są także ad hoc), służą wypracowaniu wspólnej kultury konkurencji oraz wyznaczaniu kierunków rozwoju polityki konkurencji na przyszłość.

Drugim istotnym forum są spotkania plenarne (plenary meetings), w których biorą udział szefowie organów antymonopolowych lub najwyżsi rangą urzędnicy, zajmujący się w organach sprawami ECN i pracownicy Wydziału do spraw ECN Dyrekcji Generalnej do spraw Konkurencji Komisji Europejskiej. Podczas spotkań plenarnych również omawiane są najważniejsze z punktu widzenia polityki konkurencji zagadnienia horyzontalne, dotyczące funkcjonowania Sieci, które bezpośrednio przekładają się na kierunek prac w poszczególnych grupach roboczych.

Funkcjonowanie Europejskiej Sieci Konkurencji nadało strukturalny impet stosowaniu europejskiego prawa antymonopolowego. Prace i wymiana doświadczeń w ramach Sieci, rozszerzają konwergencję materialnoprawną na obszary, na których nie jest ona obligatoryjna, oraz stopniowo powodują zbliżanie procedur. Odbywa się to poprzez oddziaływanie wertykalne, tj. Komisji na krajowe organy antymonopolowe oraz wertykalne pomiędzy członkami ECN.⁷⁵[IN]

Europejskie Centrum Konsumentkie

w Polsce jest instytucją publiczną i należy do ECC-Net. ECC-Net jest europejską siecią, która oferuje bezpłatną informację i pomoc dla konsumentów przy zakupach transgranicznych, dostarcza wiedzy konsumentom na temat ich praw oraz asystuje w wypadku skarg. Obywatele mają dzięki niej łatwy dostęp do procedur odszkodowawczych, zwłaszcza w sprawach ponad granicznych. ECC-Net ma znaczący wkład do polityki konsumenckiej Komisji Europejskiej.

Konsumenci mogą zgłaszać do ECK swoje skargi na przedsiębiorców związane z zakupami w innych krajach UE, Norwegii i Islandii oraz podróżami po Europie.

Sieć ECC-Net została utworzona w 2005 roku w wyniku połączenia dwóch istniejących poprzednio struktur: Sieci Europejskich Centrów Konsumentckich, inaczej zwanych „euroguichets” oraz Europejskiej Sieci Pozasądowej (EEJ-Net), złożonej z tzw. clearing houses – centrów, które pomagały konsumentom rozwiązywać sprawy sporne.

Do zadań centrów należy:

- budowanie wiedzy konsumentów poprzez przekazywanie informacji o dostępnych środkach prawnych w kraju oraz w innych państwach członkowskich Unii Europejskiej, Norwegii i Islandii;
- poradnictwo prawne;
- polubowne rozwiązywanie skarg transgranicznych (cross-border cases);
- popularyzacja pozasądowych/polubownych możliwości rozwiązywania sporów (ADR);
- prowadzenie wspólnych z mediami akcji o tematyce konsumenckiej;
- wspieranie kampanii informacyjnych na szczeblu unijnym;
- gromadzenie szczegółowych informacji o instytucjach Unii Europejskiej i poszczególnych systemach prawnych państw członkowskich oraz o historii prawa konsumenckiego;
- informowanie przedsiębiorców i innych środowisk opiniotwórczych o prawach oraz obowiązkach konsumentów;
- prowadzenie kampanii edukacyjnych i informacyjnych;
- ścisła współpraca w ramach sieci Europejskich Centrów Konsumentckich w Europie (ECC-Net);
- współpraca z innymi sieciami europejskimi takimi jak: Solvit i FIN-NET.⁷⁶[IN]

Powiatowy (miejski) rzecznik konsumentów

wykonuje zadania samorządu powiatowego w zakresie ochrony praw konsumentów. Rzecznik konsumentów jest bezpośrednio podporządkowany staroście (prezydentowi miasta). Zgodnie z obowiązującym prawem, UOKiK podejmuje działania w wypadku naruszenia zbiorowych interesów konsumentów. Natomiast w sprawach indywidualnych bezpłatną pomoc prawną konsumenci mogą uzyskać m. in. u miejskich lub powiatowych rzeczników konsumentów. Do zadań rzecznika konsumentów w szczególności należy:

- zapewnienie bezpłatnego poradnictwa konsumenckiego i informacji prawnej w zakresie ochrony interesów konsumentów;
- składanie wniosków w sprawie stanowienia i zmiany przepisów prawa miejscowego w zakresie ochrony interesów konsumentów;
- występowanie do przedsiębiorców w sprawach ochrony praw i interesów konsumentów;
- współdziałanie z właściwymi miejscowo delegaturami Urzędu, organami Inspekcji Handlowej oraz organizacjami konsumenckimi;
- wykonywanie innych zadań określonych w ustawie lub w przepisach odrębnych;
- wytaczanie powództwa na rzecz konsumentów oraz wstępowanie, za ich zgodą, do toczącego się postępowania w sprawach o ochronę interesów konsumentów.

Rzecznik konsumentów w sprawach o wykroczenia na szkodę konsumentów jest oskarżycielem publicznym w rozumieniu przepisów Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia.⁷⁴[IN]

Państwowa Inspekcja Handlowa

jest wyspecjalizowanym organem kontroli powołanym do ochrony interesów i praw konsumentów oraz interesów gospodarczych państwa.

Do zadań Państwowej Inspekcji Handlowej należy:

- kontrola legalności i rzetelności działania przedsiębiorców prowadzących działalność gospodarczą;

- kontrola wyrobów wprowadzonych do obrotu w zakresie zgodności z wymaganiami określonymi w przepisach;
- kontrola produktów w zakresie spełniania ogólnych wymagań dotyczących bezpieczeństwa;
- kontrola substancji chemicznych, preparatów chemicznych, wyrobów i detergentów przeznaczonych dla konsumentów;
- kontrola produktów znajdujących się w obrocie handlowym lub przeznaczonych do wprowadzenia do takiego obrotu w zakresie oznakowania i zafałszowań, oraz kontrola usług;
- kontrola przestrzegania przez sprzedawców detalicznych i sprzedawców hurtowych przepisów o zużytym sprzęcie elektrycznym i elektronicznym;
- kontrola przestrzegania przez sprzedawców detalicznych i sprzedawców hurtowych przepisów o bateriach i akumulatorach;
- podejmowanie mediacji w celu ochrony interesów i praw konsumentów;
- organizowanie i prowadzenie stałych polubownych sądów konsumenckich;
- prowadzenie poradnictwa konsumenckiego;
- inne zadania wynikające z ustawy.

Działalnością Inspekcji Handlowej kieruje Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (wykorzystując centralę UOKiK oraz delegatury).

Organy Inspekcji wykonują zadania określone w ustawie na podstawie okresowych planów kontroli, ale mogą też podejmować kontrole nieplanowane (na wniosek Prezesa Urzędu), jeżeli wymaga tego interes konsumentów lub interes gospodarczy państwa. Kierunki działania Inspekcji oraz okresowe plany kontroli opracowuje Prezes Urzędu.⁷⁷[IN]

Federacja Konsumentów

ogólnopolskie stowarzyszenie zarejestrowane 7 lipca 1981 r. Od 2004 roku jest Organizacją Pożytku Publicznego. Jest członkiem m.in. Consumers International – Światowej Organizacji Konsumenckiej i BEUC – Europejskiej Organizacji Konsumenckiej.

Zajmuje się poradnictwem, oferując bezpłatne porady prawne konsumentom, pełni również funkcję opiniotwórczą w sprawie przepisów prawnych oraz kształ-

tuje relacje z przedsiębiorcami. Jako organizacja sektora pozarządowego uczestniczy w pracach komisji polskiego Parlamentu i współpracuje z posłami Parlamentu Europejskiego. Opiniuje Strategię Polityki Konsumenckiej, konkretne ustawy i wdrażanie przepisów wspólnotowych. Bierze aktywny udział w konsultacjach społecznych, dotyczących wszystkich obszarów rynku, mających wpływ na sytuację konsumentów w kraju i za granicą.

Współpracuje z administracją państwową i licznymi instytucjami w obszarach, w których bezpośrednio opiniuje rozwiązania prawne. Działa w takich instytucjach, jak polubowne sądy konsumenckie przy Inspekcji Handlowej czy sądy polubowne przy Prezesie Urzędu Komunikacji Elektronicznej.⁷⁸[IN]

Audyt bezpieczeństwa

to działania obejmujące kontrolę obszarów kluczowych dla prawidłowego funkcjonowania przedsiębiorstwa. Zakres Audytu jest dostosowany do specyfiki firmy w celu maksymalnego uszczelnienia systemu bezpieczeństwa.

Audyt bezpieczeństwa obejmuje następujące obszary:

- bezpieczeństwo organów zarządzających firmą oraz osób fizycznych posiadających dostęp do informacji o szczególnym znaczeniu;
- bezpieczeństwo osobowe;
- ochrona fizyczna;
- ochrona techniczna;
- bezpieczeństwo teleinformatyczne;
- bezpieczeństwo informacji stanowiących tajemnice przedsiębiorstwa;
- bezpieczeństwo danych osobowych;
- bezpieczeństwo informacji niejawnych.

Audyt bezpieczeństwa to ważny element prowadzenia działalności gospodarczej. Jego zadaniem jest ocena funkcjonowania systemu bezpieczeństwa, rozpoznawanie i wykrywanie powstałych nieprawidłowości. Audyt w zakresie bezpieczeństwa musi być przeprowadzony w sposób okresowy i ciągły. Powinien uwzględniać zmieniające się przepisy. Jest procesem ciągłym, którego celem jest podniesienie poziomu bezpieczeństwa całego przedsiębiorstwa. Polega na kom-

pleksowej i obiektywnej analizie informacji o aktualnym stanie w organizacji. Określa zagrożenia, sprawdza efektywność działań oraz zgodność stosowanych procedur z polityką bezpieczeństwa.

Audyt bezpieczeństwa, nazywany również audytem systemu ochrony, jest analizą stanu bezpieczeństwa, która pozwala ocenić i zoptymalizować system ochrony. Podstawowe elementy wchodzące w skład audytu bezpieczeństwa, to:

- analiza zewnętrznych i wewnętrznych zagrożeń;
- analiza efektywności zastosowanych rozwiązań, w tym wspieranie procesów operacyjnych;
- ocena stanów zabezpieczeń obiektów i rekomendacja działań podnoszących poziom bezpieczeństwa.

Dział Audytu i Bezpieczeństwa stanowi ważną funkcję w strukturze organizacji. Jego celem jest realizacja profesjonalnych audytów wewnętrznych bezpieczeństwa. Audyt systemu ochrony ma na celu analizę stanu bezpieczeństwa obiektu, optymalizacji procedur organizacyjnych oraz podniesienie jakości świadczonych usług. Dział Audytu i Bezpieczeństwa (D.A. i B.) prowadzi działalność w następujących sferach:

- wewnętrzne audyty obiektów;
- realizacja audytów i analiza stanu bezpieczeństwa;
- przygotowanie strategii organizacji zarządzania bezpieczeństwem firmy;
- prowadzenie specjalistycznych szkoleń wewnętrznych i zewnętrznych;
- inne działania konsultacyjne, np. w zakresie ekspertyz.

Audyt bezpieczeństwa (audyt zgodności) – określa reguły i sposób funkcjonowania np: ochrona osób, danych, majątku lub tajemności i wiarygodność informacji. W dziedzinie prawidłowości misją jest bezpieczeństwo i zgodność działania, polegająca na:

- identyfikacji aktów do ochrony;
- identyfikacji niebezpiecznych zdarzeń, które mogą wystąpić;
- zdefiniowanie czynników, mogących sprzyjać ich wystąpieniu;
- określenie metod i środków prewencji;
- określeniu procedur wykonywania i ochrony tego co cenne.

Zarządzanie bezpieczeństwem informacji realizowane jest w szczególności przez zapewnienie warunków, umożliwiających realizację i egzekwowanie następujących działań:

- zapewnienie aktualizacji regulacji wewnętrznych w zakresie dotyczącym zmieniającego się otoczenia;
- utrzymywanie aktualności inwentaryzacji sprzętu i oprogramowania, służącego do przetwarzania informacji obejmującej ich rodzaj;
- przeprowadzanie okresowych analiz ryzyka utrzymanie integralności, dostępności lub poufności informacji, podejmowanie działań minimalizujących to ryzyko;
- podejmowania działań zapewniających, że osoby zaangażowane w proces przetwarzania informacji, posiadają odpowiednie uprawnienia;
- natychmiastowej zmiany uprawnień w wypadku zmiany zadań osób, o których mowa w pkt.;
- zapewnienie szkolenia osób zaangażowanych w proces przetwarzania informacji uwzględniając:
 - zagrożenie bezpieczeństwa informacji,
 - skutki naruszenia zasad bezpieczeństwa informacji w tym odpowiedzialność prawną,
 - stosowanie środków zapewniających bezpieczeństwo informacji,
- zapewnienie ochrony przetworzonych informacji;
- ustanowienia podstawowych zasad gwarantujących bezpieczną pracę;
- uwzględnienie w umowach zapisów gwarantujących odpowiedni poziom bezpieczeństwa informacji;
- zabezpieczenie informacji w sposób uniemożliwiający ich usunięcie lub zniszczenie;
- ustalenie zasad postępowania z informacjami;
- zapewnienie odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa w systemach teleinformacyjnych;
- zgłoszenie incydentów naruszenia bezpieczeństwa
- zapewnienie okresowego audytu wewnętrznego w zakresie bezpieczeństwa informacji.

Audyt bezpieczeństwa powinien być priorytetem dla organizacji funkcjonujących na rynku polskim.⁷⁹[AS]

Audyt bezpieczeństwa danych

Bezpieczeństwo ochrony danych osobowych obejmuje następujące etapy

Etap I:

- diagnoza wstępna;
- inwentaryzacja danych osobowych;
- kreślenie systemów informatycznych przetwarzających dane osobowe;
- sprawdzanie kompletności dokumentacji biorąc pod uwagę przepisy;
- Sprawdzanie aplikacji systemów informatycznych przetwarzających dane osobowe;
- Przygotowanie raportu końcowego.

Etap II:

- analiza zasad gromadzenia i uaktualniania danych.

Etap III:

- weryfikacja wypełniania wymogów bezpieczeństwa;
- ocena zabezpieczeń obszaru przetwarzania danych osobowych;
- sprawdzanie poprawności zarządzania systemem informatycznym;
- analiza poprawności działania systemów przetwarzania danych osobowych;
- ocena procedur udostępniania danych osobowych.

Etap IV:

- sprawdzanie przyjętej polityki bezpieczeństwa przetwarzania danych osobowych;
- ocena zasad postępowanie w wypadku naruszenia ochrony danych osobowych;
- sprawdzanie działań związanych z polityką szkoleń;
- weryfikacja wypełniania obowiązku informatycznego – poprawność klauzul informacyjnych.

Duże znaczenie ma fakt ochrony danych przetwarzanych i przechowywanych w systemach informacyjnych (wewnętrznych sieciach firm lub w Internecie).

Zakres działań w ramach audytu bezpieczeństwa danych, obejmuje:

- analizę zbiorów danych osobowych przetworzonych w firmie pod kątem występowania konieczności ustanowienia Polityki Bezpieczeństwa Danych Osobowych;
- ocenę organizacji polityki bezpieczeństwa danych osobowych – zgodność polityki bezpieczeństwa do rzeczywistego stanu przetwarzania danych osobowych w firmie oraz jej zgodność z wymogami prawa;
- ocenę stopnia wdrożenia polityki bezpieczeństwa danych osobowych, w tym kompletność dokumentacji, przygotowanie personelu firmy, wdrożenie zasad przetwarzania danych osobowych;
- ocenę przyjętych zasad doskonalenia polityki bezpieczeństwa danych osobowych;
- ocenę zastosowanych przedsięwzięć nadzorczych (nadzór wewnętrzny) nad procesami przetwarzania danych osobowych;
- ocenę zastosowanych zabezpieczeń mechanicznych i technicznych w obszarze, w którym następuje przetwarzanie danych osobowych;
- analizę uzyskanych wyników;
- określenie niezgodności w realizacji procesów przetwarzania danych;
- opracowanie rekomendacji, mających na celu zapewnienie właściwej realizacji procesów przetwarzania danych osobowych w firmie, zgodnie z wymogami prawa.

W ramach audytu bezpieczeństwa danych dokonuje się:

- Występną analizy, która identyfikuje i określa:
- zbiór danych osobowych, które są lub będą przetwarzane;
- systemy informatyczne, wykorzystywane do przetwarzania danych osobowych;
- istniejące w firmie zabezpieczenia;
- kompletność posiadanej przez firmę dokumentacji systemów.

Wykorzystywania audytu stanu przetwarzania danych osobowych, wynikających z ustawy o ochronie danych osobowych, dotyczących:

- wymagań technicznych – bezpieczeństwo systemów informatycznych wykorzystywanych do przetwarzania danych osobowych;

- wymagań organizacyjnych – analiza zasad dostępu pracowników do systemów oraz zasad ich przechowania;
- wymagań formalnoprawnych – ocena poprawności przetwarzania danych osobowych.
- W zakresie audytu zgodności z ustawą o ochronie danych osobowych sprawdza się:
 - sposób przydziału haseł dla użytkowników i częstotliwość ich zmiany;
 - sposób rejestrowania i wyrejestrowania użytkowników;
 - procedury rozpoczęcia i zakończenia pracy;
 - metoda i częstotliwość tworzenia kopii awaryjnych;
 - sposób postępowania w zakresie komunikacji w sieci komputerowej.

Audyt bezpieczeństwa danych osobowych jest gwarantem najlepszych zabezpieczeń dla personelu firmy przed konkurencją na rynku.⁸¹[AS]

Audyt systemu

to kompleksowy przegląd dokumentacji organizacyjno-finansowej przedsiębiorstwa. Jego efektem jest określenie wszystkich potrzeb i oczekiwań organizacji, związanych z dokumentacją systemu. Analiza dokumentacji i założeń systemu pozwala ocenić kompetencje i kwalifikacje pracowników delegowanych do zadań związanych z tworzeniem i zarządzaniem. W tym celu wykorzystuje się odpowiednie programy szkoleniowe, które przygotowują pracowników do podejmowania skutecznych działań związanych z zarządzaniem siecią.

Audyt systemu podejmuje działania związane z doradztwem strategicznym, a także badaniem marketingowym. Jego celem jest ocena strategii rozwoju technologii informatycznych oraz procesów zarządzania w obszarze informatyki. Pozwala minimalizować ryzyko popełnienia błędu, zmniejsza koszty wdrożenia, utrzymania i modernizacji rozwiązania informatycznego.

Audyt systemu polega na:

- kontroli spójności kodowania;
- wyszukiwaniu potencjalnych błędów;
- analizie wydajności wdrożonego systemu;

- weryfikacji jakości świadczonych usług i rodzaju zachodzących procesów IT;
- znalezieniu tzw. „wąskich gardeł”.

Nieustannie rozwijające się technologie informatyczne, wymagają od zarządzających obszernej wiedzy i trafnych decyzji popartych wnikliwą analizą. W tym celu wykorzystuje się między innymi audyt systemu, który jest procesem gromadzenia i oceniania „dowodów”. Jego celem jest określenie czy systemy informatyczne i związane z nimi zasoby właściwie chronią majątek.

Audyt systemowy ocenia dokumentację systemu zarządzania bezpieczeństwem pracy oraz funkcjonowanie systemu. W systemowych procesach ważne jest, aby wyniki audytów były właściwie wykorzystywane do opracowania planu naprawczego. Funkcje audytu bezpieczeństwa informatycznego dotyczą:

- sprawdzenia poprawności audytu bezpieczeństwa informatycznego;
- analizy i szacowania ryzyka;
- sprawdzenie niezawodności (sytuacje kryzysowe);
- okresowych kontroli bezpieczeństwa.

Audyt systemu informatycznego określa się jako proces zbierania i oceny dowodów, wskazujących na:

- właściwą ochronę majątku;
- utrzymanie integralności danych;
- dostarczenie rzetelnych i wiarygodnych informacji;
- sposób wykorzystywania zasobów informatycznych;
- stosowanie właściwych mechanizmów kontroli wewnętrznej.

W ramach audytu systemu dokonuje się oceny:

- strategii i planowania;
- zarządzanie jakością;
- zarządzanie ryzykiem;
- zarządzanie projektami;
- zarządzanie zmianą;
- zarządzanie ciągłością działania;
- zarządzanie incydentami i problemami;
- rozwoju i utrzymania systemów.

Realizacja audytu systemu

- 1 Planowanie, w skład którego wchodzi: potwierdzenie celu i zakresu audytu; wstępna analiza badanego środowiska; opracowanie programu badania.
- 2 Realizacja, w skład której wchodzi: wywiady; analiza dokumentacji; obserwacja; testy analityczne.
- 3 Raportowanie, zawierające: raport z audytu; warsztaty dla kierownictwa; opracowanie programu badania.

Raport z audytu obejmuje:

- podsumowanie;
- cel i zakres audytu;
- szczegółowe wyniki audytu (zidentyfikowanie ryzyka, opis i ocena ryzyka
- rekomendacja usprawnień zmierzająca do ograniczenia ryzyka).

Umiejętne wykorzystanie audytu, jako narzędzia w zarządzaniu, pozwala na wprowadzenie zmian organizacyjnych i technicznych. Obniża poziom ryzyka, podnosi efektywność działań.

Audyt systemów obejmuje ocenę jakości i wydajności sieci, w celu określenia słabych stron, wąskich gardeł i zagrożeń dla utraty dostępności.

Audyt systemów koncentruje się na:

- ujawnieniu przyczyn problemów sieci;
- dokumentacji audytowanego środowiska sieciowego;
- przygotowania rozwiązań dla wykrytych problemów.

Audyt systemu ocenia skuteczność wdrożonego systemu zarządzania jakością, identyfikuje słabe punkty, ustala i pomaga w podjęciu działań korygujących, obejmuje wszystkie obszary działania przedsiębiorstwa.⁸¹[AS]

Audyt wewnętrzny

według definicji Instytutu Auditorów Wewnętrznych (IIA), jest to niezależna, obiektywna, zapewnijająca i doradcza działalność, której celem jest dodanie wartości i ulepszenie operacji danej organizacji. Pomaga ona organizacji w osiągnięciu jej celów poprzez wprowadzenie systematycznego, zdyscyplinowanego podejścia

do oceny i udoskonalenia efektywności procesów, zarządzania ryzykiem procesów kontroli i nadzoru.

W polskich warunkach wykorzystuje się międzynarodowe standardy kontroli wewnętrznej i audytu wewnętrznego.

Do źródeł powszechnie uznawanych standardów zalicza się (B: R Kuc. 2002 s. 148-149):

- Międzynarodowy Instytut Audytorów Wewnętrznych (Insitute of Internal Auditoris);
- Amerykański Instytut Dyplomowanych Księgowych Publicznych (Amercian Institute of Certifed, Public Accountants);
- Instytut Dyplomowanych Księgowych Anglii i Walii (The Institute of Chartered Accountants In England and Wales);
- INTOSAL – Międzynarodowa Organizacja Najwyższych Organów Kontroli, do której należy też polska Najwyższa Izba Kontroli, sprawująca nadzór nad procesem wdrażania audytu w jednostkach sektora finansów publicznych.

Rozporządzenie ministra finansów z dnia 5 lipca 2002 r. w sprawie szczegółowego sposobu i trybu przeprowadzania audytu wewnętrznego. W § 1 cyt. rozporządzenia określony został szczegółowy sposób i tryb przeprowadzania audytu wewnętrznego, w tym:

- szczegółowe warunki planowania audytu wewnętrznego oraz wzór planu audytu wewnętrznego;
- tryb przeprowadzania audytu wewnętrznego oraz sposób współpracy z pracownikami komórki, w której jest przeprowadzany audyt wewnętrzny;
- sposób dokumentowania wyników audytu wewnętrznego;
- tryb sporządzania i elementy sprawozdania z przeprowadzenia audytu wewnętrznego.[AS]

Strategia bezpieczeństwa

termin strategia pochodzi od greckich słów stratos – wojsko i ago – prowadzę. W klasycznym ujęciu, pojęcie strategia było stosowane w definiowaniu wojny, wojska i budowania pokoju. Współcześnie, pojęcie to jest łączone z kluczowymi sektorami sfery życia publicznego, prywatnego i gospodarczego, w celu wskazania wypracowanych i przyjętych do realizacji systemów i metod działania. W kontekście bezpieczeństwa, strategią jest holistyczne i systemowe funkcjonowanie oraz kategorie wartości, konstytucyjnych organów państwowych i administracyjnych, ukierunkowane na maksymalne ograniczanie stanu zagrożenia i poczucia lęku w społeczeństwie, a także dające pojedynczym obywatelom i grupom społecznym świadomość, że są im gwarantowane swobody, umożliwiające rozwój w aspekcie: politycznym, ekonomicznym, gospodarczym, społecznym i ekologicznym.⁸²[AO]

Obrona przed Bronią Masowego Rażenia (OPBMR)

jest w wojsku przedsięwzięciem powszechnym, a jej głównym celem jest zapewnienie żołnierzom zdolności przetrwania zdarzeń CBRN (ang. chemical, biological, radiological, nuclear), czyli zdarzeń, wynikających z użycia broni chemicznej, biologicznej, radiologicznej i jądrowej lub uwolnienia toksycznych środków przemysłowych do atmosfery oraz ich ochrona podczas realizacji zadań w strefach skażonych tymi substancjami. Dlatego w trakcie prowadzenia działań taktycznych każdy przełożony (dowódca) musi uwzględniać realizację przedsięwzięć OPBMR, adekwatnie do poziomu zagrożenia i posiadanego wyposażenia. Dodatkowo każdy żołnierz musi posiadać wiedzę i umiejętności, aby maksymalnie wykorzystać walory ochronne posiadanych indywidualnych środków ochrony przed skażeniami (ISOPS). OPBMR zajmuje się również medyczną ochroną przed zdarzeniami CBRN ze szczególnym uwzględnieniem medycznych środków zapobiegawczych oraz działań prewencyjnych i profilaktyki medycznej, których konsekwentna realizacja przyczyni się do osiągnięcia wymiernych korzyści i do uniknięcia wielu problemów zdrowotnych w przyszłości.

Należy być przygotowanym na ochronę przed wystąpieniem skażeń, powstałych w wyniku działań zbrojnych, jak i awarii technicznych, które mogą dotknąć

ludność cywilną, siły zbrojne, jak i całą strukturę państwa. Celem Obrony Przed Bronią Masowego Rażenia w takim wypadku będzie zmniejszenie wpływu skutków rażącego działania broni jądrowej, chemicznej i biologicznej oraz ochrona ludności przebywającej w rejonach skażonych. Zdolność przetrwania niezbędna po zdarzeniu CBRN wymaga wspólnego działania wielu służb, a w tym specjalistów OPBMR i służby medycznej.

Obrona przed Bronią Masowego Rażenia obejmuje pięć przedsięwzięć, które są realizowane stosownie do zagrożenia. Zalicza się do nich:

- rozpoznanie, identyfikację i monitoring skażeń – realizowane w celu wykrycia zdarzeń CBRN oraz oceny ich skutków poprzez rozpoznanie i identyfikację występujących skażeń, określenie stopnia skażenia i granic rejonów skażonych, pobranie próbek oraz monitorowanie zmian w sytuacji skażeń. Zadaniem powszechnym jest obserwacja wystąpienia potencjalnych skażeń, polegająca na obserwacji przestrzeni powietrznej, terenu, miejsc i osób (również z wykorzystaniem środków technicznych) celem stwierdzenia zdarzeń CBRN lub oznak obecności skażeń. Atak środkami biologicznymi może być również wykrywany poprzez monitoring zdrowia zarówno żołnierzy, jak i ludności cywilnej, a wszystkie zmiany w stanie zdrowia muszą być natychmiast analizowane i poddawane leczeniu już przy wczesnych objawach choroby;
- zarządzanie informacjami CBRN realizuje się w celu natychmiastowego zebrania danych, dotyczących zdarzeń CBRN (prognozowanie i ocena ich skutków) oraz przekazania, poza kolejnością i we wszystkich relacjach łączności, komunikatów CBRN (również ostrzegawczych), które umożliwią zagrożonym wojskom (ludności cywilnej) wykonanie przedsięwzięć ograniczających skutki skażeń. Zadaniem powszechnym jest alarmowanie o tego typu zdarzeniach oraz prawdopodobnych skażeniach, dlatego niezbędna jest znajomość m.in. sygnałów powszechnego ostrzegania i sygnałów alarmowych;
- ochrona przed skażeniami – dotyczy wykorzystania indywidualnej i zbiorowej ochrony przed skażeniami, aby zapewnić żołnierzom

i ludności cywilnej zdolność przetrwania, a wojsku dodatkowo umożliwić kontynuowanie działań w warunkach skażeń, a także realizację zadań związanych z ochroną sprzętu i wyposażenia. Zadanie to wymaga znajomości środków i sprzętu OPBMR (w tym ISOPS) oraz istniejących ograniczeń, co do możliwości realizacji zadań;

- ograniczanie zagrożenia skażeniami realizuje się w celu obniżenia wpływu skażeń na prowadzoną operację i obejmuje: unikanie skażeń, ograniczanie rozprzestrzeniania skażeń, kontrolę stopnia skażenia oraz likwidację skażeń. Najlepszym sposobem na ograniczenie zagrożenia jest unikanie skażeń, nie tylko ze względu na potencjalne straty, ale również na czasochłonność procesu likwidacji skażeń.

Długotrwałe przebywanie w strefach skażeń może spowodować duże utrudnienia w prawidłowym funkcjonowaniu całego społeczeństwa, zarówno struktur państwowych, jak i zwykłych mieszkańców. Wraz ze wzrostem czasu przebywania w strefie skażonej ryzyko porażeń się zwiększa. Taki stan rzeczy implikował będzie konieczność wykonania likwidacji skażeń, której celem będzie usunięcie lub neutralizacja środków promieniotwórczych, chemicznych i biologicznych z powierzchni ciała, ubrań, sprzętu, budowli oraz terenu. Należy pamiętać, iż ma ona jednak pewne ograniczenia;

- medyczna ochrona przed zdarzeniami CBRN jest ukierunkowana na obniżenie podatności wojsk własnych na zdarzenia CBRN, leczenie i ewakuację porażonych. Obejmuje ona: profilaktykę medyczną, medyczne środki zapobiegawcze, leczenie porażonych w warunkach skażeń oraz ewakuację porażonych. W ramach profilaktyki medycznej powinno się uwzględniać zalecenia specjalistów służb medycznych w zakresie działań profilaktycznych i prewencyjnych (szczepienia, podawanie leków), natomiast każdy żołnierz musi umieć zastosować środki, będące na jego wyposażeniu (ISOPS).⁸³[TB]

Indywidualne środki ochrony przed skażeniami (ISOPS)

to, w działaniach z użyciem środków chemicznych, biologicznych, radiologicznych lub nuklearnych, odzież i wyposażenie osobiste niezbędne do indywidualnej ochrony przed skażeniami chemicznymi, biologicznymi, zagrożeniami radiologicznymi i skutkami użycia broni nuklearnej. Zwykle w skład ISOPS wchodzi co najmniej: maska przeciwgazowa, odzież okrywająca całe ciało, proste przyrządy do wykrywania skażeń oraz środki odkażające i pierwszej pomocy.⁸³[TB]

Zdarzenie CBRN

jakiegokolwiek zdarzenie, wynikające z użycia broni chemicznej, biologicznej, radiologicznej, jądrowej oraz urządzeń CBRN lub uwolnienia toksycznych środków przemysłowych do środowiska. Współczesny wielowymiarowy charakter zagrożeń powoduje, że do zdarzeń CBRN klasyfikuje się również materiały wybuchowe o wysokiej wydajności, określane wspólnie mianem zdarzeń CBRNE. Materiały wybuchowe o wysokiej wydajności są powszechnie dostępne i w połączeniu z ww. materiałami niebezpiecznymi (CBRN), stanowią ogromne zagrożenie dla zdrowia i życia ludzi, zwłaszcza w działaniach asymetrycznych.⁸⁴[TB]

Bojowe środki trujące (BŚT, BST)

to toksyczne związki chemiczne, które mogą oddziaływać na systemy fizjologiczne organizmu, przedostając się do jego wnętrza poprzez drogi oddechowe, pokarmowe, błony śluzowe, oczy i skórę. Poprzez posiadane właściwości chemiczne i fizyczne znalazły one zastosowanie militarne i mogą być wykorzystywane na polu walki w postaci par oraz aerozoli, substancji stałych i ciekłych. BŚT mogą być użyte w celu wywołania wysokich strat w ludziach oraz do długotrwałego skażenia terenu, obiektów i sprzętu bojowego. Stanowią one podstawowy składnik broni chemicznej.

Substancje chemiczne powinny spełniać szereg wymagań toksykologicznych, fizykochemicznych i technologicznych, aby zostały zaliczone do grupy bojowych środków trujących. Idealny związek chemiczny zaliczany do BŚT powinien cechować się:

- wysoką toksycznością;
- szybkim albo utajonym działaniem;
- brakiem cech organoleptycznych;
- łatwą przenikalnością przez różne materiały (przede wszystkim przez skórę człowieka);
- odpornością na wpływ czynników atmosferycznych;
- odpornością na wpływ chemicznych środków odkażających;
- odpornością na detonację, temperaturę i długotrwałe przechowywanie;
- utrudnioną wykrywalnością aparaturową;
- odpowiednimi parametrami fizykochemicznymi.

Bojowe środki trujące klasyfikuje się różnie, w zależności od przyjętego kryterium. Jako kryterium podziału można przyjąć stan fizyczny substancji, ich własności chemiczne, fizyczne i toksykologiczne oraz przeznaczenie militarne.

BŚT, w oparciu o kryteria fizyczne, uwzględniające stan skupienia środków trujących w temperaturze 20° C oraz prężność par w tej temperaturze przy ciśnieniu 1013 hPa, dzieli się na lotne, średnio oraz mało lotne. Związki te mogą również występować w ww. warunkach w formie gazowej (fosgen, arsenowodór), ciekłej (kwas pruski, iperyt, sarin, soman) i stałej (adamsyt, chloroacetofenon, CS). Większość z nich jest przechowywana i transportowana w postaci ciekłej, a dopiero w działaniach przekształcane są w formę aerozoli. Stan skupienia środka chemicznego nie decyduje o jego efektywności, ale przekształcenie go w broń może się wiązać z większymi lub mniejszymi trudnościami w zależności od temperatury otoczenia. Kryterium chemiczne uwzględnia budowę cząsteczek środków trujących i ich własności.

Najważniejszy i najczęściej publikowany jest podział BŚT, uwzględniający kryterium toksykologiczne, czyli sposób oddziaływania środków na organizm. Oparty jest on na działaniu fizjologicznym bojowych środków trujących i obejmuje:

- śmiertelne środki trujące – bojowe środki trujące o działaniu paralityczno-drgawkowym, ogólnotrującym i duszącym oraz parzącym:
paralityczno-drgawkowe – środki te oddziałują na układ nerwowy i zakłócają funkcje organizmu, takie jak oddychanie czy

koordynacja ruchowa. Występują w postaci nietrwałej lub trwałej. Dawki kumulowane w organizmie potęgują szkodliwy efekt, powstały wskutek kilkukrotnego zatrucia,

ogólnotrujące – środki te ograniczają przyswajanie tlenu z krwi przez komórki organizmu, a w wysokich stężeniach powodują gwałtowną niewydolność oddechową. W środowisku naturalnym posiadają wysoce nietrwały charakter i są łżejsze od powietrza. To powoduje zmniejszenie ich toksycznego działania do krótkiego czasu (sekund/ minut) w bezpośrednim sąsiedztwie rejonu użycia,

dużące – środki te uszkadzają płuca, atakują drogi oddechowe i powodują przenikanie dużych ilości płynu do płuc. Efekt działania jest podobny do utopienia i w tej postaci są nietrwałe,

środki parzące – środki te uszkadzają oczy i płuca oraz powodują oparzenia i pęcherze na skórze. Mogą powodować śmierć, ale ich głównym przeznaczeniem wojskowym jest uszkodzenie ciała i wyeliminowanie żołnierza z działania na polu walki. Większość środków parzących jest trwała, jednak ich trwałość zależna jest od składu chemicznego i czynników środowiskowych. Stanowią one zagrożenie powodowane bezpośrednim kontaktem w miejscu skażenia oraz parami na drodze ich przemieszczania. Powodują stany zapalne, a po kilku godzinach oparzenia skóry, oczu i dróg oddechowych. Efekt użycia środków parzących kumuluje się w organizmie, podobnie jak w wypadku środków o działaniu paralityczno-drgawkowym;

- obezwładniające środki trujące powodują tymczasowe zaburzenie funkcjonowania organizmu człowieka i nie są uważane za śmiertelne. Użyte w dużych stężeniach lub w wypadku długotrwałego narażenia, mogą powodować śmierć, jednak nie jest to ich podstawowy cel działania. Środki obezwładniające, zgodnie z prawem nie są uważane za bojowe środki trujące. Stosowane są w celu wyegzekwowania prawa (np. w podczas tłumienia zamieszek).

Ważny jest sposób działania środka chemicznego, czyli droga wnikania substancji toksycznej do organizmu. Najczęściej są to drogi oddechowe oraz skóra. Środek wdychany uszkadza płuca i szybko wnika do krwi, wywołując szkodliwe skutki. Środek, który działa kontaktowo, wnika do organizmu przez skórę, oczy lub błony śluzowe, a następnie do krwi. Kolejną cechą, według której klasyfikuje się środki chemiczne, jest szybkość działania, określana czasem upływającym między skażeniem środkiem trującym a efektem tego skażenia. Trucizny działające szybko, takie jak środki paralityczno-drgawkowe i cyjanki, mogą wywołać objawy zatrucia prawie natychmiast i powodować śmierć w czasie kilku minut. Środki chemiczne klasyfikuje się również ze względu na ich trwałość, oznaczającą czas, w którym środek trujący zachowuje swoją toksyczność po użyciu.⁸⁵[TB]

Broń chemiczna

jeden z rodzajów broni, w którym podstawowym czynnikiem rażącym jest substancja chemiczna o toksycznych właściwościach, przeznaczona do rażenia ludzi w celu ich zranienia, obezwładnienia lub uśmiercenia. Spotyka się również stwierdzenia, iż termin ten jest utożsamiany z pojęciem „gazów bojowych”. Wynika to z faktu, że niektóre związki chemiczne, wykorzystywane w działaniach bojowych, występowały właśnie w formie gazowej (w temperaturze pokojowej są gazami lub cieczami o dużych prężnościach par). Nie należy jednak utożsamiać formy rozprzestrzeniania środka trującego z jego nazwą (gazy bojowe), gdyż popełnia się duży błąd ze względu na zastosowanie dużego uproszczenia.

Termin broń chemiczna ma jednak szersze znaczenie i oprócz samego czynnika rażącego, obejmuje też urządzenia i techniki do jego przenoszenia i aplikowania na polu bitwy.

Bojowe środki trujące, zgodnie z Rezolucją nr 687 Rady Bezpieczeństwa ONZ z 3 kwietnia 1991 r. są uznawane za broń masowego rażenia. Umowy i deklaracje międzynarodowe zakazują stosowania tego typu broni. Protokół genewski z 1925 r. zakazał stosowania bojowych środków trujących, ale nie rozwijania ich produkcji i przechowywania. Dopiero Konwencja o Broni Chemicznej z 1993 r. ostatecznie rozwiązała ten problem i zakazała badań, produkcji i przechowywania tych środków w każdej formie.

Środki chemiczne, wykorzystywane jako bojowe środki trujące w broni chemicznej, klasyfikuje się na podstawie ich właściwości fizycznych i chemicznych oraz toksyczności, a także mechanizmu szkodliwego działania. Środki chemiczne można scharakteryzować za pomocą ich zdolnością do uśmiercania, tj. prawdopodobieństwa powodowania śmierci w wyniku zatruc. Jak się okazuje, rozróżnienie między środkiem uśmiercającym a nieuśmiercającym nie jest łatwe. Uśmiercające środki chemiczne są oczywiście przeznaczone do powodowania skutków śmiertelnych w warunkach pola walki, ale mogą też być stosowane w dawkach mniejszych od śmiertelnych w celu uszkodzenia lub obezwładniania, a nie zabijania. Szesnastowieczny lekarz, ojciec toksykologii, Paracelsus (1493-1541) zaproponował definicję trucizny „Wszystko jest trucizną i nic nią nie jest. O tym, czy dana substancja należy do trucizn decyduje wielkość dawki.” Z kolei w Ustawie z dnia 21.05.1963 r. o substancjach trujących znajdzie się następującą stwierdzenie „Substancjami trującymi są substancje, które w razie przedostania się do organizmu lub stykania się z powierzchnią ciała zagrażają zdrowiu lub życiu ludzi, bądź zwierząt”. Trucizną jest więc substancja, która wprowadzona w małej dawce do ustroju, wskutek swej aktywności toksykodynamicznej, może spowodować zaburzenia funkcjonalne organizmu o różnym stopniu nasilenia, aż do zejścia śmiertelnego włącznie. Jednostką najtrafniej określającą stopień toksyczności danej substancji, jest dawka wywołująca określony efekt toksyczny. Wyraża się ją zwykle jako dawkę właściwą w [mg] trucizny na [kg] masy człowieka lub zwierzęcia doświadczalnego. Efektem toksycznym najbardziej charakterystycznym dla trucizn jest efekt śmiertelny, a wywołującą go dawkę określa się jako dawkę śmiertelną (LD – letalis dosis): LD[mg/kg]. Wprawdzie operuje się również dawkami LD₀ i LD₁₀₀ (progową i absolutnej śmiertelności), ale najbardziej charakterystyczną jest LD₅₀. Dawka ta uwzględnia osobniczą, rasową, związaną z wiekiem i stanem zdrowia wrażliwość człowieka na trucizny. Dawka ta wyraża taką ilość środka trującego w [mg] i przypadającą na [kg] masy ciała człowieka lub zwierzęcia doświadczalnego, która powoduje śmierć u połowy populacji ludzi (lub zwierząt doświadczalnych). LD₅₀ tej samej trucizny ma inną wartość dla człowieka i inne wartości dla różnych gatunków zwierząt.⁸⁶[TB]

Bojowe środki trujące o działaniu paralityczno-drgawkowym

(środki paralityczno-drgawkowe, fosforoorganiczne środki trujące, FOST) zostały odkryte, przez zespół chemików niemieckich, pracujących pod kierunkiem Gerharda Schradera w latach poprzedzających drugą wojnę światową (1936). W czasie badań fosforoorganicznych związków chemicznych – insektycydów – ustalili oni, że niektóre substancje chemiczne z tej grupy mają niezwykle wysoką toksyczność w stosunku do organizmów ciepłokrwistych. Prace badawcze natychmiast po dokonaniu odkrycia zostały utajnione. Wkrótce postanowiono wykorzystać związki chemiczne tej grupy w charakterze środków trujących. Bezpośrednio przed drugą wojną światową i w toku jej trwania Niemcy przystąpili do produkcji dwu związków chemicznych z grupy fosforoorganicznych – tabunu (GA) i sarinu (GB). Tabun produkowano na skalę przemysłową w zakładach chemicznych w Brzegu Dolnym nad Odrą.

Tabun, sarin i VX oraz inne środki trujące z tej grupy – DFP i soman – mają podobne właściwości fizyczne i są bezbarwnymi lub żółtobrunatnymi cieczami o niskich temperaturach topnienia i wysokich temperaturach wrzenia. Mogą w związku z tym być stosowane w każdych warunkach klimatycznych. Maksymalne stężenie par poszczególnych środków trujących jest zróżnicowane. Zwraca uwagę wysokie maksymalne stężenie par sarinu i stosunkowo niewielkie środka trującego VX. Rozpuszczalność w wodzie omawianych środków trujących jest niewielka, z wyjątkiem sarinu. Środki fosforoorganiczne mogą więc skażać wodę na stosunkowo długi czas.

Właściwości chemiczne omawianych związków są również podobne, z wyjątkiem VX. Wynika to z tego, że wszystkie one mają charakterystyczną budowę. Środek trujący VX jest znacznie trwalszy chemicznie w porównaniu z tabunem, sarinem czy somanem.

Wszystkie fosforoorganiczne środki trujące są niezwykle toksyczne dla ludzi i świata zwierzęcego. Działają one paraliżująco na mięśnie oddechowe, co powoduje śmierć w czasie krótszym niż kilka minut.

Podstawą toksycznego działania środków fosforoorganicznych jest unieczynienie hydrolazy acetylocholinyl (acetylocholinoesterazy, AChE). Powoduje to nadmierne gromadzenie się acetylocholinyl w tkankach, co jest bezpośrednią przy-

czyną zaburzeń czynności fizjologicznych organizmu. Acetylocholina jest przekazywaniem chemicznym impulsów przesyłanych przez złącze synaptyczne komórki nerwowej. W złączy synaptycznym występuje ona tylko w czasie przekazywania impulsu, a dłuższe jej pozostawianie w szczeliny synaptycznej powoduje zakłócenie przewodnictwa w komórce nerwowej, co w konsekwencji prowadzi do jej uszkodzenia. Uszkodzenie znacznej ilości komórek nerwowych przez środek fosforoorganiczny powoduje szybkie powstanie zaburzeń czynności wielu układów organizmu, stanowiące sumaryczny efekt zatrucia.

Objawy zatrucia fosforoorganicznymi środkami trującymi występują w krótkim czasie bez okresu utajenia, a ich nasilenie jest zależne od wielkości pochłoniętej dawki. Trucizna może być podawana do organizmu wielokrotnie w małych dawkach podtoksycznych, wywołując w efekcie zatrucie przewlekłe lub jednorazowo, w dawkach toksycznych, powodując zatrucia ostre. Zatrucia przewlekłe są powodowane poprzez kumulowanie się środków fosforoorganicznych w organizmie, wskutek czego z małych dawek podtoksycznych uzyskuje się efekt zatrucia. Tym tłumaczy się występowanie zatruc podczas długotrwałego przebywania ludzi w atmosferze o bardzo niskiej zawartości trucizny.

W zatruciach drogą inhalacyjną już po kilkudziesięciu sekundach występują objawy ze strony dróg oddechowych i narządów wzroku, tj. wodnisty wyciek z nosa, ślinotok, wzmożone wydzielanie śluzu w drzewie oskrzelowym, uczucie ciężaru w klatce piersiowej. Pojawia się lekka duszność wskutek skurczu oskrzeli i zalegania w nich wydzieliny. Szczególnie utrudniona jest faza wydechu. Występuje także silne zwężenie źrenic, bóle w gałce ocznej, łzawienie i przekrwienie spojówek. Objawy ze strony innych narządów, to nudności, wymioty, częste oddawanie moczu, szybkie męczenie się, ogólne osłabienie, niekiedy drżenie włókienkowe mięśni twarzy czy wzmożone wydzielanie potu. Osoba zatruta odczuwa bóle i zawroty głowy, uczucie niepokoju, trudności z koncentracją.

W zatruciach ciężkich z ust wydziela się obfita piana powstająca w wyniku silnego ślinotoku i nasilonego wydzielania się śluzu w oskrzelach. Obserwuje się niedowład mięśni szkieletowych, drgawki kloniczno-toniczne, bezwolne oddawanie moczu i kału, sinicę. Zatruty traci przytomność, popada w śpiączkę. Nasila się

niewydolność oddechowa, po czym następuje ustanie oddechu wskutek porażenia mięśni oddechowych. Zejście śmiertelne może nastąpić w ciągu kilkudziesięciu godzin, a przy wysokich stężeniach środka trującego, w czasie kilku minut.

Leczenie zatruc związkami fosforoorganicznymi rozpoczyna się od podania atropiny i reaktywatorów cholinoesterazy oraz zwalczania niedotlenienia. W dalszej kolejności podaje się w miarę potrzeby leki przeciwdrgawkowe, krążeniowe, antybiotyki i inne.⁸⁷[TB]

Bojowe środki trujące o działaniu parzącym (środki parzące)

Historia rozwoju i bojowego użycia parzących środków trujących sięga okresu pierwszej wojny światowej. Główny ich przedstawiciel – iperyt siarkowy, został zastosowany przez Niemców po raz pierwszy 12 lipca 1917 r. Amerykanie w czasie pierwszej wojny światowej (1918 r.) wyprodukowali inny parzący środek trujący – luizyt. W okresie międzywojennym w Stanach Zjednoczonych przebadano, a następnie wyprodukowano znaczne ilości iperytu azotowego. Ze znanych środków parzących największe znaczenie wojskowe ma jednak iperyt siarkowy.

Parzące środki mają stosunkowo wysokie temperatury topnienia i wrzenia, z miejsca skażenia odparowują więc niezbyt intensywnie. W związku z tym zachowują rażące działanie w terenie przez okres od kilku godzin (latem) do kilku tygodni (zimą). Charakterystyczne jest również to, że wszystkie środki parzące mają specyficzny zapach: iperyt siarkowy – musztardy, luizyt – pelargonii, a iperyt azotowy – kwiatowy. Są to ciecze oleiste, o gęstości większej od gęstości wody. Ponieważ zaś są praktycznie nierozpuszczalne w wodzie, opadają na dno zbiorników wodnych i skażają ją na bardzo długi czas. Doskonale też wsiąkają w gumę, kauczuk, skórę i wyroby tekstylne. Dlatego też skażona odzież, sprzęt i uzbrojenie muszą być odkażane bardzo dokładnie albo wymienione na nowe.

Omawiane środki mają zbliżone właściwości trujące: wszystkie przenikają do organizmu przez drogi oddechowe, śluzówkę i skórę oraz wywołują w czasie oddziaływania na ludzi i zwierzęta trudno gojące się oparzenia, które są bardzo wrażliwe na urazy mechaniczne i zakażenia. Mechanizmy ich oddziaływania na komórki żywe i niektóre objawy zatrucia są natomiast zróżnicowane.

Iperyt siarkowy jest silną trucizną protoplazmatyczną. Przy zetknięciu się z żywą komórką wywołuje uszkodzenie protoplazmy, a po pewnym czasie śmierć komórki. Znamienne jest to, że po zatruciu iperytem występuje wyjątkowo długi okres utajenia. Poza uszkodzeniem miejscowym iperyt wchłonięty do krwi wywiera ogólne działanie toksyczne. Początkowym objawem skażenia skóry jest zaczerwienienie, które po kilku lub kilkunastu godzinach zamienia się w drobne pęcherzyki, zlewające się później w jeden duży pęcherz. Po pęknięciu pęcherzy powstają bolesne rany, gojące się miesiącami.

Iperyt siarkowy, działając w postaci aerozolu lub pary, również powoduje silne podrażnienie spojówek i powiek oraz poważne zmiany w płucach i całym organizmie. Pierwsze objawy porażenia płuc występują po upływie kilku godzin od momentu zatrucia i są nimi ostry kaszel, przytłumiona, ochrypła mowa, a nawet bezgłos. Po upływie doby występuje zapalenie oskrzeli, ogólne osłabienie i złe samopoczucie, w cięższych przypadkach obrzęk płuc. Zatrucie iperytem siarkowym przez przewód pokarmowy (po spożyciu skażonych produktów żywnościowych lub wody) występuje również po pewnym okresie utajenia. Cechuje je bolesne zapalenie i martwica śluzówek jamy ustnej, gardła i języka, gwałtowne wymioty, bóle brzucha, ciężkie objawy krwotoczne, zapalenie żołądka oraz ogólne zatrucie.

Działanie iperytu azotowego jest podobne do działania iperytu siarkowego. Różnice sprowadzają się do skrócenia okresu utajonego (niekiedy do kilku minut) oraz zwiększonego oddziaływania ogólnotrującego. Po przedostaniu się do krwiobiegu może on spowodować wytworzenie skrzepów krwi w naczyniach włosowatych, przez to zahamowanie jej przepływu, a w konsekwencji śmierć.

Luizyty (A, B i C) stosowano głównie jako substancję obniżającą punkt zamarzania gazu musztardowego (iperytu siarkowego). Pomimo poznania wielu aspektów działania luizytu, który zawiera m.in. trójwartościowy arsenik, wchodzący w reakcje z enzymami zawierającymi grupy tiolowe w organizmie, do chwili obecnej nie odkryto faktycznego mechanizmu jego działania na organizm ludzki.

Postępowanie w zatruciach i skażeniach iperytami polega na szybkim usunięciu trucizny z powierzchni ciała lub usunięciu jej z przewodu pokarmowego (wymuszone wymioty, płukanie żołądka) oraz na leczeniu wyłącznie objawowym, po-

nieważ nie są znane specyficzne odtrutki przeciwko tym związkom. W zatruciach i skażeniach luizytem podstawowy schemat postępowania jest podobny jak przy iperytach. Ponadto stosuje się w leczeniu specyficzną odtrutkę, będącą dimerkaptoopropanolem – BAL (ang. British Anti-Levissite), zewnętrznie, w postaci maści lub olejowych roztworów oraz wewnętrznie, w postaci iniekcji domięśniowej.⁸⁸[TB]

Bojowe środki trujące o działaniu ogólnotrującym (środki ogólnotrujące)

jest to grupa środków trujących, których działanie nie jest związane z nieprawidłowym funkcjonowaniem określonego układu biologicznego, a polega na zaburzeniu ogólnych procesów przemian ustrojowych.

Przenikanie związków ogólnotrujących do organizmu odbywa się przede wszystkim poprzez drogi oddechowe, w mniejszym zaś stopniu przez skórę. Jednak po przedostaniu się tych związków do organizmu, w łatwy sposób przenikają one do układu krążenia i poprzez krew są rozprowadzane po całym ustroju. W wyższych stężeniach wywołują gwałtowną śmierć przez porażenie układu oddechowego i zahamowanie akcji serca. Do grupy środków ogólnotrujących zalicza się m.in.: cyjanowodór, chlorocyjan i tlenek węgla.

Chlorocyjan i cyjanowodór wykorzystywane były w okresie pierwszej wojny światowej. Chlorocyjan został użyty po raz pierwszy przez Austrię we wrześniu 1916 r., a cyjanowodór przez Francję w czasie bitwy nad Sommą (1 sierpnia 1916 r.). Właściwości fizykochemiczne i toksyczne podobne do cyjanowodoru i chlorocyjanu ma również inny związek chemiczny z tej grupy – bromocyjan, używany także w okresie pierwszej wojny światowej.

Środki ogólnotrujące są związkami lotnymi, najczęściej o charakterystycznym zapachu (tlenek węgla jest bezwonny). Maksymalne stężenie par tych związków jest wyjątkowo duże, stąd też są one nietrwałe i szybko rozprzestrzeniają się w atmosferze. Środki ogólnotrujące przenikają do organizmu przez drogi oddechowe i śluzówki. Zatrucie objawia się silny bólem i zawrotem głowy, wymiotami, zwolnieniem akcji serca, przyspieszeniem oddechu, pojawieniem się uczucia metalicznego smaku w ustach i osłabieniem. Mechanizm działania środków ogólnotrują-

cych polega na szybkim ich wiązaniu się z enzymami oddechowymi, co prowadzi do błyskawicznego uduszenia tkankowego, wywołanego upośledzeniem pobierania tlenu przez komórki. Jest to skrajna postać głodu tlenowego, powodująca, przy dużym stężeniu środka trującego, śmierć w ciągu kilkadziesiąt sekund.

Bardzo duża lotność środków ogólnotrujących powoduje, że są one mało użyteczne jako broń chemiczna. Z drugiej strony mała trwałość może być ich zaletą. Środki te powszechnie wykorzystywane są w przemyśle, dlatego istnieje zagrożenie uwolnienia takich związków w wyniku awarii lub celowego działania.

Pierwsza pomoc przy zatruciach chlorocyjanem i cyjanowodorem polega na usunięciu zatrutego z atmosfery skażonej, zastosowaniu w razie potrzeby sztucznego oddychania, a przede wszystkim na zastosowaniu odtrutek. Specyficzną odtrutką na cyjanowodór jest azotyn etylowy lub amyłowy, podawany w postaci pary przez inhalację. Podstawą działania odtrutki jest przemiana hemoglobiny krwi w methemoglobinę w reakcji z azotynem. Przy zatruciach tlenkiem węgla, pierwsza pomoc, po usunięciu zatrutego z atmosfery skażonej, polega na intensyfikacji naturalnych procesów detoksykacji ustroju drogą usunięcia tlenu węgla z krwi przez drogi oddechowe. W tym celu stosuje się w razie potrzeby środki pobudzające akcję układu oddechowego, łącznie ze sztucznym oddychaniem oraz wzbogacenie w tlen powietrza wdychanego. To ostatnie działanie ma na celu przesunięcie stanu równowagi reakcji wiązania przez krew tlenu węgla w kierunku rozpadu karboksyhemoglobiny na oksyhemoglobinę i wolny tlenek węgla desorbowany do wydychanego powietrza. Przebyte zatrucia tlenkiem węgla mogą pozostawić po sobie objawy uszkodzenia mózgu, a ponadto może wystąpić upośledzenie psychoruchowe, objawy parkinsonoidalne, padaczka i porażenia obwodowych nerwów ruchowych. Objawom tym towarzyszy czasem ślepotą.⁸⁸[TB]

Bojowe środki trujące o działaniu duszącym (środki duszące)

Użycie na polu walki środków trujących z grupy duszących zostało zapoczątkowane stosowaniem gazów bojowych na dużą skalę podczas pierwszej wojny światowej. Obok chloru (użytego po raz pierwszy 22 kwietnia 1915 r.) najczęściej były stosowane: fosgen, difosgen (dwufosgen) i chloropikryna. Substancje z tej grupy

występują w postaci gazów (fosgen), bądź lotnych cieczy (difosgen, chloropikryna), w związku z tym są nietrwałymi środkami trującymi. Na ogół są one nierozpuszczalne w wodzie i dobrze rozpuszczalne w rozpuszczalnikach organicznych.

Fosgen i difosgen, a także częściowo chloropikryna, po przeniknięciu do organizmu drogami oddechowymi, mają, w zależności od dawki, czasu ekspozycji, jak również charakteru wykonywanej przez porażonego pracy fizycznej, dłuższy lub krótszy okres utajenia. Może on trwać od około jednej do kilku godzin. Po okresie utajenia pojawia się nagle narastająca duszność, nasilający się kaszel, a następnie pienista plwocina z domieszką krwi. Później częstotliwość kaszlu narasta, zatruty odczuwa coraz większą duszność i pojawiają się coraz większe trudności w oddychaniu. Powłoki skórne na twarzy oraz szyi sinieją, przybierając barwę fioletową. W związku z tym ten okres zatrucia nazywa się sinicą fioletową. W ciągu następnych godzin dochodzi do poważnych zaburzeń w płucach. Pęcherzyki płucne zaczynają wypełniać osocze. Twarz zatrutego przybiera barwę szarą, tętno staje się nitkowate i osiąga 120 uderzeń na minutę. Jest to faza tzw. sinicy szarej, przebiegającej wśród ostrej niewydolności krążenia. Ciężki toksyczny obrzęk płuc, wywołany przez środki duszące, jest trudny do wyleczenia. Śmierć z reguły następuje w okresie pierwszej doby na skutek narastającego głodu tlenowego i ostrej niewydolności krążenia.

Stosunkowo niewielka toksyczność fosgenu, difosgenu i chloropikryny w porównaniu z toksycznością iperytu, a tym bardziej paralityczno-drgawkowych środków trujących, zadecydowała o tym, że środki duszące obecnie nie są przewidywane do stosowania na polu walki. Tym niemniej mogą one stwarzać zagrożenie dla wojsk i ludności cywilnej jako toksyczne środki przemysłowe, ponieważ produkowane są na potrzeby syntezy chemicznej w ilościach rzędu tysięcy, a nawet dziesiątków tysięcy ton.⁸⁸[TB]

Obezwładniające środki trujące (środki obezwładniające)

powinny obezwładniać, dezorientować, a nawet paraliżować działanie personelu wojskowego czy cywilnego. Część tych środków posiada działanie drażniąco-łzawiące. Jedne z nich, szczególnie intensywnie oddziałujące na oczy, noszą nazwę lakrymatorów, inne – działające przede wszystkim na drogi oddechowe – nazywa-

ne są sternitami. Typowymi lakrymatorami, mającymi obecnie znaczenie wojskowe, są chloroacetofenon i CS, zaś typowym sternitem jest adamsyt. Wymienione środki trujące zostały wybrane spośród wielu innych środków drażniących jako najbardziej nadające się do użycia na przyszłym polu walki oraz przez organy porządkowe (głównie policję – stąd często nazywane są środkami policyjnymi).

Chloroacetofenon znany jest z okresu pierwszej wojny światowej. Był produkowany od czerwca 1918 r. przez amerykański ośrodek produkcyjny w Edgewood Arsenal. Początkowo wykorzystywano go w działaniach bojowych. Przenoszony był w pociskach artyleryjskich. Później napełniano nim bomby oraz elaborowano świece i granaty łzawiące. Opracowano również metody wytwarzania aerozoli tego środka trującego za pomocą generatorów.

Środek trujący CS, będący dinitrylem kwasu o-chlorobenzylidenomalonowego, został zsyntetyzowany przez dwóch chemików angielskich: B. B. Corsona i R.W. Stroughtona. Skrócona nazwa tego środka trującego (CS) wywodzi się właśnie od nazwisk odkrywców. Dzięki właściwościom łzawiącym znalazł on szerokie zastosowanie zarówno do napełniania pocisków artyleryjskich i moździerzowych, jak i bomb lotniczych, świec i granatów dymnych. Może być stosowany za pomocą generatorów. CS znajdował szerokie zastosowanie w czasie wojny wietnamskiej.

Adamsyt, będący pod względem chemicznym chlorkiem fenarsazyny, został wyprodukowany do celów wojskowych w okresie pierwszej wojny światowej. Profesor Adams (od nazwiska którego środek ten nazwano) zaproponował jego użycie na polach bitew pierwszej wojny światowej, do czego jednak nie doszło. Jest to substancja stała, krystaliczna, charakteryzująca się wysoką temperaturą topnienia i wrzenia, słabą rozpuszczalnością w wodzie oraz stosunkowo dobrą rozpuszczalnością w rozpuszczalnikach organicznych. Pod względem chemicznym jest to związek stosunkowo mało aktywny.⁸⁹[TB]

Lakrymatory

(łac. lacrima – łza; łzawiące bojowe środki trujące, potocznie gazy łzawiące) podgrupa drażniących bojowych środków trujących, przeznaczonych do skażenia powietrza. Stosowane w postaci par i aerozoli przez służby policyjne w czasie

starć z demonstracjami, do celów ćwiczebno-treningowych oraz do nękania przeciwnika w czasie operacji militarnych. Jako środki łzawiące wywołują przejściowe porażenie wzroku i podrażnienie górnych dróg oddechowych, czemu towarzyszy łzawienie, kaszel, kichanie, a także nudności i wymioty. Środki łzawiące w większych stężeniach wywołują poważne uszkodzenia dolnych dróg oddechowych, niekiedy nawet obrzęk płuc z nieodwracalnymi następstwami. Większe stężenia środków łzawiących mogą prowadzić również do uszkodzenia głębszych warstw gałki ocznej i długotrwałego zaburzenia wzroku. Po zatruciu środkami łzawiącymi stwierdzono u ludzi znaczne pogorszenie zdrowia i samopoczucia z powodu wystąpienie przewlekłych nieżytych oskrzeli oraz stanów dychawicy oskrzelowej.

Jednym z bardziej aktywnych środków z grupy łzawiących, wywołującym błyskawiczne podrażnienie oczu oraz górnych dróg oddechowych, jest CS. Jego odczuwalne działanie rozpoczyna się już przy minimalnych stężeniach, które wywołują czasowe obezwładnienie. Jest on prawie 10 razy bardziej aktywny od adamsytu, ma przy tym znacznie mniejszą toksyczność. Odpowiednio spreparowany, występujący pod nazwą CS-2, zachowuje rażące właściwości w terenie przez okres dwóch tygodni. Innymi związkami z tej grupy są: gaz pieprzowy, bromoaceton, bromek ksylilu, chloroacetofenon (CN), chloropikryna, dibenzoksazepina (CR).

Leczenie skutków zatrucia lakrymatorami ogranicza się do mechanicznego usunięcia tych substancji z ciała (poprzez zmycie substancji wodą) oraz podawania środków przeciwbólowych i przeciwzapalnych.⁹⁰[TB]

Sternity

(łac. sternuere – kichać; ang. sternutatory agent, sternutator)

podgrupa drażniących bojowych środków trujących. Są one ciałami stałymi o bardzo małej lotności, przez co mogą być stosowane jedynie w postaci aerozolu. Głównym przedstawicielem tej grupy jest adamsyt, który przy bardzo niewielkim stężeniu atakuje drogi oddechowe, śluzówkę oraz skórę. Przy oddziaływaniu w postaci aerozoli wywołuje on podrażnienie zakończeń nerwowych górnych dróg oddechowych (nerwów czuciowych) oraz oczu. Przy dużych stężeniach sternity mogą powodować podrażnienia skóry i lekkie oparzenia. Wśród objawów zatrucia

dominują ból oczu, gwałtowny kaszel, łzawienie, uczucie ciała obcego pod powieką, kichanie, bóle w klatce piersiowej, nudności oraz wymioty. W ciężkich zatruciach pojawiają się również bóle głowy, zatok, zębów, mięśni oraz stawów. Czasami występują drgawki oraz porażenie niektórych grup mięśni szkieletowych. W razie dużych stężeń aerozolu często dochodzi do uszkodzenia dolnego odcinka dróg oddechowych i wtedy, obok stanów zapalnych oskrzeli, może wystąpić obrzęk płuc. Oprócz właściwości drażniących adamsyt charakteryzuje się działaniem ogólnotrującym, podobnym do działania innych arsyn. Objawia się ono wymiotami, bólami głowy i klatki piersiowej, dusznicą i krwotokami z nosa.

Likwidacja skutków zatrucia adamsytem polega na mechanicznym usunięciu resztek substancji, np. przez przemycie oczu strumieniem wody. Leczenie sprowadza się jedynie do podawania środków przeciwbólowych, przeciwzapalnych oraz uspokajających, co daje na ogół pozytywne wyniki już w ciągu pierwszej doby. Do tej grupy zalicza także: difenylochlooroarsynę (Clark I), difenylocyjanoarsynę (Clark II), difenyloaminocyjanoarsynę (Clark III) oraz CS. ⁹⁰[TB]

Trwałość środka

W działaniach z użyciem bojowych środków biologicznych lub chemicznych trwałość jest cechą charakterystyczną, gdyż dotyczy czasu bojowej skuteczności na polu walki. Występują znaczne różnice w oddziaływaniu środka trującego w zależności od jego rodzaju, wpływu warunków atmosferycznych oraz terenu. Podział obejmuje:

- nietrwałe środki trujące – środki trujące, stosowane w postaci aerozoli lub cieczy, zwykle lotne i szybko odparowujące. Charakteryzują się krótkim czasem rażącego działania w czasie od kilku minut do godziny. Zagrożenie skażeniem parami środka trującego występuje głównie po stronie zawietrznej od miejsca uwolnienia. Mogą powodować śladowe skażenie na powierzchni terenu;
- trwałe środki trujące – środki, które są często gęstymi i oleistymi cieczami, występującymi w postaci kropelek, które skażają powierzchnię, stwarzają zagrożenie poprzez kontakt i przenikanie przez odzież,

a następnie skórę. Po odparowaniu stwarzają również zagrożenie trującymi parami. Zagrożenie parami środków trujących istnieje tak długo, jak środek trujący będzie odparowywał. Występować to może od kilku do kilkunastu dni lub tygodni, w zależności od rodzaju użytego środka trującego i warunków atmosferycznych. Trwałe środki trujące powodują większe zagrożenie dla ludzi i rozmieszczanych wojsk. Wynika to z toksycznego oraz długotrwałego oddziaływania, które wymusza prowadzenie skutecznego odkażenia. To sprawia, że ich użycie staje się efektywne dla przeciwnika.⁹¹[TB]

Bojowe środki biologiczne (BŚB, BSB, biologiczne czynniki broni masowego rażenia, broń biologiczna)

pod pojęciem bojowych środków biologicznych rozumie się patogenne mikroorganizmy lub organizmy wytwarzające toksyny, które wywołują choroby u ludzi, roślin, zwierząt lub powodują psucie się (rozpad) materiałów i stanowią zasadniczą część broni biologicznej. Broń biologiczna zasadniczo składa się z dwóch elementów, tj. środka przenoszenia oraz środka biologicznego. Środkami przenoszenia może być: artyleria, lotnictwo lub pociski samosterujące wyposażone w pojemniki bądź bomby z zasobnikami albo inne pojazdy wyposażone w generator aerozolu. Chociaż zasadniczo przyjmuje się, że środki biologiczne mogą być transportowane w postaci suchego proszku (przetrwalniki lub liofilizat) lub w formie ciekłej zawiesiny mikroorganizmów chorobotwórczych (wirusów, bakterii, grzybów lub ich zarodników albo toksyn uzyskiwanych z żywych organizmów). Biologiczne czynniki broni masowego rażenia mogą bezpośrednio oddziaływać na człowieka, mogą także być zastosowane jako środek do prowadzenia wojny ekonomicznej lub do wyparcia sił (ludności) z danego obszaru. Środki te są bardzo skuteczne i w wielu wypadkach wystarczy wykorzystanie tylko niewielkiej liczby komórek drobnoustrojów/patogenów do wywołania choroby, a w konsekwencji do osiągnięcia zamierzonego efektu. Najprawdopodobniej środki biologiczne będą stosowane w postaci aerozolu ciekłego i stałego ze względu na zwiększone możliwości ich przetrwania w środowisku, w przeci-

wieństwie do stosowania ich w amunicji wybuchowej, gdzie możliwości oddziaływania środka biologicznego na organizmy eukariotyczne mogą być istotnie zmniejszone.

Mikroorganizmy mogą zostać poddane specjalnemu pasażowaniu i modyfikacjom genetycznym w celu zwiększenia ich zjadliwości. Głównym celem tych zabiegów jest nabycie oporności na powszechnie stosowane antybiotyki oraz zwiększenie wytwarzania przez drobnoustroje czynników zjadliwości, które umożliwią im wniknięcie do organizmu żywego oraz przeżycie w jego ustroju i przyczynią się do wywołania procesu chorobotwórczego.

Nie wszystkie mikroorganizmy chorobotwórcze mogą być rozpatrywane jako możliwe do użycia w ataku biologicznym. W ciągu wielu lat analizy problemu WHO (ang. World Health Organization) zebrało i opublikowało cechy idealnego środka broni biologicznej, do których należą:

- udowodniona wcześniej przydatność jako broń biologiczna;
- wysoki współczynnik zachorowalności, chorobotwórczości (obezwładniania) i/lub śmiertelności;
- niska dawka infekcyjna/toksyczna;
- duża zakaźność, krótki okres inkubacji;
- wywołanie dużych strat socjoekonomicznych;
- utrudnienie we wczesnej identyfikacji (np. zmodyfikowany genetycznie);
- duża dostępność;
- niski koszt produkcji;
- łatwość rozpowszechniania;
- stabilność w środowisku;
- brak lub mała skuteczność profilaktyki, ochrony i leczenia.

Obowiązujące obecnie światowe unormowania prawne, tj. Protokół Genewski z 1925 roku, a następnie Konwencja o Zakazie Prowadzenia Badań Broni Biologicznej z 1972 roku, nosząca podtytuł „Konwencja o zakazie prowadzenia badań, produkcji i gromadzenia zapasów broni bakteriologicznej (biologicznej) i toksycznej oraz o ich zniszczeniu”, wprowadziły zakazy stosowania czynników biologicznych i toksyn do celów wojskowych.

W załączniku z 1999 roku do ww. Konwencji przedstawiono patogeny, które w sposób szczególnie są niebezpieczne, a z czynników chorobotwórczych dla ludzi wymieniono: 9 gatunków bakterii, 3 gatunki riketsji, 2 gatunki pierwotniaków, 16 wirusów, 19 różnych toksyn oraz 14 wirusowych patogenów zwierząt i 16 patogenów roślin. Podobna lista najgroźniejszych patogenów została stworzona i opublikowana w 1999 roku przez Centrum Kontroli Chorób (CDC) w Atlancie. Zawiera ona 80 patogenów (43 ludzkie, 18 zwierzęcych, 19 roślinnych), które zostały podzielone na 3 klasy i kolejno oznaczone literami alfabetu. Do kategorii A należą patogeny wywołujące śmiertelne choroby, łatwo rozprzestrzeniające się, które stanowią poważne zagrożenie dla zdrowia publicznego i w związku z tym wymagają stałego nadzoru (np. *Bacillus anthracis*). Kategorię B stanowią patogeny o niższej zjadliwości i śmiertelności, średnio trudne do utrzymania w środowisku, wymagające specjalnych metod diagnostycznych i wzmoczonego, bardzo dokładnego nadzoru przebiegu choroby (np. *Coxiella burnetii*). Z kolei kategoria C zawiera czynniki, które mogą być przeznaczone do zastosowania w przyszłości na bardzo dużych skupiskach ludności, gdyż są łatwe do nabycia, produkcji oraz łatwo się szerzą. Charakteryzują się one potencjalnie dużą chorobotwórczością i śmiertelnością oraz mają duży wpływ na ogólne zdrowie populacji ludzkiej. Do tej grupy można zaliczyć: gorączkę krwotoczną z zespołem nerkowym wywołaną przez grupę Hanta wirusów, gruźlicę wielolekooporną (*Mycobacterium tuberculosis*), *Mycoplasma* sp., wirusy malajskie (japońskie) zapalenie mózgu (*Nipahvirus*), kleszczowe zapalenie mózgu czy żółtą febrę wywołane przez wirusy z rodziny *Flaviviridae*.

Jednocześnie art. I Konwencji pozwala na prowadzenie badań w zakresie profilaktyki i ochrony przed tymi czynnikami, co odbywa się pod kontrolą organizacji międzynarodowych. Zwiększenie produkcji niebezpiecznych czynników biologicznych do skali masowej nie stwarza obecnie dużych problemów technicznych. Należy się spodziewać, że biologiczne czynniki masowego rażenia mogą zostać użyte do realizacji celów militarnych, terrorystycznych czy kryminalnych.

Do rozprzestrzeniania patogenów można wykorzystać aerozole biologiczne, naturalnych przenosicieli zarazków (zakażone owady, gryzonie), zanieczyszczoną wodę i żywność czy podrzuczone i wysłane zakażone przedmioty. Mnogość spo-

sobów i technik wywołania zakażenia utrudnia przeciwdziałanie, a także odnadywanie źródła pochodzenia zakażenia. Drogą wtargnięcia chorobotwórczego patogenu do organizmu mogą być m.in.: drogi oddechowe, skóra i przewód pokarmowy. Drobnoustroje chorobotwórcze wykorzystane podczas ataku mogą być rozprzestrzeniane za pomocą wiatru i tak wytworzone aerozole mogą przenosić się na duże odległości, co potwierdzono naukowo.⁹²[TB]

Bakterie

są drobnoustrojami prokariotycznymi – jednojądrowymi organizmami nieposiadającymi mitochondriów, błony jądrowej, aparatu Goldiego, retikulum endoplazmatycznego i rozmnażającymi się przez bezpłciowy podział komórki.

Budowa ściany komórkowej bakterii jest złożona. Wyróżnić można dwa jej podstawowe typy. U bakterii Gram-dodatnich ściana komórkowa składa się z grubej warstwy peptydoglikanu (mureiny), a u bakterii Gram-ujemnych nad cienką warstwą peptydoglikanu znajduje się jeszcze błona zewnętrzna. Niektóre bakterie nie posiadają ściany komórkowej i żyją jedynie w środowisku hipertonicznym lub wewnątrz komórek gospodarza.

Bakterie mają różny rozmiar (1-20 µm lub większe), przyjmują różne kształty (kulisty, cylindryczny, kręty) czy układ przestrzenny, co wykorzystywane jest do wstępnej identyfikacji tych drobnoustrojów. Do ostatecznej identyfikacji służą charakterystyczne cechy fenotypowe i genotypowe bakterii. Ludzkie ciało zamieszkałe jest przez tysiące różnych gatunków bakterii – niektóre są mieszkańcami przejściowymi, a inne żyją w ludzkim organizmie w stałej, pasożytniczej zależności. Środowisko naturalne, powietrze, pożywienie zasiedlone są przez liczne gatunki bakterii. Część z nich jest chorobotwórcza dla organizmów zwierzęcych i ludzkich. Choroby te powodowane mogą być toksycznym działaniem bakteryjnych produktów przemiany materii (np. toksyny) lub zasiedleniem przez bakterie jałowych obszarów ciała.

W zwalczaniu większości infekcji bakteryjnych skuteczne są antybiotyki, jednakże bakterie w sposób naturalny lub poprzez mutację genetyczną mogą się na nie uodpornić.⁹³[TB]

Wirusy

są najmniejszymi cząsteczkami zdolnymi do wywołania zakażenia. Ich rozmiar waha się od 20 do 600 nm (większość z nich ma mniej niż 200 nm i nie jest widoczna w mikroskopie świetlnym). Materiałem genetycznym wirusów jest kwas dezoksyrybonukleinowy (DNA) albo kwas rybonukleinowy (RNA). Wirusy prawie nigdy nie posiadają obu kwasów nukleinowych jednocześnie. Niezbędnym etapem rozwoju wirusa jest infekcja komórek organizmów żywych, tzw. komórek gospodarza. Białka i kwasy nukleinowe wirusa, konieczne do replikacji i patogenezы, najczęściej zamknięte są w białkowym płaszczu (kapsydzie), który może być otoczony lipidową otoczką.

Wirusy to pasożyty, które do replikacji wymagają komórek gospodarza. Rodzaj komórek infekowanych przez wirusy, a także typ odpowiedzi gospodarza warunkują objawy kliniczne. Do tej pory opisano ponad 2000 gatunków wirusów, z których około 650 jest w stanie zainfekować człowieka i zwierzęta. Infekcja może doprowadzić do szybkiej replikacji wirusa i zniszczenia komórek gospodarza, albo może być długotrwała i przewlekła (następuje wtedy wbudowanie wirusowego DNA do genomu gospodarza).

Choroby wywoływane przez wirusy różnią się od siebie począwszy od pospolitego przeziębienia czy biegunek, a kończąc na śmiertelnych infekcjach wirusami wścieklizny, HIV, Ebola czy ospy. Wirusy, ze względu na swoją budowę, nie są wrażliwe na działanie antybiotyków, natomiast niektóre z nich mogą być zwalczane złożonymi lekami przeciwwirusowymi. Dostępne są szczepionki zapobiegające wystąpieniu niektórych infekcji.⁹⁴[TB]

Toksyny

to trujące substancje chemiczne pochodzenia naturalnego, produkowane przez zwierzęta, rośliny lub mikroorganizmy. Mogą powodować groźne, śmiertelne schorzenia. Toksyny są niewrażliwe na antybiotyki. Na niektóre z nich istnieje antidotum oraz środki detoksykacyjne. Część z nich ulega neutralizacji podczas długotrwałej obróbki termicznej.

Toksyny bakteryjne można podzielić na dwie główne klasy: egzotoksyny i endotoksyny. Egzotoksyny, które są białkami wytwarzanymi i uwalnianymi z ko-

mórki w celu wywołania toksyczności, mogą być wspólne dla wszystkich bakterii danego rodzaju lub gatunku. Endotoksyny są częścią składową bakterii i pochodzą ze ściany komórkowej bakterii Gram-ujemnych (lipopolisacharydy, LPS). Nie są one wydzielane aktywnie, a raczej uwalniane w czasie lizy bakterii.

Toksyny wytwarzane przez bakterie (np. toksyny cytolityczne) uszkadzają tkanki w bezpośredni sposób. Toksynami są również enzymy degradujące, które powodują lizę komórkową. W wielu przypadkach toksyny są całkowicie odpowiedzialne za charakterystyczne objawy chorobowe. Wytwarzana przez *Staphylococcus aureus* enterotoksyna wytwarzana w pożywieniu, powoduje wszystkie objawy charakterystyczne dla gronkowcowego zatrucia pokarmowego. Powodowane przez te toksyny objawy chorobowe pojawiają się wcześniej niż to występuje w zapaleniu żołądka i jelita innego typu. Najczęściej toksyny rozprzestrzeniają się w krwioobieg, powodując wywołanie symptomów, mogących pojawić się w miejscach odległych od pierwszego miejsca infekcji bakteryjnej (np. tężec).⁹⁵[TB]

Pasożyty

są to drobnoustroje o najwyższym stopniu złożoności. Są one organizmami wykorzystującymi organizm żywiciela (zwierząt, ludzi lub rośliny) w celu uzyskania pożywienia, środowiska życia i miejsca rozmnażania. Pomimo, że wszystkie pasożyty są eukariotyczne, niektóre z nich są organizmami jednokomórkowymi, a inne są wielokomórkowe. Różnią się one także wielkością – małe pierwotniaki mierzą jedynie 1-2 μm średnicy, a np. tasiemce mierzą do 10 m długości. Dodatkowo cykl życiowy pasożytów bywa niezwykle złożone – niektóre z nich wchodzi w stały związek z ludźmi, a inne przechodzą serie etapów pośrednich w organizmach zwierzęcych.

Pasożytnictwo przynosi bezpośrednią korzyść jedynie pasożytowi – u żywiciela związek ten powoduje wyłącznie szkodę (strata substancji odżywczych, destrukcja tkanek, zatrucie produktami przemiany materii pasożyta itp.). Pasożyt może doprowadzić organizm żywiciela do wyniszczenia, a nawet śmierci. Ze względu na przestrzenne relacje pomiędzy gospodarzem a pasożytem wyróżnia się:

Pasożytnictwo zewnętrzne – pasożyt pozostaje przyczepiony do zewnętrznej powierzchni ciała gospodarza lub przebywa w jamach komunikujących się ze środowiskiem zewnętrznym (np. w jamie ustnej), nie tracąc kontaktu ze środowiskiem zewnętrznym (np. pchły, kleszcze). W wypadku śmierci żywiciela ginie także pasożyt;

Pasożytnictwo wewnętrzne – pasożyt przebywa całkowicie wewnątrz ciała gospodarza, między lub wewnątrztkankowo (np. tasiemiec, zarodziec zimnicy), a także może wnikać do komórek (pasożyt wewnątrzkomórkowy).⁹⁶[TB]

Grzyby

to prymitywne organizmy zdolne do wywołania chorób u ludzi, zwierząt i roślin. W przeciwieństwie do bakterii, struktura komórkowa grzybów jest bardziej złożona. Grzyby są organizmami eukariotycznymi, posiadającymi wyodrębnione jądro, mitochondria, aparat Golgiego oraz retikulum endoplazmatyczne. Grzyby mogą występować w formie jednokomórkowej i rozmnażać się bezpłciowo przez podział komórki (grzyby drożdżopodobne) lub występować w postaci mycelialnej (grzyby wielokomórkowe) – rozmnażając się zarówno płciowo, jak i bezpłciowo.

Większość grzybów może występować tylko w jednej z wyżej opisanych form morfologicznych, mogą jednak występować odstępstwa od tej zasady (grzyby dimorficzne). I Należą do nich takie organizmy, jak: *Histoplasma*, *Blastomyces*, *Coccidioides*.

Większość gatunków grzybów drożdżopodobnych i pleśniowych ma pozytywny wpływ na środowisko i nasze życie, biorąc udział w obiegu pierwiastków poprzez rozkład materii organicznej, stanowią składnik diety ludzi i zwierząt, spełniają ważną rolę w przemyśle spożywczym – wykorzystywane są do produkcji m.in. serów, pieczywa, alkoholi, preparatów enzymatycznych. Grzyby pleśniowe odgrywają znaczącą rolę także w przemyśle farmaceutycznym poprzez wytwarzanie substancji przeciwbakteryjnych (antybiotyków). Jednak niektóre gatunki grzybów negatywnie wpływają na środowisko, przyczyniając się do procesu rozkładu, głównie żywności, wytwarzając enzymy, które powodują obniżenie wartości odżywczych i organoleptycznych produktów spożywczych. Wytwarzają one także

toksyny (m.in. mykotoksyny), którymi może być skażona żywność. Mykotoksyny (gr. mycos – grzyb, oraz łac. toxicum – trucizna) to wtórne produkty przemiany materii grzybów pleśniowych, toksyczne dla człowieka, roślin i zwierząt.

Ze względu na ich stabilność, łatwość produkcji i rozpylania w postaci aerozolu, zarodniki grzybów produkujących mykotoksyny, są potencjalnymi czynnikami broni biologicznej o opóźnionym okresie działania. Kilka gatunków grzybów stanowi również skuteczny środek przeciwko zwierzętom hodowlanym. Grzyby mogą być także użyte jako środki roślinobójcze.⁹⁷[TB]

Broń radiologiczna

(broń radiacyjna, ang. radiological dispersal device, RDD) to jeden z rodzajów broni masowego rażenia, wykorzystujący rozszczepiony materiał promieniotwórczy (pierwiastki radioaktywne), przyczyniający się do skażenia terenu. Jest to każde urządzenie, włączając broń albo wyposażenie inne niż wybuchowe urządzenie jądrowe, specjalnie przygotowane do użycia substancji promieniotwórczych poprzez ich rozpraszanie w celu uszkodzenia lub niszczenia sprzętu albo pośrednio powodowania chorób przez oddziaływanie promieniowaniem jonizującym, wytworzonym w wyniku rozpadu promieniotwórczego. Broń tego typu jest dość łatwa w konstrukcji, stąd istnieje możliwość wykorzystania jej przez grupy terrorystyczne lub inne organizacje zbrojne jako czynnik rażenia (brudna bomba). W broni radiologicznej mogą być wykorzystane materiały promieniotwórcze uzyskane z ośrodków realizujących cywilne i wojskowe programy jądrowe, jak również odpady promieniotwórcze z reaktorów badawczych czy środki promieniotwórcze stosowane w przemyśle lub medycynie. W działaniach wojennych (lub w działaniach o innej etiologii), wykorzystywanie broni radiologicznej, polega na rozproszeniu materiałów promieniotwórczych metodą wybuchową lub przez ich rozpylenie. Środki promieniotwórcze mogą być również rozprzestrzeniane w środowisku wraz z dymem powstałym w wyniku ich spalania.

Substancje promieniotwórcze, pochodzące zarówno od broni radiologicznej, jak i broni jądrowej, emitują cząsteczki alfa, beta oraz promieniowanie gamma. Cząsteczki alfa powodują duże zagrożenie dla ludzi w wypadku dostania się do

wnętrza organizmu. Cząsteczki beta mogą spowodować poparzenia skóry. Promieniowanie gamma charakteryzuje się dużym zasięgiem, przenikliwością i stanowi zagrożenie dla osób znajdujących się w zasięgu jego oddziaływania.

W procesie planowania, zagrożenie skażeniami powstałymi w wyniku użycia broni radiologicznej, powinno być rozważane w podobny sposób jak zagrożenie pochodzące od broni jądrowej. Powstałe zagrożenie ze strony materiałów promieniotwórczych uzależnione będzie od sumarycznej dawki promieniowania pochłoniętej przez stan osobowy.

W ostatnim okresie, zagrożeniem które budzi obawy opinii publicznej, jest możliwość wykorzystania „brudnej bomby”, czyli tzw. „atomówki dla ubogich” (ang. poorman’s nuke). Ilość oraz stopień „czystości” substancji promieniotwórczej, która może być użyta jako broń radiologiczna, są dużo mniejsze niż jest w wypadku bomb jądrowych. Oprócz wysoko wzbogaconego uranu (WWU), plutonu i innych materiałów rozszczepialnych rozprzestrzeniane mogą być materiały radioaktywne wykorzystywane w medycynie i przemyśle. W porównaniu z przedstawionymi powyżej scenariuszami zasięg oddziaływania takiej bomby byłby niewielki (100-200m). Skala strat spowodowanych przez materiały radioaktywne nie byłaby prawdopodobnie większa niż w wypadku konwencjonalnego ładunku wybuchowego. Na ostateczny wynik zamachu z użyciem materiałów radioaktywnych ma wpływ wiele czynników o charakterze środowiskowym, a także pora dnia i miejsce ewentualnej detonacji. Do najbardziej niebezpiecznych izotopów wykorzystywanych w przemyśle i medycynie należą emiterzy promieniowania gamma cez 137 (^{137}Cs) czy kobalt 60 (^{60}Co).

Najistotniejszymi czynnikami mającymi wpływ na ewentualne straty w ludziach są:

- ilość zaabsorbowanej dawki radiacyjnej – im wyższa tym większy uszczerbek na zdrowiu;
- typ promieniowania (alfa, beta, gamma);
- odległość w jakiej poszczególne osoby znajdowały się od źródła radiacji;
- sposób absorpcji (zewnętrzna – przez skórę, czy wewnętrzna – przez wdychanie, ewentualnie układ trawienny).

Ponadto ważnym skutkiem zdrowotnym użycia tego typu bomby, będzie szerząca się panika i zamieszanie, a w okresie późniejszym, rozwój stanów nerwicowych, a nawet zaburzeń psychicznych, również wśród ludzi, którzy ani nie byli narażeni na działanie wybuchu, ani nie zostali skażeni materiałem promieniotwórczym. Źródłem tych zaburzeń jest psychoza strachu przed promieniowaniem jonizującym (radiofobia), wynikająca z powszechnej nieznanymi skutków działania szczególnie małych dawek tego promieniowania, celowo lub nieświadomie podsycana przez środki masowego przekazu oraz różne grupy aktywistów.⁹⁸[TB]

Radiacyjne urządzenia rozpraszające (RED)

rozprzestrzeniają lub rozpraszają materiał radioaktywny, powodując skażenie, opóźniające lub zakłócające działania militarne. Skażenie i oddziaływanie na stan osobowy ma charakter lokalny. Zagrożenie skażeniem promieniotwórczym z radiacyjnego urządzenia rozpraszającego występuje na znacznie mniejszym obszarze niż po wybuchu jądrowym. Organizacje terrorystyczne lub potencjalni przeciwnicy, zastosują taki środek rozpraszania, który zmaksymalizuje rejon skażenia materiałem radioaktywnym. Może to nastąpić z wykorzystaniem metody wybuchowej, bezpośrednim rozpyleniem, rozrzuconiem lub rozproszeniem cząsteczek stałych i cieczy lub w postaci aerozolu z wiatrem. Ogień i dym można wykorzystać do rozproszenia materiałów radioaktywnych. Ponadto, wykorzystanie źródeł promieniowania gamma w urządzeniach ukierunkowane będzie na spowodowanie ofiar. Materiał radioaktywny oddziałuje na organizm ludzki poprzez bezpośrednie napromieniowanie powierzchni skóry lub za pośrednictwem dróg pokarmowych czy oddechowych, doprowadzając do wewnętrznego skażenia organizmu. Uniknięcie lub usunięcie z powierzchni ciała zewnętrznego skażenia promieniotwórczego jest stosunkowo łatwe, natomiast skażenie wewnętrzne jest trudne do zlikwidowania. Rozpadający się materiał promieniotwórczy będzie powodował długotrwałe szkody, dopóki nie zostanie usunięty lub wydalony z organizmu.

Zagrożenie materiałami promieniotwórczymi uzależnione będzie od sumarycznej dawki promieniowania, pochłoniętej przez stan osobowy. Dawka pochłonięta zależy od odległości stanu osobowego od źródła promieniowania, poziomu osłony zapewnionej narażonym oraz czasu trwania napromieniowania.⁹⁹[TB]

Broń jądrowa

rodzaj broni masowego rażenia, wykorzystujący wewnątrzjądrową energię wydzielaną podczas niekontrolowanej łańcuchowej reakcji rozszczepienia jąder pierwiastków ciężkich (głównie uranu i plutonu – broń atomowa) lub reakcji termojądrowej syntezy lekkich pierwiastków (wodoru – bomba wodorowa) – o sile wybuchu znacznie większej od broni atomowej. Broń jądrową stanowi kompletny zestaw (np. typu implozyjnego, artyleryjskiego lub termojądrowego), który w swej ostatecznej, zamierzonej konfiguracji, po zakończeniu ustalonej procedury uzbrajania i odpalania jest zdolny do zainicjowania zamierzonej reakcji jądrowej i uwolnienia energii. Pierwszy raz broń jądrowa została użyta 6 sierpnia 1945 roku podczas II wojny światowej, kiedy to Stany Zjednoczone zrzuciły bombę atomową na japońskie miasto Hiroshima. Doprowadziło to do zgonu 80 tysięcy ludzi, a kolejne wiele tysięcy innych osób przez całe lata walczyło ze skutkami choroby popromiennej.

Rażące działanie broni jądrowej jest oparte na wykorzystaniu energii wewnątrzjądrowej, wyzwalającej się podczas reakcji jądrowych o charakterze wybuchowym. Niszczące i rażące działanie wybuchu jądrowego tysiąckrotnie przewyższa skutki działania najcięższych bomb burzących. Wybuch jądrowy różni się od zwykłego wybuchu nie tylko ilością wydzielonej energii, lecz również charakterem przemian zachodzących w substancji ładunku. W przeciwieństwie do zwykłego wybuchu, w którym źródłem energii są wyłącznie reakcje chemiczne, energia wybuchu jądrowego powstaje w wyniku zmian zachodzących w samych atomach oraz przemianach jednych atomów w inne. Energię wybuchu amunicji jądrowej porównuje się z energią wybuchu odpowiedniej ilości trotylu. W związku z tym moc amunicji jądrowej wyraża się za pomocą równoważnika trotylowego, co oznacza że wyraża się ją ilością trotylu, mierzoną w tysiącach (milionach) ton i odpowiadającą energii wybuchu danego ładunku jądrowego.

Śmiertelne działanie broni jądrowej wynika ze zjawisk fizycznych, zachodzących w atomach, czyli podstawowych składnikach materii. Składa się on z małego dodatnio naładowanego jądra o dużej gęstości i otaczającej go chmury elektronicznej o ujemnym ładunku elektrycznym. Jądro atomu stanowi złożony system, który składa się z cząstek – protonów i neutronów, mających prawie jednakową

masę, lecz różniących się ładunkiem elektrycznym. Proton jest cząstką o dodatnim ładunku elektrycznym, neutron natomiast nie ma żadnego ładunku i jest cząstką elektrycznie obojętną. Protonom i neutronom nadano wspólną nazwę nukleonów. W jądrze każdego pierwiastka chemicznego znajduje się ściśle określona liczba protonów. Na przykład jądro atomu wodoru zawiera jeden proton, jądro atomu helu – dwa protony, jądro atomu litu – trzy protony itd. Liczba neutronów w jądrach atomu tego samego pierwiastka chemicznego może być różna. Atomy, których jądra zawierają jednakową liczbę protonów, lecz różnią się liczbą neutronów, posiadają te same właściwości chemiczne i noszą nazwę izotopów (od greckiego *isops* – równy, *topos* – miejsce). Duża trwałość jąder atomów jest wynikiem istnienia w jądrze sił wzajemnego przyciągania między nukleonami. Siły te są znacznie większe od elektrostatycznych sił wzajemnego odpychania protonów. Siły wzajemnego przyciągania nukleonów nazwano siłami jądrowymi. Ich cechą specyficzną jest to, że działają na bardzo małych odległościach i tylko między sąsiednimi nukleonami. Siły odpychania protonów działają natomiast na wszystkie protony w obrębie jądra. Trwałość jąder atomów różnych pierwiastków chemicznych i izotopów określa się wielkością energii wiązania, przypadającej na jeden nukleon. Trwałość ta nie jest jednakowa dla wszystkich pierwiastków. Zależy ona od ogólnej liczby nukleonów w jądrze oraz od stosunku ilościowego protonów i neutronów oraz wzajemnego ich rozmieszczenia. Wybuch jądrowy następuje na skutek takiej reakcji jądrowej, w wyniku której energia wiązania nukleonów w powstałych jądrach jest większa niż energia w jądrach atomów ładunku jądrowego. Jeżeli dokona się podział jądra pierwiastka ciężkiego na dwie w przybliżeniu równe części (odłamki) lub połączy dwa jądra lekkie, to w obydwu wypadkach powinno nastąpić wydzielenie energii. Rozszczepieniu jąder atomów 1g uranu towarzyszyć będzie wyzwolenie takiej energii, jaką można uzyskać przez spalenie 3 ton węgla kamiennego lub podczas wybuchu 20 ton trotylu.

W zależności od rodzaju i charakteru działań bojowych wojsk oraz innych czynników wybuchy jądrowe mogą być wykonane na różnej wysokości w powietrzu, na powierzchni ziemi (wody) oraz pod ziemią (wodą). W związku z tym wybuchy jądrowe dzielą się na: powietrzne wybuchy na różnej wysokości, naziemne (nawodne) i podziemne (podwodne).

Charakter i intensywność skutków wybuchu jądrowego są wypadkowymi rodzajami użytej broni, mocy, środowiska fizycznego w którym występuje wybuch oraz charakterystyki obiektu będącego celem uderzenia. W rejonie uderzenia typowego ładunku jądrowego powstają olbrzymie ilości energii, które będą oddziaływać następującymi czynnikami rażenia broni jądrowej:

- błyskiem;
- promieniowaniem cieplnym;
- falą uderzeniową;
- promieniowaniem przenikliwym;
- promieniotwórczym skażeniem terenu,
- impulsem elektromagnetycznym i efektem oddziaływania impulsu elektromagnetycznego;
- zwiększoną aktywnością jonosfery.¹⁰⁰[TB]

Błysk

jeden z czynników rażenia broni jądrowej. Spowodowany wybuchem jądrowym stanowi ostrzeżenie dla wojsk, znajdujących się w rejonie wybuchu oraz jest sygnałem do ukrycia się przed jego skutkami. Błysk powoduje utratę wzorku – stałą, czasową lub oślepienie, co stwarza niebezpieczeństwo utraty życia podczas obsługi przez personel urządzeń i platform latających.⁹⁹[TB]

Promieniowanie ciepłe

jeden z czynników rażenia wybuchu jądrowego. Jest to promieniowanie elektromagnetyczne, składające się z promieniowania widzialnego, ultrafioletowego oraz podczerwonego. Źródłem promieniowania ciepłego jest kula ognista wybuchu jądrowego. Temperatura w kuli ognistej wynosi od kilku milionów stopni w chwili jej tworzenia się do kilku tysięcy stopni podczas zanikania. Promieniowanie ciepłe może być przyczyną silnych oparzeń nieosłoniętych powierzchni skóry. Zasadniczym wskaźnikiem, określającym rażące działanie promieniowania ciepłego, jest impuls cieplny mierzony w J/m^2 . Ponadto, promieniowanie ciepłe może wywołać zapalenie, zniekształcenie lub stopienie elementów wyposaże-

nia i sprzętu wojskowego, które zostało poddane jego działaniu. Pożary powstałe w terenach leśnych lub obszarach zurbanizowanych stanowią poważne zagrożenie dla działania wojsk i ludności cywilnej.

Rozróżnia się trzy stopnie oparzenia:

- I stopień 80-160 kJ/m² – zaczerwienienie, obrzęk i ból skóry.
Nie pozbawia to żołnierzy zdolności do działania;
- II stopień 160-400 kJ/m² – pęcherze. Żołnierze tracą zdolność bojową i wymagają pomocy lekarskiej;
- III stopień 400-600 kJ/m² – obumieranie skóry i tkanek powodujące powstawanie otwartych ran. Żołnierze tracą zdolność bojową i wymagają pomocy lekarskiej.

Promieniowanie ciepłe może być osłabione przez chmury, dym, unoszący się z ziemi pył, lasy oraz nierówności terenu itp. Podczas mgły, deszczu i opadów śniegu rażące działanie tego promieniowania jest nieznaczne.¹⁰⁰[TB]

Fala uderzeniowa

należy do głównych czynników rażenia wybuchu jądrowego i powoduje uszkodzenia lub zniszczenia obiektów pływających, sprzętu wojskowego na lądzie lub statków powietrznych. Ponadto niszczy infrastrukturę wojskową, obiekty zaopatrzenia materiałowego, elementy rozbudowy inżynierskiej oraz obiekty instalacji stacjonarnej i infrastruktury cywilnej. Rozległe obszary zniszczeń w terenie leśnym lub zurbanizowanym spowodują znaczne utrudnienia manewru wojsk.

Rozprzestrzenia się ona kuliście od środka wybuchu. Zawiera fazę nadciśnienia (podmuch) oraz rozrzedzenia. Przednia granica strefy nadciśnienia, zwana czołem fali uderzeniowej, rozprzestrzenia się początkowo z prędkością naddźwiękową, która stopniowo maleje, a fala uderzeniowa przekształca się w falę dźwiękową. Rażące działanie fali uderzeniowej na ludzi, sprzęt bojowy i urządzenia inżynierskie zależy przede wszystkim od nadciśnienia powietrza, a stopień porażenia – od mocy i rodzaju wybuchu oraz odległości.

Porażenie ludzi w wyniku bezpośredniego działania fali uderzeniowej może podzielić na:

- lekkie – powstające przy nadciśnieniu fali uderzeniowej 20-40 kPa (0,2-0,4 kG/cm²). Zalicza się do nich krótkotrwałe uszkodzenia narządu słuchu, ogólne lekkie kontuzje, potłuczenia i zwichnięcia kończyn;
- średnie – powstające przy nadciśnieniu fali uderzeniowej rzędu 40-50 kPa (0,4-0,5 kG/cm²). Zalicza się do nich kontuzje całego organizmu, omdlenia, bóle głowy, uszkodzenia narządu słuchu, krwotoki z nosa, uszu i ust, złamania i zwichnięcia kończyn w wyniku mechanicznych urazów;
- ciężkie – powstające przy nadciśnieniu fali uderzeniowej 50-100 kPa (0,5-1 kG/cm²). Zalicza się do nich ciężkie kontuzje całego organizmu, uszkodzenia mózgu oraz jamy brzusznej, silne krwotoki z nosa i uszu, ciężkie złamania i zwichnięcia kończyn;
- bardzo ciężkie – powstające przy nadciśnieniu fali uderzeniowej powyżej 100 kPa (1 kG/cm²). Zalicza się do nich uszkodzenia organów wewnętrznych i kontuzje, często kończące się śmiercią.

Na rażące działanie fali uderzeniowej duży wpływ ma rzeźba terenu i napotka-
 ne przeszkody (np. las). Na stokach wzniesień (zwróconych w stronę wybuchu)
 o kącie nachylenia 15-60° występuje w fali uderzeniowej ciśnienie około 1,3 do
 3 razy większe niż w terenie równinnym, a na przeciwstokach mniejsze o oko-
 ło 1,1 raza. W dolinach oraz w transejach i okopach, położonych prostopadle
 do kierunku rozprzestrzeniania się fali uderzeniowej, ciśnienie jest takie samo jak
 w terenie otwartym, lecz posiada znacznie mniejsze działanie miotające.¹⁰⁰[TB]

Promieniowanie przenikliwe

to jeden z czynników rażenia broni jądrowej. Wybuchowi jądrowemu towarzyszy
 emisja neutronów, promieniowania alfa, beta i gamma. Promieniowanie alfa i beta
 rozprzestrzenia się w powietrzu na niewielkie odległości, nie powodując znaczą-
 cych strat. Natomiast strumień promieniowania gamma i neutronów, emitowany
 podczas wybuchu jądrowego, nazywany jest właśnie promieniowaniem przenikli-
 wym. W bezpośrednim sąsiedztwie wybuchu jądrowego wysoki poziom uwolnio-
 nego promieniowania przenikliwe powoduje natychmiastowe obezwładnienie

oraz śmierć. Promieniowanie obniża gwałtownie swoje śmiertelne wartości wraz z odległością od kuli ognistej. Towarzysząca temu promieniotwórczość neutronowa powodować będzie wysoki poziom radioaktywności w rejonie wybuchu.

Przenikając przez tkankę żywą promieniowanie gamma i neutrony jonizują atomy komórek. Następuje ich obumarcie i rozkład, doprowadzające do naruszenia życiowych funkcji organów, co prowadzi do wystąpienia choroby popromiennej. Stopień choroby zależy od dawki promieniowania, jaką wchłonął organizm, oraz od tego, czy napromieniowanie było jednorazowe, czy wielokrotne. Choroba popromienna objawia się zawrotami i bólem głowy, brakiem apetytu, mdłościami i wymiotami, ogólnym osłabieniem i zwiększoną potliwością. Przy większych dawkach występuje również podwyższona temperatura, pragnienie oraz krwotoki wewnętrzne. W ciężkich wypadkach, po napromieniowaniu dawką powyżej 50Gy, choroba często kończy się śmiercią.¹⁰⁰ [TB]

Promieniotwórcze skażenie terenu

to czynnik rażenia wybuchu jądrowego. Promieniotwórcze skażenie terenu powodują wypadające substancje promieniotwórcze oraz materiały zassane przez kulę ognistą w początkowej fazie wybuchu. Kierunki rozprzestrzenienia się i gęstość wypadania substancji radioaktywnych będą uzależnione od warunków atmosferycznych, w tym od kierunku wiatru.

Skażenie terenu w rejonie wybuchu jądrowego i na śladzie obłoku promieniotwórczego jest nierównomierne. W rejonie wybuchu jądrowego stopień promieniotwórczego skażenia terenu maleje w miarę wzrastania odległości od środka wybuchu. Stopień skażenia i rozmiary rejonów skażonych w miarę upływu czasu zmniejszają się na skutek ciągłego rozpadu substancji promieniotwórczych. Szczególnie szybko następuje to w pierwszych godzinach po wybuchu. Występowanie opadów atmosferycznych w czasie kształtowania się śladu obłoku, powoduje zwiększenie stopnia skażenia promieniotwórczego terenu. Jeżeli obłok promieniotwórczy po wzniesieniu się na maksymalną wysokość znajduje się w strefie opadów atmosferycznych, to zwiększy on stopień skażenia niektórych odcinków terenu 10 razy i więcej. Pagórkowate ukształtowanie terenu spowoduje nierów-

nomierne jego skażenie. Podczas wybuchów jądrowych w terenie górzystym moc dawki wzdłuż śladu obłoku na stokach gór od strony nawietrznej będzie większa, a od strony podwietrznej mniejsza niż w terenie równinnym.

Podczas wybuchów jądrowych zostają skażone również znajdujące się w terenie przedmioty, sprzęt bojowy, uzbrojenie i środki materiałowe. Skażenie następuje w czasie opadania substancji promieniotwórczych z obłoku (skażenie pierwotne) oraz po ich opadnięciu podczas przejazdu sprzętu bojowego i uzbrojenia przez teren skażony w wyniku zapylenia lub zabłocenia (skażenie wtórne). W razie wystąpienia deszczu w strefie opadania substancji promieniotwórczych skażenie pierwotne będzie około 4-5 razy większe niż podczas suchej pogody.¹⁰⁰[TB]

Impuls elektromagnetyczny i efekt oddziaływania impulsu elektromagnetycznego

jest czynnikiem rażenia wybuchu jądrowego. Jest on dodatkowym efektem oddziaływania promieniowania gamma z otoczeniem. Impuls jest osłabiony przez atmosferę i powoduje szkody znacznie mniejsze niż skutki pozostałych efektów wybuchu jądrowego. Wybuch poza atmosferą, wytwarza impuls elektromagnetyczny oddziałujący na sprzęt elektroniczny i elektryczny. Ten krótkotrwały, ale intensywny, emitowany impuls może powodować niebezpieczne prądy o wysokim napięciu, przenikające elektronikę nieekranowaną. Promieniowanie jądrowe tego typu może także zagrażać satelitom w rejonie wybuchu, na skutek efektu oddziaływania promieniowania elektromagnetycznego. Zakłóceniom łączności i uszkodzeniom lub zniszczeniom sprzętu elektronicznego można zapobiec, stosując ekranowanie tłumiące promieniowanie.⁹⁹[TB]

Zwiększona aktywność jonosfery

powstaje jako czynnik rażenia po wybuchu jądrowym i powoduje utrudnienia lub uniemożliwia łączność radiową, aczkolwiek głównym zagrożeniem dla łączności i sprzętu elektronicznego jest impuls elektromagnetyczny. Wyjątkowo podatne na zakłócenia ze względu na duży zasięg, w szczególności przy łączności pozahoryzontalnej, są fale krótkie. Łączność w systemach satelitarnych, włączając w to sys-

temy GPS (system nawigacji satelitarnej), może być również utrudniona, chociaż skutki są krótkotrwałe i o mniejszym zasięgu terytorialnym.⁹⁹[TB]

Bomba atomowa

czierpie swoją energię z reakcji rozszczepienia ciężkich jąder atomowych (np. uranu lub plutonu) na lżejsze pod wpływem bombardowania neutronami. Rozpadające się jądra emitują kolejne neutrony, które bombardują inne jądra, wywołując reakcję łańcuchową. Neutrony mają stosunkowo łatwą zdolność przenikania do jądra atomu ze względu na swój obojętny charakter – nie muszą pokonywać elektrostatycznych sił odpychania dodatnio naładowanego jądra. Cząstki niosące ładunek elektryczny (protony) i nie nadają się do tego celu. Jądro ciężkie w chwili wychwytu neutronu uzyskuje pewną ilość energii. Jeżeli w wyniku tego wzbudzenia energetycznego, działające w jądrze siły odpychania zaczną górować nad siłami jądrowymi, to jądro ulegnie rozczepieniu na części. Substancje, w których może wystąpić łańcuchowa reakcja rozczepienia jąder, nazwano materiałem rozczepianym lub paliwem jądrowym. Obecnie do produkcji broni jądrowej stosuje się trzy rodzaje materiałów rozszczepialnych: uran 235 (^{235}U), uran 233 (^{233}U) i pluton 239 (^{239}Pu) (liczby oznaczają liczbę nukleonów w jądrze atomu). W innych izotopach pierwiastków ciężkich łańcuchowa reakcja rozczepienia nie może nastąpić, gdyż neutrony, powstające w czasie rozczepienia jąder tych pierwiastków, mają zbyt małą energię, aby wywołać kolejne procesy rozczepienia.¹⁰¹[TB]

Bomba termojądrowa

(**bomba wodorowa**) powstała w wyniku reakcji termojądrowej, czyli metody uzyskania energii jądrowej, polegającej na łączenie jąder lekkich (reakcja syntezy). Wykonanie reakcji syntezy jąder lekkich nastęrcza znacznie większe trudności niż reakcje rozczepienia, czego przyczyną jest wzajemne odpychanie dodatnio naładowanych jąder. Połączeniu mogą ulec jądra mające duży zapas energii. Jądra takie poruszają się z dużą prędkością, mogą zbliżyć się do siebie na odległość, w której zaczną działać siły wzajemnego przyciągania, warunkujące syntezę jąder. Jądru można nadać wymaganą energię i prędkość, nagrzewając substancję złożoną

z izotopów pierwiastków lekkich do temperatury rzędu kilkudziesięciu milionów stopni. Dlatego też reakcję syntezy jąder lekkich nazwano – reakcją termojądrową.

Odpowiednie warunki do samorzutnych reakcji termojądrowych istnieją w przyrodzie jedynie w Słońcu i innych gwiazdach, gdzie temperatura sięga dziesiątków milionów stopni Celsjusza. Uzyskanie tak wysokiej temperatury na Ziemi jest możliwe jedynie bezpośrednio w strefie wybuchu jądrowego, który występuje na skutek rozczepienia jąder ciężkich. Podczas syntezy jąder litu i wodoru, deuteru i trytu w jądra cięższych atomów (np. helu), wydzielają się olbrzymia ilość energii. Na przykład podczas syntezy 1 grama helu z mieszaniny trytu i deuteru wydzielają się taka sama ilość energii, jak podczas wybuchu 80 ton trotylu lub podczas rozczepienia 4 g uranu.¹⁰¹[TB]

Broń neutronowa

jest odmianą broni jądrowej, stanowiącą ładunki neutronowe. Są to zminiaturyzowane taktyczne ładunki termojądrowe z detonatorami jądrowych ładunków rozszczepialnych, których głównym czynnikiem rażącym jest promieniowanie przenikliwe. Podstawową reakcją, wykorzystywaną w ładunkach neutronowych, jest reakcja syntezy jąder deuteru i trytu. Zainicjowanie reakcji syntezy deuteru z trytem następuje w wyniku wybuchu ładunku rozszczepialnego. Ilości substancji niezbędne do wykonania wybuchu są niezmiernie małe. Na przykład do ładunku o mocy 1 kt potrzeba około 13 gramów mieszaniny deuteru i trytu. Wybuchom neutronowym towarzyszą takie same zjawiska fizyczne, jak podczas powietrznego wybuchu jądrowego. Występują jednak różnice w rozkładzie energii na poszczególne czynniki rażące i związana z tym inna struktura i rozmiary strat przy określonej (jednakowej) mocy wybuchu. Rażące działanie fali uderzeniowej oraz promieniowania cieplnego jest 4 razy mniejsze, a promień rażącego działania promieniowania przenikliwego na nie ukrytych żołnierzy (ludność cywilną) oraz znajdujących się w wozach bojowych lub samolotach jest 3-4 razy większy w porównaniu z wybuchem ładunków rozszczepialnych o takiej samej mocy. Promieniowanie przenikliwe wybuchu neutronowego działa niszcząco na urządzenia radioelektroniczne, powoduje matowienie szkieł optycznych oraz na-

świecenie materiałów fotograficznych. Najbardziej wrażliwe na promieniowanie neutronowe są przyrządy półprzewodnikowe, głównie układy scalone. Działanie neutronów powoduje nieodwracalne zmiany napięciowo-prądowe oraz zmniejszenie współczynnika wzmocnienia prądowego tranzystorów. Promieniotwórcze skażenie terenu jest niewielkie, powstaje tylko w rejonie wybuchu, nie tworzy się natomiast ślad obłoku promieniotwórczego. W odległości około 0,5 km od punktu zerowego można działać bez środków ochrony bezpośrednio po wybuchu, bez narażenia się na przekroczenie dawki dopuszczalnej. Zasięg rażącego działania impulsu elektromagnetycznego jest podobny do zasięgu impulsu wybuchu ładunku rozszczepialnego o takiej samej mocy.¹⁰¹[TB]

Promieniowanie jonizujące

czyli takie promieniowanie, które wywołuje jonizację ośrodka, przez który przechodzi. Zjawisko to polega na odrywaniu elektronów z atomów, wskutek czego, w miejscu elektrycznie obojętnych atomów powstają pary jonów: jony dodatnie i uwolnione elektrony. W zależności od tego czy nośnikiem energii jest cząstka, czy fala elektromagnetyczna, rozróżnia się promieniowanie korpuskularne (strumień cząstek) i elektromagnetyczne (falowe). Do promieniowania korpuskularnego zaliczamy promieniowanie α – strumień cząstek α , czyli jąder atomów helu (${}^4\text{He}$), promieniowanie β – strumień elektronów (promieniowanie β^-) lub pozytonów (promieniowanie β^+) oraz promieniowanie neutronowe – strumień neutronów.

Elektromagnetycznym promieniowaniem jonizującym jest światło widzialne, promieniowanie nadfioletowe, promieniowanie podczerwone, fale radiowe, mikro-fale, promieniowanie rentgenowskie (X) i promieniowanie γ . Spośród wyżej wymienionych tylko promieniowanie X i γ jest promieniowaniem jonizującym.¹⁰²[TB]

Promieniowanie alfa

(Promieniowanie α) to promieniowanie korpuskularne, jonizujące, emitowane przez rozpadające się jądra atomowe, będące strumieniem cząstek alfa, które są jądrami helu. Cząstka alfa składa się z dwóch protonów i dwóch neutronów. Ma ładunek dodatni i jest identyczna z jądrem atomu izotopu ${}^4\text{He}$, więc często

oznacza się ją jako He_2^+ . Jej nazwa pochodzi od greckiej litery α . Cząstki alfa są wytwarzane przez jądra pierwiastków promieniotwórczych, takich jak uran i rad.

Powoduje ono bezpośrednią jonizację ośrodka, w którym się rozchodzi, gdyż następuje w wyniku bezpośrednich zderzeń z atomami i cząsteczkami. Promieniowanie α jest bardzo silnie jonizujące, gdyż praktycznie całą swoją energię zużywa na jonizację.

Jest słabo przenikliwe, czyli silnie pochłaniane przez materię. Zasięg promieniowania α w powietrzu wynosi zaledwie kilka centymetrów (do 10 cm). Przy narażeniu zewnętrznym nie ma potrzeby stosowania specjalnych osłon, wystarczy odsunąć się na odległość powyżej 10 cm. Nie oznacza to jednak, że promieniowanie α nie stwarza zagrożenia. Jest ono niebezpieczne przy wchłonięciu substancji promieniotwórczej, która je wysyła, z powodu bardzo silnej jonizacji jaką powoduje, co w konsekwencji może doprowadzić do poważnych uszkodzeń i choroby popromiennej. Bardzo silnym źródłem promieniowania alfa jest izotop polonu-210 (^{210}Po). Został on użyty do zabójstwa w 2006 roku rosyjskiego dysydenta i byłego oficera FSB/KGB, Aleksandra Litwinienki. Promieniowanie α ma widmo energetyczne liniowe i energie rzędu MeV.¹⁰³[TB]

Promieniowanie beta

(Promieniowanie β) to rodzaj promieniowania jonizującego wysyłanego przez promieniotwórcze jądra atomowe podczas przemiany jądrowej. Jest to bowiem strumień elektronów ($-$) lub pozytonów ($+$) pochodzących z jąder atomów. Nazwa ma znaczenie historyczne – powstała, by odróżnić to promieniowanie od mniej przenikliwego promieniowania alfa.

Jest to promieniowanie jonizujące bezpośrednio. Jeżeli jednak porównany jonizację wywołaną przez promieniowanie α i β o tej samej energii, to okaże się, że promieniowanie β jonizuje słabiej niż promieniowanie α . Wynika to z faktu, że promieniowanie β traci na jonizację tylko część swojej energii. Z kolei promieniowanie β jest znacznie bardziej przenikliwe niż α , czyli słabiej pochłaniane przez materię. Zasięg promieniowania β w powietrzu wynosi do 10 m, zaś w tkance jest mniejsze – rzędu centymetra. Ze względu na duży zasięg trzeba podczas pracy z promieniowaniem β stosować osłony, np. wykonane z aluminium.¹⁰³[TB]

Promieniowanie γ i x

to wysokoenergetyczna forma promieniowania elektromagnetycznego. Za promieniowanie gamma uznaje się promieniowanie o energii kwantu większej od 50 keV. Zakres ten częściowo pokrywa się z zakresem promieniowania rentgenowskiego. W wielu publikacjach rozróżnienie promieniowania gamma oraz promieniowania X (rentgenowskiego) opiera się na ich źródłach, a nie na długości fali. Jednak należy wspomnieć, że promieniowanie X i γ to promieniowanie falowe (krótkofalowe). Określono, że ich długości fal są rzędu 10-14 – 10-10 m dla promieniowania X oraz 10-12 – 10-8 m dla promieniowania gamma. Wartości te odpowiadają energii rzędu setek keV do kilku MeV.

Promieniowanie gamma jest wytwarzane w wyniku przemian jądrowych, zderzeń jąder lub cząstek subatomowych, a promieniowanie rentgenowskie – w wyniku zderzeń elektronów z elektronami powłok wewnętrznych lub ich rozpraszaniu w polu jąder atomu. Promieniowanie gamma jest promieniowaniem jonizującym oraz przenikliwym i oznacza się je grecką literą γ .

Promieniowanie tego typu bez problemu przechodzi przez materię, a na drodze nie stanowią mu przeszkody takie materiały, jak papier czy aluminium. Przenika nawet przez grube warstwy betonu. Przy pracy z promieniowaniem γ i X należy stosować specjalnie zaprojektowane osłony.¹⁰³[TB]

Zasada ALARA

promieniowanie jonizujące może być szkodliwe dla zdrowia i życia organizmów żywych. Wobec tego, każda działalność z użyciem promieniowania, musi mieć uzasadnienie. Przed rozpoczęciem pracy (działalności) należy rozważyć czy w konkretnym wypadku należy zastosować promieniowanie jonizujące (może należy je zastąpić innymi metodami), a jeżeli zdecydujemy się zastosować promieniowanie jonizujące, to należy ograniczać dawki, na jakie mogą być narażeni ludzie.

Prawo atomowe zobowiązuje jednostki organizacyjne, prowadzące działalność ze źródłami promieniowania jonizującego, do stosowania optymalizacji w ochronie radiologicznej. Wyraża się ona podjęciem takich działań, aby przy rozsądnym uwzględnieniu czynników ekonomicznych i socjalnych, liczba osób narażonych

była jak najniższa, a otrzymywane przez te osoby dawki promieniowania były możliwie jak najmniejsze.

Jest to znana, od lat stosowana w ochronie radiologicznej zasada ALARA (as low as reasonably achievable). Należy tak planować i organizować pracę z promieniowaniem jonizującym, by otrzymane dawki były możliwie jak najmniejsze z racjonalnym uwzględnieniem czynników technicznych, ekonomicznych i społecznych. Z zasadą ALARA niewątpliwie wiążą się zasady ochrony radiologicznej, czyli proste sposoby na zmniejszenia narażenia i ograniczania pochłoniętych dawek przez ludzi postronnych, jak i zawodowo narażonych na promieniowanie. Do tych zasad zalicza się zwiększanie odległości od źródła promieniowania (im dalej tym bezpieczniej), stosowanie osłon, skracanie czasu narażenia na promieniowanie.

W tym celu wprowadzono limity użytkowe dawki, czyli ograniczenie przewidywanych dawek indywidualnych, które mogą pochodzić od określonego źródła promieniowania jonizującego, uwzględniane podczas planowania ochrony radiologicznej w celach związanych z optymalizacją. Należy jednak pamiętać, aby ustalone limity użytkowe były niższe od określonych w przepisach dotyczących dawek granicznych.¹⁰⁴[TB]

Toksyczne środki przemysłowe (TŚP, TSP)

jest to ogólne pojęcie, odnoszące się do chemicznych, biologicznych i radioaktywnych substancji występujących w postaci stałej, ciekłej, gazowej lub aerozoli, a przeznaczonych do wykorzystania w przemyśle, handlu, medycynie lub gospodarstwie domowym. Jednak zamierzone lub przypadkowe ich uwolnienie może stanowić poważne zagrożenie dla otoczenia. Siły zbrojne biorą pod uwagę ewentualne narażenie na oddziaływanie TŚP podczas prowadzenia operacji, oddziaływania przeciwnika lub różnego rodzaju zdarzeń. Nie wszystkie substancje są niebezpieczne. Należy rozpatrywać zagrożenie od takich substancji, które spełniają przynajmniej jeden z następujących warunków:

- substancja występuje w odpowiednio dużej ilości;
- lotność substancji jest wystarczająco wysoka;
- toksyczność substancji jest odpowiednio wysoka;

- substancja jest silnie łatwopalna;
- substancja posiada silne właściwości korozyjne (kwas).

Wszystkie substancje niebezpieczne zostały opisane oraz nadano im unikatowy czterocyfrowy numer UN. Powinny być transportowane zgodnie z zasadami określonymi w umowach międzynarodowej, tj.: umowie europejskiej, dotyczącej międzynarodowego przewozu drogowego towarów niebezpiecznych (ADR), regulaminie międzynarodowego przewozu kolejami towarów niebezpiecznych (RID), umowie europejskiej, dotyczącej międzynarodowego przewozu śródlądowymi drogami wodnymi towarów niebezpiecznych (ADN), międzynarodowych przepisach, dotyczących transportu morskiego materiałów niebezpiecznych (IMDG) oraz przepisach, dotyczących transportu materiałów niebezpiecznych w międzynarodowym transporcie lotniczym (IATA-DGR).¹⁰⁵[TB]

Toksyczne środki chemiczne (TŚC, TSC)

większość substancji chemicznych wykorzystywanych w produkcji przemysłowej, które stanowią zagrożenie toksyczne dla życia ludzkiego oraz posiadająca szkodliwy wpływ na sprzęt techniczny. Wiele substancji chemicznych wykorzystywanych w przemyśle ma działanie żrące lub palne, posiada właściwości wybuchowe lub wchodzi w gwałtowne reakcje z powietrzem lub wodą. Część z tych substancji występuje w postaci cieczy o wysokiej lotności lub dużej prężności pary, a kontakt z tymi związkami może powodować krótko – lub długoterminowe skutki dla zdrowia. Podstawowym działaniem w wypadku katastrofy przemysłowej z uwolnieniem toksycznych środków chemicznych jest natychmiastowa ewakuacja stanu osobowego poza strefę zagrożenia. Maski przeciwgazowe i środki ochrony indywidualnej zapewniają ograniczoną ochronę przed TSC.⁹⁹[TB]

Toksyczne środki biologiczne (TŚB, TSB)

to środki biologiczne, które wykorzystywanie są powszechnie w przemyśle, medycynie, weterynarii, ośrodkach naukowo-badawczych i innych gałęziach gospodarki, a ich użycie może spowodować powstanie skażeń biologicznych (np. zasobów wody) oraz długotrwałe szkody ekologiczne. Działania takie w efekcie stanowią

istotne zagrożenie dla prowadzenia działań militarnych. Potencjalnymi źródłami pozyskania TSB są szpitale i inne ośrodki medyczne oraz miejsca składowania i recyklingu produktów przemysłu farmaceutycznego lub rolniczego.⁹⁹[TB]

Promieniotwórcza Substancja Przemysłowa (PSP)

jest to substancja powodująca zagrożenie skażeniami promieniotwórczymi, którą można pozyskać z cywilnych ośrodków badawczych (reaktory jądrowe) oraz ze źródeł pochodzenia przemysłowego, medycznego, a także z infrastruktury recyklingu oraz ze składowanych odpadów. Substancje te mogą zostać skradzione lub przemycane z zamiarem wykorzystania ich do produkcji broni radiologicznej (brudnej bomby). Charakterystyka zagrożeń promieniotwórczych zależna będzie od rodzaju użytego materiału rozszczepialnego oraz jego ilości.⁹⁹[TB]

Krajowy System Wykrywania Skażeń i Alarmowania (KSWSiA)

Zasadniczymi elementami Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania są podsystemy funkcjonalne przeznaczone do wykrywania skażeń i alarmowania o skażeniach oraz organy i jednostki organizacyjne, które dokonują analizy skażeń i oceny sytuacji oraz opracowują, ogłaszają i wprowadzają działania interwencyjne.

Do systemów funkcjonalnych, stanowiących główny trzon systemu, zalicza się: System Wykrywania Skażeń Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, nadzorowany przez ministra obrony narodowej, sieci i systemy nadzoru epidemiologicznego i kontroli chorób zakaźnych w kraju oraz krajowe punkty kontaktowe dla międzynarodowych systemów nadzoru nad zagrożeniami zdrowia lub życia dużych grup ludności, nadzorowane przez ministra właściwego do spraw zdrowia, system stacji wczesnego wykrywania skażeń promieniotwórczych i placówek prowadzących pomiary skażeń promieniotwórczych, których działania koordynuje Prezes Państwowej Agencji Atomistyki, nadzorowane przez wojewodów wojewódzkie systemy wykrywania i alarmowania oraz wojewódzkie systemy wczesnego ostrzegania o zagrożeniach (ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. Dz.U. Nr 89, poz. 590, z późn. zm. i rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 czerwca 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów obrony cywilnej województw, powiatów

i gmin Dz. U. Nr 96, poz. 850) oraz system nadzoru epizootycznego, fitosanitarnego, nadzoru nad bezpieczeństwem produktów pochodzenia zwierzęcego i paszami oraz nadzoru nad produktami rolno-spożywczymi nadzorowane przez ministrów właściwych do spraw rolnictwa i rynków rolnych oraz zdrowia.

Ponadto Krajowy System Wykrywania Skażeń i Alarmowania tworzą organy i jednostki organizacyjne, dokonujące analizy skażeń i oceny sytuacji oraz opracowujące, ogłaszające i wprowadzające działania interwencyjne, tj.: organy i jednostki organizacyjne prowadzące działania interwencyjne w sytuacji wystąpienia skażeń – nadzorowane przez ministra obrony narodowej, ministrów właściwych do spraw wewnętrznych, zdrowia, środowiska i rolnictwa oraz nadzorowane przez wojewodów; formacje obrony cywilnej, wykonujące działania w zakresie monitoringu, wykrywania i rozpoznania skażeń oraz alarmowania o skażeniach; dyrektorzy urzędów morskich w zakresie swoich kompetencji, dotyczących wystąpienia skażeń oraz inne organy i jednostki organizacyjne, wykonujące obserwację skażeń i ich pomiar i powiadamiające o skażeniach na terenie kraju, włączone do systemów na podstawie umów i porozumień.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 07 stycznia 2013 r. w sprawie systemów wykrywania skażeń i powiadamiania o ich wystąpieniu oraz właściwości organów w tych sprawach (Dz.U. z 2013 poz. 91) nie zmienia podległości poszczególnych elementów KSWSiA, nadaje jednak ministrowi obrony narodowej szczególne uprawnienia. Sprawuje on nadzór i koordynuje funkcjonowanie krajowego systemu z pomocą Centrum Dyspozycyjnego, którego rolę pełni Centralny Ośrodek Analizy Skażeń w Warszawie. W wypadku jego uruchomienia CD KSWSiA zapewnia koordynację działania systemów tworzących KSWSiA. Rozwiązanie takie pozwala zamknąć obieg informacji pomiędzy poszczególnymi elementami KSWSiA, ponieważ Centrum Dyspozycyjne ma kompetencje do ich pozyskiwania i przekazywania do każdego elementu KSWSiA.

Tak zdefiniowana konstrukcja systemu uwidacznia kilka zróżnicowanych funkcjonalnie elementów, do których zaliczyć można:

- źródła informacji (np. zautomatyzowane sieci pomiarowe, drużyny rozpoznania skażeń, stacje meteorologiczne IMGW, laboratoria, zespoły rozpoznania skażeń);

- elementy reagowania i prewencji (np. jednostki ratownictwa ekologiczno-chemicznego, formacje obrony cywilnej, stacje sanitarno-epidemiologiczne, jednostki prewencji Policji, elementy do zwalczania zanieczyszczeń morza);
- elementy koordynująco-analityczne (np. ośrodki analizy skażeń, centra zarządzania kryzysowego, Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, stanowiska kierowania i koordynacji działań Policji i PSP, Centrum Dyspozycyjne KSWSiA);
- elementy decyzyjne (np. organy administracji rządowej uprawnione do podejmowania decyzji, zespoły zarządzania kryzysowego).

Istotną rolę w ramach KSWSiA pełni Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej, Państwowy Instytut Badawczy, który zabezpiecza meteorologicznie KSWSiA. Dane meteorologiczne przesyłane są jednocześnie do jednostek wiodących poszczególnych systemów.

Systemy te funkcjonują lub są uruchamiane i rozwijane w ramach jednolitego Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania, którego celem działania jest zapewnienie współdziałania systemów realizujących zadania w zakresie monitorowania, wykrywania i alarmowania o skażeniach na terenie Rzeczypospolitej Polskiej poprzez osiągnięcie jednolitości funkcjonowania oraz wzajemnej interoperacyjności. Jest to możliwe dzięki odpowiedniemu wykorzystaniu potencjału ludzkiego i materiałowego i ustanowionych procedur operacyjnych. Jednocześnie Krajowy System Wykrywania Skażeń i Alarmowania jest źródłem informacji o skażeniach w ramach systemu zarządzania kryzysowego. Odbiorcą informacji jest utworzone na podstawie Ustawy o zarządzaniu kryzysowym Rządowe Centrum Bezpieczeństwa.

Jednolitość funkcjonowania i wzajemna interoperacyjność realizowana jest w zakresie obiegu i wymiany informacji poprzez zastosowanie takich samych metod i procedur obserwacji oraz pomiarów skażeń, formatów meldunków i informacji o skażeniach, a także identycznych procedur przekazywania meldunków i informacji oraz jednolitego schematu obiegu i wymiany informacji pomiędzy podsystemami.

Wymiana informacji o zdarzeniach pomiędzy elementami Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania jest prowadzona za pomocą sformalizowanych meldunków, których zasady sporządzania określa opracowany przez uczestników krajowego systemu oraz zatwierdzony przez ministra obrony narodowej „Plan współdziałania jednostek organizacyjnych wchodzących w skład Jednolitego Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania”. Meldunki formatowane są zgodnie z zasadami przyjętymi w krajach NATO.

W rozporządzeniu w sprawie systemów wykrywania skażeń (Dz.U. z 2013 poz. 91) wyraźnie sprecyzowano zadania Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania, do których należy:

- realizacja zadań sojuszniczych oraz zobowiązań wynikających z ratyfikowanych porozumień międzynarodowych w zakresie obserwacji, pomiarów, analiz prognozowania i powiadamiania o skażeniach na terytorium RP;
- monitorowanie skażeń, ich wykrywanie i rozpoznanie umożliwiające natychmiastowe stwierdzenie wzrostu poziomu skażeń w oparciu o standardy i normy krajowe;
- ostrzeżenie i alarmowanie ludności lub Sił Zbrojnych RP o skażeniach;
- opracowywanie ocen eksperckich stanu zagrożenia skażeniami i przygotowywanie zaleceń postępowania ochronnego;
- doradztwo specjalistyczne w zakresie metodyki ograniczania zasięgu i skutków oddziaływania skażeń;
- uruchamianie systemów wykrywania i alarmowania o skażeniach ludności lub SZ RP oraz uruchamianie działań interwencyjnych.¹⁰⁶[TB]

Bezpieczeństwo społeczne

obejmuje całokształt działań prawnych, organizacyjnych i wychowawczych, realizowanych przez podmioty rządowe (narodowe i ponadnarodowe), pozarządowe oraz samych obywateli, które mają na celu zapewnienie pewnego poziomu życia osobom, rodzinom, grupom społecznym oraz niedopuszczenie do ich marginalizacji i wykluczenia społecznego (Jakubczak 2006). Chodzi o zapewnienie pomocy obywatelom, którzy czasowo lub trwale są niezdolni do pracy zawodowej,

znaleźli się w trudnej sytuacji życiowej lub ze względu na zaistniałe okoliczności zewnętrzne (np. powódź, pożar) doświadczyli pogorszenia warunków życia.

Jedną z najbardziej znanych definicji bezpieczeństwa społecznego jest definicja Międzynarodowej Organizacji Pracy z 1984 roku. Określa ona ją jako ochronę dawaną przez społeczeństwo swoim członkom, polegającą na zapobieganiu ekonomicznej i społecznej nędzy, która może być spowodowana redukcją zarobków, chorobą, macierzyństwem, dyskryminacją w sektorze zatrudnienia, bezrobociem, niepełnosprawnością, podeszłym wiekiem i śmiercią (<http://www.ilo.org/global/topics/social-security/lang-en/index.htm>, data dostępu: 9 sierpnia 2014 r.). Międzynarodowa Organizacja Pracy podkreśla, iż wzrost gospodarczy jest niezbędnym, lecz niewystarczającym warunkiem zmniejszenia ubóstwa na świecie.

Bezpieczeństwo społeczne oznacza także ochronę ze strony państwa swoich obywateli poprzez zapewnienie takiego ładu społecznego, w którym zapobiega się konfliktom społecznym na tle etnicznym, rasowym, majątkowym, światopoglądowym czy wyznaniowym oraz niekorzystnym podziałom społecznym. W ten proces angażuje się instytucje państwowe, organizacje pozarządowe, wspólnoty lokalne, rodziny i pojedyncze osoby. [MSP] [KD]

Anomia

oznacza zanik norm w społeczeństwie. Pojęcie to wywodzi się od greckiego słowa „a” – bez, „nomos” – prawo. To stan, w którym brak wyraźnych drogowskazów postępowania w życiu społecznym, wynikającym z powstania sytuacji konfliktowej na szeroką skalę, katastrofy lub transformacji, w wyniku osłabienia regulacji: normatywnych, ekonomicznych i politycznych. Stan anomii może występować zarówno w wypadku zaistnienia zdarzeń negatywnych – katastrofy, kryzysu gospodarczego, recesji, regresu lub też w wypadku zmian związanych z postępowaniem społecznym, czyli procesów rozwojowych – np. przemian gospodarczych i ekonomicznych. Gdy procesy te postępują zbyt szybko i w ślad za nimi nie idzie zmiana mentalności i świadomości społecznej, a dotychczasowa regulacja ekonomiczna i normatywna zostaje osłabiona, następuje stan anomii, w którym poszczególne jednostki, grupy społeczne lub całe społeczeństwo nie mają poczucia porządku,

sensu oraz wytycznych swoich działań. Stan anomii zaburza istniejący dotychczas porządek społeczny.

Pojęcie anomii w socjologii funkcjonuje dzięki E. Durkheimowi. Opisane zostało w kilku publikacjach, w tym „O podziale pracy społecznej” – tu zjawisko anomii pojawia się w przypadku transformacji społeczeństwa od solidarności mechanicznej do solidarności organicznej związanej z powstaniem specjalizacji zawodowej i podziału pracy. Natomiast w dziele pod tytułem „Samobójstwa” – anomia jest jedną z przyczyn samobójstw. Samobójstwo anomiczne wynika z załamania się dotychczasowych mechanizmów rynkowych i regulacji prawnych zarówno w Wypadku nagłego wzrostu gospodarczego, jak i nagłej recesji lub kryzysów i konfliktów. Pojęcie anomii rozpatrywane było także przez R.K Merton. Związane było z pojęciami konformizmu, deprywacji i dewiacji.¹⁰⁸[MSP]

Bezpieczeństwo demograficzne

jest kategorią bezpieczeństwa społecznego. To całokształt działań prawnych, organizacyjnych i wychowawczych realizowanych przez powołane do tego podmioty rządowe, samorządowe i pozarządowe, jak i samych obywateli, mających na celu zapewnienie poziomu umożliwiającego zaspokojenie potrzeb prokreacyjnych, realizacji planów życiowych i aspiracji, zapewnienie ciągłości demograficznej kraju, stały wzrost populacji poprzez wspieranie postaw prorodzinnych.

Zadania te są realizowane poprzez politykę społeczną kraju, by „stworzyć warunki i klimat, (...)” w którym jest dostęp do żłobka, przedszkola, szkoły, lekarza, do placówek pozwalających na organizację czasu wolnego dzieci i młodzieży, jak również wspólnie dla całej rodziny. Istotny jest dostęp do wszystkich instytucji, które umożliwiają opiekę, naukę, rozwijanie zainteresowań i wypoczynek (...) stworzenie klimatu sprzyjającego rodzinie.¹⁰⁹[MSP]

Bezpieczeństwo socjalne

to państwowa gwarancja zaspokojenia potrzeb społecznych ludzi, zagrożonych ryzykami socjalnymi, takimi jak: bezrobocie, bieda, bezdomność, niepełnosprawność, zdarzenia losowe.

Realizacja celów bezpieczeństwa socjalnego jest możliwa dzięki różnorodnym narzędziom socjalnym, prawnym i instytucjonalnym, np. poprzez ubezpieczenia społeczne, ochronę zdrowia, system pomocy społecznej, rewalidację i rehabilitację osób niepełnosprawnych czy przewlekle chorych itp.

Bezpieczeństwo socjalne rozpatrujemy w dwóch aspektach:

- materialnym, czyli zapewnienie obywatelom środków niezbędnych do życia;
- społecznym, czyli stworzenie spójnego systemu praw obywatelskich na wypadek trudnej sytuacji życiowej czy w razie zagrożenia ich życia.

Ciekawą definicję bezpieczeństwa socjalnego sformułował Mirosław Książpolski (Rysz-Kowalczyk 2002). Jego zdaniem bezpieczeństwo socjalne to stan wolności od zagrożeń, których skutkiem jest brak lub niedostatek środków utrzymania. Autor ten wskazał, że zagrożeniami dla bezpieczeństwa socjalnego są przede wszystkim zdarzenia zaliczane do typowych ryzyk socjalnych, takich jak: choroba, wypadek przy pracy i choroba zawodowa, niepełnosprawność, starość, utrata pracy, macierzyństwo, zgon żywiciela rodziny. Definiując bezpieczeństwo socjalne dokonał on rozróżnienia pomiędzy bezpieczeństwem socjalnym, które pokrywa się z aspektem materialnym a bezpieczeństwem społecznym, które wykracza poza wolność od niedostatków materialnych, spowodowanych wystąpieniem ryzyk socjalnych, obejmując także gwarancje możliwości pełnego rozwoju psychospołecznej jednostek, które mogą zależeć od całości uwarunkowań społecznych, politycznych i ekonomicznych. W ten sposób do pojęcia bezpieczeństwa społecznego, została wprowadzona koncepcja wykluczenia społecznego, a bezpieczeństwo społeczne rozszerzono o wolność od zagrożeń tym wykluczeniem, którego skutkiem mogłyby być zarówno materialna deprywacja, jak i brak odpowiednich warunków rozwoju psychofizycznego jednostek i grup.

Zagwarantowanie bezpieczeństwa w jego socjalno-ekonomicznym rozumieniu spoczywa na systemach zabezpieczenia społecznego. Ich działania skierowane są na zmniejszanie i kompensowanie następstw ryzyk socjalnych (choroba, wypadek przy pracy i choroba zawodowa, niepełnosprawność, starość, utrata pracy, macierzyństwo, zgon żywiciela rodziny).¹¹⁰[MSP] [KD]

Nierówności społeczne

ze społecznego punktu widzenia jest nierównością struktury społecznej. Polega ona na nierównym podziale dóbr materialnych i niematerialnych w społeczeństwie jakimi są dochody, prestiż i władza. Nierówność społeczna oznacza taki stan, w którym jednostka lub grupa osób z racji swojej wyższej (uprzywilejowanej) pozycji społecznej, korzysta z takich wartości (dóbr), jak: prestiż, władza, praca i powiązane z nią dochody, mieszkanie, dostęp do oświaty, ochrony zdrowia, oraz dóbr kulturalnych, w większym stopniu niż jednostki (osoby) zajmujące niższą (upośledzoną) pozycję społeczną.

Zgodnie z funkcjonalną teorią uwarstwienia (Davies, Moore 1945, s. 244) „społeczna nierówność jest (...) środkiem, dzięki któremu społeczeństwo zapewnia sumienną obsadę najważniejszych pozycji przez najbardziej kwalifikowane osoby. Stąd każde społeczeństwo, niezależnie od tego czy jest proste czy skomplikowane, musi różnicować ludzi według prestiżu i szacunku i musi zawierać pewien stopień zinstytucjonalizowanej nierówności”. Tak rozumiana struktura społeczeństwa nie tylko dysponuje dobrami, ale przede wszystkim posiada mechanizm nierównego ich podziału. Dobra i sposób ich podziału „rodzą stratyfikację”. Oznacza to, że aby określona pozycja społeczna miała wysoką rangę, musi cieszyć się odpowiednio wysokim prestiżem, jej zajmowanie wymaga wysokiego wykształcenia i adekwatnych kwalifikacji. Sprzężenie tych cech powoduje, że jest ona wysoko opłacana. Wysokiej pozycji w strukturze społecznej towarzyszą odpowiednie kontakty społeczne (nazywane także sieciami lub kapitałem społecznym). Można powiedzieć, że działa w tym przypadku zasada 4B – bogaci bogacą się, biedni biednieją.

Zjawisko nierówności społecznej jest zjawiskiem historycznym, powszechnym i społecznie trwałym. Jest swoistym *signum temporis* świata trwającego w swojej niezmienności od tysięcy lat. Dobra wartościowe rzadko były, są i zapewne też będą w przyszłości rozdzielane równo.

Pogarszająca się sytuacja (społeczna, gospodarcza) kraju zawsze najsilniej uderza w ludzi biednych. To oni pierwsi tracą pracę, to ich dzieci są najsłabiej wykształcone i to oni z całymi rodzinami najbardziej podatni są na patologie

społeczne i marginalizację. Rozwojowi gospodarczemu nie towarzyszy spadek poziomu ubóstwa i rozwarstwienia społecznego. Świadczą o tym badania GUS (BAEL, czy EU-SILC), a także niezależnych badaczy skupionych wokół Janusza Czapińskiego i projektu Diagnoza społeczna.

Nierówności społeczne uznawane są za jedno z istotnych zagrożeń dla realizacji strategicznych wizji rozwojowych poszczególnych państw, w tym i Polski. Polityka społeczna, ekonomiczna, oświatowa nie realizują dzisiaj funkcji demokratyzującej czy egalitaryzującej. Swoimi wewnętrznymi mechanizmami przyczyniają się do reprodukcji nierówności społecznych.¹¹¹[KD]

Program profilaktyczny

Słowo profilaktyka odnosi się do wielu ważnych sfer życia publicznego. Funkcjonuje w oświacie, ochronie zdrowia, pomocy społecznej, ochronie porządku publicznego i bezpieczeństwie wewnętrznym, resocjalizacji.

W „Słowniku pedagogicznym” Wincentego Okonia profilaktyką określa się „ogół działań zapobiegających niepożądanym zjawiskom w rozwoju i zachowaniu się ludzi”. Szczególnego znaczenia profilaktyka nabiera tam, gdzie pojawiają się długotrwałe problemy społeczne (alkoholizm, bezdomność, bezrobocie, chuligaństwo, narkomania, niepełnosprawność, nieprzystosowanie społeczne, nietolerancja, prostytutka, przemoc rodzinna, podwyższona przestępczość, wandalizm).

Program profilaktyczny powinien charakteryzować się realizmem, spójnością i racjonalnością. Jego efekty muszą być jednoznacznie zdefiniowane i zoperacjonalizowane tak, by były łatwo mierzalne, a ich ewaluacja nie nastęczała trudności. Zaproponowane działania powinny mieć systemowy charakter, a jego horyzont czasowy powinien być określony adekwatnie do problemu, celów i zadań.

Podstawowym celem działań profilaktycznych jest zapobieganie oraz ograniczanie pojawienia się negatywnych zjawisk. Zakres przedmiotowy działań profilaktycznych, realizowanych w ramach programu, może być różny w zależności od potrzeb osób, środowisk, do których jest kierowany (beneficjentów). Grupa beneficjentów w zasadzie nie jest jednorodna i można ją podzielić na grupy: niskiego, podwyższonego oraz wysokiego ryzyka.

Celem profilaktyki jest ochrona beneficjenta (beneficjentów) przed wszelkimi zakłóceniami rozwoju osobniczego i społecznego, bądź minimalizacja szkód jakie może odnieść, pozostając w ryzykownej sytuacji, a także kształtowanie pożądanych reakcji na funkcjonowanie w sytuacji ryzykownej.

Cele programu profilaktycznego zawsze są formułowane w odniesieniu do konkretnego problemu społecznego, grupy beneficjentów, kontekstu geospołecznego i ekonomicznego oraz kulturowego. Sposobem otrzymania odpowiedzi na pytanie; co powinno być celem programu profilaktycznego, jest analiza danych urzędowych, odnoszących się do problemu, obserwacja grupy potencjalnych beneficjentów, wywiady z nimi, wywiady z osobami, które można określić jako lokalnych znawców problemu. W oparciu o uzyskany materiał empiryczny i sformułowaną diagnozę problemu można określić cel (cele) programu, którymi mogą być:

- ochrona dziecka, rodziny;
- nauczanie radzenia sobie ze stresem i złymi emocjami;
- uczenie rozpoznawania sytuacji problemowej i wskazywanie sposobów rozwiązywania problemów;
- kształtowanie odpowiedzialności za siebie i innych;
- aktywne poszukiwanie pracy;
- wzmacnianie poczucia własnej wartości i wiary w siebie;
- kształtowanie nowych, prawidłowych nawyków;
- nauczenie kultury współżycia w rodzinie;
- kształtowanie postawy tolerancji, szacunku do drugiego człowieka;
- wspieranie prawidłowych relacji w grupie.

Sformułowane cele implikują treść i strukturę programu profilaktycznego, na którą składać się będą:

- specyfikacja efektów zaplanowanych;
- specyfikacja oczekiwanych zachowań beneficjentów;
- osoby i instytucje biorące udział w programie;
- lider programu;
- specyfikacja zadań dla osób i instytucji;
- formy realizacji programu;

- harmonogram zadań;
- kosztorys;
- zasady i procedury ewaluacji.

Program profilaktyki powinien być poddany ciągłemu monitorowaniu (ewaluacji). Po zakończeniu każdego etapu realizacji programu, jak również po zakończeniu, przeprowadza się jego ewaluację. W ewaluacji biorą udział beneficjenci i zespoły realizujące poszczególne zadania. Za ewaluację i sporządzenie sprawozdania odpowiada lider programu. Wyniki ewaluacji powinny być wskazówkami do pracy w kolejnych etapach realizacji programu profilaktycznego. Wynik ewaluacji powinien być upubliczniony jako przykład dobrej praktyki.¹¹²[KD]

Poczucie bezpieczeństwa

(w wymiarze jednostkowym) dotyczy doświadczanego przez jednostkę poczucia własnego istnienia oraz możliwości rozwoju i samorozwoju. Sens terminu może odnosić się do niskiego, jak i wysokiego poczucia bezpieczeństwa. Niskie, bądź brak poczucia bezpieczeństwa powoduje, że jednostka zatrzymuje się w swoim rozwoju, a jej udział w życiu społecznym jest minimalny, bądź żaden. Osoby nie posiadające poczucia bezpieczeństwa, całą swoją aktywność sprowadzają do zapewnienia sobie minimalnych warunków przeżycia (w sensie biologicznym), minimalizując wszelką aktywność społeczną i polityczną. Wyłączają się także z innych obszarów rozwoju osobniczego (nauka, rozwój kulturalny itd.)

Osoby o wysokim poczuciu bezpieczeństwa aktywnie partycypują w wielu obszarach rozwoju osobniczego i społecznego.

Bezpieczeństwo to stan, który daje jednostce poczucie stabilności istnienia, funkcjonowania, gwarancje jego zachowania oraz szanse na przyszłe doskonalenie. Jest to podstawowa potrzeba człowieka [teoria A. Maslowa], która oznacza brak ryzyka utraty wartości szczególnie cennej. Mogą nią być: życie, zdrowie, praca, prestiż, szacunek, uczucia innych osób, dobra materialne i niematerialne.

Człowiek buduje poczucie bezpieczeństwa poprzez własną aktywność, starając się oddziaływać na swoją sferę wewnętrzną i otoczenie zewnętrzne by usuwać, bądź oddalać zagrożenia pojawiające się wokół niego. Poczucie bezpieczeństwa odnosi

się do sfery emocji, toteż jednostka eliminuje przede wszystkim własne lęki, obawy, niepokoje czy niepewność, wzmacnia poczucie własnej wartości i kompetencji.

Zagrożenie jednostki może być realne, jak i urojone. Poprzez własny rozwój (emocjonalny, społeczny, zawodowy) jednostka powinna umieć samodzielnie, bądź z pomocą instytucji współczesnego państwa radzić sobie z sytuacjami zagrożenia i dążyć do ich zniwelowania, bądź całkowitego zlikwidowania.

Na poczucie bezpieczeństwa jednostki mają wpływ takie wartości, jak: kapitał społeczny i kulturowy jednostki, standard jej życia, poziom rozwoju społeczno-gospodarczego regionu, miejscowości w jakiej mieszka, zakres posiadanych praw i swobód obywatelskich, system kulturalny, styl życia, stan środowiska naturalnego, możliwości i perspektywy samorealizacji i samorozwoju.¹¹³[KD]

Bezpieczeństwo w antycznym Rzymie

było rozumiane trochę odmiennie aniżeli współcześnie. Sama koncepcja państwa w okresie republikańskim (509-27 przed Chr.) ograniczała się do Miasta Rzym oraz pełnoprawnych obywateli tego Miasta (*cives Romanorum*). Wojska rzymskie oraz służby porządkowe miały zapewnić bezpieczeństwo Miastu. W okresie cesarstwa (pryncypatu i dominatu), państwo utożsamiało się z cesarzem. Bezpieczeństwo dotyczyło przede wszystkim osoby cesarza. Ten zaś zapewnił bezpieczeństwo mieszkańcom. W tych wszystkich wymiarach bezpieczeństwo obejmowało wolność od zagrożeń militarnych, stąd stawiono bardzo mocno na rozwój i uzbrojenie legionów rzymskich. Z biegiem czasu wykształciły się instytucje chroniące inne obszary bezpieczeństwa, również wewnętrznego. I tak, za bezpieczeństwo poza-rowskie odpowiadał prefekt straży miejskiej (*praefectus vigilum*), za bezpieczeństwo miasta w dzień odpowiadał prefekt miasta (*praefectus urbi*),¹¹⁴[BS]

Korupcja w prawie rzymskim

Korupcja, jako przejaw nadużycia stanowiska publicznego w celu uzyskania prywatnych korzyści, jest zjawiskiem występującym również w antycznym Rzymie. K. Przybierała różne formy i była stosowana w okresie republiki przy wyborach. Przekupywanie wyborców (*crimen ambitus*) w okresie republiki, czy później w municypiach

dokonywało się poprzez organizację uczt publicznych, obiecywanie stanowisk w zamian za udzielenie poparcia czy obietnicę korzyści ekonomicznych. Innym obszarem występowania korupcji było rozdawnictwo zboża (frumentatio) ubogim (plebs urbanus). Urzędnicy odpowiedzialni za kompilowanie list osób uprawnionych (divisores) byli narażeni na propozycję wpisania osób nieuprawnionych. Korupcja występowała przy okazji ubiegania się o stanowiska państwowe, zwłaszcza w okresie pryncypatu i dominatu. Rozpowszechnione zjawisko nielegalnego wręczania korzyści majątkowych (sportula) za objęcie urzędu zostało nawet zalegalizowane. Ze zjawiskiem korupcji można było też spotkać się w organizacji wymiaru sprawiedliwości, zwłaszcza w wypadku przekupstwa sędziego (iudex qui litem suam fecit).¹¹⁴[BS]

Bezpieczeństwo imprez masowych w antycznym Rzymie

Jedno z najbardziej znanych powiedzeń pochodzących z antycznego Rzymu, to „panem et circensens”, czyli chleba i igrzysk. Mieszkańcy imperium rzymskiego chętnie i często uczestniczyli w imprezach masowych o charakterze sportowym, kulturowym i religijnym. W większości miast istniały wielkie amfiteatry, będące wzorem dla dzisiejszych stadionów sportowych. Najbardziej znanym dzisiaj tego rodzaju obiektem jest Koloseum w Rzymie. Największym obiektem zaś było Circus Maximus, współcześnie hipodrom, który jednorazowo mieścił k.. 250 tys. widzów. Dla porównania można dodać, że obecnie największym stadionem jest Salt Lake Stadium w Bidhannagar w Indiach, który mieści ok. 120 tys. widzów. Już wówczas istniały przepisy prawne, zapewniające bezpieczeństwo podczas imprez masowych, organizowanych na większą skalę niż obecnie. Podstawę prawną bezpieczeństwa organizacji imprez masowych w antycznym Rzymie stanowiła lex Plautia de vi (78-63 r. p.n.e.), którą ściągano sprawców zamieszek publicznych (crimen vis). Ustanawiała też trybunał (quaestio) właściwy do skazania sprawców zamieszek społecznych, wywołanych z użyciem siły, przemocy. Na podstawie lex Roscia theatralis (67 r. przed Chr.) określono kolejność zajmowania miejsc w teatrach podczas publicznych przedstawień. Według niego senatorowie siedzieli najbliżej sceny (prima). Kolejne czternaście rzędów było przeznaczone dla ekwitów, i była to środkowa część widowni, zwana media. Najwyższa część widowni, zwana

summa, przeznaczona była dla zwykłych widzów. Dalsze zasady wprowadzono w *lex Iulia theatralis* (5 r. po Chr.), na podstawie której osoby wolnourodzone (*ingenui*), których ojciec lub dziadek posiadał majątek większy niż 40 000 sestercji, mogły zajmować miejsca w pierwszych czterech rzędach. W teatrach były wyznaczone oddzielnie miejsca dla młodzieży (razem z wychowawcami) oraz dla kobiet, które mogły oglądać walki gladiatorów z wyższych miejsc.¹¹⁵[BS]

Praefectus praetorio

jeden z najwyższych urzędów cesarskich w obszarze bezpieczeństwa, ustanowiony przez Oktawiana Augusta (ur. 63 r. przed Chr., zm. 14 r. po Chr.). P.p. początkowo był dowódcą gwardii przybocznej cesarza (*cohors praetoria*). Po śmierci Oktawiana Augusta władza p.p. stopniowo rosła, również w zakresie cywilnej administracji cesarskiej oraz dowództwa wojskowego nad jednostkami armii rzymskiej w czasie wojen. Z czasem p.p. mieli często wpływ na wybór cesarzy. Powierzano im również sprawowanie obowiązków sędziowskich w zastępstwie cesarza. Od II w. p.p. traktowany był jako najważniejszy doradca prawny cesarza w radzie cesarskiej (*consilium principis*). Urząd p.p. sprawowali wybitni juryści rzymscy, m.in. Papinian, Ulpian, Paulus. W III w. p.p. uzyskał też funkcje kontrolne wobec administracji cesarskiej na szczeblu centralnym i prowincjonalnym, nadzorował pobór podatku w naturze – *annona militaris*. P.p. był uznawany za najważniejszą po cesarzu osobę w państwie, a nawet kilku z nich w III w. zostało cesarzami. Jednak najważniejszą funkcją p.p. było zagwarantowanie bezpieczeństwa cesarzowi oraz państwu. Stał na czele wszelkich służb gwarantujących bezpieczeństwo.¹¹⁶[BS]

Agentes in rebus

współczesne pojęcie stosowane na określenie funkcjonariusza służb jako „agent”, oraz instytucji zatrudniającej go jako „agencja”, pochodzi od łacińskiego terminu *ago, agere*, czyli działać, prowadzić. Imiesłów zaś to *agens, agentis* (l.p.) lub *agentes* (l.m.). *Agentes in rebus*, zwani też *agentes*, była to formacja podobna do współczesnych agencji wywiadowczych. Formacja ta powstała najprawdopodobniej za Dioklecjana. Do rozlicznych zadań a. należała m.in. kontrola nad pocztą publiczną

(*cursus publicus*) i nadzór nad statkami przewożącymi ładunki państwowe. Szczególnym zadaniem była *cura agenda rum*, czyli nadzór nad różnymi sprawami. W ramach tych uprawnień a. nadzorowali funkcjonowanie administracji cywilnej, wojskowej, prowincjalnej, a także osób prywatnych. Następnie informowali cesarza o wszelkich nieprawidłowościach lub zagrożeniach dla władzy cesarskiej (*crimen laesae maiestatis*), np. organizowanych spiskach czy zamachach na życie cesarza, członków jego najbliższej rodziny czy też osób będących na wyższych stanowiskach. A. zajmowali się również zadaniami typowymi dla kontrwywiadu, czyli szukaniem i aresztowaniem szpiegów. Z polecenia cesarza a. zajmowali się fizycznym unicestwieniem osób niewygodnych lub groźnych dla władzy cesarskiej.¹¹⁷[BS]

Frumentatio

bezpieczeństwo społeczne poprzez dystrybucję zboża w systemie nieodpłatnym (darmowym), albo przez sprzedaż po niskiej cenie. Była to forma pomocy społecznej najuboższym w Rzymie i innych większych miastach Imperium. Osobami uprawnionymi do korzystania z takiej oferty byli najczęściej przedstawiciele najniższych warstw społecznych (*plebs urbanus*). Procedura ustalenia osób uprawnionych do korzystania z darmowego lub taniego zboża została wprowadzona w okresie przed panowaniem Juliusza Cezara przed 56 r. przed Chr. Reforma tego systemu została przeprowadzona w 46 r. przed Chr. Polegała na ponownym sprawdzaniu wcześniej ustalonej listy osób uprawnionych (*recensus*). Podstawą otrzymania przydziału zboża była tabliczka ołowiana (*tessera frumentaria*), którą otrzymywał beneficjent. Był to dokument uprawniający do jednorazowego odbioru zboża. Na tabliczce umieszczano prawdopodobnie imię beneficjenta oraz datę otrzymania przydziału.¹¹⁸[BS]

Convivium publicum

bezpieczeństwo społeczne poprzez wspólne ucztowanie dla osób biednych, organizowane najczęściej ze środków publicznych. W Rzymie *frumentatio* nie było jedyną formą wspierania najuboższych (*plebs urbanus*). Okazję do działań charytatywnych stanowiły różnego rodzaju publiczne uroczystości państwowe

i religijne. Podobnie było w municypiach, koloniach, prefekturach, forum czy conicliabulum. Publiczne zabawy najczęściej kończyły się wspólnym posiłkiem fundowanym z pieniędzy publicznych. Do organizacji tych zabaw również włączały się liczne stowarzyszenia świeckie oraz religijne.¹¹⁹[BS]

Pedagogika bezpieczeństwa

termin coraz bardziej popularny wśród pedagogów szkolnych i menedżerów edukacji. Dotyczy takiej organizacji procesu edukacyjnego, który gwarantuje bezwarunkową akceptację osoby wychowanka (bez nauczycielskich uprzedzeń i nieuzasadnionych oczekiwań nauczyciela) oraz szacunek dla wychowanka, oparty nie tyle na zaplanowanym (tj. końcowym) efekcie formacji jego zachowania, ile na zaufaniu w rozwojowy potencjał, który – aktywowany – umożliwia wychowankowi rozwój we wszystkich sferach osobowości. Ten sposób organizacji procesu edukacyjnego opiera się przede wszystkim na wartości jaką jest sam wychowanek. Dotyczy więc tworzenia warunków rozwoju jego autonomii poznawczej, moralnej, społecznej, emocjonalnej, tzn. zdolności do samostanowienia i odpowiedzialności za podejmowane działania oraz inicjatywy, zmierzające do konstruktywnego generowania wiedzy. Umożliwia to uczniom przekształcanie obecnych uwarunkowań społecznych i kulturalnych, jak też budowanie zdolności nawiązywania relacji interpersonalnych i kontrolowania wpływu społecznego, pogłębiających jego poczucie wartości i gotowość do działania na rzecz dobra wspólnego.

Pedagogika bezpieczeństwa zajmuje się również budowaniem świadomości uczniów odnośnie współczesnych zagrożeń oraz nabywaniem umiejętności związanych z gotowością radzenia sobie w obliczu różnorodnych zagrożeń (cywilizacyjnych i militarnych).

Pedagogiczna refleksja na temat bezpieczeństwa oraz kształtowanie umiejętności racjonalnych zachowań w razie niebezpieczeństw jest ważnym celem edukacyjnym. Jego realizacja nabiera szczególnej wagi wobec terrorystycznych zamachów, które miały miejsce w ostatnich latach w USA, Rosji, Hiszpanii oraz innych sytuacjach i zjawisk zagrażających bezpieczeństwu ludzi we współczesnym świecie.¹²⁰[AK]

Bezpieczeństwo dziecka

bierze początek z pierwotnego procesu identyfikacji, przede wszystkim z symbiotycznej więzi z osobą matki, dzięki której dziecko nabywa tzw. podstawowego zaufania, pełnej akceptacji. Bezpieczeństwo dziecka samego siebie, otwiera się na miłość, a w konsekwencji na kształtowanie się więzi emocjonalnej z ojcem, połączonej z potrzebą autorytetu. Jego wsparcie wzmacnia w dziecku poczucie stabilizacji. Najlepszym gwarantem poczucia bezpieczeństwa dziecka jest dobrze funkcjonująca rodzina, przygotowująca – dzięki pierwotnej socjalizacji – do konfrontacji z rzeczywistością społeczno-kulturową i instytucjami, jak szkoła, wspólnota religijna, organizacje, czy społeczeństwo w ogóle. Istotna jest także akceptacja ze strony grupy rówieśniczej, funkcjonowanie w niej i uczucie takie, jak przyjaźń, gdyż to ono jest potwierdzeniem zaufania i szacunku drugiego człowieka. Ważny jest też wkład instytucji kształcących i wychowawczych, do których należy unikanie i przeciwdziałanie błędom wychowawczym, mogącym rodzić uczucie niepewności i niedostosowanie społeczne. Ten złożony kontekst wychowawczy i społeczno-kulturowy może wspierać (lub osłabiać) trudny proces budowania poczucia bezpieczeństwa.[AK]

Bezpieczeństwo młodzieży

związane jest ze świadomością stabilizacji i dobrostanu, który daje człowiekowi poczucie pewności i pogody ducha; otwiera jednostkę na pozytywne relacje interpersonalne i na przyszłość. Rozpatrywane na płaszczyźnie potrzeb psychospołecznych jest źródłem pozytywnej samooceny i komfortu psychicznego. Tak rozumiane wprowadza wewnętrzny porządek i nadaje życiu sens, przypisując mu określoną wartość i szacunek. Jako naczelną potrzebą człowieka, buduje poczucie tożsamości, pozostając jednocześnie jednym z celów w procesie kształtowania osobowości.

Bezpieczeństwo młodzieży jest uwarunkowane wieloma czynnikami, które tworzą sprzyjające właściwemu rozwojowi środowisko życia. Najważniejszym z tych środowisk jest rodzina, której właściwe funkcjonowanie, silne związki uczuciowe oraz prawidłowa atmosfera wychowawcza są najlepszym gwarantem stabilizacji i bezpieczeństwa młodego pokolenia. Bezpieczeństwo warunkują zatem zarówno

czynniki wewnątrzrodzinne, jak i czynniki pozarodzinne, które mogą wspierać lub stanowić zagrożenie dla odczuwanego przez młodzież bezpieczeństwa.

Czynniki wewnątrzrodzinne, zagrażające bezpieczeństwu młodzieży, mają związek z wadliwymi postawami rodzicielskimi i stylami wychowania w rodzinie (np. autokratycznym, liberalnym, niekonsekwentnym); ze strukturą rodziny (rodziny niepełne, brak ojca stanowiącego źródło poczucia bezpieczeństwa dziecka); z dysfunkcją i patologiami (przemocą i agresją, alkoholizmem i narkomanią, wykorzystaniem seksualnym dzieci). Czasami występuje zjawisko reprodukcji krzywdzących zachowań w następnych pokoleniach, co może być przyczyną kolejnych dysfunkcji i patologii społecznych.

Do najważniejszych czynników pozarodzinnych, zagrażających bezpieczeństwu młodzieży, zaliczany jest nierzadko niekorzystny wpływ środków masowego przekazu (telewizji, Internetu, prasy). Sceny przemocy, treści pornograficzne stwarzają zagrożenie zmian w psychice młodych ludzi i sprawiają, że młodzież nie odróżnia fikcji od rzeczywistości. W konsekwencji prowadzi to do zniekształceń w percepcji świata, a także lęku przed rzeczywistością. Niebezpieczeństwa związane z używaniem mediów (zwłaszcza Internetu) polegają na postępującym wyobcowywaniu i izolowaniu się młodych ludzi. Prowadzą do uzależnienia charakteryzującego się wewnętrznym przymusem obecności w sieci. Upowszechnianie treści sprzecznych z moralnością i dobrem społecznym, promowanie konsumpcyjnego stylu życia w prasie narażają na niebezpieczeństwo lekceważenia przez młodych ludzi utrwalonych norm obyczajowych i moralnych.

W szkole negatywny wpływ może wywierać niewłaściwie oddziaływujące środowisko wychowawcze, niedostosowany do możliwości uczniów system wymagań i nieprawidłowy sposób jego realizacji; niekorzystny dla procesu dydaktyczno-wychowawczego styl pracy nauczyciela. Kłopoty uczniów z dostosowaniem się do wymagań rodzą niechęć do szkoły. Przejawem ich są różnego rodzaju zachowania dewiacyjne, tj. wagarowanie, sięganie po alkohol i narkotyki, a nawet podejmowanie prób samobójczych. Osobnym zagrożeniem związanym z przemocą jest lobbng i bullying. Długotrwałe oddziaływanie niekorzystnego środowiska szkolnego prowadzić może także do konsekwencji zdrowotnych: migreny, choroby układu

pokarmowego, zaburzenia neurotyczne. Odrębnym problemem, dodatkowo pogłębiającym zagrożenie bezpieczeństwa młodego człowieka, jest stosunkowo łatwa dostępność narkotyków, alkoholu, papierosów i towarzyszące temu nasilenie się przejawów agresji, niedostosowania społecznego czy wchodzenie w konflikt z prawem. Nową formą niebezpieczeństwa jest zaznaczająca się obecność i działalność na terenie szkoły sekt próbujących pozyskać nowych adeptów.

Problematyczna może okazywać się też przynależność do grupy rówieśniczej. Uczestnictwu w jej życiu nierzadko towarzyszą takie zachowania, jak używanie żargonu i wulgaryzmów, opuszczanie zajęć szkolnych, lekceważenie ludzi, zasad, norm, autorytetów, naruszanie więzi rodzinnej. Negatywną konsekwencją członkostwa w takiej grupie często jest konformizm. Charakteryzuje się ścisłym podporządkowaniem normom, wartościom, wzorcom zachowań i myślenia obowiązującym wśród rówieśników. Szczególnie silnie przejawia się w grupach o charakterze subkulturowym, propagującym zachowania o charakterze dewiacyjnym, takie jak: agresja, autoagresja, używanie środków psychotropowych i nadużywanie alkoholu, zachowania przestępcze. Wywierana presja na jednostkę prowadzi często do decyzji i zachowań społecznych, uczestniczenia w napadach, rozbojach oraz patologicznych postaw prowadzących do autodestrukcji.

Konsekwencją (wewnątrzrodzinnych i pozarodzinnych) zagrożeń jest odczuwany przez młodzież brak poczucia bezpieczeństwa, przejawiający się zaburzeniami w zachowaniu, nieprawidłowymi relacjami z otoczeniem, niekorzystnymi zmianami osobowości, zahamowaniem rozwoju we wszystkich jego przejawach.[AK]

Bezpieczeństwo rodziny

Rodzina to najstarsza i najważniejsza instytucja, w której człowiek może wzrastać jako osoba. Jest też najważniejszym środowiskiem wychowawczym dzieci, które zapewnia pełny rozwój w wymiarze fizycznym, psychicznym, emocjonalnym, moralnym i religijnym, które daje poczucie stabilizacji i dobrostanu, zaufania i pogody ducha; otwiera na pozytywne relacje interpersonalne. W rodzinie i dzięki rodzinie dziecko kształtuje swoją osobowość, osiąga dojrzałość i jest przygotowywane do pełnienia różnych ról w społeczeństwie.

Oznacza to, że rodzina dla swoich dzieci powinna stanowić trwałą strukturę społeczną, budowaną na miłości małżeńskiej kobiety i mężczyzny, charakteryzującą się głębokimi więziami osobowymi, w której dzieci czują się kochane i akceptowane, a pojawiające się problemy rozwiązywane są w atmosferze poszanowania godności osobistej każdego jej członka.

Pomimo niekwestionowanej w przeszłości roli rodziny, obecnie szybkie przemiany społeczne, ekonomiczne, obyczajowe i cywilizacyjne osłabiają pozycję tej instytucji w społeczeństwie. Wpływają na jej funkcjonowanie i bezpieczeństwo (→ bezpieczeństwo dziecka, bezpieczeństwo młodzieży), utrudniają lub uniemożliwiają wypełnianie jej licznych funkcji i zadań, a nawet szkodzą jej egzystencji. Do kryzysu rodziny w znacznej mierze przyczyniają się alternatywne formy życia małżeńskiego. Podważają jego zasadność, dezintegrują, destabilizują, wypierają pierwotne wartości. Zindywidualizowaniu i laicyzacji wzorców życia rodzinnego towarzyszy poszerzenie autonomii jej członków, nietrwałość zawieranych związków, patologie, ubóstwo, brak szacunku dla życia, malejąca dietność, emigracja zarobkowa, współczesne systemy wychowania i propagowanie hedonistycznego stylu życia. To tylko niektóre przejawy trudności, z jakimi musi mierzyć się współczesna rodzina.

W rozwiązywaniu licznych problemów związanych z prawną i pozaprawną ochroną rodziny należy podkreślić szczególną rolę państwa, instytucji i organizacji, które powinny wzmacniać małżeństwo i rodzinę, eliminować czynniki utrudniające pełnienie przypisanych jej funkcji, zapewniać wsparcie i pomoc w korzystaniu z tego, co jest jej prawnie należne.¹²¹[AK]

Bezpieczeństwo polityczne

W literaturze przedmiotu termin ten używany jest bardzo rzadko. Jego zasadniczym celem jest zapewnienie suwerenności politycznej państwa i warunków niezakłóconego funkcjonowania podmiotów jego systemu politycznego. Bezpieczeństwo polityczne, w całej strukturze bezpieczeństwa narodowego, zajmuje pierwszorzędne znaczenie, gdyż wpływa zasadniczo na pozostałe ważne elementy układu. Kreatorem bezpieczeństwa politycznego jest polityka i strategia bezpie-

czeństwa narodowego. Polityka bezpieczeństwa jest domeną państw w wymiarze międzynarodowym i obejmuje, najogólniej ujmując, działania danego podmiotu zmierzające do osiągnięcia wcześniej przyjętych celów. Politykę bezpieczeństwa narodowego stanowi celowa i zorganizowana działalność kompetentnych organów państwa, zmierzająca do stałego zapewnienia bezpieczeństwa narodowego, a także współdziałania państwa w tworzeniu bezpieczeństwa międzynarodowego. Natomiast działalność organów państwa, w odniesieniu do polityki bezpieczeństwa narodowego, obejmuje ustalanie celów i koordynację działania w zapewnieniu bezpieczeństwa oraz tworzenie zewnętrznych warunków bezpieczeństwa. Tymi celami (głównymi) mogą być: ochrona niepodległości, niezawisłości, suwerenności i integralności terytorialnej; ochrona porządku ustrojowego, praw człowieka i wolności osób znajdujących się w granicach państwa; ochrona dziedzictwa narodowego; zapewnienie warunków rozwoju cywilizacyjnego; ochrona środowiska naturalnego jako dobra narodowego; udział w umacnianiu pokoju światowego i stabilizacji bezpieczeństwa globalnego (światowego).

Środowiska politologiczne są podzielone czy powinno się wydzielać tego rodzaju bezpieczeństwo, ponieważ zagrożenie o charakterze politycznym jest trudno jednoznacznie określić. Eksperti z zakresu bezpieczeństwa wskazują, że praktycznie wszystko można rozpatrywać w charakterze polityczności.¹²²[JS]

Bezpieczeństwo publiczne

to stan na obszarze państwa powstały w wyniku zorganizowanej i realizowanej obrony i ochrony osób i mienia przed zagrożeniami na lądzie, morzu i w powietrzu. Uważa się, że zapewnienie bezpieczeństwa publicznego danej społeczności stanowi podstawowy warunek duchowego i materialnego rozwoju całej grupy zorganizowanej w państwo i żyjących w tym państwie jednostek ludzkich.

Wyrażenie „bezpieczeństwo publiczne” w literaturze przedmiotu występuje często wspólnie z pojęciem „porządek publiczny” i pojmowane jest jako „ład, spokój, życie zgodne z prawami przyjętymi w społeczeństwie”. Na podstawie istniejących definicji tych wyrażeń można wnioskować, że wyrażenia: bezpieczeństwo publiczne, porządek publiczny, sprowadzają się w rzeczywistości do tej samej isto-

ty sprawy. Chodzi głównie o utrzymanie właściwego funkcjonowania instytucji i urzędów służących obywatelom.

Na straży bezpieczeństwa i porządku publicznego w Polsce stoją służby: Policja, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Centralne Biuro Antykorupcyjne, Straż Graniczna, Państwowa Straż Pożarna.¹²³[ES]

Bezpieczeństwo informacyjne

Wyjątkowo szybki rozwój technologii w gospodarce oraz w systemach militarnych w końcu XX wieku i w początkach trzeciego tysiąclecia skutkował wyraźnym postępowaniem w komunikacji i technologii informacyjnej. Są to postępy związane przede wszystkim z procesami decyzyjnymi w różnych dziedzinach. Te z kolei wymagają odpowiednich zasobów informacyjnych, które wiążą się ze zdobywaniem informacji, ich przekazywaniem i przechowywaniem, oraz przetwarzaniem informacji i udostępnianiem. Globalna dostępność do informacji, poza jej pozytywnymi czynnikami, powoduje również wystąpienie licznych nowych uwarunkowań w dobie rozwoju wielu dziedzin, w tym również negatywnych. Obecnie, w wielu obszarach życia, przewagę mają ci, którzy dysponują wszechstronną, aktualną informacją. To oznacza, że mając dostęp do informacji wszelkiego rodzaju, w zależności od konkretnych zapotrzebowań, można pokonać przeciwnika w dowolnym obszarze działania.

Bezpieczeństwo informacyjne oznacza ochronę zasobów informacji i danych przed różnymi zagrożeniami płynącymi zarówno z otoczenia, jak i wnętrza organizacji. Celem tej ochrony jest m. in. zapewnienie ciągłości działania procesów i obniżenie ryzyka ewentualnych strat na skutek zaistniałych incydentów, ale także możliwość podejmowania skutecznych decyzji, opartych na analizie danych i informacji, co do których możemy mieć zaufanie.

Bezpieczeństwo informacyjne związane jest z zachowaniem tzw. atrybutów bezpieczeństwa aktywów informacyjnych, do których przede wszystkim zalicza się: integralność, poufność, dostępność, rozliczalność, autentyczność, niezawodność i niezaprzeczalność. Utrzymywanie tych atrybutów dla wybranych grup aktywów informacyjnych, na założonym poziomie bezpieczeństwa oraz empirycznie

stwierdzona odporność na zakłócenia, świadczą o prawidłowym funkcjonowaniu systemu zarządzania bezpieczeństwem informacyjnym w organizacji.

Zagrożenia informacyjne mogą być spowodowane przez przestępczą działalność osób i obcych państw, organizacji terrorystycznych i wywiadu.¹²⁴[JS]

Bezpieczeństwo religijne

to ogół środków ochrony i realizacji interesów społeczeństwa i państwa w sferze przekonań religijnych.

Z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku, Art. 25, wynika: Władze publiczne w Rzeczypospolitej Polskiej zachowują bezstronność w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych, zapewniając swobodę ich wyrażania w życiu publicznym. Stosunki między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi są kształtowane na zasadach poszanowania ich autonomii oraz wzajemnej niezależności każdego w swoim zakresie, jak również współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego. Stosunki między Rzeczypospolitą Polską a Kościołem katolickim określają Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany 28 lipca 1993 roku oraz inne ustawy.

W tym dokumencie, Art. 1 stanowi: Rzeczpospolita Polska i Stolica Apostolska potwierdzają, że Państwo i Kościół Katolicki są – każde w swej dziedzinie – niezależne i autonomiczne oraz zobowiązują się do pełnego poszanowania tej zasady we wzajemnych stosunkach i we współdziałaniu dla rozwoju człowieka i dobra wspólnego.

Natomiast, Art. 4, pkt. 2 zawiera bardzo ważną treść z punktu widzenia prawnego, a mającą związek z bezpieczeństwem: Rzeczpospolita Polska uznaje również osobowość prawną wszystkich instytucji kościelnych terytorialnych i personalnych, które uzyskały taką osobowość na podstawie przepisów prawa kanonicznego.

W Art. 8 postanowiono, że sprawowanie kultu publicznego w miejscach innych niż określone w ustępie 3 nie wymaga zezwolenia władz państwowych, chyba że odpowiednie przepisy prawa polskiego stanowią inaczej, w szczególności ze

względu na bezpieczeństwo i porządek publiczny. Kolejnym powodem, dla którego bezpieczeństwo religijne stanowi istotny wymiar bezpieczeństwa wewnętrznego, jest rola Kościoła Katolickiego w zakresie podmiotowym i przedmiotowym. Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka, stanowi źródło wszelkiej wolności praw człowieka i obywatela. Koncepcja ta jest zgodna z postanowieniami licznych aktów prawa międzynarodowego i odnosi się do zakresu podmiotowego. Do zakresu przedmiotowego natomiast odnosi się zakres gwarantowanej konstytucyjnie wolności sumienia i religii, prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami, ale z uwzględnieniem stopnia dojrzałości dziecka, a także wolności jego sumienia i wyznania oraz jego przekonań.

Badania wielu ośrodków naukowych wskazują, że współcześnie religia – Kościół w Polsce, jest zagrożony, w dwóch kategoriach, tj. duchowej i materialnej.

Kategoria duchowa obejmuje:

- relatywizm moralny;
- liberalizm (różnorodność i pluralizm);
- fundamentalizm religijny (islam);
- degrengolada rodziny (upadek moralny);
- degeneracja pojęcia małżeństwa;
- obniżenie wartości wspólnot religijnych;
- degradacja autorytetu duchownego.
- Kategoria materialna dotyczy:
- fizycznego niszczenia świątyń (podpalanie);
- rabowania i nielegalnego wywożenia dzieł sztuki sakralnej;
- kradzieży mienia kościelnego;
- napadania na duchownych na tle nienawiści i chęci zysku.

W świetle Konkordatu, Prawa Karnego i Prawa Cywilnego, w ramach dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, ochronie podlegają: jednostki organizacyjne kościołów i związków wyznaniowych, zabytki, muzea, archiwa, biblioteki, cmentarze i inne obiekty sakralne. Ochronie prawnej podlegają także takie wartości, jak: wolność sumienia i wyznania, uczucia religijne, dobra osobiste i życie ludzkie.¹²⁴[JS]

Bezpieczeństwo zewnętrzne

(ang. external security) stan osiągnięty w rezultacie działania organów państwa, zmierzających do tworzenia jak najkorzystniejszego międzynarodowego otoczenia kraju i umacniania jego międzynarodowej pozycji, wizerunku i prestiżu. W wymiarze globalnym, głównym zadaniem umacniania bezpieczeństwa zewnętrznego jest rozwój przyjaznych stosunków z partnerami i przeciwdziałanie negatywnym skutkom konfliktów, dysproporcji rozwojowych i naruszeń międzynarodowego porządku prawnego. W nauce o bezpieczeństwie służy ono do analizowania bezpieczeństwa państwa w obszarze międzynarodowym, a także w sojuszach wobec współczesnych zagrożeń. Idea bezpieczeństwa zewnętrznego wyraża pragnienie bycia bezpiecznym w razie agresji i opiera się na pewności, że nie będzie się obiektem ataków, a w wypadku zaistniałego ataku, udzielona zostanie natychmiastowa pomoc ze strony innych państw – sojuszników.

Istota bezpieczeństwa zewnętrznego wypływa z różnych czynników w wymiarze narodowym i międzynarodowym, strategicznym i geostrategicznym, politycznym, ekonomicznym i militarnym. Najważniejszym z nich jest dobra i klarowna polityka zagraniczna państwa na arenie międzynarodowej oraz mocne i wiarygodne osadzenie w sojuszach. Dobrze jest, kiedy państwo średniej wielkości, takie jak Polska, ma aktywną i mocną dyplomację i nowoczesną, zawodową armię i silną gospodarkę wolnorynkową oraz stabilną demokrację. Badania wielu ośrodków naukowych wskazują, że bezpieczeństwo zewnętrzne powinno być oparte na szeroko rozumianej sile i wiarygodności w stosunkach międzynarodowych oraz na aktywnej działalności w sojuszach.¹²⁵[ES]

Przestępstwo

w polskim prawie karnym nie zostało zdefiniowane pojęcie przestępstwa, jednakże biorąc pod uwagę art. 1 kodeksu karnego (k.k.) można to pojęcie zdefiniować jako: czyn człowieka o znamionach określonych w ustawie, zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia, o społecznej szkodliwości wyższej niż znikoma, zawiniony. Przestępstwo może być zbrodnią albo występkiem. Zbrodnią jest czyn zabroniony, zagrożony karą pozbawienia wolno-

ści na czas nie krótszy od lat 3 albo karą surowszą. Natomiast występkiem jest czyn zabroniony, zagrożony grzywną powyżej 30. stawek dziennych, karą ograniczenia wolności albo karą pozbawienia wolności przekraczającą miesiąc.

Zbrodnię można popełnić tylko umyślnie, zarówno w zamiarze bezpośrednim, jak i ewentualnym. Natomiast występkiem można popełnić także nieumyślnie, jeżeli ustawa tak stanowi. Czyn popełniony jest umyślnie, jeżeli sprawca ma zamiar jego popełnienia, to znaczy chce go popełnić albo przewidując możliwość jego popełnienia, na to się godzi. Czyn zabroniony popełniony jest nieumyślnie, jeżeli sprawca nie mając zamiaru popełnienia, popełnia go jednak na skutek niezachowania ostrożności wymaganej w danych okolicznościach, mimo że możliwość popełnienia tego czynu przewidywał albo mógł przewidzieć.

Odpowiedzialności karnej może podlegać tylko człowiek, który popełnia czyn zabroniony po ukończeniu 17 lat. Ustawodawca przewiduje możliwość odpowiedzialności karnej nieletniego, który po ukończeniu 15 lat dopuszcza się czynu zabronionego wskazanego w art. 10 §2 k.k.

Czyn zabroniony uważa się za popełniony w czasie, w którym sprawca działał lub zaniechał działania, do którego był obowiązany. Natomiast popełniony on jest w miejscu, w którym sprawca działał lub zaniechał działania, do którego był zobowiązany, albo gdzie skutek stanowiący znamię czynu zabronionego nastąpił lub według zamiaru sprawcy miał nastąpić.

Czynem jest tylko takie zachowanie człowieka, które jest świadome i zgodne z jego wolą, a przy tym musi być to zachowanie uzewnętrznione, polegające na działaniu lub zaniechaniu i wyczerpujące jego ustawowe znamiona określone w ustawie. Ustawowe znamiona stanowią cztery podstawowe elementy, którymi są: podmiot przestępstwa, strona podmiotowa, przedmiot przestępstwa i strona przedmiotowa. Zasadniczą formą stadialną popełnienia przestępstwa jest jego dokonanie, które oznacza zrealizowanie przez sprawcę wszystkich jego ustawowych znamion. Natomiast w wypadku przestępstw, do których znamion należy skutek – także spowodowanie skutku. Odpowiedzialność karną może ponieść również ten, kto dopuszcza się usiłowania, a w niektórych wskazanych wypadkach i przygotowania przestępstwa. Ze względu na różne formy udziału osób w po-

pełnianym przestępstwie kodeks karny przewiduje formy zjawiskowe popełnienia przestępstwa i odpowiedzialność za: sprawstwo, współsprawstwo, sprawstwo kierownicze, sprawstwo polecające, pomocnictwo i podżeganie. A więc odpowiada za sprawstwo nie tylko ten, kto wykonuje czyn zabroniony sam albo wspólnie i w porozumieniu z inną osobą, ale także ten, kto kieruje wykonaniem czynu zabronionego przez inną osobę lub wykorzystując uzależnienie innej osoby od siebie, poleca jej wykonanie takiego czynu. Za podżeganie natomiast odpowiada ten, kto chcąc, aby inna osoba dokonała czynu zabronionego, nakłania ją do tego. Za pomocnictwo odpowie ten, kto w zamiarze, aby inna osoba dokonała czynu zabronionego, swoim zachowaniem ułatwia jego popełnienie, w szczególności dostarczając narzędzie, środek przewozu, udzielając rady lub informacji lub ten kto wbrew prawnemu, szczególnemu obowiązkowi niedopuszczenia do popełnienia czynu zabronionego swoim zaniechaniem ułatwia innej osobie jego popełnienie. Ten sam czyn może stanowić tylko jedno przestępstwo (art. 11 §1 k.k.)¹²⁶[ES]

Wykroczenie

to czyn społecznie szkodliwy, zagrożony przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia karą aresztu do 30 dni, miesiąca ograniczenia wolności, grzywny do 5000 zł lub nagany, zawiniony. Wykroczenie uważa się za popełnione w czasie, w którym sprawca działał lub zaniechał działania, do którego był zobowiązany. Wykroczenie uważa się za popełnione w miejscu, gdzie sprawca działał lub zaniechał działania, do którego był zobowiązany, albo gdzie skutek nastąpił lub miał nastąpić.

Wykroczenie można popełnić zarówno umyślnie, jak i nieumyślnie, chyba że ustawa przewiduje odpowiedzialność tylko za wykroczenie umyślnie. Wykroczenie umyślnie zachodzi wtedy, gdy sprawca ma zamiar popełnienia czynu zabronionego, to jest chce go popełnić albo przewidując możliwość jego popełnienia na to się godzi. Wykroczenie nieumyślnie zachodzi, jeżeli sprawca nie mając zamiaru jego popełnienia, popełnia go jednak na skutek niezachowania ostrożności wymaganej w danych okolicznościach, mimo że możliwość popełnienia tego czynu przewidywał albo mógł przewidzieć.

Za wykroczenie odpowiada ten, kto popełnia czyn zabroniony po ukończeniu lat 17. Zasady odpowiedzialności określone w Kodeksie wykroczeń (k.w.) odnoszą się do osób, które popełniły wykroczenie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jak również na polskim statku wodnym lub powietrznym.

Kodeks wykroczeń przewiduje odpowiedzialność zarówno za formy stadialne, jak i zjawiskowe, tj. dokonanie, usiłowanie, podżeganie i pomocnictwo.

Za usiłowanie odpowiada ten, kto w zamiarze popełnienia czynu zabronionego swoim zachowaniem zmierza do jego dokonania, które jednak nie następuje. Odpowiedzialność za usiłowanie zachodzi, gdy ustawa tak stanowi. Karę za usiłowanie wymierza się w granicach zagrożenia przewidzianego dla danego wykroczenia. Nie podlega karze za usiłowanie kto dobrowolnie odstąpił od czynu lub zapobiegł skutkowi, stanowiącemu znamię czynu zabronionego.

Za podżeganie odpowiada ten, kto chcąc, aby inna osoba dokonała czynu zabronionego, nakłania ją do tego.

Za pomocnictwo odpowiada ten, kto w zamiarze, aby inna osoba dokonała czynu zabronionego, swoim zachowaniem ułatwia jego popełnienie, a w szczególności: dostarcza narzędzi lub środka przewozu albo udziela rady lub informacji.

Odpowiedzialność za podżeganie i pomocnictwo zachodzi wtedy, gdy ustawa tak stanowi i tylko w razie dokonania przez sprawcę czynu zabronionego.

W prawie wykroczeń, ze względu na mniejszy niż w zakresie przestępstw ciężar gatunkowy wykroczeń, obowiązują dwie naczelne zasady, mające na celu uproszczenie procedury. Są nimi zasada celowości i zasada preferencji środków pozakarnych.

Zasada celowości (oportunizmu) jest zasadą nieskodyfikowaną, wynikającą z interpretacji przepisów kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia (k.p.w.). Uprawniony podmiot, uwzględniając wagę społecznej szkodliwości wykroczenia i osobowość sprawcy, zobowiązany jest rozważyć formę reakcji na wykroczenie: można poprzestać na zastosowaniu środków oddziaływania wychowawczego, zastosować środki przewidziane w postępowaniu egzekucyjnym w administracji, wdrożyć postępowanie mandatowe, wystąpić w wnioskiem o ukaranie. Jeżeli istnieje pozytywna „prognoza” co do osoby sprawcy, pierwszeństwo przed karami i środkami karnymi mają środki pozakarne (zasada preferencji środków pozakarnych).¹²⁷[ES]

Mandat karny

jest rozstrzygnięciem zapadającym w postępowaniu mandatowym, które jest uproszczonym trybem postępowania w sprawach o wykroczenia. W postępowaniu mandatowym, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, funkcjonariusz uprawniony do nakładania grzywny w drodze mandatu karnego może ją nałożyć jedynie, gdy:

- schwytano sprawcę wykroczenia na gorącym uczynku lub bezpośrednio po popełnieniu wykroczenia. Nałożenie grzywny w drodze mandatu karnego nie może nastąpić po upływie 14 dni od daty ujawnienia czynu;
- stwierdzi popełnienie wykroczenia naocznie pod nieobecność sprawcy, a nie zachodzi wątpliwość co do sprawcy czynu. Nałożenie grzywny w drodze mandatu karnego nie może nastąpić po upływie 90 dni od daty ujawnienia czynu;
- stwierdzi popełnienie wykroczenia za pomocą przyrządu kontrolno-pomiarowego lub urządzenia rejestrującego, a sprawca nie został schwytany na gorącym uczynku lub bezpośrednio potem, i nie zachodzi wątpliwość co do sprawcy czynu. Nałożenie grzywny w drodze mandatu karnego nie może nastąpić po upływie 180 dni od daty ujawnienia czynu.

W postępowaniu mandatowym można nałożyć grzywnę w formie mandatu karnego w wysokości do 500 zł, a w wypadku zbiegu przepisów do 1000 zł. W postępowaniu mandatowym, w sprawach, w których oskarżycielem publicznym jest właściwy organ Państwowej Inspekcji Pracy, można nałożyć grzywnę w wysokości do 2000 zł.

W drodze mandatu karnego nie nakłada się grzywny za wykroczenia, za które należałoby orzec środek karny, a także w wypadku określonym w art. 10§1 k.w. (zbieg przestępstwa z wykroczeniem). W sytuacji, gdy mamy do czynienia ze zbiegiem przepisów (art.9§1 k.w.) nałożenie grzywny w drodze mandatu karnego jest możliwe jedynie, gdy w zakresie wszystkich naruszonych przepisów postępowanie mandatowe jest dopuszczalne.

Funkcjonują trzy rodzaje mandatów karnych:

- gotówkowy, wydawany ukaranemu po uiszczeniu grzywny funkcjonariuszowi, który ją nałożył;
- kredytowany, wydawany ukaranemu za potwierdzeniem odbioru;
- zaoczny.

Mandatem karnym gotówkowym może być nałożona grzywna jedynie wobec osoby czasowo przebywającej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub niemającej stałego miejsca zamieszkania albo pobytu. Mandat taki staje się prawomocny z chwilą uiszczenia grzywny.

Mandatem karnym kredytowanym może być nałożona grzywna jedynie wobec osoby innej niż wyżej wymieniona. Mandat takie staje się prawomocny z chwilą pokwitowania jego odbioru przez ukaranego.

Mandatem karnym zaocznym można nałożyć grzywnę w razie stwierdzenia wykroczenia, którego sprawcy nie zastano na miejscu jego popełnienia, gdy nie zachodzi wątpliwość co do osoby tego sprawcy. Mandat pozostawia się wówczas w takim miejscu, aby sprawca mógł go niezwłocznie odebrać. Staje się on prawomocny z chwilą uiszczenia grzywny we wskazanym miejscu i terminie. Nieuiszczenie grzywny w terminie należy traktować na równi z odmową przyjęcia mandatu karnego, co wiąże się ze skierowaniem wniosku o ukaranie.

Wysokość grzywien w drodze mandatu karnego za poszczególne wykroczenia określa Rozporządzenie prezesa Rady Ministrów z 24 listopada 2003 r. w sprawie wysokości grzywien nakładanych w drodze mandatów karnych za wybrane rodzaje wykroczeń.

Prawomocny mandat karny podlega uchyleniu, jeżeli grzywnę nałożono za czyn nie będący czynem zabronionym jako wykroczenie.

Ściąganie grzywny nałożonej w drodze mandatu karnego następuje w trybie przepisów o postępowaniu egzekucyjnym w administracji. Grzywna stanowi dochód budżetu państwa, a gdy ją nałoży funkcjonariusz organu podległego władzom jednostki samorządu terytorialnego – dochód tej jednostki samorządu.¹²⁸[ES]

Grzywna

jest karą o charakterze majątkowym, orzekaną za przestępstwa, przestępstwa skarbowe, wykroczenia i wykroczenia skarbowe. W polskim prawie karnym wyróżnia się dwie formy kary grzywny: grzywna samoistna oraz niesamoistna. Jeśli podstawę do orzeczenia grzywny stanowi zagrożenie tą karą danego przestępstwa, to jest to grzywna samoistna. Zgodnie z katalogiem kar określonych w art. 32 kodeksu karnego, kara grzywny jest najłagodniejszą karą przewidzianą w prawie karnym. W polskim prawie karnym granice kary grzywny wyznacza Kodeks Karny w art. 33 §1. Karę grzywny wyznacza się dwuetapowo. Grzywnę wymierza się w stawkach dziennych, określając liczbę stawek oraz wysokość jednej stawki. Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, najniższa liczba stawek wynosi 10, zaś najwyższa 540.

Sąd może wymierzyć grzywnę także obok kary pozbawienia wolności (grzywna niesamoistna), jeżeli sprawca dopuścił się czynu w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub gdy korzyść majątkową osiągnął. Ustalając stawkę dzienną, sąd bierze pod uwagę dochody sprawcy, jego warunki osobiste, rodzinne, stosunki majątkowe i możliwości zarobkowe. Stawka dzienna nie może być niższa od 10 zł, ani też przekraczać 2000 złotych. Grzywny nie orzeka się, jeżeli dochody sprawcy, jego stosunki majątkowe lub możliwości zarobkowe uzasadniają przekonanie, że sprawca grzywny nie uiści i nie będzie jej można ściągnąć w drodze egzekucji. Jeżeli przestępstwo jest zagrożone karą pozbawienia wolności nie przekraczającą 5 lat, sąd może orzec zamiast kary pozbawienia wolności grzywnę. Grzywnę można również orzec w razie warunkowego zawieszenia wykonania kary. Zawieszając wykonanie kary pozbawienia wolności, sąd może orzec grzywnę w wysokości do 270 stawek dziennych, jeżeli jej wymierzenie na innej podstawie nie jest możliwe. Natomiast zawieszając karę ograniczenia wolności, sąd może orzec grzywnę w wysokości do 135 stawek dziennych.

Skazanego na grzywnę sąd wzywa do jej uiszczenia w terminie 30 dni. W razie bezskutecznego upływu wyznaczonego terminu grzywnę ściąga się w drodze egzekucji. Jeżeli egzekucja grzywny nieprzekraczającej stu dwudziestu stawek dziennych okaże się bezskuteczna lub z okoliczności sprawy wynika, że byłaby ona bezskuteczna, sąd może zamienić grzywnę na pracę społecznie użyteczną, przyjmując,

że dziesięć stawek dziennych jest równoważnych miesięcowi pracy społecznie użytecznej. Jeżeli skazany nie wyraża zgody na podjęcie pracy albo uchyła się od jej wykonania sąd zarządza wykonanie zastępczej kary pozbawienia wolności.

Jeżeli natychmiastowe wykonanie kary grzywny pociągnęłoby dla skazanego lub jego rodziny zbyt ciężkie skutki, sąd może rozłożyć grzywnę na raty. Sąd może również umorzyć grzywnę w całości lub części, jeżeli skazany, z przyczyn od niego niezależnych, nie uiszczył grzywny, a wykonanie tej kary w innej drodze okazało się niemożliwe lub niecelowe.¹²⁹[ES]

Miejsce publiczne

to miejsce, do którego ma dostęp nieograniczona, imiennie nieokreślona liczba osób. Miejsce publiczne może być miejscem ogólnie dostępnym. Będą nim więc: ulice, place, skwery, parki, sklepy (zarówno małe jak i duże), zakłady pracy (z wyjątkiem zamkniętych pomieszczeń). Ale mogą być nimi również miejsca, które wymagają określonego dostępu do nich, np. w postaci biletu, karty wstępu czy zaproszenia. A więc do miejsc publicznych można również zaliczyć: kina, stadiony sportowe, tramwaje, pociągi i klatki schodowe bloków mieszkalnych, choćby dostęp do nich był ograniczony przez zainstalowanie domofonu. Są to miejsca dostępne dla bliżej nieokreślonej liczby osób. Nie mają charakteru miejsca publicznego miejsca, do których nie mają dostępu osoby postronne. Jednakże to nie ograniczoność dostępu stanowi podstawę jego zakwalifikowania, lecz stwierdzenie, że dostęp do niego ma bliżej nieokreślona liczba osób (każdy).¹³⁰[ES]

Zgromadzenie

jest to zgrupowanie co najmniej 15 osób, zwołane w celu wspólnych obrad lub w celu wspólnego wyrażenia stanowiska. Każdy może korzystać z wolności pokojowego zgromadzania się. Wolność zgromadzania się podlega ograniczeniom przewidzianym jedynie przez ustawy, niezbędnym do ochrony bezpieczeństwa państwowego lub porządku publicznego oraz ochrony zdrowia lub moralności publicznej albo praw i wolności innych osób, a także ochrony Pomników Zagłady w rozumieniu ustawy z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych

hitlerowskich obozów zagłady (Dz. U. Nr 41, poz. 412, z późn. zm.). Prawo organizowania zgromadzeń przysługuje osobom mającym pełną zdolność do czynności prawnych, osobom prawnym, innym organizacjom, a także grupom osób. Zgromadzenia organizowane na otwartej przestrzeni dostępnej dla nieokreślonych imiennie osób (zgromadzenia publiczne), wymagają uprzedniego zawiadomienia organu gminy właściwego ze względu na miejsce zgromadzenia. Organizator zgromadzenia publicznego zawiadamia organ gminy w taki sposób, aby wiadomość o zgromadzeniu dotarła nie później niż na 3 dni robocze, a najwcześniej 30 dni przed datą zgromadzenia. Zgromadzenie publiczne powinno mieć przewodniczącego, który otwiera zgromadzenie, kieruje jego przebiegiem oraz zamyka zgromadzenie. Przewodniczący odpowiada za zgodny z przepisami prawa przebieg zgromadzenia oraz jest obowiązany do przeprowadzenia go w taki sposób, aby zapobiec powstaniu szkód z winy uczestników zgromadzenia, podejmując w tym celu przewidziane w ustawie środki. Zgromadzenie może być rozwiązane przez przedstawiciela organu gminy, jeżeli jego przebieg zagraża życiu lub zdrowiu ludzi albo mieniu w znacznych rozmiarach lub gdy narusza przepisy niniejszej ustawy albo przepisy ustaw karnych, a przewodniczący, uprzedzony o konieczności rozwiązania zgromadzenia, wzbrania się to uczynić.¹³¹[ES]

Służba patrolowa

lub patrolowanie – wykonywanie zadań służbowych przez policjanta lub grupę policjantów w patrolu pieszym lub z wykorzystaniem środka transportu, służące do przemieszczania się w określonym rejonie zagrożenia, rejonie odpowiedzialności, na wyznaczonej trasie patrolowej lub w określonym miejscu zagrożonym. Podstawowym zadaniem policjantów, pełniących służbę patrolową, jest przeciwdziałanie popełnianiu przestępstw lub wykroczeń, a w szczególności: zapobieganie wszelkim zachowaniom mogącym stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa osób i mienia lub naruszającym porządek publiczny, zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń w miejscach publicznych, prowadzenie niezbędnych działań profilaktycznych, nawiązywanie i utrzymywanie więzi ze społecznością lokalną.

W celu zapewnienia sprawnej i efektywnej organizacji służby patrolowej oraz skutecznego nadzoru nad jej pełnieniem wyznacza się policjanta odpowiedzialnego za organizację tej służby. Służbę patrolową można organizować w formie posterunków stałych lub doraźnych: w miejscach lub przy obiektach podlegających szczególnej ochronie, np. ambasady, konsulaty, w rejonach odległych od jednostek Policji, które zagrożone są przestępczością lub wykroczeniami, gdy jest to uzasadnione potrzebami służby.

Służba patrolowa pełniona jest na podstawie planu dyslokacji służby. Plan dyslokacji służby sporządza się, uwzględniając wszystkie komórki komendy powiatowej Policji, a także jednostki podległe, których policjanci pełnią służbę obchodową i patrolową, w tym komórki ruchu drogowego. Przygotowanie policjantów do służby patrolowej sprawdza się na odprawach lub indywidualnie. Policjanci pełniący służbę patrolową mają obowiązek utrzymywania bieżącego kontaktu za pomocą środków łączności z dyżurnym jednostki Policji. Opuszczenie rejonu pełnienia służby patrolowej może nastąpić wyłącznie na polecenie lub za uprzednią zgodą dyżurnego jednostki Policji lub innej uprawnionej osoby.

Podczas patrolowania policjanci powinni: być widoczni w rejonie pełnienia służby, o ile nie określono innej taktyki, w każdym wypadku reagować na wezwanie do udzielenia pomocy, systematycznie kontrolować wszystkie miejsca zagrożone, znajdujące się na trasie patrolu lub w rejonie pełnienia służby, pozyskiwać i przyjmować wszystkie informacje na temat występujących zagrożeń w danym rejonie. Policjanci podczas patrolowania miejsc o ograniczonej widoczności przy wejściu do pomieszczeń i podejmowaniu interwencji obowiązani są zachować szczególnie środki ostrożności i być przygotowanymi na odparcie zamachu.

Policjanci w czasie patrolowania z użyciem samochodu służbowego powinni: wykorzystywać pojazd wyłącznie do przemieszczania się pomiędzy rejonami zagrożenia oraz miejscami zagrożonymi, zachowując prędkość umożliwiającą obserwację terenu i osób, po opuszczeniu pojazdu pieszo patrolować miejsca zagrożone oraz dokonywać sprawdzeń miejsc i obiektów w rejonach zagrożonych. Policjanci pełnią służbę patrolową w umundurowaniu.¹³²[ES]

Środki przymusu bezpośredniego

Podstawowym przepisem normującym kwestie użycia przez policję środków przymusu bezpośredniego jest Ustawa o Policji. Środki przymusu bezpośredniego mogą być stosowane w razie niepodporządkowania się wydanym na podstawie prawa poleceniom organów Policji lub jej funkcjonariuszy. Policjanci mogą stosować jedynie środki przymusu bezpośredniego, odpowiadające potrzebom wynikającym z istniejącej sytuacji i niezbędne do osiągnięcia podporządkowania się wydanym poleceniom.

Przymus bezpośredni to uprawnienie nadane Policji przez ustawy, na mocy których w przewidzianych przez prawo sytuacjach istnieje możliwość fizycznego (siłowego) oddziaływania na człowieka, w celu zmuszenia go do określonego zachowania, którego istotą jest sprawienie dolegliwości fizycznej (ból) lub unieruchomienie kończyn.

Ustawa z dnia 19 kwietnia 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej określa: środki przymusu bezpośredniego używane lub wykorzystywane przez uprawnionych, przypadki używania lub wykorzystywania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej, zasady używania lub wykorzystywania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej, postępowanie przed użyciem lub wykorzystaniem środków przymusu bezpośredniego i broni palnej i po ich użyciu lub wykorzystaniu, dokumentowanie użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej. Środkami przymusu bezpośredniego są:

- siła fizyczna w postaci technik: transportowych; obrony; ataku; obezwładnienia;
- kajdanki: zakładane na ręce; zakładane na nogi; zespolone;
- kaftan bezpieczeństwa;
- pas obezwładniający;
- siatka obezwładniająca;
- kask zabezpieczający;
- pałka służbowa;
- wodne środki obezwładniające;
- pies służbowy;

- koń służbowy;
- pociski niepenetracyjne;
- chemiczne środki obezwładniające w postaci:
- ręcznych miotaczy substancji obezwładniających,
- plecakowych miotaczy substancji obezwładniających,
- granatów łzawiących,
- innych urządzeń przeznaczonych do miotania środków obezwładniających;
- przedmioty przeznaczone do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej;
- kolczatka drogowa i inne środki służące do zatrzymywania oraz unieruchamiania pojazdów mechanicznych;
- pojazdy służbowe;
- środki przeznaczone do pokonywania zamknięć budowlanych i innych przeszkód, w tym materiały wybuchowe;
- środki pirotechniczne o właściwościach ogłuszających lub olśniewających.

Użycie środka przymusu bezpośredniego stanowi jego zastosowanie wobec osoby. Można użyć środków przymusu bezpośredniego także prewencyjnie w celu zapobieżenia: ucieczce osoby ujętej, doprowadzanej, zatrzymanej, konwojowanej lub umieszczonej w strzeżonym ośrodku, areszcie w celu wydalenia lub osoby pozbawionej wolności, objawom agresji tych osób, objawom autoagresji tych osób. Natomiast poprzez wykorzystanie środka przymusu bezpośredniego należy rozumieć zastosowanie go wobec zwierzęcia albo zastosowanie go w celu zatrzymania, zablokowania lub unieruchomienia pojazdu lub pokonania przeszkody. Środki przymusu bezpośredniego można wykorzystać wobec zwierzęcia, którego zachowanie zagraża bezpośrednio życiu lub zdrowiu policjanta lub innej osoby

Zgodnie z prawem obowiązują zasady użycia lub stosowania środków przymusu bezpośredniego. Zasada ostrzeżenia określa, iż środków przymusu bezpośredniego można użyć po uprzednim bezskutecznym wezwaniu osoby do zachowania się zgodnego z prawem oraz po uprzedzeniu jej o zamiarze użycia tych środków. Policjant może odstąpić od wzywania osoby do zachowania się zgodnego z prawem oraz od uprzedzenia o użyciu środków przymusu bezpośredniego w sytuacji,

gdy: występuje bezpośrednie zagrożenie życia, zdrowia lub wolności uprawnionego lub innej osoby, albo zwłoka groziłaby niebezpieczeństwem dla dobra chronionego prawem, a środków przymusu bezpośredniego używa się prewencyjnie.

Zasada niezbędności oznacza, że środków przymusu bezpośredniego używa się lub wykorzystuje się je w sposób niezbędny do osiągnięcia celów tego użycia lub wykorzystania, proporcjonalnie do stopnia zagrożenia, wybierając środek o możliwie jak najmniejszej dolegliwości. Od użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej należy odstąpić, gdy cel ich użycia lub wykorzystania został osiągnięty.

Zasada minimalizacji skutków oznacza, że środków przymusu bezpośredniego używa się lub wykorzystuje się je w sposób wyrządzający możliwie najmniejszą szkodę, z zachowaniem szczególnej ostrożności, uwzględniając ich właściwości, które mogą stanowić zagrożenie życia lub zdrowia policjanta lub innej osoby.

Zasada niezależności oznacza, że w przypadku, gdy uzasadniają to okoliczności zdarzenia, uprawniony może użyć jednocześnie więcej niż jednego środka przymusu bezpośredniego lub wykorzystać jednocześnie więcej niż jeden taki środek, na zasadach określonych w ustawie.

Przed użyciem środków przymusu bezpośredniego należy: wezwać osobę do zachowania zgodnego z prawem, a gdy wezwanie okaże się bezskuteczne: uprzedzić osobę o zamiarze zastosowania środka przymusu bezpośredniego.

Środków przymusu bezpośredniego, z wyjątkiem sytuacji, gdy zachodzi konieczność odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie lub zdrowie policjanta lub innej osoby, nie używa się wobec: kobiet o widocznej ciąży, osób, których wygląd wskazuje na wiek do 13 lat, osób o widocznej niepełnosprawności.

Użycie środków przymusu bezpośredniego we wskazanych sytuacjach następuje z uwzględnieniem ich właściwości oraz stanu osoby, wobec której mają być użyte. Zakaz nie dotyczy siły fizycznej w postaci technik obezwładnienia.

Broń palna, jako środek przymusu bezpośredniego, jest środkiem wyjątkowym i najostrzejszym ze środków. Poprzez użycie broni palnej należy rozumieć oddanie strzału w kierunku osoby z zastosowaniem amunicji penetracyjnej. Natomiast

wykorzystanie broni stanowi oddanie strzału w kierunku zwierzęcia, przedmiotu lub w innym kierunku, niestwarzającym zagrożenia dla osoby.

Podjmując decyzję o użyciu lub wykorzystaniu broni palnej, należy postępować ze szczególną rozważą i traktować jej użycie jako środek ostateczny. Broni palnej używa się lub wykorzystuje się ją w sposób wyrządzający możliwie najmniejszą szkodę. Od użycia lub wykorzystania broni palnej należy odstąpić, gdy cel ich użycia lub wykorzystania został osiągnięty.

Broni palna nie może być użyta lub wykorzystana przez pododdział zwarty. Wyjątek stanowi sytuacja zagrażająca życiu lub zdrowiu policjanta lub innej osoby.

Aby można było użyć broni palnej muszą być spełnione następujące przesłanki: użycie innych środków okazało się niewystarczające do osiągnięcia celów tego użycia lub wykorzystania, użycie innego środka ze względu na okoliczności danego zdarzenia nie jest możliwe.

Przed użyciem broni palnej policjant jest obowiązany: po uprzednim okrzyku „POLICJA” wezwać osobę do zachowania się zgodnego z prawem, W razie niepodporządkowania się wezwaniom określonym wyżej, zagrozić użyciem broni palnej, wzywając „STÓJ – BO STRZELAM”, oddać strzał ostrzegawczy w bezpiecznym kierunku, jeżeli wezwania wcześniej wymienione okażą się nieskuteczne. Od czynności poprzedzających użycie broni palnej, lub jej poszczególnych elementów, w szczególności od oddania strzału ostrzegawczego, można odstąpić, jeżeli ich zrealizowanie groziłoby bezpośrednim niebezpieczeństwem dla życia lub zdrowia uprawnionego lub innej osoby.

Broni palnej, z wyjątkiem sytuacji, gdy zachodzi konieczność odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie lub zdrowie policjanta lub innej osoby, nie używa się wobec: kobiet o widocznej ciąży, osób, których wygląd wskazuje na wiek do 13 lat, osób o widocznej niepełnosprawności.

Przekroczenie uprawnień policjanta w zakresie użycia środków przymusu bezpośredniego jest zachowaniem niezgodnym z obowiązującymi normami prawnymi. W takiej sytuacji policjant może naruszyć nie tylko przepisy karne, ale również przepisy należące do innych gałęzi prawa. Do najczęstszych przypadków przekraczania uprawnień policjanta należy bezprawne stosowanie środków przymusu

bezpośredniego, łącznie z bronią palną. Stosując środki przymusu, należy pamiętać, że: środki przymusu bezpośredniego należy stosować wyłącznie na zasadach i w wypadkach określonych w przepisach prawnych. Przed zastosowaniem środka przymusu bezpośredniego należy: rozważyć, czy użycie środków przymusu jest konieczne, istnieją ku temu podstawy i nie zachodzą okoliczności wyłączające użycie środka, uprzedzić o ich użyciu. Stosując środki przymusu, należy używać środka najmniej uciążliwego i w taki sposób, by w miarę możliwości nie spowodować uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia, a osobom, które doznały uszkodzeń ciała, należy udzielić pierwszej pomocy lub wezwać lekarza. Stosowanie środków przymusu bezpośredniego musi być zawsze dokumentowane przez policjantów.¹³³[ES]

Centrum Powiadamiania Ratunkowego (CPR)

to zintegrowane stanowisko dyspozytorskie, co najmniej Państwowej Straży Pożarnej i Państwowego Ratownictwa Medycznego, będące elementem składowym Systemu Powiadamiania Ratunkowego (SPR), przeznaczone do przyjęcia zgłoszenia alarmowego na numer telefonu 112 i jego weryfikacji, w celu bezzwłocznego wdrożenia procedur dysponowania służb i podmiotów ratowniczych oraz uruchomienia innych przedsięwzięć związanych z organizacją działań ratowniczych, bądź analizą aktualnej gotowości operacyjnej. Centra funkcjonują w trybie całodobowej obsługi zgłoszeń alarmowych.

Utworzenie centrów powiadamiania ratunkowego w Polsce wynika z postanowień art. 26 dyrektywy 2002/22/WE PE z 7.03.2002 r. w sprawie usługi powszechnej i związanych z sieciami i usługami łączności elektronicznej praw użytkowników (dyrektywa o usłudze powszechnej), która nałożyła na Polskę obowiązek wdrożenia rozwiązań umożliwiających korzystanie z numeru 112. Operatorzy 112 zawiadamiają właściwe służby ratownicze na podstawie przekazanych informacji lub – jeśli zachodzi taka konieczność – mogą przełączyć rozmowę do dyspozytorów poszczególnych służb ratunkowych.

Obsługa zgłoszeń alarmowych, kierowanych do numerów obsługiwanych w ramach systemu powiadamiania ratunkowego, odbywa się według następującej ogólnej procedury:

- odbiór zgłoszenia alarmowego od osoby zgłaszającej;
- zarejestrowanie zgłoszenia alarmowego w systemie teleinformatycznym;
- uzyskanie informacji o: rodzaju zdarzenia lub zagrożenia, miejscu zdarzenia lub zagrożenia – w razie wątpliwości związanych z ustaleniem dokładnego miejsca zdarzenia lub zagrożenia, należy uzyskać dodatkowe informacje dotyczące miejsca zdarzenia lub zagrożenia, umożliwiające szybkie dotarcie właściwych podmiotów ratowniczych, liczbie osób poszkodowanych lub będących w stanie nagłego zagrożenia zdrowotnego, danych osoby zgłaszającej, obejmujących: imię, nazwisko oraz numer telefonu, jeżeli je podała, na wypadek konieczności uzyskania dodatkowych informacji o zdarzeniu lub zagrożeniu, innych istotnych okolicznościach zdarzenia lub zagrożenia, umożliwiających podjęcie czynności przez podmioty ratownicze;
- potwierdzenie osobie zgłaszającej przyjęcia zgłoszenia alarmowego;
- przekazanie zgłoszenia alarmowego za pośrednictwem systemu teleinformatycznego właściwemu dyspozytorowi lub dyspozytorom podmiotów ratowniczych, których numery są obsługiwane w ramach systemu powiadamiania ratunkowego;
- przekierowanie połączenia telefonicznego do dyspozytora medycznego w wypadku wymagającym zapewnienia pomocy osobie znajdującej się w stanie nagłego zagrożenia zdrowotnego;
- poinformowanie osoby zgłaszającej o przekazaniu zgłoszenia alarmowego do odpowiedniego podmiotu ratowniczego lub podmiotów ratowniczych, zgodnie z kwalifikacją rodzaju zdarzenia lub zagrożenia;
- odbiór potwierdzenia przyjęcia zgłoszenia alarmowego przez właściwego dyspozytora;
- podjęcie niezbędnych czynności zmierzających do spowodowania przyjęcia zgłoszenia alarmowego w braku potwierdzenia odbioru zgłoszenia alarmowego przez właściwego dyspozytora.¹³⁴[ES] [JS]

Terroryzm

wywodzi się od języka greckiego τρέω/treo – „drżeć, bać się”; „stchórzyć, uciec” oraz łacińskiego terror, – oris – „strach, trwoga, przerażenie”, lub „straszne słowo, straszna wieść” i pochodnego czasownika łacińskiego terreo – „wywoływać przerażenie, straszyć”.

Z kolei oksfordzki słownik języka angielskiego powiada na ten temat: extreme fear, the use of such fear to intimidate people, especially for political reason. Pod hasłem The Terror znajduje się zaś wyjaśnienie, że słowem tym nazywany jest okres rządów Jakobinów w czasach Wielkiej Rewolucji Francuskiej; natomiast terrorism to the use of violence and intimidation in the pursuit of political aim.

We wszystkich językach europejskich, fonetycznie, słowo „terroryzm” brzmi prawie identycznie: franc. terrorisme, ang. terrorism, ros. terrorizm, hiszp. terrorismo, dlatego też, jest dla wszystkich zrozumiałe. Językoznawcy znaleźli również związek z językiem łacińskim i sanskrytem.

W literaturze przedmiotu występuje ponad 200 definicji terroryzmu. Brak jednej uniwersalnej i powszechnie akceptowanej definicji terroryzmu jest poważnym utrudnieniem natury prawnej w międzynarodowej współpracy instytucjonalnej w zakresie zwalczania terroryzmu oraz osadzania i przekazywania schwytanych organizatorów i sprawców zamachów terrorystycznych. Terroryzm jest, bowiem podobny do walki narodowowyzwoleńczej, którą prawo międzynarodowe uznaje za legalną formę realizacji prawa narodów do samostanowienia. Bez obowiązującej definicji terroryzmu nie można jednoznacznie określić, jakie działania należy uznać za nielegalne i zwalczać je, a jakie stanowią dopuszczalną formę walki politycznej.

Przyczynami nieprzyjęcia powszechnej definicji terroryzmu na gruncie prawa międzynarodowego są:

- swobodne i zależne od swych interesów interpretowanie przez państwa pojęcia terroryzmu;
- rozbieżność stanowisk państw rozwijających się i rozwiniętych na kwestię oceny działań grup stosujących metody terrorystyczne w walce narodowowyzwoleńczej;

- rozbieżność państw w ocenie stopnia zagrożenia tym zjawiskiem dla swojego bezpieczeństwa;
- prowadzenie przez państwa polityki podejmowania bardziej zdecydowanych działań wobec terroryzmu dopiero po spektakularnych aktach terroru (polityka last outrage).

Problemy z określeniem co jest, a co nie jest terroryzmem, wynikają w dużej mierze z silnych związków tego zjawiska z polityką. Wciąż aktualne i nie rozstrzygnięte pozostają następujące pytania: czy terroryzmem jest zbrojne atakowanie polityków, wojska lub funkcjonariuszy policji?, czy w niektórych sytuacjach można usprawiedliwić terroryzm?, czy można mówić o terroryzmie stosowanym przez państwo? Opinie wyrażane w tych kwestiach są zawsze uzależnione od przekonań moralnych oraz poglądów politycznych obywateli, zazwyczaj kształtowanych przez media.

Analiza dorobku naukowego w zakresie zjawiska terroryzmu pozwala na stwierdzenie, że terroryzm jest:

- nieodłącznie polityczny, jeżeli chodzi o cele i motywacje;
- tak zaplanowany, by nieść dalekosiężne reperkusje psychologiczne, wykraczające poza bezpośrednią ofiarę czy cel;
- stosowany przez organizacje o dającej się zidentyfikować hierarchii przywódczej, czy o konspiracyjnej strukturze komórek, której członkowie nie noszą mundurów ani znaczków identyfikacyjnych;
- dokonywany przez ugrupowanie subnarodowe albo twór niepaństwowy;
- stosuje przemoc, albo – co równie ważne – grozi jej zastosowaniem.

Pierwsze użycie słowa „terroryzm” miało miejsce podczas trzeciej Konferencji Międzynarodowego Stowarzyszenia Prawa Karnego w Brukseli w 1930 r., kiedy to przyjęto, składający się z pięciu artykułów tekst, odnoszący się do zagadnienia terroryzmu.

W celu zobrazowania wielości i różnorodności stosowanych pojęć w definiowaniu zjawiska terroryzmu, słuszne wydaje się przywołanie kilku definicji stosowanych w wybranych państwach i organizacjach międzynarodowych.

W Wielkiej Brytanii definicja stosowana jest głównie w celach legislacyjnych. Rozgranicza ona działania terrorystyczne i przestępstwa kryminalne. Według niej,

„terroryzm jest to użycie różnych form przemocy do osiągnięcia celów politycznych oraz zastraszenia społeczeństwa”.

Według Federalnego Biura Śledczego, „terroryzmem można nazwać bezprawne użycie siły i przemocy, które na celu ma zastraszenie osób lub wywarcie presji na rządzie, ludności cywilnej, a także innych segmentach systemu państwa, aby popierali cele polityczne i społeczne”.

Departament Obrony USA, jako terroryzm uznaje „bezwprawne użycie lub groźbę użycia siły czy przemocy wobec osoby lub mienia, by wymuszać lub zastraszać rządy czy społeczeństwa, często dla osiągnięcia celów politycznych, religijnych czy ideologicznych”.

Inna definicja stosowana jest w strukturach NATO, gdzie za terroryzm, uznawane jest bezprawne użycie przemocy lub siły przeciwko jednostce lub własności, a jego celem jest wymuszenie lub zastraszenie społeczeństwa albo rządu i osiągnięcie zamierzonych celów politycznych.

Na gruncie nauki Polskiej wypracowano również wiele definicji terroryzmu. Według Akademii Obrony Narodowej, terroryzm to: „forma przemocy polegająca na przemyślanej akcji wymuszenia bądź zastraszenia rządów lub określonych grup społecznych w celach politycznych, ekonomicznych lub innych”.

Natomiast Encyklopedia popularna PWN określa terroryzm, jako „działalność zwykle małych ekstremistycznych ugrupowań, które za pomocą zabójstw, zagrożeń śmiercią, mordów politycznych, porywania zakładników, uprowadzeń samolotów i innych podobnych środków potępianych przez społeczność międzynarodową usiłują zwrócić uwagę opinii publicznej na wysuwane przez siebie hasła, bądź też wymusić w rządach państw, w których działają określone ustępstwa lub świadczenia na swoją korzyść (np. zwolnienie więzionych terrorystów, okup)”.

Marian Fleming określa terroryzm jako „umyślne działania stanowiące naruszenie prawa karnego i zmierzające w drodze aktów przemocy lub zagrożenia takimi aktami do zastraszania organów państwowych lub znacznych odłamów społeczeństwa oraz do wymuszenia określonego postępowania”.

Badania wielu ośrodków naukowych wskazują, że rozwój zjawiska terroryzmu wymusza na wszystkich państwach tworzenie nowoczesnych i kompleksowych

regulacji prawnych, pozwalających skutecznie zwalczać zajmujących się tą działalnością terrorystów. Jednym z kluczowych elementów jest przyjęcie profesjonalnej definicji terroryzmu.¹³⁵[JS]

Superterroryzm

to terroryzm z użyciem broni masowego rażenia (broni nuklearnej, radiologicznej, biologicznej i chemicznej). W całej historii terroryzmu, aż do pamiętnego pod tym względem roku 1995 (atak w tokijskim metrze), wykryto bardzo niewielką liczbę prób czy też planów posłużenia się bronią niekonwencjonalną. Według B. Hoffmana: „spośród przeszło 8 tysięcy incydentów odnotowanych w chronologii międzynarodowego terroryzmu od 1986 roku mniej niż 60 zawiera wskazówki, że planując ataki, terroryści zamierzali użyć czynników chemicznych lub biologicznych, ukraść lub wyprodukować własne środki jądrowe”.

Paul L. Williams, konsultant FBI i ekspert w sprawach światowego terroryzmu, porusza temat zagrożenia, jakim jest dla Amerykanów międzynarodowy terroryzm i groźba nuklearnego ataku. Autor ujawnia wiarygodne dowody, które świadczą o tym, że Al-Kaida nawiązała stosunki z mafią sycylijską, dzięki czemu może finansować terroryzm poprzez sprzedaż popularnego narkotyku, heroiny nr 4. W dodatku, poprzez związki z mafią czeczeńską, Al-Kaida zdołała już pozyskać ze stosunkowo słabo zabezpieczonych i źle strzeżonych magazynów w Rosji broń atomową. Być może najbardziej dosadnym dowodem na tezę P. Williamsa o ekspansji Al-Kaidy jest świadectwo jej rozbudowanych stosunków z salvadorskim gangiem ulicznym „Mara Salvatrucha”, który w ostatnich czasach znacznie urósł w siłę. W zamian za duże pieniądze grupa anarchistycznych bandytów szmuglowała broń masowej zagłady i uspionych agentów przez meksykańską granicę na ziemię amerykańską. Jak twierdzi P. Williams, nuklearny atak terrorystyczny w USA jest możliwy i może nastąpić w najbliższej przyszłości.

Inny ekspert i konsultant FBI Brian M. Jenkins w 1998 r. stwierdził, że upadek ZSRR, chaos i mniej restrykcyjna kontrola nad arsenałem nuklearnym supermocarstwa powodują obawy, że materiały nuklearne (jak również sfrustrowani poziomem życia specjaliści) łatwo mogą posłużyć celom terrorystów. Ryzyko

terroryzmu nuklearnego zwiększa także pojawienie się jawnych i nieoficjalnych potęg nuklearnych. W autorytarnych państwach atomowych sukcesja przybrać może gwałtowne formy, co z kolei może prowadzić do utraty kontroli nad arsenałem nuklearnym.

Zdaniem Briana Jenkinsa i większości specjalistów zajmujących się terroryzmem, nie istnieje żaden trend, który konsekwentnie prowadzi ku terroryzmowi nuklearnemu. Nic nie zmusza bowiem terrorystów do odejścia od stosowania środków konwencjonalnych. Mimo optymistycznych prognoz, wielu specjalistów jednak jest zgodnych, że ryzyko wystąpienia superterroryzmu – chociaż wciąż niewielkie – zwiększyło się po upadku komunizmu.¹³⁶[JS]

Proliferacja broni masowego rażenia

zjawisko przemytu, transferu i rozprzestrzeniania broni masowego rażenia oraz środków ich przenoszenia. Przedmiotem proliferacji są także materiały, surowce, urządzenia i wiedza, które mogą mieć podwójne zastosowanie, tzn. zarówno w sektorze cywilnym jak i wojskowym. Od początku zaistnienia problemu podejmowane są liczne próby jego powstrzymania. Służyć temu ma, m.in. Układ o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej (NPT) z 1968 oraz Inicjatywa na rzecz bezpieczeństwa w kontekście proliferacji broni masowego rażenia z 2003 roku. Układ o nieprolifracji broni jądrowej (ang. Nuclear Non-Proliferation Treaty, NPT), to międzynarodowy traktat, zabraniający państwom posiadającym technologię budowy broni jądrowej sprzedaż jej do krajów, które tej technologii nie posiadają i jednocześnie zobowiązujący państwa, które jej nie posiadają do zaprzestania prób jej rozwoju. W Artykule VI ujęty został także obowiązek rozbrojenia jądrowego. Układ ten został przedłożony do ratyfikacji 1 lipca 1968. Do końca 2003 roku ratyfikowało go 189 państw – więcej niż jakikolwiek inny traktat. Inicjatywa na rzecz bezpieczeństwa w kontekście proliferacji broni masowego rażenia (ang. Proliferation Security Initiative, inaczej Inicjatywa Krakowska) jest ukierunkowana na powstrzymanie zjawisk przemytu, transferu oraz rozprzestrzeniania broni masowego rażenia, a także materiałów do jej produkcji. Jej powstanie ogłosił Prezydent Stanów Zjednoczonych George W. Bush podczas swojej wizyty

w Krakowie 31 maja 2003 roku, stąd nazwa „Inicjatywa Krakowska”. Początkowo, do PSI przystąpiło 11 państw (Australia, Francja, Hiszpania, Japonia, Królestwo Niderlandów, Niemcy, Portugalia, Włochy, Wielka Brytania, USA i Polska). Obecnie grono krajów należących i współpracujących w ramach Inicjatywy liczy ponad sto państw.

Państwa członkowskie podpisały 4 września 2003 roku w Paryżu oświadczenie o zasadach przechwytywania (Statement of Interdiction Principles) broni masowego rażenia i komponentów służących jej wytwarzaniu, które określa dopuszczalny zakres i zasady prowadzonych w ramach Inicjatywy operacji na lądzie, morzu i w powietrzu.¹³⁷[JS]

Wykluczenie społeczne

sytuacja, w której dana jednostka będąca członkiem społeczeństwa nie może normalnie uczestniczyć w działaniach obywateli tego społeczeństwa, przy czym ograniczenie to nie wynika z jej wewnętrznych przekonań, ale znajduje się poza kontrolą wykluczonej jednostki. Oznacza dobrowolną, bądź wymuszoną uwarunkowaniami zewnętrznymi (biedą, bezrobociem, kalectwem, nieakceptowanym przez środowisko zachowaniem czy preferencjami seksualnymi i innymi) izolację jednostek lub grup społecznych od zbiorowości i instytucji współczesnego państwa.

Wykluczenie społeczne jest zjawiskiem wielowymiarowym i w praktyce oznacza niemożność uczestnictwa w życiu gospodarczym, politycznym i kulturowym, w braku dostępu do zasobów, dóbr i instytucji, ograniczenia praw społecznych oraz deprivacji potrzeb.

Wykluczenie społeczne jest określane inaczej jako marginalizacja. Pojęcie to oznacza wykluczenie z udziału w życiu społecznym w danym otoczeniu. Może obejmować pojedyncze jednostki, a także grupy społeczne, a nawet całe społeczeństwo. Przyczyną wykluczeń często jest bieda. W sytuacji, gdy osób takich w danym regionie czy obszarze jest więcej, może narodzić się subkultura lub podklasa, która nie zostanie tolerowana przez resztę otoczenia, co może prowadzić do powstania gett.

Z wykluczeniem mamy do czynienia, gdy pewna jednostka lub grupa jednostek znajduje się na tym samym terytorium geograficznym, ale jednak nie jest tolerowana przez otoczenie, czego skutkiem jest brak uczestnictwa w społeczeństwie.¹³⁸[ES] [JS]

Terror

łac. strach, trwoga, przerażenie, straszna wieść, także stosowanie przemocy, gwałtu, okrucieństwa w celu zastraszenia, zniszczenia przeciwnika. Obecnie, w wielu publikacjach naukowych z obszaru terroryzmu, terror definiuje się jako metodę oddziaływania przemocą, zbrodnią, strachem, stosowaną przez silniejszych (państwo) wobec słabszych (obywateli). Terrorem określane są okrucieństwa wojska, policji i tajnych agentów itp. wobec obywateli własnego lub napadniętego państwa. Jako przykłady terroru wymieniane są: terror jakobinów w okresie Rewolucji Francuskiej, terror dyktatur wojskowych, terror stalinowskiej Rosji czy terror hitlerowski w okupowanej Polsce).¹³⁹[JS]

Prewencja kryminalna

(łac. praeventio – zapobiegać, łac. crimen – przestępstwo, zbrodnia.)

Zatem prewencja kryminalna to zapobieganie przestępstwom. Zdefiniowanie prewencji kryminalnej nie jest proste, ze względu na szerokie spektrum działań profilaktycznych realizowanych przez instytucje państwowe, społeczne oraz obywateli. W literaturze przedmiotu prewencja kryminalna definiowana jest jako „ogół bezpośrednich działań instytucji państwowych, społecznych i obywatelskich, których celem jest uniemożliwienie lub utrudnienie podjęcia akcji przestępczej, poprawa bezpieczeństwa jednostki oraz grup społecznych poprzez eliminowanie przyczyn i okoliczności sprzyjających popełnianiu przestępstw, a w konsekwencji stworzenie bezpiecznego środowiska (miasta, dzielnicy, osiedla). Działania prowadzone w ramach prewencji kryminalnej obejmują także ograniczanie lub eliminację procesu wiktyimizacji jednostek i grup społecznych”.

Polska Policja w latach dziewięćdziesiątych rozpoczęła uspołecznienie swoich działań, poprzez włączanie w system przedsięwzięć profilaktycznych różnych

instytucji państwowych i organizacji społecznych, które mają wpływ na poziom bezpieczeństwa i porządku publicznego. Z ramienia Policji zadania te realizowane są we wszystkich jednostkach przez policjantów pionu Prewencji.

Ośrodkiem koordynującym i nadzorującym działania policji w zakresie prewencji kryminalnej jest Biuro Prewencji Komendy Głównej Policji.¹⁴¹[ES] [JS]

Patologia społeczna

pojęcie „patologia” (z greckiego pathos – cierpienie, logos nauka) używane jest od wielu lat w medycynie w celu oznaczenia czynników wywołujących chorobę. Dopiero w końcu XIX wieku zaczęto używać pojęcia „patologia społeczna” do określenia zachowań ludzkich, skierowanych przeciwko powszechnie akceptowanym wartościom i normom społecznym. Zjawiska te określa się także terminami bliskoznacznymi, takimi jak: „dewiacja społeczna”, „dezorganizacja”, „anomalia”, „zachowanie dysfunkcyjne”. Istnieją różne definicje i określenia opisujące patologię społeczną. A. Podgórecki patologię określa jako „destruktywne i autodestruktywne zachowania ludzi, grup lub całych społeczeństw”, a przez patologię społeczną rozumie „ten rodzaj zachowania, ten typ instytucji, ten typ funkcjonowania jakiegoś systemu społecznego, który pozostaje w zasadniczej nie dającej się pogodzić sprzeczności ze światopoglądowymi wartościami, które w danym społeczeństwie są akceptowane”.

Według J. Kwaśniewskiego, pojęcie „patologia” określa rozmaite formy społecznych zła czy też społecznych dolegliwości. Za zło uznaje on „te cechy życia zbiorowego, które w żaden sposób nie dadzą się pogodzić z uznawanymi i akceptowanymi powszechnie wartościami społecznymi. Negatywne skutki mogą przynosić różne postawy i działania jednostek, grup i zbiorowości, stosunki między ludźmi i grupami społecznymi, sposoby zarządzania, sposoby rozwiązywania napięć i konfliktów, działania sformalizowanych instytucji, urzędów, organizacji czy systemów politycznych, społecznych itp.

Natomiast A. Geberle twierdził, iż pojęcie „zjawiska patologiczne” powinno oznaczać jednolitą klasę zjawisk, wskazywać kryteria pozwalające odróżniać zjawiska określane jako patologiczne od niepatologicznych, obejmować krąg zjawisk niepokrywających się z kręgiem zjawisk obejmowanych przez pojęcia zbliżone.

Wychodząc z tych założeń, patologię społeczną definiuje jako „zachowanie działające destrukcyjnie na społeczeństwo (lub jego elementy), a przy tym niezgodne z wartościami powszechnie uznanymi w danym kręgu kulturowym”.

Jako zjawiska patologii społecznej uznawane są obecnie:

- przestępczość (w tym także przestępczość zorganizowana i korupcja);
- alkoholizm;
- narkomania (lekomania);
- prostytutcja;
- samobójstwa;
- przestępczość nieletnich (gangi młodzieżowe, demoralizacja);
- dysfunkcjonalność rodziny (przemoc w rodzinie, wykorzystywanie seksualne dzieci, zaniedbywanie dzieci);
- subkultury młodzieżowe;
- dewiacje seksualne;
- wykluczenie społeczne.¹⁴²[ES] [JS]

Centrum Antyterrorystyczne Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego (CAT ABW)

jest jednostką koordynacyjno-analityczną w zakresie przeciwdziałania terroryzmowi i jego zwalczania.

Służbę w nim pełnią funkcjonariusze ABW oraz oddelegowani funkcjonariusze i pracownicy innych służb, m.in. Policji, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Agencji Wywiadu, Służby Wywiadu Wojskowego, Służby Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służby Celnej. Realizują oni zadania w ramach kompetencji instytucji, którą reprezentują. Centrum Antyterrorystyczne współpracuje z innymi podmiotami uczestniczącymi w systemie ochrony antyterrorystycznej RP, jak: Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Państwowa Straż Pożarna, Generalny Inspektor Informacji Finansowej, Sztab Generalny Wojska Polskiego, Żandarmeria Wojskowa itp.

Istotą systemu funkcjonowania CAT ABW jest koordynacja procesu wymiany informacji między uczestnikami systemu ochrony antyterrorystycznej, umożli-

wiająca wdrażanie wspólnych procedur reagowania w wypadku zaistnienia jednej z czterech kategorii zdefiniowanego zagrożenia:

- zdarzenia terrorystycznego zaistniałego poza granicami Polski, mającego wpływ na bezpieczeństwo RP i jej obywateli;
 - zdarzenia terrorystycznego zaistniałego na terenie Polski, mającego wpływ na bezpieczeństwo RP i jej obywateli;
 - uzyskania informacji o potencjalnych zagrożeniach, mogących wystąpić na terenie Polski i poza granicami RP;
 - uzyskania informacji, dotyczących prania pieniędzy lub transferów środków finansowych, mogących świadczyć o finansowaniu działalności terrorystycznej.
- CAT funkcjonuje w systemie całodobowym 7 dni w tygodniu.¹⁴³[JS]

Antyterroryzm

działania realizowane w ramach systemu zarządzania kryzysowego w fazie zapobiegania i przygotowania w odniesieniu do zagrożeń terrorystycznych. Obejmują one zarówno działania zmierzające do rozpoznawania i eliminowania zagrożenia występowania incydentów terrorystycznych, jak też planowe działania zabezpieczające, zmierzające do przejmowania kontroli nad zagrożeniami terrorystycznymi, a także działania profilaktyczne. W głównej mierze są to przedsięwzięcia ochronne, obronne, wywiadowcze i kontrwywiadowcze, zapewniające zmniejszenie wrażliwości ludzi i obiektów na działania terrorystyczne. Obejmują one czynności i udział wyspecjalizowanego personelu ochronnego w celu uniemożliwienia niepowołanym osobom dostępu do ochranianego wyposażenia, instalacji, materiałów i dokumentów, a także ochronę przed szpiegostwem, sabotażem, uszkodzeniem i kradzieżą. W skład tych działań wchodzi również ochrona osób, realizowana przez fizyczne prowadzenie działań ochronnych oraz uświadomienie drogą praktycznych treningów zagrożenia aktami terrorystycznymi. W niektórych krajach stosuje się terminy antyterroryzm i kontrterroryzm w odwrotnym znaczeniu, tzn. przez działania antyterrorystyczne rozumie się fizyczne zwalczanie zagrożeń terrorystycznych, zaś przez kontrterrorystyczne – ogół różnorodnych działań ukierunkowanych na przeciwdziałanie terroryzmowi w ogóle.¹⁴⁴[JS]

Kryminalistyka

nauka praktyczna o metodach i środkach zapobiegania, wykrywania i wyjaśniania przestępstw, łącznie ze ściganiem osób i poszukiwaniem rzeczy. W literaturze przedmiotu wyróżnia się trzy podstawowe działy kryminalistyki:

- taktykę kryminalistyczną, która obejmuje sposoby popełniania przestępstw oraz opracowywanie metod postępowania organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości, mających najskuteczniej doprowadzić do ujawnienia przestępstwa i wykrycia sprawcy, a także sposoby zapobiegania przestępstwom;
- technikę kryminalistyczną, która obejmuje badanie środków technicznych wykorzystywanych do popełnienia przestępstw oraz opracowywanie środków stosowanych przez organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości w toku dochodzenia przestępstw, a także środków pomocnych w zapobieganiu przestępczości;
- strategię kryminalistyczną, której przedmiotem zainteresowania są plany i przedsięwzięcia, wynikające z oceny i przewidywanego stanu przestępczości, a także umiejętne manewrowanie siłami i środkami organów ścigania w celu zapobiegania i skutecznego zwalczania przestępczości.

Współczesną kryminalistykę cechują multidyscyplinarność, kompleksowość, nowoczesność, praktyczność i empiria.

Zadania kryminalistyki:

- opracowanie metodyki czynności procesowych (ogłędziny, eksperyment, ekspertyza);
- określenie zasad, trybu, warunków prowadzenia czynności operacyjnych;
- adaptacja środków technicznych do ujawniania, zabezpieczania i badania śladów
- identyfikacja osób, zwierząt i rzeczy.

Współczesna kryminalistyka pełni cztery funkcje:

- rozpoznawczą – mającą za zadanie wypracowanie metod i środków zbierania i analizowania informacji o działaniach kryminalistycznych;

- wykrywczą – realizującą główny cel całej kryminalistyki – wykrycie sprawcy, jego narzędzi i sposobów dokonania przestępstwa poprzez zebranie, ocenę i analizę informacji, z wykorzystaniem wiedzy o metodach technik opracowanych przez funkcję rozpoznawczą kryminalistyki;
- dowodową – czy zebranie niepodważalnych dowodów procesowych;
- zapobiegawczą – mającą za zadanie opracowanie zasad profilaktyki kryminalistycznej.¹⁴⁵[JS]

Kryminologia

[łac. *crimen* ‘przestępstwo, zbrodnia’, gr. *logos* ‘nauka’], nauka społeczna zajmująca się badaniem i gromadzeniem wiedzy na temat przestępstwa jako szczególnej formy zachowania dewiacyjnego, przestępczości jako zjawiska społecznego, a także osoby sprawcy przestępstwa, ofiary przestępstwa, jak również funkcjonowaniem systemu sprawiedliwości karnej. Kryminologia jako nauka powstała w XVIII w. Jej instytucjonalizację łączy się przede wszystkim z pracami włoskiego lekarza i antropologa Cesare Lombroso. Za twórcę terminu „kryminologia” uważa się natomiast francuskiego antropologa Paula Topinarda. Jako tytuł pracy naukowej termin ten pojawił się zaś po raz pierwszy w 1885 r. w podręczniku włoskiego kryminologa Raffaele Garofalo. W kryminologii wyróżnia się:

- fenomenologię (symptomatologię) kryminalną, zajmującą się formami objawowymi przestępczości, do których należą dynamika i struktura przestępczości, geografia kryminalna, sposoby popełniania przestępstw oraz niektóre elementy organizacji świata przestępczego;
- etiologię kryminalną, badającą przyczyny przestępczości, w tym m.in. kwestie osobowości przestępców, czynniki determinujące zachowania przestępcze oraz uwarunkowania motywacyjne;
- profilaktykę kryminologiczną, zajmującą się opracowaniem teoretycznych podstaw i praktycznych dyrektyw zapobiegania przestępczości (dział ten obejmuje różnorodne zagadnienia, dotyczące systemu wychowania i oświaty, treści kultury, funkcjonowania środków upowszechniania informacji, skuteczności polityki karnej, samoobrony obywateli itp.);

- funkcjonowanie systemu sprawiedliwości karnej – dział koncentrujący swą uwagę głównie na zagadnieniu polityki karnej (polityka ścigania, sądowego wymiaru, rodzaju sankcji karnych), jak również na problematyce funkcjonowania i organizacji wymiaru sprawiedliwości i prokuratury

Zadania kryminologii to przede wszystkim poznanie przyczyn przestępstwa i przestępczości, dostarczanie narzędzi do opisu tych zjawisk, poznanie przestępcy, badanie procesów kryminalizacji i dekryminalizacji, badanie funkcjonowania określonych dziedzin wymiaru sprawiedliwości i struktur kontroli społecznej, dostarczanie wiedzy na temat zapobiegania przestępczości i innych zjawisk z zakresu patologii społecznej.

Współczesna kryminologia bazuje na naukach takich, jak: psychologia, psychiatria, socjologia w badaniach nad sylwetką sprawcy i jej typowaniem oraz wyjaśnieniem przyczyn tkwiących u podłoża czynu przestępczego. Przyczyny takie można podzielić na endogenne – wewnętrzne (psychosomatyczne: choroba psychiczna, umiarkowana zdolność postrzegania rzeczywistości i nieodróżnianie dobra od zła oraz np. zaburzenia wydzielania gruczołów dokrewnych czy aberracje chromosomowe) oraz egzogenne – zewnętrzne (socjologiczne: brak środków do życia, wyobcowanie ze środowiska i próba powrotu do niego z jakimś efektywnym czynnem – młodzież, frustracja sytuacją własną lub bliskich, społeczne przyzwolenie otoczenia na czyn zabroniony jakiejś subkulturowej grupy itp.). W ustaleniu kryminologicznego obrazu sprawcy pomocna jest bardzo kryminalistyka.¹⁴⁶[ES] [JS]

Pododdział antyterrorystyczny

wyodrębniony w strukturach organizacyjnych Policji, zgodnie z Ustawą o Policji, pododdział przeznaczony do działań o charakterze specjalnym – kontrterrorystycznym. Pododdział antyterrorystyczny, używając posiadane siły i środki, podejmuje działania w formie operacji lub akcji antyterrorystycznej, zmierzające do neutralizacji zagrożenia związanego z zamachem terrorystycznym. Do podstawowych zadań pododdziału antyterrorystycznego należy: zwalczanie terroryzmu; zatrzymywanie najbardziej niebezpiecznych przestępców; prowadzenie poszuki-

wań ludzi pod wodą, a także przedmiotów pochodzących z przestępstw; udział w akcjach ratowniczych podczas klęsk żywiołowych i katastrof; unieszkodliwianie ładunków wybuchowych; ochrona ważnych osobistości i delegacji państwowych.

Obecnie w strukturach Policji jest 16 pododdziałów antyterrorystycznych oraz jednostka centralna – Biuro Operacji Antyterrorystycznych (BOA KGP). W skład 16-stu jednostek AT wchodzi 9 SPAP – Samodzielných Pododdziałów Antyterrorystycznych Policji oraz 7 SAT – Sekcji Antyterrorystycznych. SPAP-y stacjonują w Krakowie, Szczecinie, Wrocławiu, Gdańsku, Poznaniu, Rzeszowie, Białymstoku, Łodzi, Katowicach, natomiast SAT-y – w Kielcach, Radomiu, Opolu, Olsztynie, Gorzowie Wielkopolskim, Lublinie oraz Bydgoszczy. Wszystkie te jednostki przynależą do Komend Wojewódzkich Policji w danym mieście. Liczebność wszystkich jednostek AT jest utajniona, natomiast wiele oficjalnych źródeł informacji wskazuje, że policyjnych funkcjonariuszy AT jest w Polsce około 900.¹⁴⁷[JS]

Wiktymologia

[łac. *victima* ‘ofiara’ gr. *logos* nauka] – nauka zajmująca się ofiarami przestępstw oraz badaniem roli ofiary w genezie przestępstwa, a zwłaszcza ustaleniem przyczyn podatności na stanie się ofiarą (proces wiktyimizacji) oraz metod zapobiegania temu zjawisku. Termin wiktymologia po raz pierwszy pojawił się w literaturze kryminologicznej w latach 40. ubiegłego wieku. Za twórcę tej dyscypliny naukowej uznaje się Hansa von Hentiga, autora wydanej w 1948 r. pracy *The Criminal and his Victim*. Obecnie wyróżnia się kilka koncepcji wiktymologii. Za najważniejsze z nich należy uznać koncepcje: wiktymologii ogólnej – nauki zajmującej się wszystkimi ofiarami występującymi w społeczeństwie, niezależnie od źródeł ich pokrzywdzenia (bierze się tu pod uwagę zarówno przestępstwa, jak i wojny, kataklizmy przyrodnicze, epidemie, alkoholizm, wypadki przy pracy, nierówności społeczne itp.); nową wiktymologię (zwaną też wiktymologią pogwałceń praw człowieka), zawężającą źródła pokrzywdzenia do ludzi i ich działań (w tym wypadku eliminuje się z przedmiotu zainteresowań źródła pozaludzkie, uwzględnia natomiast nadużycia władzy); wiktymologii kryminalnej – subdyscypliny kryminologii, zajmującej się ofiarami przestępstw.

Większość współczesnych kryminologów (m.in. B. Hołyst, E. Bieńkowska) preferuje koncepcje wiktyologii kryminalnej, która zorientowana jest na osobę ofiary oraz system wymiaru sprawiedliwości. Teoria ta pozwala na pełniejsze wyjaśnienie fenomenu przestępczości oraz społecznej reakcji na nią.¹⁴⁸[ES] [JS]

Przestępstwo o charakterze terrorystycznym

„to czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 5 lat, popełniony w celu:

- poważnego zastraszenia wielu osób;
- zmuszenia organu władzy publicznej Rzeczypospolitej Polskiej lub innego państwa albo organu organizacji międzynarodowej do podjęcia lub zaniechania określonych czynności;
- wywołania poważnych zakłóceń w ustroju lub gospodarce Rzeczypospolitej Polskiej, innego państwa lub organizacji międzynarodowej – a także groźba popełnienia takiego czynu.”

Obowiązek przyjęcia jednolitej definicji przestępstwa o charakterze terrorystycznym nałożyła na państwa członkowskie Unii Europejskiej Decyzja ramowa z 13 czerwca 2002 roku o zwalczaniu terroryzmu. Konsekwencją uznania, że dany czyn ma charakter terrorystyczny, jest zaostrenie wymiaru kary. Ustawodawca ograniczył katalog czynów o charakterze terrorystycznym wyłącznie do czynów najpoważniejszych, takich, których górna granica ustawowego zagrożenia karą wynosi co najmniej 5 lat. Zaistnienie dodatkowego znamiona – popełnienie przestępstwa w jednym z wymienionych przez ustawę celu – skutkuje uznaniem, że dane przestępstwo będzie miało charakter czynu terrorystycznego.¹⁴⁹[ES] [JS]

Polityka kryminalna państwa

system różnorodnych powiązanych ze sobą środków państwowych i społecznych, skierowanych na zapobieganie przestępczości, usuwanie przyczyn i sprzyjających jej okoliczności oraz maksymalne w danych warunkach ograniczanie możliwości występowania wszelkiego rodzaju czynników kryminogennych. W skład systemu wchodzi:

- profilaktyka kryminalistyczna – to zespół metod i środków mających na celu uniemożliwienie albo utrudnienie dokonania przestępstwa. W metodach profilaktyki kryminalistycznej dominują elementy obiektywne, sprowadzające się przede wszystkim do fizycznego przeciwdziałania zamiarowi realizacji akcji przestępczej;
- profilaktyka kryminologiczna – obejmuje wcześniejsze stadia i genezy czynu przestępczego, przy czym operuje ona metodami z zakresu psychologii i pedagogiki społecznej. Jej celem jest pozytywne ukierunkowanie aktywności ludzkiej, usuwanie zagrożeń oraz wywarcie wpływu na zmianę ujemnych postaw i tendencji;
- polityka kryminalna, której celem jest takie dostosowanie kary do rodzaju i okoliczności przestępstwa oraz osobowości sprawców, aby przyczyniło się ono do spełnienia zadania ochrony społeczeństwa, a jednocześnie gwarantowało, jeśli jest to możliwe, powrót skazanego do życia w społeczeństwie. W polityce karnej można dostrzec elementy zarówno profilaktyki kryminalistycznej, jak i kryminologicznej;
- profilaktyka penitencjarna – sprowadza się do samego wykonania kary, ma wyłącznie takie ukształtowanie warunków jej przebiegu, aby w optymalnym stopniu zrealizować funkcje resocjalizacji.¹⁴⁵[ES] [JS]

Terroryzm samobójczy

Zamachy samobójcze są rozpoznawane jako czwarta fala terroryzmu. Pojęcie jest różnie interpretowane, np. Martha Crenshaw przyjmuje, że zjawisko to oznacza akty terrorystyczne, w których śmierć sprawcy jest koniecznym warunkiem ich przeprowadzenia. Yoram Schweitzer uważa, że to politycznie motywowany akt przemocy, popełniony przez samoświadomą jednostkę, która aktywnie i z premedytacją powoduje własną śmierć z zamiarem zniszczenia określonego celu. Śmierć sprawcy jest przy tym koniecznym warunkiem powodzenia misji.

Terroryzm samobójczy należy jednak rozpatrywać w dwóch aspektach. W ujęciu przedmiotowym jako „wykorzystywanie ludzi do przeprowadzania ataków terrorystycznych, jako elementów przenoszenia środków walki (środków, służących do

przeprowadzenia ataku – materiały i urządzenia wybuchowe, środki biologiczne, chemiczne i radiacyjne) na miejsce (w cel) ataku, przy jednoczesnym założeniu odnawiania życia przez te osoby podczas realizacji ataku lub próbie jego udaremnienia przez siły policyjne lub wojskowe”. W ujęciu podmiotowym zaś, jako wykorzystywanie ludzi do przeprowadzania samobójczych ataków terrorystycznych, jako element psychologicznego oddziaływania w prowadzonej walce, podsycańca i podtrzymywania nienawiści, podnoszenia rangi sprawy lub głoszonej idei oraz w celu pozyskania nowych zwolenników i rekrutów dżihadystów gotowych oddać życie.¹⁵⁰[JS]

Przestępczość zorganizowana

zjawisko kryminalne, występujące w skali międzynarodowej. Zgodnie z decyzją Rady 2008/841/WSiSW z 24.10.2008 r., organizacja przestępcza to zorganizowana grupa istniejąca przez pewien czas, składająca się z więcej niż dwóch osób, działających wspólnie w celu popełnienia przestępstw, których maksymalne zagrożenie karą przekracza co najmniej cztery lata pozbawienia wolności lub aresztu, albo które podlegają surowszej karze, w celu osiągnięcia bezpośrednio, bądź pośrednio korzyści finansowej lub innej korzyści materialnej. Zorganizowaną grupą może być też taka grupa, która nie została specjalnie utworzona w celu natychmiastowego popełnienia przestępstwa, ani której członkowie nie muszą mieć formalnie określonych ról, w której nie musi istnieć ciągłość członkostwa, ani rozwinięta struktura.

Cechy współczesnej zorganizowanej grupy przestępczej, to:

- hierarchiczna struktura organizacyjna z wyraźnie wyodrębnionym kierownictwem;
- trwałość istnienia (zakłada się, że takie grupy będą istniały przez dłuższy, nieokreślony, czas);
- planowanie przedsięwzięć przestępczych;
- działanie nastawione na zysk;
- konspiracyjny charakter działania;
- dbałość o bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne grupy (przejawiająca się m.in. w aktach przemocy, zastraszania, korumpowania, skierowanych na niezdiscyplinowanych członków grupy, a także

funkcjonariuszy organów ścigania, wymiaru sprawiedliwości, świadków zdarzeń, zagrażających bezpieczeństwu grupy);

- popełnianie różnorodnych przestępstw;
- legalizacja mienia pochodzącego z przestępstwa;
- przenikanie do struktur gospodarki i administracji;
- powodowanie wielkich strat dla Skarbu Państwa;
- specjalizacja działań (występowanie podgrup specjalistycznych);
- korzystanie z usług specjalistów, ekspertów w określonych dziedzinach.¹⁵¹[JS]

Akt terrorystyczny

umyślne działanie osoby lub osób, polegające na użyciu przemocy albo groźby jej użycia, zmierzające do uzyskania efektu zastraszenia, w celu wymuszenia określonego zachowania się organu państwowego lub samorządowego, instytucji, organizacji, osoby fizycznej lub prawnej albo grupy osób. Aktami terrorystycznymi zagrożone są najczęściej duże aglomeracje miejskie, porty lotnicze i samoloty, placówki dyplomatyczne, kurorty wypoczynkowe, miejsca koncentracji dużej liczby osób (imprezy masowe, centra handlowe, restauracje).¹⁴⁷[JS]

ECU – Europejska Jednostka Walutowa (European Currency Unit)

była etapem w powstawaniu zintegrowanego systemu finansowego. Europejski System Walutowy (ESW), powstał na podstawie decyzji Rady Europejskiej w 1978 r. Zasadniczym celem tworzonego systemu było zapewnienie stabilności walutowej w Europie. Europejski System Walutowy rozpoczął funkcjonowanie z dniem 13 marca 1979 r. Status prawny „ecu” określały dokumenty ESW. Ecu określana była według walut państw Wspólnot Europejskich, uwzględniając: udział danego kraju w PKB oraz udział danego kraju w handlu zagranicznym WE jako całości. W celu zabezpieczenia mechanizmu stabilizacji walut stworzony został również fundusz pod nazwą: Europejski Fundusz Współpracy Walutowej (EFWW). Każdy z krajów należących do ESW posiadał swój kurs do ecu

oraz udział w budowaniu zasobów ecu na rachunkach Europejskiego Funduszu Współpracy Walutowej. Stworzono mechanizm kursów walutowych ukierunkowanych na gwarantowanie stabilizacji walut uczestniczących w ERM. Mechanizm składał się z zestawienia dwustronnych kursów walut należących do ERM. Ponadto określano progi odchyień dla konkretnych walut. Przykładowo, do 1 sierpnia 1993 r. próg obligatoryjny osiągała waluta, jeżeli jej kurs rynkowy odchylił się od parytetowego o $\pm 2,25\%$ ($\pm 6\%$ dla walut krajów o słabszych wskaźnikach). Przekroczenie odpowiednich tolerancji w odchyleniach walut skutkowało koniecznością podjęcia interwencji. Interwencja mogła przybrać kilka postaci, m.in. interwencję na rynku dewizowym, interwencję w politykę gospodarczą lub zmianę kursu podstawowego danej waluty do ECU. Europejski Fundusz Współpracy Walutowej funkcjonował do końca 1993 r. Wtedy, w jego miejsce został powołany na mocy Traktatu z Maastricht o Unii Europejskiej – Europejski Instytut Walutowy (EIW). EIW funkcjonował pomiędzy 1 stycznia 1994 r. a 1 stycznia 1999 r. Kontynuatorem tych zadań i kompetencji był Europejski Bank Centralny. Należy podkreślić, że analizowany czas związany z dochodzeniem do unii gospodarczej i walutowej, dzieli się na trzy czasookresy, a mianowicie: I etap – 1990-1993, II etap – 1994-1998, III etap – od 1999 (waluta euro). Etap I stanowił rozpoczęcie realizacji założeń ustalonych w Raporcie Delorsa, ogłoszonym w kwietniu 1989 r. Raport Delorsa został przedstawiony i przyjęty do realizacji na „szczyście” Wspólnot w czerwcu 1989 r. Etap I cechował się wyjątkową starannością wszystkich państw w działaniu i przestrzeganiu terminów, przez co założone terminy i działania zostały zasadniczo w pełni osiągnięte. Zgodnie z założeniami Raportu Delorsa, w I etapie zakładano powstanie jednolitego rynku wewnętrznego, składającego się ze swobodnego przepływu ludzi, swobodnego przepływu towarów, swobodnego przepływu usług i swobodnego przepływu kapitału. Ponadto, co ważne podkreślenia, w I etapie następowało zacieśnianie współpracy między bankami centralnymi oraz zintensyfikowanie koordynacji polityk gospodarczych państw członkowskich. W kontekście tych założeń, konieczne były dalsze kroki zmierzające do utworzenia unii walutowej. Doniosłe znaczenie miało uchwalenie i wejście w życie Traktatu z Maastricht, wprowadzającego szereg przepisów

prawa, regulujących i konstytuujących nowe obszary wspólnego działania. Między innymi ustalono kryteria ekonomiczne (kryteria konwergencji), warunkujące zastąpienie walut krajowych, walutą euro. Szczególnie ważnym krokiem było przyjęcie do ww. Traktatu załączników w postaci protokołów, czyli Statutu ESBC i Statutu EBC. Te dwa dokumenty stały się podstawą do stworzenia wspomnianych instytucji i przyszłego systemu bankowości centralnej w strefie euro. Etap II rozpoczął się w dniu 1 stycznia 1994 r. Jednocześnie rozpoczął funkcjonowanie Europejski Instytut Walutowy. W istocie EIW posiadał kompetencje doradcze wobec krajowych banków centralnych, nakierowane na zacieśnienie współpracy w obszarze polityki pieniężnej. W związku z faktem, że następowały realne postępy we wdrażaniu unii gospodarczej i walutowej (obszar prawny, kryteria ekonomiczne), konieczne było również rozpoczęcie wdrażania instrumentów elektro- niczno-technicznych. Wobec czego w roku 1997 nastąpiły testy i uruchamianie systemu TARGET, służącego do automatycznego przeliczania walut narodowych na euro. System TARGET miał służyć uproszczeniu i realizacji rozliczeń w planowanej walucie „euro”. Ecu nigdy nie była pieniądzem w znaczeniu tradycyjnym i nigdy nie przyjęła postaci zmaterializowanej. Ecu stanowiła umowną konstrukcję prawno-finansową służącą rozliczeniom międzynarodowym. Etap III jest związany z finalizowaniem założeń do Unii Gospodarczej i Walutowej. Mając na względzie wyżej sygnalizowane czynności przygotowawcze, z dniem 1 stycznia 1999 roku wprowadzono nową walutę „euro”.¹⁵²[PS]

Euro

z dniem 1 stycznia 1999 ecu została zastąpiona przez euro w relacji 1 ECU=1 EUR. Od roku 1997 trwały testy i uruchamianie systemu TARGET, służącego do automatycznego przeliczania walut narodowych na euro. System TARGET faktycznie funkcjonował od 1 stycznia 1999 roku wraz z wprowadzeniem waluty „euro”, jako transeuropejski zautomatyzowany błyskawiczny system rozrachunków brutto w czasie rzeczywistym. Początkowo, przez 3 lata, nowa waluta funkcjonowała w obrocie bezgotówkowym, a następnie, po nadaniu kompetencji realizacji polityki pieniężnej przez EBC, do powszechnego obiegu jako tradycyjny pieniądź.

System TARGET, w praktyce, usprawniał dokonywanie płatności w euro pomiędzy bankami a dużymi klientami UE. System w okresie swojego funkcjonowania stał się pierwszym realnym pożytkiem (usprawnieniem) na drodze ewolucji do integracji infrastruktury finansowej w Unii Europejskiej. Ponadto, w ramach II etapu, Rada Europejska przyjęła w 1997,r. Pakt Stabilności i Wzrostu. Pakt został oparty na dwóch rozporządzeniach Rady Europejskiej i zawierał postanowienia, dotyczące rygorów utrzymania równowagi budżetowej. Wdrożenie Pakietu Stabilności i Wzrostu obligowało państwa członkowskie do regularnego przedkładania i aktualizowania informacji makroekonomicznych do oceny Komisji Europejskiej oraz Komitetowi Ekonomiczno-Finansowemu. Celem Paktu było eliminowanie praktyki rządów narodowych, polegającej na rozluźnianiu dyscypliny budżetowej w okresie rosnącej koniunktury gospodarczej. W praktyce, rządy państw członkowskich podczas dobrej koniunktury, korzystając ze zwiększonych wpływów z podatków, zwiększają jednocześnie wydatki państwa. Wśród ekonomistów rodzi to otwarty spór o słuszność i skutki praktycznego eliminowania tego zjawiska ze względu na negatywny wpływ na inwestycje i inne ważne obszary. W Pakcie ustalono, że w czasie trwania złej koniunktury próg deficytu państwa nie może przekraczać (3% PKB). Natomiast w okresie ożywienia gospodarczego rządy państw członkowskich mają generować nadwyżki budżetowe. Kolejnym kryterium przyjętym w Pakcie, a dziś wyraźnie powiązany z projektem unii bankowej, jest relacja długu publicznego do produktu krajowego brutto (max 60 % PKB). Początkowo bardzo skuteczną dolegliwością dla państw przekraczających ramy Paktu, była sankcja (groźba) kary finansowej, nakładanej przez KE na konkretne państwo. Kary zaczynały się od progu 0,2% PKB danego państwa. Przekroczenie max 3% deficytu o każdy 1 procent skutkowało wzrostem kary o 0,1%, co przy wystąpieniu np. 4% deficytu danego państwa skutkowało wymierzeniem kary przez KE w wysokości 0,3% PKB danego państwa. Etap III jest związany z finalizowaniem założeń do Unii Gospodarczej i Walutowej. Na tym etapie zastąpiono dotychczasowy system ERM, nowym ERM II. W czasie wdrażania nowej waluty, tylko 11 państw spełniała wymagania i stało się pełnoprawnymi członkami unii walutowej. W dalszych latach do unii przystąpiły: Grecja, Słowenia,

Malta, Cypr i inne. Aktualnie w strefie euro funkcjonuje 18 państw. Euro jest najbardziej namacalnym dowodem integracji europejskiej. Eurosystem składa się z EBC i krajowych banków centralnych tych państw, które wprowadziły euro. Eurosystem będzie istnieć obok ESBC, dopóki wszystkie państwa członkowskie UE nie przystąpią do strefy euro.¹⁵³[PS]

Unia bankowa

to inaczej zintegrowane ramy finansowe. Komisja Europejska rozpoczęła pracę nad unią bankową poprzez ogłoszenie potrzeby ustanowienia wspólnego nadzoru nad bankami w strefie euro. Znaczące postulaty i koncepcje zintegrowanych ram finansowych występowały już w końcu lat 90-tych. Ostatecznie KE w dniu 11 maja 1999 r. ogłosiła tzw. Financial Services Action Plan (FSAP) – Plan Działania Usług Finansowych. Główne założenia tego planu zostały przyjęte w Strategii Lizbońskiej, ukierunkowanej na poprawę gospodarki UE. Należy podkreślić, że z ideą integracji rynków finansowych w UE wiązano szereg oczekiwań. W praktyce, pozytywki i konkretne rozwiązania tej transformacji przyczyniały się do usprawniania stosunków wewnątrz unijnych. Zasadniczym problemem było rozsądzenie i przyjęcie bezpiecznych rozwiązań prawnych, statuujących jednolity rynek usług finansowych, a następnie montaż mechanizmów unii bankowej. Odwracając powyższe zagadnienie, czy można projektować, wdrażać unię bankową w dezintegrowany rynek finansowy? Wtedy powstaje realne ryzyko dezintegracji całej Unii Europejskiej, co byłoby najgorszym scenariuszem. Koncepcja dalszej integracji europejskiej została przedstawiona przez Hermana Van Rompuy’a w współpracy z Przewodniczącym KE oraz Prezesem EBC w dniach 28-29 czerwca 2012 r. na szczycie Rady Europejskiej w dokumencie „W kierunku faktycznej Unii Gospodarczej i Walutowej”. Ogólna koncepcja dalszej integracji europejskiej zakłada cztery obszary:

- zintegrowane ramy finansowe (unia bankowa);
- zintegrowane ramy budżetowe;
- zintegrowane ramy polityki gospodarczej;
- zapewnienie niezbędnej demokratycznej legitymacji.

Kolejnym istotnym dokumentem w tym obszarze był dokument uzgodniony w KE z dnia 13-14 grudnia 2012 r., zakładający rozpoczęcie powyższego planu od przyjęcia nowego mechanizmu nadzorczego i przyjęcia nowych rozwiązań w sprawie likwidacji banków oraz gwarantowania depozytów. Główne założenia dla tworzonej unii bankowej opierają się na trzech filarach.

Pierwszy filar ukierunkowany jest na ujednoczenie reguł prawnych ochrony depozytów do wysokości 100 tys. euro. Niniejszy wymóg nie ma cech rewolucyjnych ze względu na obowiązywanie tego rygoru w większości krajów, również w Polsce. Sygnalizowany wymóg ma być wprowadzony we wszystkich państwa UE. Drugi filar zakłada wzmocnienie pozycji i kompetencji Europejskiego Banku Centralnego. Zakładane zmiany spowodują kontrolę EBC nad największymi bankami. Kontrola EBC nie obejmie całego systemu bankowego wraz z całym sektorem usług finansowych. W wypadku Polski, od kilku lat znaczną część rynku usług finansowych stanowiły Spółdzielcze Kasy Oszczędnościowo-Kredytowe. Uchwalono zmiany legislacyjne wprowadzające częściowy nadzór Komisji Nadzoru Finansowego nad SKOK (ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych. Dz. U. z 2012 r. poz. 855 i 1166 z późn.zm.). Ostatni, trzeci filar, to mechanizm ostrożnościowy w wypadku zagrożenia upadłością banku i jego likwidacji. Aktualnie każdy kraj, stosownie do własnego prawa bankowego (krajowego), posiada własne regulacje prawne w tym zakresie. Na etapie projektowania założeń prawnych do tego filaru, postulowano, aby kompetencje w tym zakresie powierzyć Komisji Europejskiej. Ostatecznie zwyciężył pogląd, że ministrowie finansów, jako kreatorzy polityki fiskalnej muszą mieć prawo współdecydowania. Trzeci filar zakłada stworzenie specjalnego funduszu z wpłat banków. Fundusz ma zwiększać kapitały stopniowo, aż do wartości 55 mln euro.¹⁵⁴[PS]

Euroland

nazwa euroland odnosi się do terytorium państw należących do Unii Walutowej, w ramach której występuje wspólna waluta euro. Euroland, czyli Unia Walutowa powstał na podstawie Traktatu z Maastricht, który powoływał do życia Unię Gospodarczą i Walutową. Początek Eurolandu zaczął się 1 stycznia 1999 roku inauguracją

waluty euro w transakcjach bezgotówkowych, w 11 krajach. Natomiast 1 stycznia 2002 r. wprowadzono walutę euro w formie gotówkowej już w dwunastu państwach UE. Rozszerzenie Eurolandu w ramach państw należących do UE nastąpiło kilkakrotnie. Aktualnie członkami Eurolandu jest 18 z 28 państw członkowskich UE, którymi są: Austria, Belgia, Cypr, Estonia, Finlandia, Francja, Hiszpania, Grecja, Holandia, Irlandia, Luksemburg, Łotwa, Malta, Niemcy, Portugalia, Słowenia, Słowacja i Włochy. Ponadto, na mocy podpisanych umów, waluta euro jest używana w czterech krajach nie będących członkami Unii Europejskiej: Monako, San Marino, Andorze i w Watykanie, oraz dwóch krajach w oparciu o jednostronną euroizację, czyli w Kosowie oraz Czarnogórze (stan na lipiec 2014 r.).¹⁵⁵[PS]

Deregulacja rynku finansowego

jest jednym z głównych czynników podłoża globalizacji rynków finansowych. Deregulacja oznacza uchylenie części przepisów prawnych lub ich załagodzenie w celu zwiększania aktywności określonych podmiotów na rynku finansowym. Bezpośrednio deregulacja wiąże się z wolnością i swobodą. Aktualnie deregulacja rynku finansowego jest łączona z budowaniem nowych poziomów integracji rynków finansowych, w tym unii bankowej. W całości ta tematyka dotyczy uzgadniania i przyjmowania w postaci aktów prawnych nowych form podnoszenia bezpieczeństwa makroekonomicznego, w tym finansowego UE. W samej Unii Europejskiej, deregulacja i liberalizacja, umożliwiła zwiększanie aktywności instytucji parbankowych. Poszerzył się zakres i wielkość czynności wykonywanych przez banki i inne instytucje finansowe. W krajach zachodnioeuropejskich stopniowe znoszenie ograniczeń rozpoczęło się w latach sześćdziesiątych. W Polsce ten proces trwa dopiero od dwóch dekad.¹⁵⁶[PS]

Liberalizacja rynku finansowego

jest jednym z głównych czynników podłoża globalizacji rynków finansowych. Liberalizacja jest procesem poszerzania i pogłębiania swobody wchodzenia rozmaitych podmiotów gospodarczych we wzajemne związki handlowe, organizacyjne, produkcyjne, technologiczne, finansowe i inwestycyjne. Bezpośrednio wiąże się

z wolnością i swobodą. Jest warunkiem wstępnym do powstania i rozwinięcia dalszych i głębszych powiązań ekonomicznych. Stopniowa liberalizacja kolejnych krajowych rynków finansowych zaczęła eliminować dotychczasowe ograniczenia krajowych i zagranicznych podmiotów finansowych. Zmianie uległy przepisy ograniczające dotychczas aktywność niebankowych instytucji finansowych. Znacznie poszerzył się zakres usług wykonywanych przez banki i innych instytucji rynku finansowego. Największy wpływ na rozwój globalnego rynku finansowego miała liberalizacja przepływów kapitałowych. Stopniowa likwidacja ograniczeń swobodnego przepływu kapitału pomiędzy krajami, obejmowała przede wszystkim:

- zniesienie ograniczeń dotyczących bezpośrednich inwestycji zagranicznych oraz wymiany towarów i usług z nierezydentami (osoby prawne mające siedzibę za granicą, a także inne podmioty mające siedzibę za granicą);
- przejście kolejnych krajów na płynny system kursów walutowych;
- utworzenie strefy euro;
- zmniejszenie opodatkowania transakcji transgranicznych.¹⁵⁷[PS]

Rozszerzony nadzór finansowy UE

to odpowiedź Unii Europejskiej na kryzys ekonomiczny i jego skutki. Podstawy prawne prowadzenia tego rodzaju nadzoru znajdują się w szeregu dokumentów prawa unijnego, z czego dwa wydają się być kluczowe, a mianowicie: Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/36/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie warunków dopuszczenia instytucji kredytowych do działalności oraz nadzoru ostrożnościowego nad instytucjami kredytowymi i firmami inwestycyjnymi, zmieniająca dyrektywę 2002/87/WE i uchylająca dyrektywy 2006/48/WE oraz 2006/49/WE. (Dz. U. 2013/L 176/338 z 27.06.2013) oraz Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie wymogów ostrożnościowych dla instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych, zmieniające rozporządzenie (UE) nr 648/2012. (Dz. U 2013/L 176/1 z 27.06.2013). Zapisy znajdujące się w tych dokumentach, wprowadzają ujednolicony dla całego obszaru Unii Europejskiej rozszerzony nadzór finansowy. Nowe przepisy normują kwestię dopuszczania do działalności instytucji kredytowych

i firm inwestycyjnych oraz regulują zasady nadzoru ostrożnościowego nad nimi. Dzięki stosowaniu tych przepisów w krajach członkowskich, powstająca unia bankowa ma szanse być silniejsza i w skuteczniejszy sposób przeciwstawiać się wszelkim przejawom niesprzyjającej sytuacji w gospodarce w ogóle, a w sektorze bankowym w szczególności.¹⁵⁸[PS]

Korporacja transnarodowa

to termin, który zgodnie z definicją dokumentów Organizacji Narodów Zjednoczonych odnosi się do jednostki ekonomicznej, działającej w więcej niż jednym państwie lub zespole jednostek ekonomicznych, prowadzących działalność w dwóch lub większej liczbie państw. Korporacja transnarodowa w warunkach globalizacji zyskuje na dynamice rozwoju. Tę formę wyróżnia posiadanie jednostki macierzystej i powiązanych kapitałowo form afiliowanych w różnych państwach. Korporacje transnarodowe pełnią coraz większą rolę w makroekonomii i polityce. Charakteryzują się zdolnością realizacji takich funkcji, jak: przemieszczanie zasobów i zdolności produkcyjno-handlowych, pobudzanie wzrostu i efektywności gospodarczej, stymulowanie restrukturyzacji przez przejęcia i fuzje, aktywizowanie lokalnych zasobów i konkurencji na rynku, transmitowanie nowych metod i wzorców; technologii, wyrównywanie warunków działania, integrowanie działalności przedsiębiorstw i gospodarki, wpływanie korporacji na procesy i dziedziny jakie zachodzą w gospodarce światowej.¹⁵⁹[PS]

Strefa euro

jest terminem zamiennym z terminem „euroland”. Odnosi się do terytorium państw należących do Unii Walutowej, w ramach której występuje wspólna waluta euro. Strefa euro, czyli Unia Walutowa, powstał na podstawie Traktatu z Maastricht, który powoływał do życia Unię Gospodarczą i Walutową. 1 stycznia 1999 roku wprowadzono walutę euro w transakcjach bezgotówkowych w 11 krajach, a od 1 stycznia 2002 – w formie gotówkowej już w dwunastu państwach UE. Aktualnie członkami strefy euro jest 18 z 28 państw członkowskich UE: Austria, Belgia, Cypr, Estonia, Finlandia, Francja, Hiszpania, Grecja, Holandia, Irlandia,

Luksemburg, Łotwa, Malta, Niemcy, Portugalia, Słowenia, Słowacja i Włochy. Ponadto, na mocy odpisanych umów, waluta euro jest używana w czterech krajach nie będących członkami Unii Europejskiej: Monako, San Marino, Andorze i w Watykanie, oraz dwóch krajach w oparciu o jednostronną euroizację, czyli w Kosowie oraz Czarnogórze (stan na lipiec 2014 r.).¹⁶⁰[PS]

Zintegrowany rynek finansowy

jest warunkiem prawidłowego rozpoczęcia działalności unii bankowej. Trwająca deregulacja, liberalizacja powinna doprowadzić do powstania jednolitych aktów prawnych, obejmujących cały rynek finansowy (bankowy, papierów wartościowych, ubezpieczeń i parabanki). Następnie roztoczyć w jednorodnym środowisku prawnym nadzór ostrożnościowy oraz jednolite zasady restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji. Integracja rynków finansowych w Unii Europejskiej jest możliwa dzięki swobodzie przepływu kapitału i usług finansowych pomiędzy poszczególnymi krajami. W ramach integracji międzysektorowej, dokonuje się łączenie i przejmowanie przedsiębiorstw finansowych, działających w różnych segmentach rynku finansowego. Łączenie się banków, firm inwestycyjnych, zakładów ubezpieczeń i innych firm z tego sektora, prowadzi do powstania korporacji i konglomeratów finansowych. Rozwój strefy euro, przyspieszyłby proces integracji oraz łączenia się instytucji finansowych i rynków lokalnych. Integracja rynków finansowych wspierana była zarówno przez procesy wewnętrzne (celowe działania lokalnych władz), jak również zewnętrzne procesy globalizacyjne.¹⁶¹[PS]

Dyscyplina rynkowa

to mechanizmy dyscyplinujące pośredników finansowych do przestrzegania nowych standardów zintegrowanego rynku finansowego. Dyscyplina rynkowa składa się z monitorowania ryzyka działalności pośredników finansowych oraz oddziaływania na decyzje podejmowane przez kierownictwo. Wdrożenie unii bankowej wymusza szereg nowych działań na poziomie EBC, jak i krajowych organów (np. dokonanie przeglądu kapitałów banków) w celu zbudowania nowego, bezpieczniejszego zintegrowanego systemu. Wprowadzane zmiany mają zapewnić transpa-

rentność zarządzania ryzykiem w ramach danego sektora. Przykładowo, straty lub zagrożenie upadłością banku muszą zostać pokryte przez sektor bankowy z użyciem określonego funduszu, a nie przez podatnika i finanse publiczne. Finałnym celem dyscypliny rynkowej jest wprowadzenie jasnych zasad odpowiedzialności danego sektora za ryzyko swojej działalności.¹⁶²[PS]

Integracja transgraniczna i międzysektorowa

to termin wieloznaczny, który może dotyczyć również rynków finansowych. Jest to proces scalania się rynków bankowych w ramach krajów UE. Pogłębiająca się integracja europejska oraz aktualnie wdrażana unia bankowa likwiduje szereg barier na europejskim rynku finansowym. Nowe, jednolite regulacje prawne oraz jednorodna infrastruktura techniczna umożliwią integrację transgraniczną. Zintegrowany rynek finansowy umożliwi integrację międzysektorową. Wdrożenie unii bankowej spowoduje wejście w życie szeregu jednolitych aktów prawnych, obejmujących cały rynek finansowy (bankowy, papierów wartościowych, ubezpieczeń i parabanki), poprzez co integracja międzysektorowa da większe efekty w skali makroekonomicznej.¹⁶³[PS]

Stabilność systemu bankowego

to termin, który można analizować jako cel i jako ocenę stanu rzeczywistego. W kontekście ostatniego kryzysu, Unia Europejska weryfikowała i ustanowiła nowe podstawy prawne, których celem jest zwiększenie stabilności systemu bankowego. Nowa jakość stabilności systemu bankowego ma zostać zagwarantowana przez: jednolity mechanizm nadzorczy, jednolity mechanizm restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji, nowy mechanizm gwarantowania depozytów oraz zintegrowane ramy budżetowe. Narodowy Bank Polski definiuje „stabilność systemu finansowego” jako stan, w którym system finansowy pełni swoje funkcje w sposób ciągły i efektywny, nawet w wypadku wystąpienia nieoczekiwanych i niekorzystnych zaburzeń o znacznej skali.¹⁶⁴[PS]

Konglomeraty finansowe

to „grupy kapitałowe“ powstające w wyniku integracji transgranicznej i międzysektorowej. Procesy liberalizacji i deregulacji sprzyjają powstawaniu konglomeratów finansowych. Powstawanie konglomeratów finansowych służy efektowi synergii, oszczędności kosztów, dywersyfikacji przychodów i posiadaniu większych zasobów informacji.¹⁶⁵[PS]

Zintegrowane ramy budżetowe

są jednym z czterech podstawowych elementów składowych zintegrowanych ram finansowych (tzw. Unii bankowej). Zintegrowane ramy budżetowe zawarte w Traktacie fiskalnym mają m.in. ograniczać nadmierny deficyt, określać jednolite zasady tworzenia budżetów krajowych, tempo wzrostu wydatków i wymagane tempo redukcji długu publicznego. Zintegrowane ramy budżetowe mają zagwarantować utrzymanie równowagi budżetowej, zwiększenie kontroli Rady UE i Komisji Europejskiej nad stanem finansów publicznych państwa i koordynację polityki gospodarczej.¹⁶⁶[PS]

Polityka makroostrożnościowa

to ogół działań nakierowanych na zapewnienie stabilności finansowej państwa poprzez zapobieganie narastaniu nierównowag i ryzyk systemowych, jak również wzmacnianiu odporności na szoki płynące z gospodarek światowych. Polityka makroostrożnościowa, z użyciem nadzoru makroostrożnościowego, identyfikuje i ogranicza ryzyko systemowe, rozumiane jako ryzyko wystąpienia zakłóceń w funkcjonowaniu krajowego systemu finansowego lub poza nim, którego powstanie może wywołać poważne, negatywne skutki dla realnej sfery działania gospodarki narodowej.¹⁶⁷[PS]

„Dwie prędkości” w polityce unijnej

to termin, który zaczął się utrwalać wraz z powstawaniem unii bankowej. Termin odwołuje się do faktu, że w Unii Europejskiej uczestniczy 28 państw natomiast w unii walutowej 18 państw. Ostatni kryzys spowodował, że prace legislacyjne

w UE stały się efektywne, czego dowodem było uchwalenie wielu aktów prawnych, m.in. budujących unię bankową. Państwa należące do unii walutowej (strefa euro) podlegają w pełni wszystkim nowym rygorom, ale też w pełni będą korzystać z nowych instytucji o charakterze buforowym. Pozostałe państwa, nie uczestniczące w strefie euro (wyższa prędkość), pozostając w stanie płytszej integracji naturalnie zaczną podlegać niższej prędkości. W odniesieniu dla Polski ciągle pozostaje możliwość bliskiej współpracy z tworzoną unią bankową (jako forma przejściowa), natomiast faktycznie utrzymuje się stan, w którym Polska będzie zaszeregowywana do prędkości niższej w UE.¹⁶⁸[PS]

Krzywa Phillipsa

to zależność zdefiniowane po raz pierwszy przez Albana W. Phillipsa w 1960 r. Krzywa ilustruje związek pomiędzy stopą bezrobocia a stopą inflacji. Phillips zaobserwował zależność polegającą na tym, że im wyższa inflacja, tym niższe bezrobocie i na odwrót. W niedługim czasie ten pogląd został odrzucony w związku z pojawieniem się, głównie w Anglii i w Stanach Zjednoczonych, zjawiska stagflacji. Podczas wysokiej inflacji utrzymywał się wysoki poziom bezrobocia, co było zaprzeczeniem wniosków płynących z analizy krzywej Phillipsa. Aktualnie przyjmuje się, że w początkowej fazie inflacja może przynosić wzrost gospodarczy z jednoczesnym spadkiem bezrobocia.¹⁶⁹[PS]

Instytucje parabankowe

to podmioty, nie będące bankami, wykonujące czynności zbliżone do czynności bankowych zdefiniowanych w art. 5 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. prawo bankowe (Dz. U. 1997 Nr 140 poz. 939 z późn.zm.). Czynności bankowe sensu stricto wykonują wyłącznie banki krajowe, oddziały banków zagranicznych, oddziały instytucji kredytowych oraz spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe. Te instytucje prowadzą swoją działalność w oparciu o zezwolenie Komisji Nadzoru Finansowego. Prowadzenie działalności bankowej przez podmioty, które nie uzyskały zezwolenia Komisji Nadzoru Finansowego, jest zabronione, stanowi przestępstwo i podlega karze grzywny do 5 mln złotych oraz karze pozbawienia

wolności do lat 3. Do „Instytucji parabankowych” można zaliczyć tylko te, które działają w granicach prawa, co w praktyce oznacza, że udzielanie pożyczek i kredytów musi następować ze środków własnych danego podmiotu, a nie ze środków mu powierzonych tytułem zwrotnym.¹⁷⁰[PS]

Iluzja pieniądza

to zjawisko, w którym konsumenci nieprawidłowo odnoszą zmiany wielkości nominalnych pieniędzy od zmian wielkości realnych pieniędzy. Dotyczy to naturalnie występującej inflacji, czyli zmianie cen towarów i usług wraz ze zmianą wartości pieniądza, mimo braku zmiany nominału pieniądza. Iluzja pieniądza zachodzi przy porównywaniu obecnych cen z cenami adekwatnym sprzed kilku lat. Konsument pomija najczęściej zjawisko inflacji, porównując jedynie dane liczbowe i po tym ocenia siłę nabywczą pieniądza.¹⁷¹[PS]

Cykl koniunkturalny

jest powtarzalnym zjawiskiem w makroekonomii, polegającym na odchyleniach (wahaniach) mierników ekonomicznych. Najczęściej badanymi miernikami, są: produkt krajowy brutto, bilans handlu z zagranicą, eksport i import, nakłady inwestycyjne, bezrobocie, ceny, dochody i wydatki gospodarstw domowych.¹⁷²[PS]

Panika finansowa

jest pojęciem szerszym od paniki bankowej. Panika finansowa dotyczy całego rynku finansowego (bankowego, inwestycyjnego, ubezpieczeniowego, obligacji), w ramach którego dochodzi do prób natychmiastowego rozwiązania umów przez wszystkich uczestników (klientów, deponentów) z powodu racjonalnej lub irracjonalnej przesłanki. Z powodu złożoności sposobów zarządzania środkami powierzonymi instytucjom finansowym, nigdzie na świecie nie istnieje możliwość natychmiastowej wypłaty wszystkich alokowanych środków. Stąd uznaje się, że panika finansowa jest najgorszą zarazą rynków finansowych. W praktyce może powodować to upadek konkretnej firmy finansowej lub wielu firm wraz z eskalacją

zamieszek ulicznych (czy nawet upadkami rządów). Współcześnie panika finansowa jest zjawiskiem rzadkim. Teoretycznie można przyjąć, jakie skutki wywołałaby dla rynku regulowanego informacja o polonizacji przedsiębiorstw (nacionalizacja), zablokowanie swobodnego przepływu kapitału i rozpoczęcie wdrażania tych zmian prawnych przez rząd. [PS]

Panika bankowa

jest pojęciem węższym od paniki finansowej. Jest to sytuacja, w której bank staje się niewypłacalny z powodu zbyt dużej liczby klientów, chcących w tym samym czasie wycofać swoje oszczędności lub gdy zostanie ujawniona informacja, wprost wskazująca na zagrożenie dla depozytów tego banku. Panika bankowa ma często cechy samospełniającej się przepowiedni. System bankowy oparty jest m.in. na rezerwach częściowych, otwartej akcji kredytowej i wielu innych złożonych transakcjach. W faktycznej dyspozycji banku pozostaje jedynie niewielką część pieniędzy, które są własnością deponentów. W zależności od skali paniki, natychmiastowe żądanie wycofania pieniędzy z banku musi spowodować utratę płynności, a nawet zagrożenie upadłością. Permanentne budowanie zaufania do banku jako instytucji zaufania publicznego oraz utrzymywanie stabilnego poziomu cen jest jedną z najważniejszych ochron przed paniką bankową.¹⁷³[PS]

Stabilny poziom cen

to jedno z podstawowych zadań działalności Narodowego Banku Polskiego. Instytucja ta, w myśl art. 3. ust 1 ustawy o NBP, jest zobowiązana tak prowadzić swoją działalność podstawową, aby zagwarantować utrzymanie stabilnego poziomu cen, przy jednoczesnym wspieraniu polityki gospodarczej Rządu, o ile nie ogranicza to podstawowego celu NBP. Stabilny poziom cen odnosi się do danych makroekonomicznych, płynących z całego kraju, jak również dotyczy bezpiecznych ram inflacji. NBP jest jedynym organem konstytucyjnym, który odpowiada za stabilny poziom cen.¹⁷⁴[PS]

Stagflacja

polega na jednoczesnym występowaniu w gospodarce wysokiej inflacji wraz ze stagnacją gospodarczą (niski lub ujemny PKB, wysoka stopa bezrobocia). Słowo pochodzi z języka angielskiego: stagflation i stanowi połączenie dwóch słów: stagnacja oraz inflacja. Stagflacja wiąże się z fazą depresji w cyklu koniunkturalnym, przy czym pojawiła się stosunkowo niedawno, w końcu XX w. W latach 60. XX w. powstała teoria krzywej Philipsa, która zakładała, że im większa inflacja tym bezrobocie musi spadać. Aktualnie to założenie się nie utrzymało w nauce.¹⁷⁵[PS]

Akcja ratunkowa

1. (ang. civil defence) to niesienie pomocy poprzez zorganizowane działanie, mające na celu oddalenie/zlikwidowanie zagrożenia.
2. (ang. rescue operation) to działania podejmowane przez formacje obrony cywilnej w celu ochrony obywateli państwa przed atakiem militarnym.

Wykorzystuje zasady działań nadzwyczajnych: zapobiegania, łagodzenia, przygotowania, reagowania lub ewakuacji odzyskiwania awaryjnego. Od zakończenia zimnej wojny, cel obrony cywilnej w dużej mierze został przeniesiony z ataku wojskowego na katastrofy i klęski żywiołowe – ochrona ludności poszkodowanej, ograniczenie strat i zniszczeń, zapobieganie wtórnym skutkom wybuchów i skażeń oraz ich likwidacja.¹⁷⁶[MSz]

Obrona cywilna

1. Wypełnianie zadań humanitarnych, mających na celu: ochronę ludności cywilnej przed niebezpieczeństwami, które niosą ze sobą działania zbrojne oraz klęski żywiołowe, przezwytyczenie ich następstw, a także zapewnienie warunków przetrwania.
2. Mobilizowanie, organizowanie i kierowanie ludnością cywilną w celu minimalizacji, skutków wrogich działań, wymierzonych przeciwko funkcjonowaniu życia cywilnego, za pomocą środków pasywnych.
3. System, który ma na celu ochronę ludności, zakładów pracy i urzędzeń użyteczności publicznej, dóbr kultury, ratowanie i udzielanie pomocy

poszkodowanym w czasie wojny oraz współdziałanie w zwalczaniu klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska oraz usuwaniu ich skutków. Podstawowymi jednostkami organizacyjnymi, przeznaczonymi do wykonywania zadań obrony cywilnej, są formacje obrony cywilnej. Obowiązek obywateli w zakresie obrony cywilnej polega na odbywaniu służby w obronie cywilnej, edukacji dla bezpieczeństwa, szkolenia w zakresie powszechnej samoobrony ludności oraz na wykonywaniu innych zadań przewidzianych w ustawie o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (tj. Dz. U. z 2012 r. poz. 461). Organem administracji rządowej powołanym do organizacji obrony cywilnej w Polsce jest Obrona Cywilna Kraju.¹⁷⁷[MSz]

Obrona narodowa

to całokształt sił i środków (instytucji) społeczeństwa (narodu) oraz ich poczynania związane z przeciwdziałaniem zagrożeniom godzącym w interes narodowy. Obronę narodową można podzielić na cywilną i wojskową. Obrona narodowa jest strukturą realizacyjną bezpieczeństwa narodowego, chroniącą go przed zagrożeniem wewnętrznym i zewnętrznym. Obrona narodowa jest organizacją i działalnością państwa w zakresie ochrony i obrony przed zagrożeniami interesów narodowych. W czasie pokoju obrona narodowa obejmuje: obronę państwa oraz Siły Zbrojne RP (SZ). Do narzędzi współczesnej obrony narodowej zalicza się: struktury organizacyjne – organy władzy, służbę zagraniczną, siły zbrojne, służbę wywiadu, policję, straż graniczną, straż pożarną, placówki naukowo-badawcze, obiekty i ośrodki kultury, służby inspekcyjne, stowarzyszenia pozarządowe oraz narzędzia niematerialne – morale narodowe, strategia polityki państwa, prawo państwowe, naukę, edukację i inne. Środkami obrony narodowej są: środki polityczne i gospodarcze, wojskowe, bezpieczeństwa publicznego i powszechnego, naukowo-techniczne, ekologiczne, normatywne i ideologiczne.¹⁷⁸[MSz]

Obrona powietrzna

to wszelkie środki przeznaczone do likwidacji lub zmniejszenia efektywności wrogich działań powietrznych. Aktywna obrona powietrzna, to przedsięwzięcia podejmowane przeciwko atakującym siłom przeciwnika w celu uniemożliwienia lub likwidacji jakiegokolwiek zagrożenia uderzeniem z powietrza lub raketami, a także ograniczenia skuteczności takiego ataku. Pasywna obrona powietrzna, to przedsięwzięcia podejmowane w celu fizycznej obrony i ochrony ludzi oraz zasadniczych obiektów i sprzętu, w celu zminimalizowania skuteczności ataku z powietrza i/lub raketami.¹⁷⁹[MSz]

Stan wojenny

to nadzwyczajna instytucja prawna o tymczasowych skutkach, której wprowadzenie powoduje ograniczenie praw i wolności obywateli oraz zwiększa ich obowiązki; zwiększenie lub zmniejszenie praw i obowiązków organów państwowych oraz ograniczenie lub zawieszenie niektórych funkcji statutowych organizacji społecznych, politycznych i zawodowych. W Polsce, stan wojenny na części albo na całym terytorium państwa, może wprowadzić Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek Rady Ministrów w razie zewnętrznego zagrożenia państwa, w tym spowodowanego działaniami o charakterze terrorystycznym lub działaniami w cyberprzestrzeni, zbrojnej napaści na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, lub gdy z umowy międzynarodowej wynika zobowiązanie do wspólnej obrony przeciwko agresji. W czasie stanu wojennego stosuje się, w zakresie obowiązku służby wojskowej, służby w obronie cywilnej i służby w jednostkach zmilitaryzowanych oraz świadczeń na rzecz obrony, przepisy obowiązujące w czasie wojny, jeżeli Prezydent wprowadzając stan wojenny nie postanowi inaczej.¹⁸⁰[MSz]

Stan wojny

to instytucja prawna o charakterze międzynarodowym, uregulowana w konwencji haskiej z 1907 r. W Polsce, decyzję o wprowadzeniu stanu wojny w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej wprowadza uchwałą Sejm, a gdy ten nie może się zebrać Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej jedynie w razie zbrojnej napaści na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub gdy z umów międzynarodowych wynika zobowiązanie do wspólnej obrony przeciwko agresji.¹⁸¹[MSz]

Stan wyjątkowy

jest to stan nadzwyczajny państwa, wprowadzany w razie jego wewnętrznego zagrożenia, podczas którego mogą obowiązywać ograniczenia praw człowieka oraz praw i wolności obywatelskich. W Polsce stan wyjątkowy może wprowadzić Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek Rady Ministrów na całym terytorium lub jego części, na czas oznaczony, nie dłuższy jednak niż 90 dni. Stan wyjątkowy wprowadza się w sytuacji szczególnego zagrożenia konstytucyjnego ustroju państwa, bezpieczeństwa obywateli lub porządku publicznego, w tym spowodowanego działaniami o charakterze terrorystycznym lub działaniami w cyberprzestrzeni, które nie może być usunięte poprzez użycie zwykłych środków konstytucyjnych.¹⁸²[MSz]

System ratowniczy

to zespół sił i środków przeznaczonych do niesienia pomocy poszkodowanym podczas akcji ratunkowej. System ratowniczy to również wykonawczy element systemu bezpieczeństwa obywatelskiego, zapewniający podejmowanie działań ratowniczych w wypadku zagrożeń dla życia, zdrowia, mienia i środowiska.

Krajowy system ratowniczy obejmuje następujące dziedziny: ratownictwo podczas pożarów, ratownictwo techniczne, ratownictwo chemiczne, ratownictwo ekologiczne, ratownictwo medyczne, ratownictwo podczas powodzi i innych katastrof naturalnych, ratownictwo górnicze, ratownictwo górskie i wodne, ratownictwo morskie, poszukiwanie osób zaginionych, poszukiwanie i ratownictwo lotnicze, inne rodzaje ratownictwa.¹⁸³[MSz]

Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego

została utworzona ustawą z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu. Na jej podstawie rozdzielono dotychczasowe funkcje wywiadowcze i kontrwywiadowcze Urzędu Ochrony Państwa. ABW przejęła po zlikwidowanym UOP obowiązki związane z zapewnieniem stabilnej sytuacji wewnętrznej Rzeczypospolitej Polskiej. Do katalogu zadań włączono jeszcze zwalczanie korupcji osób pełniących funkcję publiczne. Ponad-

to, od 2004 roku, tj. od momentu akcesji do Unii Europejskiej, ABW zajmuje się zwalczaniem nieprawidłowości w absorpcji funduszy europejskich. Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego jest służbą specjalną, powołaną do ochrony porządku konstytucyjnego Rzeczypospolitej Polskiej. Zakres zadań koncentruje się na ochronie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa i obywateli. Zasadniczym zadaniem Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego jest ochrona państwa przed planowymi i zorganizowanymi działaniami, które mogą stwarzać zagrożenie dla niepodległości lub porządku konstytucyjnego Polski, zakłócić funkcjonowanie struktur państwowych, bądź narazić na szwank podstawowe interesy kraju. Do zadań ABW należy: rozpoznawanie, zapobieganie i zwalczanie zagrożeń godzących w bezpieczeństwo wewnętrzne państwa oraz jego porządek konstytucyjny, a w szczególności w suwerenność i międzynarodową pozycję, niepodległość i nienaruszalność jego terytorium, a także obronność państwa; rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw: szpiegostwa, terroryzmu, bezprawnego ujawnienia lub wykorzystania informacji niejawnych i innych przestępstw godzących w bezpieczeństwo państwa, godzących w podstawy ekonomiczne państwa, korupcji osób pełniących funkcje publiczne, o których mowa w art. 762_1 i art. 2 zakres podmiotowy ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ograniczeniu prowadzenia działalności gospodarczej przez osoby pełniące funkcje publiczne (Dz. U. z 2006 r. Nr 216, poz. 1584, z 2008 r. Nr 223, poz. 1458 oraz z 2009 r. Nr 178, poz. 1375), jeśli może to godzić w bezpieczeństwo państwa, w zakresie produkcji i obrotu towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, nielegalnego wytwarzania, posiadania i obrotu bronią, amunicją i materiałami wybuchowymi, bronią masowej zagłady oraz środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi, w obrocie międzynarodowym oraz ściganie ich sprawców; realizowanie, w granicach swojej właściwości, zadań związanych z ochroną informacji niejawnych oraz wykonywanie funkcji krajowej władzy bezpieczeństwa w zakresie ochrony informacji niejawnych w stosunkach międzynarodowych; uzyskiwanie, analizowanie, przetwarzanie i przekazywanie właściwym organom informacji, mogących mieć istotne znaczenie dla ochrony bezpieczeństwa wewnętrznego państwa i jego porządku konstytucyjnego;

podejmowanie innych działań określonych w odrębnych ustawach i umowach międzynarodowych. Działalność ABW poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej może być prowadzona w związku z jej działalnością na terytorium państwa wyłącznie w zakresie realizacji zadań określonych w ust. 1 pkt. 2. Szef Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego wykonuje zadania punktu kontaktowego do wymiany danych, o którym mowa w art. 16 ust. 3 decyzji Rady 2008/615/WSiSW w sprawie intensyfikacji współpracy transgranicznej, szczególnie w zwalczaniu terroryzmu i przestępczości transgranicznej (Dz. Urz. UE L 210 z 06.08.2008, str. 1). Swoje obowiązki ABW wypełnia m.in. poprzez uzyskiwanie, analizowanie i przetwarzanie informacji o niebezpieczeństwach. Gotowe opracowania przekazywane są właściwym organom konstytucyjnym. Przy realizacji zadań Agencja korzysta z uprawnień operacyjnych oraz procesowych. ABW prowadzi działania profilaktyczne, których celem jest zapewnienie ochrony szczególnie wrażliwym sferom funkcjonowania państwa i gospodarki. Na szeroko rozumianą prewencję składają się systemy opiniowania i certyfikowania oraz programy szkoleń. ABW prowadzi postępowania sprawdzające wobec osób i podmiotów, które chcą uzyskać dostęp do informacji objętych klauzulą niejawności z uwagi na obszar, do którego się odnoszą. Zadaniem Agencji jest umożliwienie dostępu do takich informacji jedynie osobom, dającym rękojmię zachowania tajemnicy. Agencja prowadzi szkolenia dla pełnomocników ochrony, a także realizuje system szkoleń w ramach, tzw. profilaktyki kontrwywiadowczej, skierowanych do osób pracujących w instytucjach istotnych z punktu widzenia interesów RP. Agencja ma uprawnienia do monitorowania importu towarów i technologii podwójnego zastosowania. Szef ABW uczestniczy w systemie opiniowania transakcji handlowych na towary o znaczeniu strategicznym, które są zawierane przez polskie firmy lub mają miejsce na terytorium RP. ABW sprawdza również cudzoziemców, którzy starają się o nadanie obywatelstwa polskiego, statusu uchodźcy, udzielenie azylu politycznego lub o pozwolenie na zamieszkanie. Ponadto realizuje projekty poświęcone ochronie infrastruktury krytycznej, ze szczególnym uwzględnieniem cyberprzestrzeni RP.¹⁸⁴[PC]

Agencja Wywiadu

została utworzona ustawą z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu. Rozpoczęła swą działalność w dniu wejścia w życie ustawy, tj. 29 czerwca 2002 r., równocześnie ze zniesieniem Urzędu Ochrony Państwa (UOP) – na bazie Zarządu Wywiadu byłego UOP. Ustawa uregulowała między innymi warunki przejścia do służby w Agencji Wywiadu funkcjonariuszy Zarządu Wywiadu byłego UOP oraz problem sukcesji prawnej po UOP. Agencja Wywiadu jest urzędem administracji rządowej, właściwym w sprawach ochrony zewnętrznego bezpieczeństwa państwa i obsługującym Szefa Agencji Wywiadu. Agencja działa zgodnie z jego zarządzeniami, decyzjami, rozkazami, wytycznymi i poleceniami oraz pod jego bezpośrednim kierownictwem. Działalność wykonywana przez Agencję Wywiadu nie jest objęta zakresem działań administracji rządowej w rozumieniu ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej, toteż bezpośredni nadzór nad nią – bez uszczerbku dla ustawowych uprawnień Szefa Agencji Wywiadu w stosunku do kierowanej przez niego Agencji – sprawuje Prezes Rady Ministrów. Ustawowo określone zadania Agencji Wywiadu są przez nią realizowane poza granicami kraju, zaś jej działalność na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej może być prowadzona tylko w ograniczonym zakresie – wyłącznie w związku z jej zagraniczną działalnością. Do zadań Agencji Wywiadu należy: uzyskiwanie, analizowanie, przetwarzanie i przekazywanie właściwym organom informacji, mogących mieć istotne znaczenie dla bezpieczeństwa i międzynarodowej pozycji Rzeczypospolitej Polskiej oraz jej potencjału ekonomicznego i obronnego; rozpoznawanie i przeciwdziałanie zagrożeniom zewnętrznym, godzącym w bezpieczeństwo, obronność, niepodległość i nienaruszalność terytorium Rzeczypospolitej Polskiej; ochrona zagranicznych przedstawicielstw Rzeczypospolitej Polskiej i ich pracowników przed działaniami obcych służb specjalnych i innymi działaniami, mogącymi przynieść szkodę interesom Rzeczypospolitej Polskiej; zapewnienie ochrony kryptograficznej łączności z polskimi placówkami dyplomatycznymi i konsularnymi oraz poczty kurierskiej; rozpoznawanie międzynarodowego terroryzmu, ekstremizmu oraz międzynarodowych grup przestępczości zorganizowanej; rozpoznawanie międzynarodowego obrotu bronią, amunicją

i materiałami wybuchowymi, środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi oraz towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także rozpoznawanie międzynarodowego obrotu bronią masowej zagłady i zagrożeń związanych z rozprzestrzenianiem tej broni oraz środków jej przenoszenia; rozpoznawanie i analizowanie zagrożeń występujących w rejonach napięć, konfliktów i kryzysów międzynarodowych, mających wpływ na bezpieczeństwo państwa oraz podejmowanie działań mających na celu eliminowanie tych zagrożeń; prowadzenie wywiadu elektronicznego; podejmowanie innych działań określonych w odrębnych ustawach i umowach międzynarodowych. Ogólną organizację wewnętrzną Agencji Wywiadu określa STATUT, nadawany jej w drodze zarządzenia przez Prezesa Rady Ministrów. Wewnętrzną strukturę jednostek organizacyjnych Agencji Wywiadu określają ich regulaminy organizacyjne, nadawane w drodze zarządzenia przez Szefa Agencji Wywiadu.¹⁸⁴[PC]

Służba Kontrwywiadu Wojskowego

została utworzona z dniem 1 października 2006 r. na podstawie ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego i Służbie Wywiadu Wojskowego. SKW to służba specjalna, której zadaniem jest ochrona przed zagrożeniami wewnętrznymi dla obronności Państwa, bezpieczeństwa i zdolności bojowej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz innych jednostek organizacyjnych, podległych lub nadzorowanych przez Ministra Obrony Narodowej. SKW jest urzędem administracji rządowej, podległym Ministrowi Obrony Narodowej. Podstawowe zadania SKW zostały określone w art. 5 ustawy o SKW i SWW. Należą do nich: zwalczanie przestępstw, ochrona informacji niejawnych, ochrona wojska poza granicami kraju, analiza i zwalczanie zagrożeń, kontrwywiad radioelektroniczny oraz kryptografia i kryptoanaliza, kontrola umów międzynarodowych dotyczących rozbrojenia, ochrona badań naukowych. W ramach zwalczania przestępstw, SKW rozpoznaje, zapobiega oraz wykrywa popełniane przez żołnierzy pełniących czynną służbę wojskową, funkcjonariuszy SKW i SWW oraz pracowników SZ RP i innych jednostek organizacyjnych MON przestępstwa: przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne; szpiegostwa przeciwko

RP oraz przeciwko państwom obcym, które zapewniają wzajemność; zamachu lub sabotażu wobec SZ RP; określone w art. 228-230 Kodeksu karnego (korupcja), jeżeli mogą one zagrażać bezpieczeństwu lub zdolności bojowej SZ RP lub innych jednostek organizacyjnych MON; przeciwko ochronie informacji określone w rozdziale XXXIII Kodeksu karnego, a także takie czyny skierowane przeciwko państwom obcym, które zapewniają wzajemność; nielegalnego obrotu z zagranicą towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa; związane z terroryzmem; inne godzące w bezpieczeństwo potencjału obronnego państwa, SZ RP oraz jednostek organizacyjnych MON, a także państw, które zapewniają wzajemność. W ramach ochrony informacji niejawnych, SKW realizuje, w granicach swoich właściwości, zadania określone w ustawie o ochronie informacji niejawnych: bezpieczeństwo osobowe, bezpieczeństwo teleinformatyczne, bezpieczeństwo przemysłowe. W ramach ochrony wojska poza granicami kraju, SKW chroni bezpieczeństwo jednostek wojskowych, innych jednostek organizacyjnych MON oraz żołnierzy wykonujących zadania służbowe poza granicami państwa. W ramach analizy i zwalczania zagrożeń, SKW uzyskuje, gromadzi, analizuje, przetwarza, przekazuje właściwym organom (np. Prezydent RP, Prezes Rady Ministrów, Minister Obrony Narodowej) informacje, mogące mieć znaczenie dla obronności państwa, bezpieczeństwa lub zdolności bojowej SZ RP lub MON, w zakresie swoich ustawowych kompetencji oraz podejmuje działania w celu eliminowania ustalonych zagrożeń. W ramach kontrwywiadu radioelektronicznego, kryptografii i kryptoanalizy, SKW prowadzi: kontrwywiad radioelektroniczny, przedsięwzięcia z zakresu ochrony kryptograficznej i kryptoanalizy. W ramach ochrony badań naukowych, SKW zapewnia bezpieczeństwo badań naukowych i prac rozwojowych, zleconych przez SZ RP i inne jednostki organizacyjne MON oraz zapewnia bezpieczeństwo produkcji i obrotu towarami, technologiami i usługami o przeznaczeniu wojskowym, zamówionymi przez SZ RP i inne jednostki organizacyjne MON, w zakresie swoich ustawowych zadań, dotyczących wykrywania przestępstw. SKW przy realizacji swoich działań współdziała ze Sztabem Generalnym Wojska Polskiego i innymi komórkami orga-

nizacyjnymi Ministerstwa Obrony Narodowej oraz dowódcami rodzajów SZ RP, okręgów wojskowych, garnizonów wojskowych i jednostek wojskowych; odpowiednimi organami, służbami i instytucjami podległymi ministrowi właściwemu do służb wewnętrznych; odpowiednimi organami i jednostkami organizacyjnymi podległymi ministrowi właściwemu do spraw finansów publicznych; odpowiednimi organami, służbami i instytucjami podległymi ministrowi właściwemu do spraw zagranicznych; innymi organami, służbami i instytucjami uprawnionymi do wykonywania czynności operacyjno-rozpoznawczych.¹⁸⁵[PC]

Służba Wywiadu Wojskowego

została utworzona z dniem 1 października 2006 r. i działa na podstawie Ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego i Służbie Wywiadu Wojskowego. SWW jest służbą specjalną, właściwą w sprawach ochrony przed zagrożeniami zewnętrznymi dla obronności Państwa, bezpieczeństwa i zdolności bojowej SZ RP oraz innych jednostek organizacyjnych podległych lub nadzorowanych przez Ministra Obrony Narodowej. SWW jest członkiem międzynarodowej wspólnoty wywiadowczej. Aktywnie uczestniczy w wymianie informacji i doświadczeń pomiędzy wiodącymi służbami wywiadowczymi państw NATO a UE, przyczyniając się jednocześnie do budowania bezpieczeństwa w wymiarze międzynarodowym. Do ustawowych zadań SWW należy: uzyskiwanie, gromadzenie, analizowanie, przetwarzanie i przekazywanie właściwym organom informacji, mogących mieć istotne znaczenie dla: bezpieczeństwa potencjału obronnego RP, bezpieczeństwa i zdolności bojowej SZ RP; warunków realizacji, przez SZ RP, zadań poza granicami państwa; rozpoznawanie i przeciwdziałanie: militarnym zagrożeniom zewnętrznym, godzącym w obronność RP, zagrożeniom międzynarodowym terroryzmem; rozpoznawanie międzynarodowego obrotu bronią, amunicją i materiałami wybuchowymi oraz towarami, technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa, a także rozpoznawanie międzynarodowego obrotu bronią masowej zagłady i zagrożeń związanych z rozprzestrzenianiem tej broni oraz środków jej przenoszenia; rozpoznawanie i analizowanie zagrożeń występujących w rejonach napięć, konfliktów i kryzysów

międzynarodowych, mających wpływ na obronność państwa oraz zdolność bojową SZ RP, a także podejmowanie działań mających na celu eliminowanie tych zagrożeń; prowadzenie wywiadu elektronicznego na rzecz SZ RP oraz przedsięwzięć z zakresu kryptoanalizy i kryptografii; współdziałanie w organizowaniu polskich przedstawicielstw wojskowych za granicą; uczestniczenie w planowaniu i przeprowadzaniu kontroli realizacji umów międzynarodowych, dotyczących rozbrojenia; podejmowanie innych działań przewidzianych dla SWW w odrębnych ustawach, a także umowach międzynarodowych, którymi Rzeczpospolita Polska jest związana. Zadania te są realizowane poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej. Działalność SWW na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej może być prowadzona wyłącznie w związku z jej działalnością poza granicami państwa.¹⁸⁵[PC]

Centralne Biuro Antykorupcyjne (CBA)

zostało utworzone na mocy ustawy z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym. CBA to służba specjalna, powołana do zwalczania korupcji w życiu publicznym i gospodarczym, w szczególności w instytucjach państwowych i samorządowych, a także do zwalczania działalności godzącej w interesy ekonomiczne państwa. Działalność CBA jest finansowana z budżetu państwa. CBA jest urzędem administracji rządowej, z pomocą którego działa Szef CBA, będący z kolei centralnym organem administracji rządowej. Zgodnie z art. 2 ustaw, do zadań CBA należy: rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw przeciwko: działalności instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego, określonych w art. 228-231 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, a także o którym mowa w art. 14 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ograniczeniu prowadzenia działalności gospodarczej przez osoby pełniące funkcje publiczne, wymiarowi sprawiedliwości, określonym w art. 233, wyborom i referendum, określonym w art. 250a, porządkowi publicznemu, określonym w art. 258, wiarygodności dokumentów, określonych w art. 270-273, mieniu, określonym w art. 286, obrotowi gospodarczemu, określonych w art. 296-297, 299 i 305, obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi, określonym w art. 310 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, a także o których mowa w art. 585-592

ustawy z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych oraz określonych w art. 179-183 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi, jeżeli pozostają w związku z korupcją lub działalnością godzącą w interesy ekonomiczne państwa, finansowaniu partii politycznych określonych w art. 49d i 49f ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych, jeżeli pozostają w związku z korupcją, obowiązkom podatkowym i rozliczeniom z tytułu dotacji i subwencji, określonych w rozdziale 6 ustawy z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy, jeżeli pozostają w związku z korupcją lub działalnością godzącą w interesy ekonomiczne państwa, zasadom rywalizacji sportowej, określonych w art. 46-48 ustawy z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie, obrotowi lekami, środkami spożywczymi specjalnego przeznaczenia żywieniowego, wyrobami medycznymi określonymi w art. 54 ustawy z dnia 12 maja 2011 r. o refundacji leków, środków spożywczych specjalnego przeznaczenia żywieniowego oraz wyrobów medycznych oraz ściganie ich sprawców; ujawnianie i przeciwdziałanie przypadkom nieprzestrzegania przepisów ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ograniczeniu prowadzenia działalności gospodarczej przez osoby pełniące funkcje publiczne; dokumentowanie podstaw i inicjowanie realizacji przepisów ustawy z dnia 21 czerwca 1990 r. o zwrocie korzyści uzyskanych niesłusznie kosztem Skarbu Państwa lub innych państwowych osób prawnych; ujawnianie przypadków nieprzestrzegania określonych przepisami prawa procedur podejmowania i realizacji decyzji w przedmiocie: prywatyzacji i komercjalizacji, wsparcia finansowego, udzielania zamówień publicznych, rozporządzania mieniem jednostek lub przedsiębiorców, o których mowa w art. 1 ust. 4 oraz przyznawania koncesji, zezwoleń, zwolnień podmiotowych i przedmiotowych, ulg, preferencji, kontyngentów, plafonów, poręczeń i gwarancji kredytowych; kontrola prawdziwości i prawdziwości oświadczeń majątkowych lub oświadczeń o prowadzeniu działalności gospodarczej osób pełniących funkcje publiczne, o których mowa w art. 115 § 19 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, składanych na podstawie odrębnych przepisów; prowadzenie działalności analitycznej dotyczącej zjawisk występujących w obszarze właściwości CBA oraz przedstawianie w tym zakresie informacji Prezesowi Rady Ministrów, Prezydentowi Rzeczypospoli-

tej Polskiej, Sejmowi oraz Senatowi; podejmowanie innych działań określonych w odrębnych ustawach i umowach międzynarodowych. Szef Centralnego Biura Antykorupcyjnego, w celu realizacji zadań CBA, może podejmować współpracę z właściwymi organami i służbami innych państw oraz z organizacjami międzynarodowymi. CBA może prowadzić postępowanie przygotowawcze, obejmując wszystkie czyny ujawnione w jego przebiegu, jeżeli pozostają w związku podmiotowym lub przedmiotowym z czynem stanowiącym podstawę jego wszczęcia. Działalność CBA poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej może być prowadzona w związku z jego działalnością na terytorium państwa wyłącznie w zakresie realizacji zadań określonych w ustawie.¹⁸⁶[PC]

Policja

jest umundurowaną i uzbrojoną formację, służącą społeczeństwu i przeznaczoną do ochrony bezpieczeństwa ludzi oraz do utrzymywania bezpieczeństwa i porządku publicznego. Policja działa na podstawie ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji. Zgodnie z treścią art. 1 ust. 2 ustawy, do podstawowych zadań Policji należą: ochrona życia i zdrowia ludzi oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra; ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego, w tym zapewnienie spokoju w miejscach publicznych oraz w środkach publicznego transportu i komunikacji publicznej, w ruchu drogowym i na wodach przeznaczonych do powszechnego korzystania; inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminalnym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi; wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców; nadzór nad specjalistycznymi uzbrojonymi formacjami ochronnymi w zakresie określonym w odrębnych przepisach; kontrola przestrzegania przepisów porządkowych i administracyjnych związanych z działalnością publiczną lub obowiązujących w miejscach publicznych; współdziałanie z policjami innych państw oraz ich organizacjami międzynarodowymi, a także z organami i instytucjami Unii Europejskiej na podstawie umów i porozumień międzynarodowych oraz odrębnych przepisów; gromadzenie, przetwarzanie

i przekazywanie informacji kryminalnych; prowadzenie bazy danych zawierającej informacje o wynikach analizy kwasu dezoksyrybonukleinowego (DNA). Policja składa się z następujących rodzajów służb: kryminalnej, prewencyjnej oraz wspomagającej działalność Policji w zakresie organizacyjnym, logistycznym i technicznym. W skład Policji wchodzi policja sądowa. Szczegółowy zakres zadań i zasady organizacji policji sądowej określa, w drodze rozporządzenia, minister właściwy do spraw wewnętrznych, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw sprawiedliwości. W skład Policji wchodzi również: Wyższa Szkoła Policji, ośrodki szkolenia i szkoły policyjne; wyodrębnione oddziały prewencji i pododdziały antyterrorystyczne oraz instytuty badawcze. Zakres uprawnień Policji określony został w art. 14 ustawy. W granicach swych zadań Policja w celu rozpoznawania, zapobiegania i wykrywania przestępstw i wykroczeń wykonuje czynności: operacyjno-rozpoznawcze, dochodzeniowo-śledcze i administracyjno-porządkowe. Policja w celu realizacji ustawowych zadań może korzystać z danych o osobie, w tym również w formie zapisu elektronicznego, uzyskanych przez inne organy, służby i instytucje państwowe w wyniku wykonywania czynności operacyjno-rozpoznawczych oraz przetwarzać je w rozumieniu ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych, bez wiedzy i zgody osoby, której dane te dotyczą. Policjanci, wykonując ustawowe czynności, mają prawo: legitymowania osób w celu ustalenia ich tożsamości; zatrzymywania osób w trybie i przypadkach określonych w przepisach Kodeksu postępowania karnego i innych ustaw; zatrzymywania osób pozbawionych wolności, które na podstawie zezwolenia właściwego organu opuściły areszt śledczy albo zakład karny i w wyznaczonym terminie nie powróciły do niego; zatrzymywania osób stwarzających w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego, a także dla mienia; pobierania od osób wymazu ze służówki policzków: w trybie i przypadkach określonych w przepisach Kodeksu postępowania karnego, w celu identyfikacji osób o nieustalonej tożsamości oraz osób usiłujących ukryć swoją tożsamość, jeżeli ustalenie tożsamości w inny sposób nie jest możliwe; pobierania materiału biologicznego ze zwłok ludzkich o nieustalonej tożsamości; przeszukiwania osób i pomieszczeń w trybie i przypadkach określonych w przepisach Kodeksu postępowania

nia karnego i innych ustaw; obserwowania i rejestrowania przy użyciu środków technicznych obrazu z pomieszczeń przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, policyjnych izb dziecka, pokoi przejściowych oraz tymczasowych pomieszczeń przejściowych; dokonywania kontroli osobistej, a także przeglądania zawartości bagaży i sprawdzania ładunku w portach i na dworcach oraz w środkach transportu lądowego, powietrznego i wodnego, w razie istnienia uzasadnionego podejrzenia popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary; obserwowania i rejestrowania przy użyciu środków technicznych obrazu zdarzeń w miejscach publicznych, a w przypadku czynności operacyjno-rozpoznawczych i administracyjno-porządkowych podejmowanych na podstawie ustawy — także i dźwięku towarzyszącego tym zdarzeniom; żądania niezbędnej pomocy od instytucji państwowych, organów administracji rządowej i samorządu terytorialnego oraz jednostek gospodarczych prowadzących działalność w zakresie użyteczności publicznej; wymienione instytucje, organy i jednostki obowiązane są, w zakresie swojego działania, do udzielenia tej pomocy, w zakresie obowiązujących przepisów prawa; zwracania się o niezbędną pomoc do innych jednostek gospodarczych i organizacji społecznych, jak również zwracania się w nagłych wypadkach do każdej osoby o udzielenie doraźnej pomocy, w ramach obowiązujących przepisów prawa. Centralnym organem administracji rządowej, właściwym w sprawach ochrony bezpieczeństwa ludzi oraz utrzymania bezpieczeństwa i porządku publicznego, jest Komendant Główny Policji, podległy ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych.¹⁸⁷[PC]

Straż Graniczna

jest jednolitą, umundurowaną i uzbrojoną formacją przeznaczoną do ochrony granicy państwowej, kontroli ruchu granicznego oraz zapobiegania i przeciwdziałania nielegalnej migracji. Straż Graniczna działa na podstawie ustawy z dnia 12 października 1990 r. o straży granicznej. Do najważniejszych zadań Straży Granicznej należy: ochrona granicy państwowej na lądzie i morzu; organizowanie i dokonywanie kontroli ruchu granicznego; zapobieganie i przeciwdziałanie nielegalnej migracji; wydawanie zezwoleń na przekraczanie granicy państwowej,

w tym wiz; rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców, w zakresie właściwości Straży Granicznej, a w szczególności: przestępstw i wykroczeń dotyczących zgodności przekraczania granicy państwowej z przepisami, związanymi z jej oznakowaniem oraz dotyczących wiarygodności dokumentów uprawniających do przekraczania granicy państwowej, przestępstw skarbowych i wykroczeń skarbowych wymienionych w art. 134 § 1 pkt. 1 Kodeksu karnego skarbowego, przestępstw i wykroczeń pozostających w związku z przekraczaniem granicy państwowej lub przemieszczaniem przez granicę państwową towarów oraz wyrobów akcyzowych podlegających obowiązkowi oznaczania znakami akcyzy, jak również przedmiotów określonych w przepisach o broni i amunicji, o materiałach wybuchowych, o ochronie dóbr kultury, o narodowym zasobie archiwalnym, o przeciwdziałaniu narkomanii oraz o ewidencji ludności i dowodach osobistych, przestępstw i wykroczeń określonych w ustawie z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach oraz w ustawie z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, przestępstw przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu oraz przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, pozostających w związku z wykonywaniem komunikacji lotniczej; zapewnienie bezpieczeństwa w komunikacji międzynarodowej i porządku publicznego w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego, a w zakresie właściwości Straży Granicznej – także w strefie nadgranicznej; zapewnienie bezpieczeństwa na pokładzie statków powietrznych wykonujących przewóz lotniczy pasażerów; współdziałanie z innymi organami i służbami w zakresie rozpoznawania zagrożeń terroryzmem i przeciwdziałania tym zagrożeniom; gromadzenie i przetwarzanie informacji z zakresu ochrony granicy państwowej, kontroli ruchu granicznego, zapobiegania i przeciwdziałania nielegalnej migracji oraz udostępnianie ich właściwym organom państwowym; nadzór nad eksploatacją polskich obszarów morskich oraz przestrzeganiem przez statki przepisów obowiązujących na tych obszarach; ochrona granicy państwowej w przestrzeni powietrznej Rzeczypospolitej Polskiej przez prowadzenie obserwacji statków powietrznych i obiektów latających, przelatujących przez granicę państwową na małych wysokościach, oraz informowanie o tych przelotach właściwych jednostek

Sił Powietrznych Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej; zapobieganie transportowaniu, bez zezwolenia wymaganego w myśl odrębnych przepisów, przez granicę państwową odpadów, szkodliwych substancji chemicznych oraz materiałów jądrowych i promieniotwórczych, a także zanieczyszczaniu wód granicznych; zapobieganie przemieszczaniu, bez zezwolenia wymaganego w myśl odrębnych przepisów, przez granicę państwową środków odurzających i substancji psychotropowych oraz broni, amunicji i materiałów wybuchowych; przeprowadzanie kontroli legalności wykonywania pracy przez cudzoziemców, prowadzenia działalności gospodarczej przez cudzoziemców, powierzania wykonywania pracy cudzoziemcom. W celu rozpoznawania, zapobiegania i wykrywania przestępstw i wykroczeń w zakresie określonym w art. 1 ust. 2 pkt. 4 i w ust. 2a funkcjonariusze Straży Granicznej pełnią służbę graniczną, prowadzą działania graniczne, wykonują czynności operacyjno-rozpoznawcze i administracyjno-porządkowe oraz prowadzą postępowania przygotowawcze według przepisów Kodeksu postępowania karnego, a także wykonują czynności na polecenie sądu i prokuratury oraz innych właściwych organów państwowych w zakresie, w jakim obowiązek ten został określony w odrębnych przepisach. Komendant Główny Straży Granicznej jest centralnym organem administracji rządowej podległym ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych.¹⁸⁸[PC]

Żandarmeria Wojskowa

jest wyodrębnioną i wyspecjalizowaną służbą, wchodzącą w skład Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Żandarmeria Wojskowa działa na podstawie ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych, w której szczegółowo określono między innymi właściwość, zadania oraz obowiązki i uprawnienia Żandarmerii Wojskowej w Siłach Zbrojnych RP. Zgodnie z artykułem 3 ustawy Żandarmeria Wojskowa jest uprawniona do wykonywania zadań należących do jej zakresu działania w stosunku do: żołnierzy pełniących czynną służbę wojskową; żołnierzy nie będących w czynnej służbie wojskowej w czasie noszenia przez nich mundurów oraz odznak i oznak wojskowych; pracowników zatrudnionych w jednostkach wojskowych: w związku z ich

zachowaniem się podczas pracy w tych jednostkach, w związku z popełnieniem przez nich czynu zabronionego przez ustawę pod groźbą kary, wiążącego się z tym zatrudnieniem; osób przebywających na terenach lub w obiektach wojskowych; innych osób podlegających orzecznictwu sądów wojskowych; osób nie będących żołnierzami, jeżeli współdziałają z osobami wyżej wymienionymi, w popełnieniu czynu zabronionego przez ustawę pod groźbą kary albo też jeżeli dokonują czynów zagrażających dyscyplinie wojskowej albo czynów przeciwko zdrowiu lub życiu żołnierza albo mieniu wojskowemu; żołnierzy sił zbrojnych państw obcych przebywających na terytorium RP oraz członków ich personelu cywilnego, jeżeli pozostają w związku z pełnieniem obowiązków służbowych. Zadania Żandarmerii Wojskowej zostały określone w artykule 4 ustawy, należą do nich: zapewnienie przestrzegania dyscypliny wojskowej; ochranianie porządku publicznego na terenach i obiektach jednostek wojskowych oraz w miejscach publicznych; ochranianie życia i zdrowia ludzi oraz mienia wojskowego przed zamachami naruszającymi te dobra; wykrywanie przestępstw i wykroczeń, w tym skarbowych, popełnionych przez osoby, w stosunku do których Żandarmeria Wojskowa jest właściwa, ujawnianie i ściganie ich sprawców oraz ujawnianie i zabezpieczanie dowodów tych przestępstw i wykroczeń; dokonywanie analizy oświadczeń o stanie majątkowym żołnierzy zawodowych i przedstawianie Ministrowi Obrony Narodowej wniosków w tym względzie; zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń przez osoby w stosunku do których jest właściwa Żandarmeria Wojskowa oraz innym zjawiskom patologicznym, a w szczególności alkoholizmowi i narkomanii w Siłach Zbrojnych; współdziałanie z polskimi i zagranicznymi organami i służbami właściwymi w sprawach bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz policjami wojskowymi; zwalczanie klęsk żywiołowych, nadzwyczajnych zagrożeń środowiska i likwidowanie ich skutków oraz czynne uczestniczenie w akcjach poszukiwawczych, ratowniczych i humanitarnych, mających na celu ochronę życia i zdrowia oraz mienia; wykonywanie innych zadań określonych w odrębnych przepisach. Zadania ustawowe, Żandarmeria Wojskowa wykonuje m.in. poprzez: kontrolowanie przestrzegania dyscypliny wojskowej oraz porządku publicznego; wykonywanie czynności operacyjno-rozpoznawczych; wykonywanie czynności procesowych

w zakresie i na zasadach przewidzianych w przepisach o postępowaniu karnym i skarbowym; poszukiwanie sprawców przestępstw i wykroczeń oraz zaginionych żołnierzy, a także poszukiwanie utraconych przez jednostki wojskowe: broni, amunicji, materiałów wybuchowych i innego mienia wojskowego oraz materiałów zawierających informacje niejawne; zabezpieczanie śladów i dowodów popełnienia przestępstw i wykroczeń oraz sporządzanie ekspertyz i opinii kryminalistycznych; wykonywanie kontroli ruchu drogowego, pilotowanie kolumn wojskowych oraz kierowanie ruchem drogowym, w zakresie i na zasadach przewidzianych w przepisach o ruchu drogowym i o drogach publicznych; kontrola uprawnień żołnierzy do noszenia munduru oraz odznak i oznak wojskowych; asystowanie przy czynnościach egzekucyjnych, w zakresie i na zasadach przewidzianych w przepisach o postępowaniu cywilnym i o postępowaniu egzekucyjnym w administracji; przymusowe doprowadzanie osób, w zakresie i na zasadach przewidzianych w przepisach o postępowaniu karnym, karnym skarbowym, karnym wykonawczym i cywilnym; współuczestniczenie w zapewnieniu prawa i porządku podczas trwania imprez masowych przeprowadzanych na terenach i obiektach jednostek wojskowych oraz z udziałem wojska; wykonywanie zadań policji sądowej w sądach wojskowych i wojskowych jednostkach organizacyjnych prokuratury; kontrolowanie ochrony mienia wojskowego, a w szczególności przechowywania uzbrojenia i środków bojowych. Dowódcą Żandarmerii Wojskowej i przełożonym wszystkich żołnierzy Żandarmerii Wojskowej jest Komendant Główny Żandarmerii Wojskowej, który podlega bezpośrednio Ministrowi Obrony Narodowej. Żandarmeria Wojskowa składa się z następujących pionów funkcjonalnych: dochodzeniowo-śledczego, prewencyjnego oraz administracyjno-logistyczno-technicznego.¹⁸⁹[PC]

Biuro Ochrony Rządu

jest jednolitą, umundurowaną, uzbrojoną formacją, wykonującą zadania z zakresu ochrony osób, obiektów i urzędzeń. Biuro Ochrony Rządu działa na podstawie ustawy z dnia 16 marca 2001 r. o Biurze Ochrony Rządu. Do głównych zadań Biura Ochrony Rządu należy ochrona osób i obiektów ważnych ze względu na dobro i interes państwa oraz prowadzenie rozpoznania pirotechniczno-radiolo-

gicznych obiektów Sejmu i Senatu. Do osób, które zostały wymienione powyżej, należą: Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, Marszałek Sejmu, Marszałek Senatu, Prezes Rady Ministrów, wiceprezes Rady Ministrów, minister właściwy do spraw wewnętrznych oraz minister właściwy do spraw zagranicznych, byli prezydenci Rzeczypospolitej Polskiej, przedstawiciele delegacji państw obcych przebywający na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, oraz inne osoby ważne ze względu na dobro państwa. Do obiektów ochraniających przez Biuro Ochrony Rządu należą: obiekty służące Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej, Prezesowi Rady Ministrów, ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych oraz ministrowi właściwemu do spraw zagranicznych, polskie przedstawicielstwa dyplomatyczne, urzędy konsularne oraz przedstawicielstwa przy organizacjach międzynarodowych poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, jak też inne obiekty i urzędy o szczególnym znaczeniu. Zgodnie z treścią art. 11 ustawy, Biuro Ochrony Rządu wypełnia ustawowe zadania poprzez: planowanie zabezpieczenia osób, obiektów i urzędów; rozpoznanie i analizę potencjalnych zagrożeń; zapobieganie powstawaniu zagrożeń; koordynowanie realizacji działań ochronnych; wykonywanie bezpośredniej ochrony; zabezpieczanie obiektów i urzędów; doskonalenie metod swojej pracy. W zakresie swoich zadań Biuro Ochrony Rządu wykonuje czynności administracyjno-porządkowe oraz podejmuje działania profilaktyczne. Zgodnie z art. 13 ust. 1 ustawy, funkcjonariusz, wykonując zadania służbowe w szczególności ma prawo: wydawać polecenia osobom, których zachowanie może stworzyć zagrożenie dla bezpieczeństwa osób, obiektów i urzędów podlegających ochronie BOR; legitymować osoby w celu ustalenia ich tożsamości; zatrzymywać osoby stwarzające w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego oraz dla mienia, a także osoby w sposób rażąco naruszające porządek publiczny; dokonywać kontroli osobistej, a także przeglądać zawartość bagaży, sprawdzać ładunki i pomieszczenia, w sytuacjach, jeżeli jest to niezbędne dla zapewnienia bezpieczeństwa ochraniających osób, obiektów i urzędów; żądać niezbędnej pomocy od instytucji państwowych, organów administracji rządowej i samorządu terytorialnego oraz jednostek gospodarczych prowadzących działalność w zakresie użyteczności publicznej; wymienione instytucje, organy i jednostki są obowiązane, w zakresie swojego działania, do

udzielenia tej pomocy; zwracać się o niezbędną pomoc do innych jednostek gospodarczych i organizacji społecznych, jak również zwracać się w nagłych wypadkach do każdej osoby o udzielenie doraźnej pomocy. Biurem kieruje Szef Biura Ochrony Rządu, który podlega ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych.¹⁹⁰[PC]

Służba Celna

jest jednolitą umundurowaną formacją, utworzoną w celu zapewnienia ochrony i bezpieczeństwa obszaru celnego Wspólnoty Europejskiej, w tym zgodności z prawem przywozu towarów na ten obszar oraz wywozu towarów z tego obszaru, a także wykonywania obowiązków określonych w przepisach odrębnych, w szczególności w zakresie podatku akcyzowego oraz podatku od gier. Służba Celna działa na podstawie ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o Służbie Celnej. Zgodnie z treścią art. 1 ust. 2 ustawy, do zadań Służby Celnej należy realizacja polityki celnej państwa w części dotyczącej przywozu i wywozu towarów oraz wykonywanie innych zadań, wynikających z odrębnych przepisów, w szczególności: kontrola przestrzegania przepisów prawa celnego oraz innych przepisów związanych z przywozem i wywozem towarów; wykonywanie czynności związanych z nadawaniem towarom przeznaczenia celnego; wymiar i pobór należności celnych i innych opłat związanych z przywozem i wywozem towarów; wymiar i pobór podatku od towarów i usług z tytułu importu towarów; kontrola, szczególny nadzór podatkowy, wymiar i pobór podatku akcyzowego; pobór opłaty paliwowej; współdziałanie przy realizacji Wspólnej Polityki Rolnej; wykonywanie zadań wynikających z przepisów wspólnotowych, regulujących statystykę, dotyczącą obrotu towarowego pomiędzy państwami członkowskimi Wspólnoty Europejskiej (INTRARTAT); rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw skarbowych, przestępstw i wykroczeń związanych z przywozem i wywozem towarów oraz ściganie ich sprawców, w zakresie określonym innymi ustawami; rozpoznawanie, wykrywanie, zapobieganie i zwalczanie przestępstw i wykroczeń związanych z naruszeniem przepisów, dotyczących ochrony dóbr kultury oraz ochrony własności intelektualnej, a także przestępstw i wykroczeń związanych z wprowadzaniem na polski obszar celny oraz wyprowadzaniem z polskiego obszaru celnego towarów obję-

tych ograniczeniami lub zakazami, w szczególności takich, jak: odpady szkodliwe, substancje chemiczne, materiały jądrowe i promieniotwórcze, środki odurzające i substancje psychotropowe oraz broń, amunicja, materiały wybuchowe i technologie objęte kontrolą międzynarodową; kontrola legalności wykonywania pracy przez cudzoziemców, prowadzenia działalności przez cudzoziemców, powierzania wykonywania pracy i innej pracy zarobkowej cudzoziemcom; współpraca z organami celnymi innych państw oraz organizacjami międzynarodowymi; współpraca z Szefem Krajowego Centrum Informacji Kryminalnych w zakresie niezbędnym do realizacji jego ustawowych zadań. Funkcję koordynatora zadań nałożonych na Służbę Celną pełni minister właściwy do spraw finansów publicznych, który również współdziała w kształtowaniu polityki państwa w zakresie zadań Służby Celnej. Minister Finansów swoje zadania wykonuje bezpośrednio poprzez podsekretarza stanu w Ministerstwie Finansów, który jest jednocześnie Szefem Służby Celnej. Szef Służby Celnej kieruje Służbą Celną oraz zapewnia sprawne i efektywne wykonywanie jej zadań, w szczególności przez: sprawowanie nadzoru nad działalnością dyrektorów izb celnych i naczelników urzędów celnych; realizację budżetu państwa w zakresie ustalonym dla Służby Celnej; kształtowanie polityki kadrowej i szkoleniowej w Służbie Celnej; współpracę z właściwymi organami innych państw oraz z organizacjami międzynarodowymi.¹⁹¹[PC]

Inspekcja Transportu Drogowego

jest uzbrojoną i umundurowaną służbą, powołaną na mocy ustawy z dnia 6 września 2001 r. o transporcie drogowym do kontroli przestrzegania przepisów w zakresie przewozu drogowego, wykonywanego pojazdami samochodowymi. Zgodnie z treścią art. 50 ustawy, do zadań Inspekcji Transportu Drogowego, należy kontrola: przestrzegania obowiązków lub warunków przewozu drogowego; przestrzegania przepisów ruchu drogowego w zakresie i na zasadach określonych w ustawie z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym; przestrzegania szczegółowych zasad i warunków transportu zwierząt; wprowadzonych do obrotu ciśnieniowych urządzeń transportowych pod względem zgodności z wymaganiami technicznymi, dokumentacją techniczną i prawidłowością ich oznakowania,

w zakresie określonym w ustawie z dnia 19 sierpnia 2011 r. o przewozie towarów niebezpiecznych; rodzaju używanego paliwa; dokumentów związanych z wykonywaniem publicznego transportu zbiorowego; prawidłowości uiszczenia opłaty elektronicznej, o której mowa w art. 13 ust. 1 pkt. 3 ustawy z dnia 21 marca 1985 r. o drogach publicznych; przestrzegania czasu pracy przedsiębiorców osobiście wykonujących przewozy drogowo oraz osób niezatrudnionych przez przedsiębiorcę, lecz osobiście wykonujących przewozy drogowo na jego rzecz; prowadzenie postępowania administracyjnego, w tym wydawanie decyzji administracyjnych na zasadach określonych w ustawie, a także podejmowanie innych czynności w niej przewidzianych, w sprawach licencji wspólnotowej, zezwoleń w międzynarodowym transporcie drogowym i zezwoleń na przewóz kabotażowy, formularzy jazdy, zaświadczeń na międzynarodowy niezarobkowy przewóz drogowy, świadectw kierowcy, certyfikatów, o których mowa w art. 30 ust. 10 oraz zezwoleń na wykonywanie zawodu przewoźnika drogowego. Zadania Inspekcji Transportu Drogowego wykonują Główny Inspektor Transportu Drogowego oraz wojewoda, działający za pośrednictwem wojewódzkiego inspektora transportu drogowego, zwanego dalej „wojewódzkim inspektorem”, jako kierownika wojewódzkiej inspekcji transportu drogowego, wchodzącej w skład wojewódzkiej administracji zespolonej. Do najważniejszych zadań Głównego Inspektora Transportu Drogowego, w szczególności należy zaliczyć: opracowywanie kierunków działania Inspekcji w porozumieniu z organizacjami zrzeszającymi przewoźników o zasięgu ogólnokrajowym i plany kontroli o znaczeniu ogólnokrajowym, zatwierdzone przez ministra właściwego do spraw transportu; określanie metod i form wykonywania zadań przez Inspekcję, w zakresie nieobjętym innymi przepisami wydanymi na podstawie ustawy; przygotowywanie projektów aktów prawnych w zakresie kontroli przewozów drogowych; opracowywanie, we współpracy z Komendantem Głównym Policji, Komendantem Głównym Straży Granicznej, Szefem Służby Celnej oraz Głównym Inspektorem Pracy, jednolitej krajowej strategii kontroli przepisów w zakresie czasu jazdy i czasu postoju, obowiązkowych przerw i czasu odpoczynku kierowców. Główny Inspektor jest centralnym organem administracji rządowej podległym ministrowi właściwemu do spraw transportu.¹⁹²[PC]

Służba Więzienna

jest umundurowaną i uzbrojoną formacją apolityczną podległą Ministrowi Sprawiedliwości, posiadającą własną strukturę organizacyjną. Służba Więzienna realizuje, na zasadach określonych w kodeksie karnym wykonawczym, zadania w zakresie wykonywania kar pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania. Zgodnie z treścią art. 2 ust. 2 ustawy, do podstawowych zadań Służby Więziennej należy: prowadzenie oddziaływań penitencjarnych i resocjalizacyjnych wobec osób skazanych na karę pozbawienia wolności, przede wszystkim przez organizowanie pracy sprzyjającej zdobywaniu kwalifikacji zawodowych, nauczania, zajęć kulturalno-oświatowych, zajęć z zakresu kultury fizycznej i sportu oraz specjalistycznych oddziaływań terapeutycznych; wykonywanie tymczasowego aresztowania w sposób zabezpieczający prawidłowy tok postępowania karnego o przestępstwo lub przestępstwo skarbowe; zapewnienie osobom skazanym na karę pozbawienia wolności lub tymczasowo aresztowanym, a także osobom, wobec których są wykonywane kary pozbawienia wolności i środki przymusu skutkujące pozbawieniem wolności, przestrzegania ich praw, a zwłaszcza humanitarnych warunków bytowych, poszanowania godności, opieki zdrowotnej i religijnej; humanitarne traktowanie osób pozbawionych wolności; ochrona społeczeństwa przed sprawcami przestępstw lub przestępstw skarbowych osadzonymi w zakładach karnych i aresztach śledczych; zapewnienie w zakładach karnych i aresztach śledczych porządku i bezpieczeństwa; wykonywanie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej tymczasowego aresztowania oraz kar pozbawienia wolności i środków przymusu, skutkujących pozbawieniem wolności, jeżeli mają być wykonywane w zakładach karnych i aresztach śledczych i jeżeli wynikają z realizacji orzeczenia wydanego przez właściwy organ; współdziałanie z odpowiednimi formacjami innych państw oraz z organizacjami międzynarodowymi na podstawie umów i porozumień międzynarodowych. Służba Więzienna współdziała z organami państwowymi i samorządu terytorialnego, stowarzyszeniami, fundacjami, organizacjami oraz instytucjami, których celem jest współpraca w wykonywaniu kary pozbawienia wolności, jak również z kościołami, związkami wyznaniowymi, szkołami wyższymi i placówkami naukowymi oraz osobami godnymi zaufania. Służba Więzienna współpracuje z Szefem Krajowego Centrum Informacji

Kryminalnych w zakresie niezbędnym do realizacji jego zadań ustawowych oraz ma prawo do otrzymywania informacji kryminalnych z Krajowego Centrum Informacji Kryminalnych w zakresie niezbędnym do realizacji swoich zadań ustawowych. Zgodnie z treścią art. 18 ustawy, funkcjonariusze, wykonując czynności służbowe, mają prawo: legitymowania osób ubiegających się o wstęp oraz opuszczających teren jednostek organizacyjnych oraz deponowania dokumentów tożsamości osób przebywających na terenie jednostki organizacyjnej; legitymowania funkcjonariuszy i pracowników wchodzących i wychodzących z jednostki organizacyjnej; żądania od ww. osób przekazania do depozytu przedmiotów niebezpiecznych i przedmiotów niedozwolonych, dokonywania kontroli osobistej tych osób i kontroli ich ubrania, obuwia oraz przeglądania zawartości bagaży, sprawdzenia pojazdów wjeżdżających oraz wyjeżdżających, a także ładunków tych pojazdów, również przy użyciu urządzeń technicznych i psów specjalnych, wyszkolonych w zakresie wyszukiwania środków odurzających i substancji psychotropowych lub materiałów wybuchowych; wzywania osób zakłócających spokój i porządek w bezpośrednim sąsiedztwie lub na terenie jednostki organizacyjnej, nawiązujących niedozwolone kontakty z osobami pozbawionymi wolności lub usiłujących bez zezwolenia funkcjonariuszy dostarczyć jakiegokolwiek przedmioty na teren jednostki organizacyjnej, do zaniechania takich zachowań; zatrzymania, na terenie jednostki organizacyjnej, celem niezwłocznego przekazania Policji, osób, co do których istnieje uzasadnione podejrzenie popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary; usunięcia z terenu jednostki organizacyjnej osoby, która nie stosuje się do polecenia wydanego na podstawie obowiązujących przepisów; zatrzymania osób pozbawionych wolności, które: a) dokonały ucieczki z aresztu śledczego lub zakładu karnego, b) dokonały ucieczki w trakcie konwojowania lub zatrudnienia, c) na podstawie zezwolenia właściwego organu opuściły areszt śledczy albo zakład karny i nie powróciły do niego w wyznaczonym terminie, korzystając z zezwolenia na czasowe opuszczenie aresztu śledczego lub zakładu karnego bez konwoju funkcjonariusza; żądania niezbędnej pomocy od funkcjonariuszy Policji, Straży Granicznej i żołnierzy Żandarmerii Wojskowej, jak również zwracania się w nagłych przypadkach do innych organów ochrony porządku publicznego i bezpieczeństwa państwa lub każdej osoby o udzielenie pomocy.¹⁹²[PC]

Państwowa Straż Pożarna

jest zawodową, umundurowaną i wyposażoną w specjalistyczny sprzęt formację, przeznaczoną do walki z pożarami, klęskami żywiołowymi i innymi miejscowymi zagrożeniami. Państwowa Straż Pożarna działa na podstawie ustawy z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej. Zadania Państwowej Straży Pożarnej zostały określone w art. 1 ust. 2. Do najważniejszych należy: rozpoznawanie zagrożeń pożarowych i innych miejscowych zagrożeń; organizowanie i prowadzenie akcji ratowniczych w czasie pożarów, klęsk żywiołowych lub likwidacji miejscowych zagrożeń; wykonywanie pomocniczych specjalistycznych czynności ratowniczych w czasie klęsk żywiołowych lub likwidacji miejscowych zagrożeń przez inne służby ratownicze; kształcenie kadr dla potrzeb Państwowej Straży Pożarnej i innych jednostek ochrony przeciwpożarowej oraz powszechnego systemu ochrony ludności; nadzór nad przestrzeganiem przepisów przeciwpożarowych; prowadzenie prac naukowo-badawczych w zakresie ochrony przeciwpożarowej i ochrony ludności oraz współpraca z Szefem Krajowego Centrum Informacji Kryminalnych w zakresie niezbędnym do realizacji jego zadań ustawowych. Centralnym organem administracji rządowej w sprawach organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego oraz ochrony przeciwpożarowej jest Komendant Główny Państwowej Straży Pożarnej, podległy ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych. Zadania Komendanta Głównego Państwowej Straży Pożarnej zostały określone w art. 10 ustawy. Do najważniejszych należą: kierowanie pracą Komendy Głównej Państwowej Straży Pożarnej oraz kierowanie krajowym systemem ratowniczo-gaśniczym, a w szczególności: dysponowanie jednostkami krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego na obszarze kraju, poprzez swoje stanowisko kierowania; ustalanie zbiorczego planu sieci jednostek krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego; ustalanie planu rozmieszczania na obszarze kraju sprzętu specjalistycznego w ramach krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego; dysponowanie odwodami operacyjnymi i kierowanie ich siłami; dowodzenie działaniami ratowniczymi, których rozmiar lub zasięg przekracza możliwość sił ratowniczych województwa; organizowanie i kierowanie centralnymi odwodami operacyjnymi; analizowanie działań ratowniczych prowadzonych przez jednostki organizacyjne

krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego; analizowanie zagrożeń pożarowych i innych miejscowych zagrożeń; inicjowanie przedsięwzięć oraz prac naukowo-badawczych w zakresie ochrony przeciwpożarowej i ratownictwa; organizowanie i określanie zasad kształcenia zawodowego; inicjowanie oraz przygotowywanie projektów aktów normatywnych dotyczących ochrony przeciwpożarowej i ratownictwa; powoływanie i odwoływanie rzeczoznawców do spraw zabezpieczeń przeciwpożarowych i nadzór nad ich działalnością; ustalanie programów i zasad szkolenia pożarniczego dla jednostek ochrony przeciwpożarowej; wspieranie inicjatyw społecznych w zakresie ochrony przeciwpożarowej i ratownictwa; współdziałanie z Zarządem Głównym Związku Ochotniczych Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz prowadzenie współpracy międzynarodowej w zakresie swojej właściwości. Podczas działań ratowniczych organizowanych i kierowanych przez Państwową Straż Pożarną, strażacy biorący udział w akcji ratowniczej, w zakresie niezbędnym do prowadzenia akcji, mają prawo korzystania z: dróg, gruntów i zbiorników wodnych państwowych, komunalnych i prywatnych; komunalnych i prywatnych ujęć wodnych i środków gaśniczych. W okolicznościach uzasadnionych stanem wyższej konieczności strażak kierujący akcją ratowniczą ma prawo zarządzenia: ewakuacji ludzi i mienia z terenu objętego akcją ratowniczą; koniecznych prac wyburzeniowych i rozbiórkowych; wstrzymania komunikacji w ruchu lądowym; udostępnienia pojazdów, środków i przedmiotów niezbędnych do akcji ratowniczej; zakazu przebywania osobom postronnym w rejonie akcji ratowniczej. Od 1995 roku funkcjonuje w Polsce, zorganizowany przez Państwową Straż Pożarną, krajowy system ratowniczo-gaśniczy, którego podstawowym celem jest ochrona życia, zdrowia, mienia lub środowiska poprzez: walkę z pożarami i innymi klęskami żywiołowymi, ratownictwo techniczne, chemiczne i od 1997 roku również poprzez ratownictwo ekologiczne i medyczne.¹⁹³[PC]

Straż Ochrony Kolei

jest umundurowaną i uzbrojoną formacją, działającą na zasadach określonych w ustawie z dnia 28 marca 2003 r. o transporcie kolejowym. Do zadań Straży Ochrony Kolei należy: kontrola przestrzegania przepisów porządkowych na obsza-

rze kolejowym, w pociągach i innych pojazdach kolejowych; ochrona życia i zdrowia ludzi oraz mienia na obszarze kolejowym, w pociągach i innych pojazdach kolejowych; zwalczanie zorganizowanych grup przestępczych na obszarze kolejowym (złodzieje złomu, towarów – w szczególności węgla i miazgu węglowego oraz zorganizowanych grup działających na dworcach i w pociągach). Straż Ochrony Kolei, zgodnie z art. 59 ustawy, tworzona jest przez zarządcę lub kilku zarządców wspólnie w uzgodnieniu z ministrem właściwym do spraw transportu w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw. Zadania Straży Ochrony Kolei zostały określone w art. 60 ustawy. Należą do nich: kontrola przestrzegania przepisów porządkowych na obszarze kolejowym, w pociągach i innych pojazdach kolejowych; ochrona życia i zdrowia ludzi oraz mienia na obszarze kolejowym, w pociągach i innych pojazdach kolejowych. Wykonując swoje zadania, funkcjonariusz straży ochrony kolei ma prawo do: legitymowania osób podejrzanych o popełnienie przestępstwa lub wykroczenia, w celu ustalenia ich tożsamości; ujęcia, w celu niezwłocznego doprowadzenia do najbliższej jednostki Policji, osób, w stosunku do których zachodzi uzasadniona potrzeba podjęcia czynności wykraczających poza uprawnienia straży ochrony kolei; zatrzymywania i kontroli pojazdu drogowego poruszającego się na obszarze kolejowym i przyległym pasie gruntu w przypadku uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa lub wykroczenia przy użyciu tego pojazdu; nakładania grzywien, w drodze mandatu karnego, na zasadach określonych w Kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia; przeprowadzania czynności wyjaśniających, występowania do sądu z wnioskiem o ukaranie, oskarżania przed sądem i wnoszenia środków odwoławczych w trybie określonym w Kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia. Straż Ochrony Kolei zobowiązana jest do współdziałania z Policją, Strażą Graniczną, Żandarmerią Wojskową, organami kontroli skarbowej i Inspekcją Transportu Drogowego; stosowania środków przymusu bezpośredniego: siły fizycznej w postaci chwytów obezwładniających oraz podobnych technik obrony, miotacza gazowego, pałki służbowej, kajdanek i psa służbowego.¹⁹⁴[PC]

Straż Miejska

jest umundurowaną formacją powoływaną przez Radę Miasta (Radę Gminy). Głównym zadaniem straży miejskiej (gminnej) jest ochrona porządku publicznego na terenie miasta (gminy). Podstawowym aktem prawnym stanowiącym o funkcjonowaniu Straży Miejskiej jest ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o strażach gminnych. Zgodnie z treścią art. 1 ustawy, w celu ochrony porządku publicznego na terenie gminy może być utworzona samorządowa umundurowana formacja – straż gminna, która spełnia służebną rolę wobec społeczności lokalnej, wykonując swe zadania z poszanowaniem godności i praw obywateli. Straż jest jednostką organizacyjną gminy. Zgodnie z treścią art. 11, do zadań straży należy w szczególności: ochrona spokoju i porządku w miejscach publicznych; czuwanie nad porządkiem i kontrola ruchu drogowego w zakresie określonym w przepisach o ruchu drogowym; kontrola publicznego transportu zbiorowego; współdziałanie z właściwymi podmiotami w zakresie ratowania życia i zdrowia obywateli, pomocy w usuwaniu awarii technicznych i skutków klęsk żywiołowych oraz innych miejscowych zagrożeń; zabezpieczenie miejsca przestępstwa, katastrofy lub innego podobnego zdarzenia albo miejsc zagrożonych takim zdarzeniem przed dostępem osób postronnych lub zniszczeniem śladów i dowodów, do momentu przybycia właściwych służb, a także ustalenie, w miarę możliwości, świadków zdarzenia; ochrona obiektów komunalnych i urządzeń użyteczności publicznej; współdziałanie z organizatorami i innymi służbami w ochronie porządku podczas zgromadzeń i imprez publicznych; doprowadzanie osób nietrzeźwych do izby wytrzeźwień lub miejsca ich zamieszkania, jeżeli osoby te zachowaniem swoim dają powód do zgorznięcia w miejscu publicznym, znajdują się w okolicznościach zagrażających ich życiu lub zdrowiu albo zagrażają życiu i zdrowiu innych osób; informowanie społeczności lokalnej o stanie i rodzajach zagrożeń, a także inicjowanie i uczestnictwo w działaniach mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi; konwojowanie dokumentów, przedmiotów wartościowych lub wartości pieniężnych na potrzeby gminy. W celu realizacji swoich ustawowych zadań, straży przysługuje prawo do obserwowania

i rejestrowania przy użyciu środków technicznych obrazu zdarzeń w miejscach publicznych w przypadku, gdy czynności te są niezbędne do wykonywania zadań oraz w celu: utrwalania dowodów popełnienia przestępstwa lub wykroczenia; przeciwdziałania przypadkom naruszania spokoju i porządku w miejscach publicznych; ochrony obiektów komunalnych i urządzeń użyteczności publicznej. Zgodnie z treścią art. 12 ustawy, strażnik wykonujący zadania określone w art. 11, ma prawo do: udzielania pouczeń, zwracania uwagi, ostrzegania lub stosowania innych środków oddziaływania wychowawczego; legitymowania osób w uzasadnionych przypadkach w celu ustalenia ich tożsamości; ujęcia osób stwarzających w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego, a także dla mienia i niezwłocznego doprowadzenia do najbliższej jednostki Policji; dokonywania kontroli osobistej, przeglądania zawartości podręcznych bagaży osoby w przypadku istnienia uzasadnionego podejrzenia popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary lub w związku z wykonywaniem innych czynności; nakładania grzywien w postępowaniu mandatowym za wykroczenia określone w trybie przewidzianym przepisami o postępowaniu w sprawach o wykroczenia; dokonywania czynności wyjaśniających, kierowania wniosków o ukaranie do sądu, oskarżania przed sądem i wnoszenia środków odwoławczych – w trybie i zakresie określonych w Kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia; usuwania pojazdów i ich unieruchamiania przez blokowanie kół w przypadkach, zakresie i trybie określonych w przepisach o ruchu drogowym; wydawania poleceń; żądania niezbędnej pomocy od instytucji państwowych i samorządowych; zwracania się w nagłych przypadkach o pomoc do jednostek gospodarczych, prowadzących działalność w zakresie użyteczności publicznej oraz organizacji społecznych, jak również do każdej osoby o udzielenie doraźnej pomocy na zasadach określonych w ustawie o Policji.¹⁹⁵[PC]

Straż Leśna

jest służbą funkcjonującą na terenie Lasów Państwowych. Jej pracownicy zajmują się sprawami zarządu lasami, będącymi w zarządzie Lasów Państwowych; prowadzeniem gospodarki leśnej i ochroną lasów; zwalczaniem przestępstw i wykroczeń w zakresie szkodnictwa leśnego i ochrony przyrody oraz wykonywaniem

innych zadań w zakresie ochrony mienia oraz sprawami nadzoru nad gospodarką leśną. Straż Leśna działa na mocy ustawy z dnia 28 września 1991 r. o lasach. Zgodnie z treścią art. 47 ust. 1 ustawy w Lasach Państwowych tworzy się Straż Leśną. Zadania, o których mowa w art. 45 ustawy, wykonywane są przez strażników leśnych zaliczanych do Służby Leśnej. Straż Leśną kieruje Główny Inspektor Straży Leśnej podporządkowany Dyrektorowi Generalnemu. Strażnicy leśni przy wykonywaniu zadań mają prawo do: legitymowania osób podejrzanych o popełnienie przestępstwa lub wykroczenia, jak również świadków przestępstwa lub wykroczenia, w celu ustalenia ich tożsamości; nakładania oraz pobierania grzywien, w drodze mandatu karnego, w sprawach i w zakresie określonych odrębnymi przepisami; zatrzymywania i dokonywania kontroli środków transportu na obszarach leśnych oraz w ich bezpośrednim sąsiedztwie, w celu sprawdzenia ładunku oraz przeglądania zawartości bagaży, w razie zaistnienia uzasadnionego podejrzenia popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary; przeszukiwania pomieszczeń i innych miejsc, w przypadkach uzasadnionego podejrzenia o popełnienie przestępstwa, na zasadach określonych w Kodeksie postępowania karnego; ujęcia na gorącym uczynku sprawcy przestępstwa lub wykroczenia albo w pościgu podjętym bezpośrednio po popełnieniu przestępstwa oraz jego doprowadzenia do Policji; odbierania za pokwitowaniem przedmiotów pochodzących z przestępstwa lub wykroczenia oraz narzędzi i środków służących do ich popełnienia; prowadzenia dochodzeń oraz wnoszenia i popierania aktów oskarżenia w postępowaniu uproszczonym, jeżeli przedmiotem przestępstwa jest drewno pochodzące z lasów, stanowiących własność Skarbu Państwa, w trybie i na zasadach określonych w Kodeksie postępowania karnego; prowadzenia postępowania w sprawach o wykroczenia oraz udziału w rozprawach w sądzie rejonowym w charakterze oskarżyciela publicznego i wnoszenia środków zaskarżenia do sądów rejonowych od rozstrzygnięć sądu rejonowego w sprawach zwalczania wykroczeń w zakresie szkodnictwa leśnego; noszenia broni palnej długiej i krótkiej, kajdanek zakładanych na ręce, pałki służbowej, ręcznego miotacza substancji obezwładniających oraz przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej; żądania niezbędnej pomocy od instytucji państwowych, zwracania

się o taką pomoc do jednostek gospodarczych, organizacji społecznych, jak również w nagłych przypadkach do każdego obywatela o udzielenie doraźnej pomocy, na zasadach określonych w ustawie o Policji. Strażnicy leśni są uprawnieni do dokonywania kontroli podmiotów gospodarczych zajmujących się obrotem i przetwarzaniem drewna i innych produktów leśnych, w celu sprawdzania legalności pochodzenia surowców drzewnych i innych produktów leśnych. Strażnik leśny może użyć środków przymusu bezpośredniego. Strażnikowi leśnemu, wykonującemu obowiązki służbowe na gruntach stanowiących własność Skarbu Państwa zarządzanych przez Lasy Państwowe, przysługują uprawnienia określone odrębnymi przepisami, odnoszącymi się do: Państwowej Straży Łowieckiej – w zakresie zwalczania kłusownictwa; Straży Ochrony Przyrody – w zakresie przestrzegania przepisów o ochronie przyrody oraz Państwowej Straży Rybackiej – w zakresie kontroli legalności dokonywania połowu. Pracownicy Służby Leśnej przy wykonywaniu czynności służbowych korzystają z ochrony prawnej, przewidzianej w przepisach prawa karnego dla funkcjonariuszy publicznych.¹⁹⁶[PC]

Państwowa Straż Łowiecka

jest umundurowaną, uzbrojoną i wyposażoną w terenowe, oznakowane środki transportu formacją, podległą wojewodzie. Podstawą funkcjonowania Państwowej Straży Łowieckiej jest ustawa z dnia 18 października 1995 r. Prawo łowieckie. Zgodnie z treścią art. 37 ustawy, zadaniem Państwowej Straży Łowieckiej jest kontrola realizacji przepisów ustawy, a w szczególności w zakresie: ochrony zwierzyny; zwalczania kłusownictwa i wszelkiego szkodnictwa łowieckiego; zwalczania przestępstw i wykroczeń w zakresie łowiectwa; kontroli legalności skupu i obrotu zwierzyną; kontroli przedsiębiorców wykonujących działalność gospodarczą w zakresie obrotu zwierzyną żywą oraz obrotu tuszami zwierzyny i ich częściami, dotyczącej prowadzenia ewidencji skupu w każdym punkcie skupu. Państwowa Straż Łowiecka współpracuje z Szefem Krajowego Centrum Informacji Kryminalnych w zakresie niezbędnym do realizacji jego zadań ustawowych. Strażnicy Państwowej Straży Łowieckiej, na zasadach określonych w Kodeksie postępowania karnego i Kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia, na terenach obwodów łowieckich, zaj-

mują się ochroną zwierzyny oraz ochroną mienia dzierżawców i zarządców, zwalczaniem przestępstw i wykroczeń w zakresie szkodnictwa łowieckiego i szkodnictwa przyrodniczego, popełnianych w obwodach łowieckich polnych i leśnych. Strażnicy Państwowej Straży Łowieckiej przy wykonywaniu zadań ustawowych mają prawo do: legitymowania osób podejrzanych o popełnienie przestępstwa lub wykroczenia w celu ustalenia ich tożsamości; nakładania i ściągania grzywien w drodze mandatu karnego za wykroczenia popełniane na terenach obwodów łowieckich w zakresie szkodnictwa łowieckiego; zatrzymywania i dokonywania kontroli środków transportu w obwodach łowieckich oraz w ich bezpośrednim sąsiedztwie, w celu sprawdzenia ich ładunku oraz przeglądania zawartości bagaży, w razie zaistnienia uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa lub wykroczenia; przeszukiwania osób, pomieszczeń i innych miejsc w przypadkach uzasadnionego podejrzenia o popełnienie przestępstwa lub wykroczenia na zasadach określonych w Kodeksie postępowania karnego; ujęcia sprawcy przestępstwa lub wykroczenia na gorącym uczynku lub w pościgu podjętym bezpośrednio po popełnieniu przestępstwa i doprowadzenia do jednostki Policji; odbierania za pokwitowaniem przedmiotów pochodzących z przestępstwa lub wykroczenia oraz narzędzi i środków służących do ich popełnienia oraz ich zabezpieczenia; prowadzenia dochodzeń oraz wnoszenia i popierania aktu oskarżenia w postępowaniu uproszczonym, jeżeli przedmiotem przestępstwa jest zwierzyna, w trybie i na zasadach określonych w Kodeksie postępowania karnego; prowadzenia postępowania w sprawach o wykroczenia w zakresie szkodnictwa łowieckiego; dokonywania kontroli podmiotów prowadzących skup, przerób i sprzedaż tusz zwierzyny lub ich części w zakresie sprawdzenia źródeł jej pochodzenia; dokonywania kontroli podmiotów prowadzących obrót zwierzyną żywą oraz podmiotów prowadzących chów i hodowlę zwierząt łownych w zakresie sprawdzenia źródeł ich pochodzenia; dokonywania kontroli podmiotów prowadzących sprzedaż usług obejmujących polowania wykonywane przez cudzoziemców na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej; noszenia broni palnej bojowej, broni myśliwskiej śrutowej, pałki służbowej i kajdanek zakładanych na ręce; noszenia ręcznego miotacza substancji obezwładniających oraz przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej; żądania niezbędnej pomocy

od instytucji państwowych, zwracania się o taką pomoc do jednostek gospodarczych, organizacji społecznych, jak również w nagłych przypadkach do każdego obywatela o udzielenie doraźnej pomocy na zasadach określonych w przepisach o Policji, określających szczegółowo zasady żądania takiej pomocy. Strażnikowi Państwowej Straży Łowieckiej, wykonującemu obowiązki na terenach obwodów łowieckich, przysługują uprawnienia określone odrębnymi przepisami odnoszącymi się do: Straży Ochrony Przyrody – w zakresie przestrzegania przepisów o ochronie przyrody; Państwowej Straży Rybackiej – w zakresie kontroli legalności dokonywania połowu; strażników leśnych – w zakresie zwalczania szkodnictwa leśnego. Strażnicy Państwowej Straży Łowieckiej przy wykonywaniu czynności służbowych korzystają z ochrony prawnej przewidzianej w przepisach Kodeksu karnego dla funkcjonariusza publicznego. Strażnicy mają prawo do noszenia i używania broni myśliwskiej w celach ochrony zwierzyny przed drapieżnikami znajdującymi się na liście zwierząt łownych, zgodnie z rocznym planem łowieckim, o ile są członkami Polskiego Związku Łowieckiego.¹⁹⁷[PC]

Straż Ochrony Przyrody

jest organizacją społeczną pod nazwą Stowarzyszenie "Straż Ochrony Przyrody", działającą od 2001 roku w oparciu o przepisy ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach. Stowarzyszenie prowadzi akcje informacyjne, odczyty i zajęcia edukacyjne o ochronie środowiska przyrodniczego i działania zmierzające do ograniczenia ujemnych skutków naruszania środowiska przyrodniczego. Rys historyczny: Straż Ochrony Przyrody została utworzona w 1957 r. na mocy ustawy z dnia 7 kwietnia 1949 r. o ochronie przyrody (Dz. U. Nr 25, poz. 180), na podstawie którego wydano rozporządzenie ministra leśnictwa i przemysłu drzewnego z dnia 30 kwietnia 1957 r. (Dz. U. Nr 41, poz. 189, z późn. zm.). Inicjatorami powołania SOP były m.in. Liga Ochrony Przyrody, Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze, Polski Związek Wędkarski, Polski Związek Łowiecki oraz Polski Związek Alpinizmu. Straż miała na celu współpracę z organami administracyjnymi w zakresie ochrony przyrody. Uprawnienia członków SOP zostały określone w art. 48 ustawy z dnia 16 października 1991 r. o ochronie przyrody

(Dz. U. Nr 114, poz. 492). Strażnicy uprawnieni byli m.in. do legitymowania osób naruszających prawo ochrony przyrody, rekwirowania nielegalnie uzyskanych, podlegających ochronie przedmiotów i narzędzi użytych do ich pozyskania, składania zawiadomień do Policji, władz administracji państwowej i służb leśnych o wykroczeniach i kierowania wniosków do kolegiów karno-administracyjnych lub prokuratora. Ponadto strażnicy ochrony przyrody mieli możliwość uzyskania od wojewódzkiego konserwatora przyrody uprawnień do nakładania mandatów. W 2000 r. Sejm RP uchwalił nowelizację ustawy o ochronie przyrody, przyjmując poprawkę dotyczącą Straży Ochrony Przyrody. SOP została pozbawiona niektórych uprawnień (np. nakładania mandatów karnych), ale pozostawiono jej minimalne uprawnienia umożliwiające działanie. Senat RP przyjął uchwałę popierającą znowelizowaną ustawę, jednocześnie zgłaszając swoje poprawki (m.in. zaproponował przywrócenie zapisu skutkującego likwidacją SOP). Sejm RP ustosunkował się do uwag Senatu RP, przyjmując większość jego propozycji. Zabrakło jednego głosu, aby odrzucić poprawkę o likwidacji SOP. Likwidacja Straży Ochrony Przyrody nie oznacza, że nie są realizowane zadania dotyczące kształtowania właściwego stosunku człowieka do przyrody oraz sprawowania nadzoru i kontroli nad przestrzeganiem przepisów w zakresie ochrony środowiska przyrodniczego. Obecnie takimi jednostkami, wyspecjalizowanymi do ochrony mienia oraz zwalczania przestępstw i wykroczeń w zakresie ochrony przyrody, są m.in. Straż Parku, Straż Leśna i Państwowa Straż Rybacka oraz Społeczna Straż Rybacka.¹⁹⁸[PC]

Państwowa Straż Rybacka

jest państwową jednostką organizacyjną, podległą wojewodom, działającą na podstawie przepisów ustawy z dnia 18 kwietnia 1985 r. o rybnictwie śródlądowym. Jest tworzona na podstawie art. 22 ustawy. Do zakresu jej działania należy m.in.: kontrola przestrzegania ustawy o rybnictwie śródlądowym i przepisów wydanych na jej podstawie oraz decyzji i zarządzeń administracyjnych w sprawach rybnictwa śródlądowego; współdziałanie z Policją, Strażą Leśną i Łowiecką, Społeczną Strażą Rybacką oraz innymi jednostkami organizacyjnymi i społecznymi, działającymi na rzecz zwalczania kłusownictwa rybackiego i ochrony wód oraz ochro-

ny przyrody i przestrzegania prawa w tym zakresie; współpraca i współdziałanie z państwowymi strażami rybackimi z ościennych województw oraz z uprawnionymi do rybactwa w zakresie ochrony dzierzawionych wód; prowadzenie postępowań w przypadkach ujawnienia przestępstw i wykroczeń naruszających przepisy ustawy o rybactwie śródlądowym (kłusownictwo) i ochronie przyrody. W czasie wykonywania czynności służbowych strażnik Państwowej Straży Rybackiej jest uprawniony do: kontroli dokumentów uprawniających do połowu ryb u osób dokonujących połowu oraz dokumentów stwierdzających pochodzenie ryb u osób przetwarzających lub wprowadzających ryby do obrotu; kontroli ilości masy i gatunków odłowionych ryb, przetwarzanych lub wprowadzanych do obrotu oraz przedmiotów służących do ich połowu; zabezpieczenia porzuconych ryb i przedmiotów służących do ich połowu w wypadku niemożności ustalenia ich posiadacza; żądania wyjaśnień i wykonywania czynności niezbędnych do przeprowadzania kontroli. W wypadku uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa lub wykroczenia jest uprawniona, w szczególności do:

- legitymowania osób podejrzanych w celu ustalenia ich tożsamości;
- odebrania za pokwitowaniem ryb i przedmiotów służących do ich połowu, z tym że ryby należy przekazać za pokwitowaniem uprawnionemu do rybactwa, a przedmioty zabezpieczyć;
- kontroli środków transportowych w celu sprawdzenia zawartości ich ładunku w miejscach związanych z połowem ryb;
- przeszukiwania osób i pomieszczeń na zasadach określonych w Kodeksie postępowania karnego w celu znalezienia przedmiotów mogących stanowić dowód w sprawie lub podlegających przepadkowi;
- doprowadzenia do najbliższego komisariatu lub posterunku Policji osób, w stosunku do których zachodzi uzasadniona potrzeba podjęcia dalszych czynności wyjaśniających;
- dokonywania czynności sprawdzających w postępowaniu w sprawach o wykroczenia określone w przepisach ustawy, udziału w tych sprawach w charakterze oskarżyciela publicznego oraz wnoszenia środków zaskarżenia od rozstrzygnięć zapadłych w sądzie grodzkim;

- nakładania grzywien w drodze mandatu karnego za wykroczenia określone w ustawie;
- noszenia broni palnej krótkiej, broni gazowej i broni sygnałowej noszenia kajdanek i ręcznego miotacza gazu.

Strażnik Państwowej Straży Rybackiej może, wobec osób uniemożliwiających wykonywanie przez niego czynności określonych w ustawie, stosować środki przymusu bezpośredniego w postaci: siły fizycznej, psa służbowego, kajdanek, chemicznych środków obezwładniających w postaci ręcznego miotacza gazu oraz broni gazowej. Strażnikowi Państwowej Straży Rybackiej wykonującemu obowiązki przysługują uprawnienia określone odrębnymi przepisami odnoszącymi się do: Straży Ochrony Przyrody – w zakresie przestrzegania przepisów o ochronie przyrody; Państwowej Straży Łowieckiej – w zakresie zwalczania kłusownictwa oraz strażników leśnych – w zakresie zwalczania szkodnictwa leśnego. Społeczna Straż Rybacka – Rada powiatu, na wniosek starosty, może utworzyć Społeczną Straż Rybacką albo wyrazić zgodę na utworzenie Społecznej Straży Rybackiej przez zainteresowane organizacje społeczne lub uprawnionych do rybactwa.¹⁹⁹[PC]

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej

jest najwyższym przedstawicielem Rzeczypospolitej Polskiej i gwarantem ciągłości władzy państwowej. Czuwa nad przestrzeganiem Konstytucji, stoi na straży suwerenności i bezpieczeństwa państwa oraz nienaruszalności i niepodzielności jego terytorium.

Prezydent jest wybierany przez Naród w wyborach powszechnych, równych, bezpośrednich i w głosowaniu tajnym na pięcioletnią kadencję i może być ponownie wybrany tylko raz. Na Prezydenta może być wybrany obywatel polski, który najpóźniej w dniu wyborów kończy 35 lat i korzysta z pełni praw wyborczych do Sejmu. Kandydata zgłasza co najmniej 100 000 obywateli, mających prawo wybierania do Sejmu. Kadencja Prezydenta rozpoczyna się w dniu objęcia przez niego urzędu. Wybory Prezydenta Rzeczypospolitej zarządza Marszałek Sejmu. Ważność wyboru Prezydenta Rzeczypospolitej stwierdza Sąd Najwyższy. Prezydent obejmuje urząd po złożeniu wobec Zgromadzenia Narodowego nastę-

pującej przysięgi: „Obejmując z woli Narodu urząd Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, uroczyste przysięgam, że dochowam wierności postanowieniom Konstytucji, będę strzegł niezłomnie godności Narodu, niepodległości i bezpieczeństwa Państwa, a dobro Ojczyzny oraz pomyślność obywateli będą dla mnie zawsze najwyższym nakazem”. Przysięga może być złożona z dodaniem zdania „Tak mi dopomóż Bóg”. Prezydent nie może piastować żadnego innego urzędu, ani pełnić żadnej funkcji publicznej, z wyjątkiem tych, które są związane ze sprawowanym urzędem. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, jako reprezentant państwa w stosunkach zewnętrznych:

- ratyfikuje i wypowiada umowy międzynarodowe, o czym zawiadamia Sejm i Senat;
- mianuje i odwołuje pełnomocnych przedstawicieli Rzeczypospolitej Polskiej w innych państwach i przy organizacjach międzynarodowych;
- przyjmuje listy uwierzytelniające i odwołujące akredytowanych przy nim przedstawicieli dyplomatycznych innych państw i organizacji międzynarodowych.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej przed ratyfikowaniem umowy międzynarodowej może zwrócić się do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem w sprawie jej zgodności z Konstytucją.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej w zakresie polityki zagranicznej współdziała z Prezesem Rady Ministrów i właściwym ministrem.

Prezydent jest najwyższym zwierzchnikiem Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. W czasie pokoju sprawuje zwierzchnictwo nad Siłami Zbrojnymi za pośrednictwem Ministra Obrony Narodowej. Prezydent mianuje Szefa Sztabu Generalnego i dowódców rodzajów Sił Zbrojnych na czas określony. Prezydent nadaje obywatelstwo polskie; wyraża zgodę na zrzeczenie się obywatelstwa polskiego; nadaje order i odznaczenia; stosuje prawo łaski z wyłączenie osób skazanych przez Trybunał Stanu.²⁰⁰[PC]

Prezes Rady Ministrów, Premier

reprezentuje Radę Ministrów; kieruje pracami Rady Ministrów; wydaje rozporządzenia; zapewnia wykonywanie polityki Rady Ministrów i określa sposoby jej wykonywania; koordynuje i kontroluje pracę członków Rady Ministrów; sprawuje nadzór nad samorządem terytorialnym w granicach i formach określonych w Konstytucji i ustawach; jest zwierzchnikiem służbowym pracowników administracji rządowej. Premier wchodzi w skład Rady Ministrów. Premier składa wobec Prezydenta Rzeczypospolitej następującą przysięgę: „Obejmując urząd Prezesa Rady Ministrów (wiceprezesa Rady Ministrów, ministra), uroczyste przysięgam, że dochowam wierności postanowieniom Konstytucji i innym prawom Rzeczypospolitej Polskiej, a dobro Ojczyzny oraz pomyślność obywateli będą dla mnie zawsze najwyższym nakazem.” Przysięga może być złożona z dodaniem zdania „Tak mi dopomóż Bóg”.

Premier jest zwierzchnikiem korpusu służby cywilnej. Prezes Rady Ministrów jest powoływany przez Prezydenta Rzeczypospolitej w ciągu 14 dni od dnia pierwszego posiedzenia Sejmu lub przyjęcia dymisji poprzedniej Rady Ministrów. Prezes Rady Ministrów, w ciągu 14 dni od dnia powołania przez Prezydenta Rzeczypospolitej, przedstawia Sejmowi program działania Rady Ministrów z wnioskiem o udzielenie jej wotum zaufania. Wotum zaufania Sejm uchwała bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów.

Prezes Rady Ministrów może w szczególności:

- wyznaczyć ministrowi zakres spraw, w których minister ten działa z upoważnienia Prezesa Rady Ministrów;
- żądać informacji, dokumentów i sprawozdań okresowych lub dotyczących poszczególnej sprawy albo rodzaju spraw od ministra, kierownika urzędu centralnego lub wojewody oraz od pracowników urzędów organów administracji rządowej po zawiadomieniu właściwego ministra, kierownika urzędu centralnego lub wojewody;
- zarządzić przeprowadzenie korespondencyjnego uzgodnienia stanowisk członków Rady Ministrów;

- zwoływać, brać udział i przewodniczyć posiedzeniom organów pomocniczych Rady Ministrów lub Prezesa Rady Ministrów, bez względu na ich skład i zakres działania;
- zwoływać posiedzenia z udziałem właściwych ministrów, kierowników urzędów centralnych lub wojewodów i im przewodniczyć;
- przekazać z urzędu lub na wniosek właściwego organu albo na wniosek strony, sprawę, należącą do właściwości więcej niż jednego ministra lub kierownika centralnego urzędu do załatwienia wskazanemu przez siebie ministrowi, zawiadamiając o tym wszystkie inne właściwe organy oraz strony;
- rozstrzygać o zakresie działania ministrów w razie sporu kompetencyjnego między ministrami.²⁰¹ [PC]

Rada Ministrów

prowadzi politykę wewnętrzną i zagraniczną Rzeczypospolitej Polskiej. Do Rady Ministrów należą sprawy polityki państwa nie zastrzeżone dla innych organów państwowych i samorządu terytorialnego.

Rada Ministrów kieruje administracją rządową w zakresie i na zasadach określonych w Konstytucji i ustawach Rada Ministrów, a w szczególności:

- 1) zapewnia wykonanie ustaw;
- 2) wydaje rozporządzenia;
- 3) koordynuje i kontroluje prace organów administracji rządowej;
- 4) chroni interesy Skarbu Państwa;
- 5) uchwała projekt budżetu państwa;
- 6) kieruje wykonaniem budżetu państwa oraz uchwała zamknięcie rachunków państwowych i sprawozdanie z wykonania budżetu;
- 7) zapewnia bezpieczeństwo wewnętrzne państwa oraz porządek publiczny;
- 8) zapewnia bezpieczeństwo zewnętrzne państwa;
- 9) sprawuje ogólne kierownictwo w dziedzinie stosunków z innymi państwami i organizacjami międzynarodowymi;

- 10) zawiera umowy międzynarodowe, wymagające ratyfikacji oraz zatwierdza i wypowiada inne umowy międzynarodowe;
- 11) sprawuje ogólne kierownictwo w dziedzinie obronności kraju oraz określa corocznie liczbę obywateli powoływanych do czynnej służby wojskowej;
- 12) określa organizację i tryb swojej pracy.

Rada Ministrów składa się z Prezesa Rady Ministrów i ministrów. W skład Rady Ministrów mogą być powoływani wiceprezesa Rady Ministrów oraz przewodniczący określonych w ustawach komitetów. Członkowie Rady Ministrów są powoływani przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w ciągu 14 dni od dnia pierwszego posiedzenia Sejmu lub przyjęcia dymisji poprzedniej Rady Ministrów i odbiera przysięgę od członków nowo powołanej Rady Ministrów. Członkowie Rady Ministrów ponoszą odpowiedzialność przed Trybunałem Stanu za naruszenie Konstytucji lub ustaw, a także za przestępstwa popełnione w związku z zajmowanym stanowiskiem. Członkowie Rady Ministrów ponoszą przed Sejmem solidarną odpowiedzialność za działalność Rady Ministrów. Członkowie Rady Ministrów ponoszą przed Sejmem również odpowiedzialność indywidualną za sprawy należące do ich kompetencji lub powierzone im przez Prezesa Rady Ministrów.²⁰¹[PC]

Rządowe Centrum Legislacji

jest państwową jednostką organizacyjną podległą Prezesowi Rady Ministrów. Rządowe Centrum Legislacji zapewnia koordynację działalności legislacyjnej Rady Ministrów, Prezesa Rady Ministrów i innych organów administracji rządowej oraz obsługę prawną Rady Ministrów m.in. poprzez:

- opracowywanie rządowych projektów ustaw na zasadach i w trybie określonych w regulaminie pracy Rady Ministrów;
- opracowywanie pod względem legislacyjnym rządowych projektów aktów skierowanych do rozpatrzenia przez Radę Ministrów, w tym poprzez ich ocenę pod względem prawnym i redakcyjnym przez Komisję Prawniczą. prowadzoną przez Centrum;

- analizowanie orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego i Naczelnego Sądu Administracyjnego, a także Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich i Sądu Pierwszej Instancji. w szczególności w zakresie wpływu na polski system prawa;
- koordynowanie pod względem prawnym i formalnym przebiegu uzgodnień rządowych projektów aktów prawnych;
- wydawanie, z upoważnienia Prezesa Rady Ministrów, Dziennika Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej oraz Dziennika Urzędowego Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski”;
- współdziałanie z ministrem właściwym do spraw członkostwa Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej w sprawie dostosowania prawa polskiego do prawa Unii Europejskiej i jego wykonywania;
- współdziałanie z Radą Legislacyjną w zakresie opiniowania rządowych projektów aktów normatywnych pod względem ich zgodności z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej oraz spójności z polskim systemem prawa;
- monitorowanie wydawania przez organy administracji rządowej przepisów wykonawczych do ustaw;
- wykonywanie innych zadań określonych w odrębnych przepisach lub wskazanych przez Prezesa Rady Ministrów.

Rządowym Centrum Legislacji kieruje Prezes przy pomocy wiceprezesów oraz dyrektorów komórek organizacyjnych. Prezesa powołuje i odwołuje Prezes Rady Ministrów, spośród osób wyłonionych w drodze otwartego i konkurencyjnego naboru.²⁰²[PC]

Rządowe Centrum Bezpieczeństwa

jest państwową jednostką budżetową, podległą Prezesowi Rady Ministrów. Rozpoczęło swoją działalność 2 sierpnia 2008 roku. Działa na podstawie ustawy z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym oraz rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 10 lipca 2008 r. w sprawie organizacji i trybu działania Rządowego Centrum Bezpieczeństwa. RCB zapewnia obsługę Rady Ministrów, Prezesa Rady

Ministrów, Rządowego Zespołu Zarządzania Kryzysowego (RZZK) i ministra właściwego do spraw wewnętrznych w sprawach zarządzania kryzysowego oraz pełni funkcję krajowego centrum zarządzania kryzysowego. Do zadań RCB należy m.in.:

- planowanie cywilne oraz monitorowanie potencjalnych zagrożeń;
- uzgadnianie planów zarządzania kryzysowego sporządzanych przez ministrów kierujących działami administracji rządowej i kierowników urzędów centralnych;
- przygotowanie uruchamiania, w przypadku zaistnienia zagrożeń, procedur związanych z zarządzaniem kryzysowym;
- zapewnienie koordynacji polityki informacyjnej organów administracji publicznej w czasie sytuacji kryzysowej;
- zapewnienie obiegu informacji między krajowymi a zagranicznymi organami i strukturami zarządzania kryzysowego;
- realizacja zadań stałego dyżuru w ramach gotowości obronnej państwa;
- realizacja zadań z zakresu przeciwdziałania, zapobiegania i likwidacji skutków zdarzeń o charakterze terrorystycznym;
- współdziałanie z Szefem Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego w zakresie zapobiegania, przeciwdziałania i usuwania skutków zdarzeń o charakterze terrorystycznym;
- współdziałanie z centrami zarządzania kryzysowego organów administracji publicznej.

RCB uczestniczy w systemie realizacji zadań z zakresu przeciwdziałania, zapobiegania i likwidacji skutków zdarzeń o charakterze terrorystycznym. W zakresie tym współdziała z Szefem Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Dyrektor RCB we współpracy z odpowiednimi ministrami odpowiedzialnymi za systemy, sporządza jednolity wykaz obiektów, instalacji, urządzeń i usług wchodzących w skład infrastruktury krytycznej z podziałem na systemy oraz informuje o ujęciu w wykazie ich właścicieli, posiadaczy samoistnych i zależnych, którzy mają obowiązek ich ochrony.

Do zadań RCB należy również opracowywanie optymalnych rozwiązań pojawiających się sytuacjach kryzysowych, a także koordynowanie przepływu informacji o zagrożeniach. W tym zakresie Rządowe Centrum Bezpieczeństwa realizuje swoje dzia-

łania poprzez stworzenia katalogu zagrożeń, monitorowanie zagrożeń, uruchamianie procedur zarządzania kryzysowego na poziomie krajowym, realizację zadań planistycznych i programowych z zakresu zarządzania kryzysowego i ochrony infrastruktury krytycznej, nadzór nad spójnością procedur reagowania kryzysowego, organizowanie i prowadzenie szkoleń i ćwiczeń z zakresu zarządzania kryzysowego, współpracę międzynarodową, szczególnie z NATO i UE w ramach zarządzania kryzysowego.²⁰³[PC]

Biuro Bezpieczeństwa Narodowego

jest urzędem państwowym, utworzonym na mocy przepisu art. 11 Ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej. Do zakresu działania Biura Bezpieczeństwa Narodowego należą:

- realizowanie powierzonych przez Prezydenta RP zadań w zakresie bezpieczeństwa i obronności, w tym inicjowanie i udział w przygotowaniu koncepcji oraz planów organizacji i funkcjonowania zintegrowanego systemu kierowania bezpieczeństwem narodowym, a także nadzór nad ich realizacją w imieniu Prezydenta RP;
- monitorowanie i analizowanie kształtowania się strategicznych warunków bezpieczeństwa narodowego (wewnętrznych i zewnętrznych) oraz przygotowywanie ocen i wynikających z nich wniosków dla Prezydenta RP;
- opracowywanie i opiniowanie dokumentów o charakterze strategicznym (koncepcji, dyrektyw, planów, programów) w zakresie bezpieczeństwa narodowego, w odniesieniu do których kompetencje posiada Prezydent RP oraz nadzór nad realizacją zawartych w nich zadań określonych przez Prezydenta RP;
- monitorowanie, ocena i opiniowanie bieżącej działalności Sił Zbrojnych RP, perspektywicznych programów rozwojowych oraz planów operacyjnych ich użycia – w ramach zwierzchnictwa nad nimi Prezydenta RP;
- współpraca z organami władzy publicznej i organizacjami społecznymi w sprawach dotyczących bezpieczeństwa narodowego;

- monitorowanie, ocena i opiniowanie bieżącej działalności organów władzy publicznej i innych państwowych jednostek organizacyjnych w sferze bezpieczeństwa pozamilitarnego, w tym bezpieczeństwa publicznego i społeczno-gospodarczego oraz formułowanie opinii i wniosków w tym zakresie dla Prezydenta RP;
- opracowywanie i opiniowanie z upoważnienia Prezydenta RP projektów aktów normatywnych i innych aktów prawnych w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego;
- merytoryczna i organizacyjna obsługa Rady Bezpieczeństwa Narodowego.

Na czele Biura stoi Szef Biura w randze sekretarza stanu, wyznaczony przez Prezydenta RP, który kieruje pracami Biura.²⁰⁴[PC]

Najwyższa Izba Kontroli

jest naczelnym organem kontroli państwowej. Działa w oparciu o Konstytucję RP, Ustawę o NIK, Statut i Zarządzenia Prezesa Izby. Regulacje zawarte w przepisach prawa określają m. in. pozycję ustrojową Izby, jej zadania, tryb i zakres działania oraz wewnętrzną organizację. NIK kontroluje działalność organów administracji rządowej, Narodowego Banku Polskiego, państwowych osób prawnych i innych państwowych jednostek organizacyjnych z punktu widzenia legalności, gospodarności, celowości i rzetelności. NIK może kontrolować działalność organów samorządu terytorialnego, komunalnych osób prawnych i innych komunalnych jednostek organizacyjnych z punktu widzenia legalności, gospodarności i rzetelności. NIK może również kontrolować z punktu widzenia legalności i gospodarności działalność innych jednostek organizacyjnych i podmiotów gospodarczych w zakresie, w jakim wykorzystują one majątek lub środki państwowe lub komunalne oraz wywiązują się z zobowiązań finansowych na rzecz państwa. Najwyższa Izba Kontroli przedkłada Sejmowi:

- analizę wykonania budżetu państwa i założeń polityki pieniężnej;
- opinię w przedmiocie absolutorium dla Rady Ministrów;
- informacje o wynikach kontroli, wnioski i wystąpienia, określone w ustawie.

Najwyższa Izba Kontroli przedstawia Sejmowi coroczne sprawozdanie ze swojej działalności. Prezes Najwyższej Izby Kontroli jest powoływany przez Sejm za zgodą Senatu na 6 lat i może być ponownie powołany tylko raz. Najwyższa Izba Kontroli współpracuje ze swoimi odpowiednikami na arenie międzynarodowej, co pozwala na upowszechnianie i budowanie wiedzy, standardów, dobrych praktyk.²⁰⁵[PC]

Komisja Nadzoru Finansowego

jest organem właściwym w sprawach nadzoru nad rynkiem finansowym. Celem nadzoru nad rynkiem finansowym jest zapewnienie prawidłowego funkcjonowania tego rynku, jego stabilności, bezpieczeństwa oraz przejrzystości, zaufania do rynku finansowego, a także zapewnienie ochrony interesów uczestników tego rynku, również poprzez rzetelną informację dotyczącą funkcjonowania rynku, przez realizację celów określonych w szczególności w ustawie – Prawo bankowe, ustawie z dnia 22 maja 2003 r. o nadzorze ubezpieczeniowym i emerytalnym oraz Rzeczniku Ubezpieczonych, ustawie z dnia 15 kwietnia 2005 r. o nadzorze uzupełniającym nad instytucjami kredytowymi, zakładami ubezpieczeń, zakładami reasekuracji i firmami inwestycyjnymi wchodzącymi w skład konglomeratu finansowego, ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o nadzorze nad rynkiem kapitałowym, ustawie z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych oraz ustawie z dnia 19 sierpnia 2011 r. o usługach płatniczych. Nadzór nad działalnością KNF sprawuje Prezes Rady Ministrów. Do zadań Komisji należy:

- sprawowanie nadzoru nad rynkiem finansowym;
- podejmowanie działań służących prawidłowemu funkcjonowaniu rynku finansowego;
- podejmowanie działań mających na celu rozwój rynku finansowego i jego konkurencyjności;
- podejmowanie działań edukacyjnych i informacyjnych w zakresie funkcjonowania rynku finansowego, jego zagrożeń oraz podmiotów na nim funkcjonujących w celu ochrony uzasadnionych interesów uczestników rynku finansowego, w szczególności poprzez nieodpłatne

publikowanie – w formie i czasie przez siebie określonym – ostrzeżeń i komunikatów w publicznym radiu i telewizji w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji;

- udział w przygotowywaniu projektów aktów prawnych w zakresie nadzoru nad rynkiem finansowym;
- stwarzanie możliwości polubownego i pojednawczego rozstrzygnięcia sporów między uczestnikami rynku finansowego, w szczególności sporów wynikających ze stosunków umownych między podmiotami podlegającymi nadzorowi Komisji a odbiorcami usług świadczonych przez te podmioty;
- wykonywanie innych zadań określonych ustawami.

Komisja przedstawia Prezesowi Rady Ministrów coroczne sprawozdanie ze swojej działalności w terminie do dnia 31 lipca następnego roku. Komisja wydaje Dziennik Urzędowy Komisji Nadzoru Finansowego. Komisji przysługują uprawnienia prokuratora i pokrzywdzonego w przypadkach określonych w art. 6 cyt. Ustawy.²⁰⁶[PC]

Krajowa Szkoła Administracji Publicznej

jest państwową jednostką organizacyjną. Zadaniem Krajowej Szkoły Administracji Publicznej jest kształcenie i przygotowywanie do służby publicznej urzędników służby cywilnej oraz kadr wyższych urzędników administracji Rzeczypospolitej Polskiej. KSAP ma osobowość prawną. Misją Krajowej Szkoły Administracji Publicznej jest kształcenie i przygotowywanie do służby publicznej urzędników służby cywilnej oraz kadr wyższych urzędników dla administracji Rzeczypospolitej Polskiej. Mają oni być neutralni politycznie, kompetentni i odpowiedzialni za powierzone im sprawy. Szkoła spełnia swą misję poprzez zapewnianie profesjonalnego kształcenia stacjonarnego i ustawicznego oraz opracowywanie programów publicznych. Szkoła organizuje szkolenia dla administracji publicznej, w szczególności takie, które są przewidziane dla służby cywilnej. Ma to miejsce w oparciu o współpracę z administracją publiczną, ze szkołami wyższymi i innymi instytucjami, a także organizacjami krajowymi i zagranicznymi.²⁰⁷[PC]

Bank Światowy

(World Bank) jest instytucją zapewniającą finansową i techniczną pomoc krajom rozwijającym się. Nie jest on jednak bankiem w potocznym znaczeniu, a organizmem złożonym z Międzynarodowego Banku Odbudowy i Rozwoju (International Bank for Reconstruction and Development – IBRD) oraz Międzynarodowego Stowarzyszenia na Rzecz Rozwoju (International Development Association – IDA). Udziałowcami Banku jest 185 państw członkowskich. Kraje stowarzyszone są reprezentowane przez Radę Nadzorczą (Board of Governors), która jest najwyższym ciałem ustawodawczym Banku. W praktyce, członkami Rady są ministrowie finansów, bądź rozwoju państw członkowskich. Rada zbiera się na dorocznych spotkaniach Rad Nadzorczych Grupy Banku Światowego i Międzynarodowego Funduszu Walutowego. Członkowie Rady Nadzorczej przekazują szczegółowe wytyczne 24 dyrektorom wykonawczym (executive directors), którzy pracują w siedzibie Banku w Waszyngtonie. Spośród 20 dyrektorów wykonawczych – pięciu największych udziałowców Banku Światowego (Francja, Niemcy, Japonia, Wielka Brytania, Stany Zjednoczone) wybiera po jednym dyrektorem, a kolejnych 19 jest wybieranych przez pozostałe 180 państw. Prezydentem Banku Światowego jest Robert B. Zoellick, który przewodniczy spotkaniom zarządów i jest odpowiedzialny za ogólne administrowanie instytucją. Zgodnie z tradycją, prezydentem zostaje Amerykanin mianowany przez Stany Zjednoczone, jako głównego udziałowca Banku. Prezydent jest zatwierdzany przez Radę Nadzorczą na 5-letnią kadencję z możliwością ponownego ubiegania się o to stanowisko.

W połączeniu z Międzynarodowym Bankiem Odbudowy i Rozwoju (IBRD), Międzynarodowym Stowarzyszeniem na rzecz Rozwoju (IDA), trzy inne instytucje: Międzynarodowa Korporacja Finansowa (IFC), Wielostronna Agencja Gwarancji Inwestycyjnych (MIGA) i Międzynarodowe Centrum Rozstrzygnięcia Sporów Inwestycyjnych (ICSID) tworzą Grupę Banku Światowego – World Bank Group. Bank Światowy zatrudnia około 10 tysięcy specjalistów z niemal każdego kraju na świecie, pracujących w siedzibie Banku w Waszyngtonie, bądź w jednym ze 100 biur krajowych. Prawie 3000 ekonomistów, ana-

lityków, inżynierów i.in. pracuje w biurach krajów rozwijających się. Pracami kieruje prezydent przy pomocy kadry zarządzającej i kierowniczej oraz prezydentów odpowiedzialnych za poszczególne regiony, sektory, sieci i funkcje. Wiceprezydenci są głównymi menadżerami Banku. Założenia: Bank Światowy zajmuje się wspieraniem długofalowego wzrostu gospodarczego i zmniejszaniem ubóstwa w krajach rozwijających się. Pomoc ta jest realizowana poprzez dotacje, niskooprocentowane lub nieoprocentowane pożyczki, a także pomoc techniczną, które to instrumenty są wykorzystywane w walce z ubóstwem, wspierają rozwój edukacji, ochronę środowiska, rozbudowę infrastruktury czy ochronę zdrowia. Wspólną misją IBRD i IDA jest zapewnienie niskooprocentowanych kredytów i dotacji dla najbardziej potrzebujących krajów członkowskich, a po otrzymaniu gwarancji rządowych, pomoc taka jest udzielana również przedsiębiorstwom publicznym.

Bank Światowy współpracuje z instytucjami międzynarodowymi i darczyńcami, sektorem prywatnym, przedstawicielami społeczeństwa, wyspecjalizowanymi organizacjami, w tym również akademickimi, a działalność ta rozwijana jest na szczeblu lokalnym i międzynarodowym.

Praca Banku opiera się na Milenijnych Celach Rozwoju (Millennium Development Goals), które zakładają eliminację ubóstwa i kontynuację rozwoju. Misja ta opiera się na wspieraniu krajów rozwijających się w:

- stabilizacji rządów i edukacji urzędników;
- wprowadzaniu systemu prawnego wspierającego biznes, chroniącego prawo własności i prawa człowieka, a także gwarantującego dotrzymanie kontraktów;
- rozwoju rynku finansowego;
- zwalczaniu korupcji.

Istnieje ponad 63 tysiące sponsorowanych projektów rozwoju na świecie. Każdy z nich ma określone procedury i wymagania gwarantujące, że pomoc dotrze do najbardziej potrzebujących.²⁰⁸[PC]

Korupcja

to czyn:

- polegający na obiecywaniu, proponowaniu lub wręczaniu przez jakąkolwiek osobę, bezpośrednio lub pośrednio, jakichkolwiek nienależnych korzyści osobie pełniącej funkcję publiczną dla niej samej lub dla jakiegokolwiek innej osoby, w zamian za działanie lub zaniechanie działania w wykonywaniu jej funkcji;
- polegający na żądaniu lub przyjmowaniu przez osobę pełniącą funkcję publiczną bezpośrednio, lub pośrednio, jakichkolwiek nienależnych korzyści, dla niej samej lub dla jakiegokolwiek innej osoby, lub przyjmowaniu propozycji lub obietnicy takich korzyści, w zamian za działanie lub zaniechanie działania w wykonywaniu jej funkcji;
- popełniany w toku działalności gospodarczej, obejmującej realizację zobowiązań względem władzy (instytucji) publicznej, polegający na obiecywaniu, proponowaniu lub wręczaniu, bezpośrednio lub pośrednio, osobie kierującej jednostką niezaliczaną do sektora finansów publicznych lub pracującej w jakimkolwiek charakterze na rzecz takiej jednostki, jakichkolwiek nienależnych korzyści, dla niej samej lub na rzecz jakiegokolwiek innej osoby, w zamian za działanie lub zaniechanie działania, które narusza jej obowiązki i stanowi społecznie szkodliwe odwzajemnienie;
- popełniany w toku działalności gospodarczej, obejmującej realizację zobowiązań względem władzy (instytucji) publicznej, polegający na żądaniu lub przyjmowaniu bezpośrednio lub pośrednio przez osobę kierującą jednostką niezaliczaną do sektora finansów publicznych lub pracującą w jakimkolwiek charakterze na rzecz takiej jednostki, jakichkolwiek nienależnych korzyści lub przyjmowaniu propozycji lub obietnicy takich korzyści dla niej samej lub dla jakiegokolwiek innej osoby, w zamian za działanie lub zaniechanie działania, które narusza jej obowiązki i stanowi społecznie szkodliwe odwzajemnienie.

Korupcja to czyn zagrożony karą. Jednak korupcja to nie tylko wydarzenie typu, popełnienie czynu, udowodnienie i kara. Korupcja ma ogromny wpływ na funkcjonowanie państwa od pojedynczego obywatela począwszy, na działaniach

najważniejszych osób w państwie skończywszy. Kuriozalnie można ją porównać do władzy. Korupcja to niekontrolowany wpływ na podejmowanie decyzji w każdym obszarze gospodarki. Korupcja jest ściśle związana z bezpieczeństwem państwa. Korupcja to zjawisko, to przestępstwo, to choroba. Korupcja wyzwala chęć osiągnięcia nienależnych zysków, co powoduje ogromne straty finansowe dla państwa oraz zagrożenie dla jego bezpieczeństwa. Jest zagrożeniem dla prawidłowego funkcjonowania i rozwoju kluczowych gałęzi przemysłu, a zwłaszcza w obszarach dotyczących obronności. Innym, bardzo niebezpiecznym elementem towarzyszącym korupcji, albo raczej wywołującym zachowania korupcyjne, jest chęć uzyskania wpływu na strategiczne kierunki rozwoju państwa. Dotyczy to m.in. uchwalania niekorzystnych dla państwa przepisów prawa, podejmowania niekorzystnych decyzji w zakresie rozwoju gospodarczego, złe decyzje dotyczące współpracy z krajami partnerami gospodarczymi. Tam gdzie pojawiają się pieniądze, tam pojawia się korupcja.²⁰⁹[PC]

Sprzedajność (łapownictwo bierne)

przestępstwo określone w art. 228 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny. Sprzedajność rozpoczyna grupę przepisów wymierzonych przeciwko działalności instytucji państwowych i samorządu terytorialnego, do której należy przekupstwo ujęte w art. 229, nadużycie władzy o którym mowa w art. 231 oraz częściowo płatna protekcja art. 230 i 230a. Artykuł 228 ujmuje przestępstwo sprzedajności osoby pełniącej funkcję publiczną w jednym typie podstawowym (§1), trzech kwalifikowanych (§3-5) i jednym uprzywilejowanym (§2). W porównaniu do kodeksu z 1969 r. wprowadzono do konstrukcji przestępstwa sprzedajności kilka zmian polegających na ujęciu w jednym przepisie wszystkich jej odmian, zrezygnowano z kwalifikowanego typu sprzedajności ze względu na funkcję związaną ze szczególną odpowiedzialnością oraz wprowadzono uprzywilejowaną odmianę sprzedajności w postaci wypadku mniejszej wagi. Na uwagę zasługuje również włączenie w §6 w obszar każdego z typów tego przestępstwa ujętych w §1-5 związanych z pełnieniem funkcji publicznej w państwie obcym lub organizacji międzynarodowej. Wszystkie odmiany łapownictwa i płatnej protekcji zawarte w art.

228-30a zamieszczone są w katalogu przestępstw ujętych w art. 16 ust. 3 ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary⁷⁶. Nowela do kodeksu karnego z 2003 r. znacznie poszerzyła w porównaniu do ustawy z 1997 r. obszar penalizacji korupcji przepisami usytuowanymi poza rozdziałem XXIX, definiując nazwę osoba pełniącą funkcję publiczną i dodając trzy nowe typy łapownictwa: korupcję wyborczą (art. 250a), korupcję gospodarczą (art. 296a) oraz korupcję sportową (art. 296b). W art. 228 przedmiotem ochrony, podobnie jak w kodeksie karnym z 1969 r. pozostaje bezinteresowność osób pełniących funkcje publiczne i zaufanie społeczne do rzetelności działań instytucji państwowych i samorządu terytorialnego. Wprowadzenie §6 rozszerzyło ochronę na działalność instytucji publicznych w państwach obcych oraz organizacji międzynarodowych. Do strony podmiotowej, ustawodawca zalicza osoby pełniące funkcję publiczną. Od wejścia w życie Kodeksu karnego z 1969 r., w którym pierwszy raz podmiot sprzedajności tak został nazwany, do noweli z 2003 r. nazwa ta nie była zdefiniowana ustawowo. Dopiero w ostatniej noweli do kodeksu karnego, wyjaśniając ustawowe wyrażenia, w art. 115 rozszerzono o §19.²¹⁰[PC]

Przekupstwo (łapownictwo czynne)

przestępstwo określone w art. 229 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r., Kodeks karny. Przekupstwo polega na udzieleniu albo obietnicy udzielenia korzyści (majątkowej lub osobistej) osobie pełniącej funkcję publiczną. Jest to przestępstwo powszechne, będące niejako przeciwstawną stroną sprzedajności (łapownictwa biernego). Jego stroną podmiotową obejmuje umyślność w obu postaciach. Przekupstwo opisane w art. 229 ujmuje przestępstwo w jednym typie podstawowym (§1) i dwóch kwalifikowanych (§3 i 4) oraz §2 – wypadek mniejszej wagi. Paragraf 5, odpowiednio do art. 228 §6, poszerza zakres znaczeniowy zdefiniowanej w art. 115 §19 nazwy osoba pełniąca funkcję publiczną jako przedmiotu oddziaływania sprawcy przestępstwa o osoby pełniące takie funkcje w państwie obcym lub organizacji międzynarodowej. Nowela z 2003 r. rozszerza ten przepis o klauzulę niekaralności, w razie gdy przekupujący zawiadomi organy ścigania o tym fakcie oraz wszystkich związanych z nim istotnych okolicznościach, zanim dany organ

dowiedział się o tym. Przedmiotem ochrony we wszystkich paragrafach art. 229 jest to samo dobro jak w art. 228, tj. bezinteresowność osób pełniących funkcje publiczne i zaufanie społeczne do rzetelności działań instytucji państwowych i samorządu terytorialnego. Ponieważ przekupstwo należy do grupy przestępstw powszechnych, jego sprawcą może być każdy. Obietnica udzielenia korzyści może być wyrażona w każdy sposób, a więc i gestem. Sąd orzekający ocenia *in concreto*, czy gest wyraził taki zamiar sprawcy i czy jego adresat mógł zrozumieć przekazaną w ten sposób informację jako obietnicę udzielenia korzyści.²¹¹[PC]

Płatna protekcja

art. 230 k.k. Rodowód płatnej protekcji wywodzi się ze znanego prawa starożytnego Rzymu *venditio fumi* – sprzedaż dymu. Przestępstwo to polegało na powoływaniu się na swoje możliwości załatwiania sprawy w zamian za żądaną zapłatę. W prawie polskim przestępstwo płatnej protekcji pojawiło się dopiero w art. 10 dekretu Prezydenta RP z dnia 22 listopada 1938 r. o ochronie niektórych interesów Państwa, który przewidywał karę więzienia do lat 5 lub aresztu dla tego, kto, powołując się na swój wpływ na urzędnika, podejmował się pośrednictwa w załatwieniu sprawy urzędowej i za to przyjmował dla siebie lub innej osoby korzyść majątkową lub osobistą albo jej obietnicę, bądź takiej korzyści żądał. Przewidywał ją również art. 38 dekret o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa z 13.06.1946 r., tzw. Mały Kodeks karny. Kodeks karny z 1969 r. włączył ten typ ustawowy do rozdziału przestępstw przeciwko działalności instytucji państwowych i społecznych (art. 244). Głębszych zmian dokonała czerwcowa nowela do Kodeksu karnego, która wyrażała się w poszerzeniu obszaru penalizowanego jako płatna protekcja. Polega to na włączeniu w ten obszar zachowania polegającego na opłacaniu protekcji, co jako odrębny typ przestępstwa dotychczas nie podlegało karze. Przedmiot ochrony jest tożsamy jak w art. 228, 229 i 230a. Powiązania tych przestępstw pozwalają na przyjęcie, iż dobrem chronionym przez przepis penalizujący płatną protekcję jest prawidłowe i bezinteresowne funkcjonowanie instytucji państwowych i samorządu terytorialnego, czy

jak to szerzej ujął Sąd Najwyższy – porządek publiczny. Sprawcą, a więc podmiotem płatnej protekcji może być każdy, w tym również pełniący funkcję publiczną w danej instytucji, jeżeli przyjmowane przez niego korzyści nie wiążą się z obowiązkami należącymi do jego funkcji.

Klauzula nietykalności – art. 230a k.k. Przepis ten, penalizuje opłacanie osób mających lub pozorujących wpływy w instytucji państwowej, samorządowej, organizacji międzynarodowej albo krajowej lub w zagranicznej jednostce organizacyjnej, dysponującej środkami publicznymi, chroni to samo dobro, jakie podlega ochronie w art. 230. Krąg podmiotów tego przestępstwa nie jest ograniczony. Obejmuje on każdego sprawcę.²¹¹[PC]

Nadużycie funkcji, nadużycie władzy

art. 231 k.k. Przestępstwo należy do grupy przestępstw służbowych tzw. ogólnego typu. Nazywa się je nadużyciem władzy. Nazwa ta znajduje swoje uzasadnienie w świetle zdefiniowanej w art. 115 §13 nazwy, funkcjonariusz publiczny, w zasięgu której znaleźli się funkcjonariusze reprezentujący władzę publiczną. Poprzednia nazwa nadużycie służbowe, odpowiadała pojęciu funkcjonariusza publicznego określone w Kodeksie karnym z 1969 r., obejmujące także tzw. funkcjonariuszy gospodarczych (art. 120 §11). Przepis zawiera dwa typy podstawowe (§1 i 3), jeden typ kwalifikowany ze względu na cel, którym jest osiągnięcie korzyści majątkowej lub osobistej przez sprawcę (§2) oraz klauzulę subsydiarności (§4) wobec przestępstwa sprzedajności. Przedmiot ochrony z uwagi na ogólny typ przestępstwa jest szeroki. Wskazuje na to jego znamię czynnościowe, które działa na szkodę interesu publicznego lub prywatnego. Oznacza to, iż zachowanie sprawcy stwarza zagrożenie dla jakiegokolwiek dobra ze sfery publicznej lub prywatnej. Ujmując przedmiot ogólniej, dobro chronione to prawidłowe funkcjonowanie instytucji państwowej i samorządu terytorialnego i związany z tym autorytet władzy publicznej. Krąg podmiotów tego przestępstwa został ograniczony i sprawcą w jego wszystkich odmianach może być wyłącznie funkcjonariusz publiczny (vide art. 115 §13).²¹¹[PC]

Korupcja wyborcza

art. 250a k.k. Korupcja wyborcza znajduje się w rozdziale XXXI – Przeszpstwa przeciwko wyborom i referendum. Przepis ten ma historyczne korzenie. W dekrete Naczelnika Państwa z 8 stycznia 1919 r. o postanowieniach karnych za przeciwdziałanie wyborom do Sejmu i wykonywaniu obowiązków poselskich, znajduje się przepis penalizujący korupcję wyborczą. Art. 3 tego dekretu stanowi, że nakłonienia wyborcy za pomocą poczęstunku, daru, obietnicy korzyści osobistej [...] do głosowania przy wyborach do Sejmu na rzecz nakłaniającego będzie karane. Jako ciekawostkę należy wskazać, że na ziemiach zachodnich Polski do 16 września 1930 r. obowiązywał §109 niemieckiego kodeksu karnego. Przepis ten głosił, że kto w sprawie publicznej kupuje lub sprzedaje głos wyborczy, ulega karze więzienia do lat dwóch, można także orzec utratę praw honorowych. Korupcja wyborcza pojawia się również w art. 121 kodeksu z 1932 r. Z kolei kodeks karny z 1969 r. nie penalizował korupcji wyborczej. Ten stan uległ zmianie dopiero po nowelizacji kodeksu w 2003 r., kiedy to wprowadzono art. 250a. Przedmiotem chronionym jest obiektywna szczerść głosowania, natomiast podmiotem przestępstwa dla strony bierniej jest wyłącznie osoba uprawniona do głosowania, a dla strony czynnej może być każdy z uwagi na powszechność przestępstwa.²¹²[PC]

Przekupstwa menedżerskie

art. 296a k.k. Przepis przekupstwa menedżerskiego umieszczony został w rozdziale XXXVI – Przeszpstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu. Przekupstwa menedżerskie można zamiennie określać mianem korupcji w obrocie gospodarczym albo łapownictwa menedżerskiego. Korupcja w prywatnym obrocie gospodarczym istnieje od zawsze, jednakże dopiero w 2003 r. ustawodawca zdecydował się na jego penalizację. To samo dotyczy przekupstwa sportowego w art. 296b. Są to całkowicie nowe konstrukcje w polskim prawie karnym. Wprowadzenie odpowiedzialności karnej za łapownictwo w działalności gospodarczej jest konsekwencją, realizowanej w obowiązującym kodeksie karnym, polityki aktywnej karnoprawnej ochrony gospodarki ze strony państwa. Karalność korupcji w obrocie gospodarczym ograniczono do działań menedżerów, tj. osób mających największy wpływ

nie tylko na gospodarkę, ale także na decyzje polityczno-społeczne, np. poprzez lobbying. Prawidłowy obrót gospodarczy jest niezwykle istotny z punktu widzenia bezpieczeństwa ekonomicznego każdego państwa i stanowi o jego sile, jak również daje rękojmię i zaufanie dla pozostałych gospodarek europejskich i światowych. Zapewnienie prawidłowego rozwoju gospodarczego jest jednym z najważniejszych celów i wyzwań dla ustawodawcy pod kątem zapewnienia odpowiednich przepisów prawnych regulujących rozwój oraz zapewniających ochronę prawno-karną dla zapewnienia przejrzystości i transparentności w zakresie rozwoju gospodarczego. Przedmiotem ochrony jest prawidłowy, nieskrępowany powiązaniami i układami ze strony menedżerów, rozwój poszczególnych sektorów oraz niezakłócony ład gospodarczy oparty na praktykach zgodnych z obowiązującym prawem.²¹¹[PC]

Korupcja sportowa

art. 296b k.k. Przepis ten chroni uczciwość zawodów sportowych, które podobnie jak wszelkie inne obszary życia społecznego powinny odbywać się przy przestrzeganiu przepisów prawa i reguł rywalizacji sportowej. Sprawcą tego przestępstwa może być organizator zawodów sportowych (np. prezes klubu sportowego), jak i jego uczestnik (np. zawodnik, sędzia), który odpowiada za zachowanie, polegające na przyjęciu korzyści majątkowej lub osobistej, albo jej obietnicy w zamian za nieuczciwe (naruszające reguły) zachowanie się mogące mieć wpływ na wynik zawodów. Karane jest samo narażenie na skutek w postaci wypaczenia wyników zawodów. Ustawodawca nie wymaga natomiast, aby skutek w postaci wypaczenia tego wyniku faktycznie nastąpił (np. mimo nieuczciwego zachowania przekupionego zawodnika wynik zawodów jest inny niż „uzgodniony”). Sprawcą jest każdy, kto za nieuczciwe zachowanie, mogące mieć wpływ na wynik zawodów, wręcza bądź składa obietnicę wręczenia łapówki organizatorowi bądź uczestnikowi zawodów sportowych.²¹¹[PC]

Korupcja wierzycieli, przekupstwo, sprzedajność

art. 302 k.k. Paragraf 2 artykułu 302 stanowi, kto wierzycielowi udziela lub obiecuje udzielić korzyści majątkowej za działanie na szkodę innych wierzycieli w związku z postępowaniem upadłościowym lub zmierzającym do zapobie-

gnięcia upadłości, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. W §3 tej samej karze podlega wierzyciel, który w związku z określonym w §2 postępowaniem przyjmuje korzyść za działanie na szkodę innych wierzycieli albo takiej korzyści żąda. Przepis ten ma na celu ochronę prawidłowego, niezakłóconego nieuczciwymi i nierzetelnymi działaniami funkcjonowania obrotu gospodarczego w trakcie trwającego postępowania upadłościowego lub postępowania zmierzającego do zapobieżenia upadłości. Przedmiotem łapówki udzielanej lub obiecywanej wierzycielowi za działanie opisane w §2 jest korzyść majątkowa. Natomiast przedmiotem łapówki przyjmowanej przez wierzyciela jest korzyść w każdej postaci, również osobista. Artykuł 302 §2 (przekupstwo), przepis ten przewiduje odpowiedzialność za przekupstwo wierzyciela lub wierzycieli, które polega na udzieleniu przez dłużnika lub inną osobę, działającą na jego rzecz, wierzycielowi korzyści majątkowej lub jej obietnicy w zamian za działanie na szkodę innych wierzycieli. Artykuł 302 §3 (sprzedajność), przekupstwu dłużnika odpowiada sprzedajność wierzyciela, który przyjmuje od dłużnika lub innej osoby działającej na jego rzecz korzyść albo korzyści takiej żąda za działanie na szkodę innych wierzycieli. Przekupstwa wierzyciela może się dopuścić zarówno dłużnik, jak i każda inna osoba, działająca na jego prośbę, natomiast sprawcą sprzedajności może być jedynie wierzyciel.²¹¹[PC]

Główny Urząd Statystyczny

to centralny organ polskiej administracji rządowej, odpowiedzialny za zbieranie danych statystycznych, przechowywanie i opracowywanie zebranych danych oraz ogłaszanie, udostępnianie i rozpowszechnianie wyników badań jako oficjalnych danych statystycznych. GUS zapewnia rzetelne, obiektywne i systematyczne informowanie społeczeństwa, organów państwa i administracji publicznej oraz podmiotów gospodarki narodowej m.in. o sytuacji ekonomicznej, demograficznej, społecznej oraz środowiska naturalnego. Realizuje zobowiązania międzynarodowe Polski w zakresie spisów powszechnych oraz innych badań statystycznych. GUS podlega Prezesowi Rady Ministrów. Na czele GUS stoi Prezes GUS, który sprawuje swe funkcje w randze ministra i podlega Prezesowi Rady Ministrów.

Do najważniejszych zadań GUS należy:

- rozpoznawanie zapotrzebowania na informacje i analizy statystyczne i przedkładanie wyników tych prac w formie propozycji do wszystkich wymaganych elementów programu badań statystycznych statystyki publicznej;
- organizowanie i prowadzenie badań statystycznych, w tym spisów powszechnych;
- zbieranie, gromadzenie, przechowywanie i opracowywanie danych statystycznych do badań statystycznych prowadzonych przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego;
- zbieranie, gromadzenie, przechowywanie i opracowywanie danych statystycznych do badań prowadzonych przez Urząd, specyficznych dla potrzeb województwa, powiatów i gmin województwa samodzielnie lub wspólnie z organami administracji publicznej działającymi na obszarze województwa;
- udostępnianie i rozpowszechnianie wyników informacji statystycznych uzyskanych w badaniach statystycznych statystyki publicznej, w tym podstawowych wielkości i wskaźników;
- prowadzenie krajowego rejestru urzędowego podmiotów gospodarki narodowej REGON w części obejmującej podmioty, mające siedzibę na obszarze województwa;
- prowadzenie prac nad tworzeniem i aktualizacją krajowego rejestru urzędowego podziału terytorialnego kraju (TERYT) oraz udostępnianie informacji o województwie, powiatach i gminach województwa, objętych zakresem przedmiotowym rejestru;
- organizowanie i prowadzenie sieci rachmistrzów spisowych, ankierów statystycznych, rzeczoznawców i społecznych korespondentów statystycznych;
- prowadzenie badań wspólnych z Wojewodą albo organem jednostki samorządu terytorialnego, ujętych na ich wnioski, w programie badań statystycznych;
- wykonywanie na zamówienie opracowań wspomagających inne systemy informacyjne administracji publicznej;

- prowadzenie szkolenia, doskonalenia i doskonalenia zawodowego w dziedzinie statystyki;
- popularyzacja wiedzy o statystyce.²¹³[PC]

Urząd Zamówień Publicznych

jest jednostką budżetową powołaną do obsługi Prezesa Urzędu, który jest centralnym organem administracji rządowej właściwym w sprawach zamówień publicznych, w zakresie określonym ustawą z dnia 29 stycznia 2004 r. Prawo zamówień publicznych. Prezes Urzędu jest powoływany przez Prezesa Rady Ministrów. Prezes Urzędu jest wspierany przez organ doradczo-opiniotwórczy, tj. Radę Zamówień Publicznych, o której mowa w art. 157 cyt. Ustawy. Misją UZP jest dbanie o przejrzystość procesu udzielania zamówień publicznych, zapewniającą przedsiębiorcom niedyskryminujący dostęp do zamówień publicznych. Działalność Urzędu polega przede wszystkim na realizacji przedsięwzięć w zakresie:

- przygotowywania projektów aktów prawnych, dotyczących zamówień publicznych oraz opiniowania projektów aktów prawnych w ramach uzgodnień międzyresortowych;
- wykonywania uprawnień kontrolnych Prezesa;
- analizy funkcjonowania systemu zamówień publicznych w Polsce;
- upowszechniania wiedzy z zakresu zamówień publicznych poprzez inspirowanie i organizowanie szkoleń;
- opracowywanie programów szkoleniowych oraz działalności wydawniczej;
- wydawania w formie elektronicznej Biuletynu Zamówień Publicznych, w którym zamieszczane są ogłoszenia przewidziane ustawą;
- zapewnienia warunków organizacyjnych funkcjonowania środków ochrony prawnej w ramach procedury odwoławczej;
- prowadzenia współpracy międzynarodowej w zakresie zamówień publicznych.

Przy Prezesie Urzędu działa Krajowa Izba Odwoławcza, która jest właściwa do rozpoznawania odwołań wnoszonych w postępowaniu o udzielenie zamówienia. Podstawą funkcjonowania Krajowej Izby Odwoławczej jest art. 172 cyt. ustawy.²¹⁴[PC]

Interpol

to międzynarodowa organizacja policji, pomagająca organom ścigania w walce z wszelkimi formami przestępczości. Działa w 190 krajach na całym świecie. Początki Interpolu sięgają 1914 roku, kiedy to na pierwszym Międzynarodowym Kongresie Policji Kryminalnej padła propozycja utworzenia organizacji. Jednak dopiero w 1923 roku na Międzynarodowym Kongresie Policji Kryminalnych w Wiedniu powołano Międzynarodową Komisję Policji Kryminalnych. Organizacja ta stała się znana jako Interpol dopiero w 1956 roku, kiedy uchwalono statut, będący podstawą prawną jego funkcjonowania. Interpol dąży do zapewnienia współpracy policji na całym świecie w celu ścigania sprawców przestępstw. Celem organizacji jest zapewnienie bezpiecznej komunikacji, wzajemnego udostępniania informacji oraz zapewnienie bezpieczeństwa obywateli na świecie. W ramach organizacji następuje wzajemna wymiana doświadczeń oraz nowatorskich rozwiązań. Interpol udziela możliwie jak najszerszej wzajemnej pomocy między wszystkimi organami ścigania karnego. Zapewnienia obsługę policji poprzez bezpieczne kanały komunikacji na całym świecie. Umożliwia dostęp do danych gromadzonych przez policje poszczególnych państw, wchodzących w skład organizacji. Zapewnia wsparcie operacyjne w konkretnych obszarach przestępczości. Zapewnia swoim członkom dostęp do narzędzi i usług niezbędnych do efektywnego wykonywania pracy policyjnej. Zapewnia ukierunkowane szkolenia oraz wsparcie ekspertów śledczych. Interpol realizuje współpracę policyjną nawet wtedy, gdy pomiędzy poszczególnymi krajami nie istnieją stosunki dyplomatyczne. Interpol został powołany do walki z przestępczością międzynarodową. Działalność Interpolu koncentruje się na następujących obszarach:

- zwalczaniu przestępczości narkotykowej i zorganizowanej;
- zwalczaniu przestępczości ekonomicznej;
- poszukiwaniu zbiegłych przestępców;
- zwalczaniu terroryzmu i zapewnieniu bezpieczeństwa i porządku publicznego;
- zwalczaniu handlu ludźmi.

W celu realizacji swoich zadań, Interpol gromadzi i udostępnia swoim członkom dane, m. in. o: osobach poszukiwanych w celu ekstradycji, osobach podejrzanych o powiązania z terroryzmem; osobach zaginionych, niezidentyfikowanych zwłokach, informacjach i ostrzeżeniach na temat osób, które mogą popełnić przestępstwo, osobach w celu uzyskania ich miejsca pobytu; skradzionych lub unieważnionych dokumentach podróży; skradzionych pojazdach; skradzionych dokumentach administracyjnych; skradzionych dziełach sztuki; liniach papilarnych przestępców; numerach identyfikacyjnych kart płatniczych wykorzystanych do popełnienia przestępstwa; podrobionych kartach płatniczych; modelach broni palnej; badaniach balistycznych. W skład struktury organizacyjnej Interpolu wchodzi: Zgromadzenie Ogólne, które jest najważniejszym organem decyzyjnym organizacji; Komitet Wykonawczy, który w szczególności nadzoruje realizację decyzji Zgromadzenia Ogólnego; Sekretariat Generalny z siedzibą w Lyonie, który odpowiada za sprawne funkcjonowanie organizacji. Polska Policja jest obecna w strukturach organizacji od 1923 r. W 1952 roku Polska zerwała kontakty z powodu uwarunkowań politycznych, ale w 1990 roku została ponownie przyjęta i stała się pełnoprawnym członkiem organizacji.²¹⁵[PC]

Europol

to Europejski Urząd Policji, którego zadaniem jest poprawa skuteczności i współpracy właściwych organów państw członkowskich w ramach zapobiegania przestępczości zorganizowanej, terroryzmowi i innym formom poważnej przestępczości o charakterze międzynarodowym. Europol został utworzony na mocy Traktatu z Maastricht (Traktatu o Unii Europejskiej) z 1992 r. Na mocy Traktatu, przedmiotem zainteresowania państw członkowskich stała się współpraca policji w celu zapobiegania i walki z terroryzmem i handlem narkotykami, innymi formami przestępczości międzynarodowej oraz zorganizowanie europejskiego systemu wymiany informacji w ramach Europejskiego Urzędu Policji (Europolu). Konwencja w sprawie ustanowienia Europejskiego Urzędu Policji została sporządzona na podstawie artykułu K3 Traktatu o Unii Europejskiej dnia 26 lipca 1995 r.: Państwa Członkowskie Unii Europejskiej, zwane dalej „Państwami Członkowskimi”,

niniejszym ustanawiają Europejski Urząd Policji, zwany dalej „Europol”. Europol współpracuje z jedną jednostką narodową każdego Państwa Członkowskiego, powołaną lub wyznaczoną zgodnie z artykułem 4 Konwencji. Celem Europolu jest poprawa, za pomocą środków określonych w Konwencji, skuteczności i współpracy między właściwymi władzami Państw Członkowskich w zapobieganiu i zwalczaniu terroryzmu, nielegalnego handlu narkotykami i innych poważnych form przestępczości międzynarodowej wszędzie tam, gdzie istnieją faktyczne oznaki działania zorganizowanej struktury przestępczej oraz dwa lub więcej Państw Członkowskich zostało dotkniętych wspomnianymi formami przestępczości, w sposób wymagający wspólnego działania Państw Członkowskich ze względu na skalę, znaczenie i konsekwencje tych przestępstw. Działania Europolu obejmują zapobieganie i zwalczanie nielegalnego handlu narkotykami, handlu substancjami nuklearnymi i radioaktywnymi, przemytu nielegalnych imigrantów, handlu ludźmi i przestępstw związanych z pojazdami silnikowymi. Europol zajmuje się również przestępstwami popełnionymi lub takimi, które mogą zostać popełnione, w ramach działań terrorystycznych wymierzonych przeciwko życiu, zdrowiu, wolności lub mieniu.

Kompetencjom Europolu podlegają formy poważnej przestępczości, takie jak: nielegalny handel narkotykami; pranie pieniędzy; przestępstwa związane z substancjami jądrowymi i radioaktywnymi; przemyt nielegalnych imigrantów; handel ludźmi; przestępstwa związane z pojazdami silnikowymi; zabójstwo, spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu; nielegalny obrót organami i tkankami ludzkimi; porwanie, bezprawne przetrzymywanie zakładników; rasizm i ksenofobia; rozbój w formie zorganizowanej; nielegalny handel dobrami kultury, antykami i dziełami sztuki; oszustwo i przywłaszczenie mienia; fałszerstwo dokumentów, pieniędzy i środków płatniczych; podrabianie produktów, piractwo; przestępczość komputerowa; korupcja; nielegalny handel bronią, amunicją i materiałami wybuchowymi; przestępstwa przeciw środowisku: handel zagrożonymi gatunkami zwierząt i odmianami roślin; nielegalny handel substancjami hormonalnymi. Najważniejsze zadania Europolu to: uprawnienie wymiany informacji pomiędzy państwami; gromadzenie, przechowywanie, przetwarzanie, analizowanie i wymiana informacji w tym informacji operacyjnych; pomoc w śledztwach i dochodzeniach prowa-

dzonych w państwach członkowskich, w tym udzielenie informacji; zapewnienie państwom członkowskim wsparcia wywiadowczego i analitycznego w związku ze znaczącymi wydarzeniami międzynarodowymi; przygotowywanie ocen zagrożenia, analiz strategicznych, sprawozdań; występowanie do właściwych organów państw członkowskich z wnioskiem o przeprowadzenie lub koordynację śledztw lub dochodzeń; rozwijanie specjalistycznej wiedzy o procedurach śledczych i dochodzeniowych; dostarczanie strategicznych informacji operacyjnych w celu skutecznego wykorzystania zasobów dostępnych na szczeblu krajowym i unijnym do działań operacyjnych; szkolenie kadry właściwych organów państw członkowskich, udzielanie wsparcia technicznego, pomoc w organizacji i wyposażeniu tych organów, w metodach prewencji kryminalnej, metodach oraz procedurach kryminalistycznych; pełnienie funkcji centralnego biura ds. zwalczania fałszowania euro.²¹⁶[PC]

Krajowe Centrum Informacji Kryminalnych (KCIK)

jest komórką organizacyjną Komendy Głównej Policji, przy pomocy której Komendant Główny Policji wykonuje zadania, dotyczące gromadzenia, przetwarzania i przekazywania informacji kryminalnych, określone w ustawie z dnia 6 lipca 2001 r. o gromadzeniu, przetwarzaniu i przekazywaniu informacji kryminalnych. Szefem KCIK jest Komendant Główny Policji. Gromadzenie, przetwarzanie i przekazywanie informacji kryminalnych może odbywać się jedynie w celu zapobiegania i zwalczania przestępczości oraz na zasadach określonych w cyt. ustawie, odbywa się bez wiedzy osób, których one dotyczą.

Zakres gromadzonych informacji kryminalnych obejmuje następujące dane: datę i miejsce popełnienia przestępstwa; rodzaj popełnionego przestępstwa i kwalifikację prawną czynu; sygnaturę akt, pod którą zostały zarejestrowane czynności lub postępowanie; nazwę organu lub jednostki organizacyjnej prowadzącej czynności lub postępowanie oraz informację o sposobie nawiązania kontaktu z tym organem lub jednostką organizacyjną. Ponadto w KCIK gromadzone są informacje o: osobach, przeciwko którym prowadzone jest postępowanie karne, w tym postępowanie w sprawach o przestępstwa skarbowe, lub w stosunku do których prowadzone są czynności operacyjno-rozpoznawcze; przedmiotach

wykorzystanych do popełnienia przestępstwa lub utraconych w związku z przestępstwem; przedsiębiorcach, spółkach cywilnych, fundacjach, stowarzyszeniach, co do których zachodzi uzasadnione podejrzenie, że zostały wykorzystane w celu popełnienia przestępstwa, zgromadzone w rejestrach prowadzonych na podstawie odrębnych przepisów; numerach rachunków bankowych lub rachunków papierów wartościowych, co do których zachodzi uzasadnione podejrzenie, że zostały wykorzystane w celu popełnienia przestępstwa lub że gromadzone są na nich środki pochodzące z przestępstwa; innych postępowaniach lub czynnościach prowadzonych na podstawie ustaw przez podmioty, o których mowa w art. 19 i 20, istotnych z punktu widzenia czynności operacyjno-rozpoznawczych lub postępowania karnego, w tym postępowania w sprawach o przestępstwa skarbowe. Gromadzone informacje obejmują: dane personalne oraz inne dane, pozwalające na określenie tożsamości osoby, a w szczególności rysopis i przynależność do grupy przestępczej. Szczegółowy wykaz podmiotów uprawnionych do otrzymywania informacji kryminalnych z KCIK oraz podmiotów zobowiązanych do przekazywania informacji kryminalnych jest zawarty w art. 19 i 20 cyt. ustawy.²¹⁷[PC]

Krajowy System Informacyjny Policji (KSIP)

jest to zestaw zbiorów danych, obejmujący zakresem działania terytorium całego kraju oraz złożony ze zbiorów danych:

- zbioru Osoba;
- zbioru Fakt, w tym wykaz informacji tworzących Biuletyn KSIP;
- zbioru Rzecz;
- zbioru Podmiot.

KSIP prowadzony jest w Komendzie Głównej Policji od dnia 1 stycznia 2003 r. W KSIP przetwarza się informacje, w tym dane osobowe, o których mowa w art. 20 ust. 1, 2a, 2aa, 2b i 15 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, oraz informacje stanowiące dane statystyczne o przestępstwach, zamachach samobójczych i wypadkach utonięcia w zakresie, trybie i formie określonej w przepisach wydanych na podstawie art. 18 ustawy z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej. Gromadzenie, sprawdzanie i przetwarzanie w KSIP informacji, w tym danych osobo-

wych, o wynikach analizy kwasu dezoksyrybonukleinowego (DNA) oraz danych daktyloskopijnych w zakresie nieuregulowanym przepisami decyzji, regulują przepisy dotyczące bazy danych DNA oraz przepisy w sprawie prowadzenia Centralnej Registratury Daktyloskopijnej. Systemy teleinformatyczne KSIP umożliwiają dostęp oraz przetwarzanie informacji, w tym danych osobowych, z następujących zbiorów danych prowadzonych przez Policję na podstawie przepisów odrębnych:

- 1) Policijnego Rejestru Imprez Masowych;
- 2) Systemu Ewidencji Wypadków i Kolizji;
- 3) rejestru „Broń”, obejmującego ewidencję broni utraconej;
- 4) zbioru danych osobowych „Licencja”;
- 5) ewidencji kierowców naruszających przepisy ruchu drogowego.

Systemy teleinformatyczne KSIP umożliwiają uzyskiwanie, gromadzenie i przetwarzanie w drodze teletransmisji danych informacji, w tym danych osobowych, z następujących zbiorów danych innych podmiotów lub organów władzy publicznej:

- Centralnej Bazy Danych Osób Pozbawionych Wolności;
- Centralnej Ewidencji Kierowców;
- Centralnej Ewidencji Pojazdów;
- krajowego rejestru urzędowego podmiotów gospodarki narodowej, REGON;
- rejestrów i zbiorów danych prowadzonych na podstawie przepisów o ewidencji ludności i przepisów o dowodach osobistych, w tym ze zbioru danych osobowych PESEL, zbiorów meldunkowych i rejestru o dowodach osobistych;
- Centralnej Ewidencji Wydanych i Unieważnionych Paszportów;
- Systemu Informacyjnego Schengen;
- Wizowego Systemu Informacyjnego;
- Zintegrowanego Systemu Ewidencji II administrowanego przez Straż Graniczną, zwanego KSIP;
- Krajowego Rejestru Sądowego;
- krajowego zbioru rejestrów, ewidencji i wykazu w sprawach cudzoziemców „POBYT”;
- rejestrów w sprawach małego ruchu granicznego;

- Europejskiego Systemu Informacji o Pojazdach i Prawach Jazdy (EUCARIS).

Systemy teleinformatyczne KSIP umożliwiają przekazywanie informacji, w tym danych osobowych, do baz KCIK w zakresie wynikającym z przepisów ustaw regulujących obowiązki Policji. Systemy teleinformatyczne KSIP identyfikują jako wydarzenie informacje o zdarzeniach zarejestrowanych w Systemie Wspomagania Dowodzenia zgodnie z kategoriami wydarzeń ustalonymi w zbiorze danych KSIP Fakt oraz uzyskują i przetwarzają te informacje, w formie rejestracji wydarzenia, w zbiorze Fakt. Informacje, w tym dane osobowe przetwarzane w zbiorach danych KSIP wykorzystuje się m. in. do:

- wykonywania analizy kryminalnej oraz typowania i analizy osób podejrzanych o popełnienie przestępstw;
- typowania i analizy osób zaginionych, osób o nieustalonej tożsamości, niezidentyfikowanych zwłok, osób poszukiwanych, a także typowania i analizy podmiotów, rzeczy oraz przestępstw;
- dokonywania ocen oraz prognoz zagrożeń dla bezpieczeństwa i porządku publicznego (analizy zagrożeń);
- opracowywania danych statystycznych oraz wykonywania analizy statystycznej.²¹⁸[PC]

REGON

to krajowy rejestr urzędowy podmiotów gospodarki narodowej, utworzony na podstawie art. 41 ust. 1 pkt. 1 ustawy z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej. Rejestr REGON jest bieżąco aktualizowanym zbiorem informacji o podmiotach gospodarki narodowej, prowadzonym w systemie informatycznym w postaci centralnej bazy danych oraz terenowych baz danych, który obejmuje:

- osoby prawne;
- jednostki organizacyjne nie mające osobowości prawnej;
- osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą oraz ich jednostki lokalne.

Jest prowadzony przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego w sposób z informatyzowany i nosi skróconą nazwę REGON. Rejestr:

- służy osiągnięciu spójności identyfikacyjnej podmiotów gospodarki narodowej wpisywanych do innych urzędowych rejestrów i systemów informacyjnych administracji publicznej;
- służy jednolitości opisów stosowanych w nomenklaturze pojęciowej i klasyfikacyjnej we wszystkich urzędowych rejestrach i systemach informacyjnych administracji publicznej;
- dostarcza ogólnej charakterystyki działających w gospodarce narodowej podmiotów w przekrojach: terytorialnym, własnościowym, rodzajów działalności, form prawnych itp.;
- umożliwia sporządzanie wykazu adresów działających podmiotów;
- jest podstawą do tworzenia baz i banków danych o podmiotach gospodarki narodowej;
- stanowi główne źródło zasilania bazy jednostek wybieranych do badań statystycznych.²¹⁹[PC]

TERYT

Krajowy Rejestr Urzędowy Podziału Terytorialnego Kraju obejmuje systemy:

- identyfikatorów i nazw jednostek podziału terytorialnego (TERC);
- identyfikatorów i nazw miejscowości (SIMC);
- rejonów statystycznych i obwodów spisowych (BREC);
- identyfikacji adresowej ulic, nieruchomości, budynków i mieszkań (NOBC);
- centralnego katalogu ulic (ULIC).

Identyfikator rejestru to symbol numeryczny lub alfanumeryczny jednoznacznie identyfikujący każdy element systemu. Identyfikatory rejestru TERYT:

- stanowią obowiązujący standard identyfikacji terytorialnej dla organów prowadzących urzędowe rejestry i systemy informacyjne administracji publicznej;

- są stosowane w innych ewidencjach, rejestrach i systemach odnoszących się do jednostek terytorialnych, umożliwiając integrację danych gromadzonych w tych systemach;
- mogą być stosowane w zakresie pełnym lub częściowym, w zależności od potrzeb danego rejestru lub systemu;
- umożliwiają opracowywanie i prezentowanie zjawisk społeczno-ekonomicznych w przekrojach o różnym stopniu szczegółowości, tj.: województw, powiatów, gmin, dzielnic i delegatur w gminach miejskich, rejonów statystycznych i obwodów spisowych, miejscowości i ulic, a także w podziale na miasta i wsie.

Rejestr TERYT podlega aktualizacji z następującą częstotliwością:

- systemy: identyfikatorów i nazw jednostek podziału terytorialnego, identyfikatorów i nazw miejscowości, centralny katalog ulic, a także system identyfikacji adresowej ulic, nieruchomości, budynków i mieszkań w części dotyczącej nazw miejscowości i ulic oraz numeracji porządkowej nieruchomości i budynków – na bieżąco;
- system rejonów statystycznych i obwodów spisowych oraz identyfikacji adresowej ulic, nieruchomości, budynków i mieszkań w zakresie: przyrostów i ubytków budynków i mieszkań – kwartalnie, podziału na rejony statystyczne i obwody spisowe – co najmniej raz na rok.

Rejestr prowadzony jest przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego w sposób z informatyzowany.²²⁰[PC]

PESEL

(Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności) prowadzony był od 1979 roku i zawiera dane osób zameldowanych na pobyt stały lub czasowy trwający ponad 3 miesiące, osób ubiegających się o wydanie dowodu osobistego lub paszportu, a także osób, dla których odrębne przepisy przewidują potrzebę posiadania numeru PESEL. W systemie gromadzone są w szczególności następujące dane: numer PESEL; nazwisko i imiona; nazwisko rodowe; nazwiska i imiona poprzednie; imiona i nazwiska rodowe rodziców; data i miejsce urodzenia; płeć;

obywatelstwo; numer aktu urodzenia i urząd, który ten akt sporządził; stan cywilny; imię i nazwisko rodowe małżonka oraz jego numer PESEL; data zawarcia związku małżeńskiego, data rozwiązania związku małżeńskiego, data zgonu małżonka; adres i data zameldowania na pobyt stały; poprzednie adresy zameldowania na pobyt stały; adres zameldowania na pobyt czasowy trwający ponad 3 miesiące; seria i numer aktualnego dowodu osobistego oraz serie i numery poprzednich dowodów osobistych oraz daty ich wydania, daty ważności; data zgonu oraz numer aktu zgonu i oznaczenie urzędu stanu cywilnego, który akt sporządził. Ponadto dla cudzoziemców: seria i numer karty pobytu wydanej w związku z udzieleniem zezwolenia na osiedlenie się, zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego Unii Europejskiej, ochrony uzupełniającej, zgody na pobyt tolerowany lub nadaniem statusu uchodźcy; seria i numer dokumentu potwierdzającego prawo stałego pobytu, data wydania, data ważności oraz oznaczenie organu, który go wydał; seria i numer karty stałego pobytu członka rodziny obywatela Unii Europejskiej, data wydania, data ważności oraz oznaczenie organu, który ją wydał; seria i numer karty pobytu wydanej w związku z udzieleniem zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony, data jej wydania, data ważności oraz oznaczenie organu, który ją wydał; data wydania, seria i numer zaświadczenia o zarejestrowaniu pobytu obywatela Unii Europejskiej oraz oznaczenie organu, który je wydał; seria i numer karty pobytu członka rodziny obywatela Unii Europejskiej, data wydania, data ważności oraz oznaczenie organu, który ją wydał; seria i numer tymczasowego zaświadczenia tożsamości cudzoziemca, data jego wydania, data ważności oraz oznaczenie organu, który je wydał.

Numer PESEL nadaje minister właściwy do spraw wewnętrznych w formie czynności materialno-technicznej. Odmowa nadania numeru PESEL następuje w trybie decyzji administracyjnej wydanej przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych. Numer PESEL nadaje się: obywatelom polskim zameldowanym na pobyt stały lub czasowy trwający ponad 3 miesiące, a także osobom ubiegającym się o wydanie dowodu osobistego – na wniosek organu gminy; cudzoziemcom zameldowanym na pobyt stały lub czasowy trwający ponad 3 miesiące na podstawie art. 26 wyżej przytoczonej ustawy – na wniosek organu gminy; obywa-

telom polskim i cudzoziemcom, którzy podlegają na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej ubezpieczeniom społecznym lub ubezpieczeniu zdrowotnemu; obywatelom polskim zamieszkałym za granicą, ubiegającym się o wydanie paszportu – na wniosek polskiego konsula.²²¹[PC]

Centralna Ewidencja Pojazdów i Kierowców (CEPiK)

to systemem informatyczny, obejmujący centralną bazę danych, gromadzącą dane i informacje o pojazdach, ich właścicielach i posiadaczach oraz osobach posiadających uprawnienia do kierowania pojazdami, jak również o osobach nieposiadających uprawnień, w stosunku do których orzeczono środek karny w postaci zakazu prowadzenia pojazdów. Ewidencja jest prowadzona w systemie teleinformatycznym. Centralna Ewidencja Pojazdów (CEP) i Centralna Ewidencja Kierowców (CEK) zostały utworzone na podstawie, odpowiednio art. 80a ust. 1 i 100a ust. 1 ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym. Organem odpowiedzialnym za utworzenie oraz rozwój ewidencji jest minister właściwy do spraw administracji publicznej. W CEP gromadzi się dane i informacje o pojazdach zarejestrowanych oraz o ich właścicielach lub niektórych posiadaczach. W CEP wyodrębnia się zbiór danych i informacji o pojazdach, o których mowa w art. 73 ust. 3 cyt. ustawy. Ewidencję prowadzi minister właściwy do spraw wewnętrznych w systemie teleinformatycznym. W rozumieniu niniejszej ustawy minister ten jest administratorem danych i informacji zgromadzonych w ewidencji. W CEK gromadzi się dane o osobach posiadających lub którym cofnięto uprawnienia do kierowania pojazdami silnikowymi lub tramwajami, zwane dalej „uprawnieniami”. W CEK gromadzi się także dane o osobach nieposiadających uprawnień, w stosunku do których orzeczono środek karny w postaci zakazu prowadzenia pojazdów. W 2016 r. planowane jest wdrożenie nowego systemu CEPiK 2.0, który będzie posiadał e-usługi skierowane w szczególności do obywateli.²²²[PC]

Centralna Ewidencja Wydanych i Unieważnionych Dokumentów Paszportowych (CEWiUDP)

jest prowadzona przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych, który jest administratorem danych zgromadzonych w tej ewidencji. W ramach CEWiUDP, organy paszportowe prowadzą, w zakresie swoich uprawnień, ewidencje wydanych i unieważnionych dokumentów paszportowych, zwane dalej „ewidencjami paszportowymi”. Organy te są administratorami danych zgromadzonych w ewidencjach paszportowych. Centralna ewidencja i ewidencje paszportowe są prowadzone w systemie teleinformatycznego zbioru danych o osobie i posiadanych przez nią dokumentach paszportowych. W uzasadnionych przypadkach dopuszcza się możliwość prowadzenia ewidencji paszportowych w postaci informatycznych wydruków lub w formie pisemnej. W dokumencie paszportowym zamieszcza się następujące dane: nazwisko; imię (imiona); datę i miejsce urodzenia; obywatelstwo; płeć; wizerunek twarzy i podpis posiadacza; datę wydania i datę upływu ważności dokumentu paszportowego; serię i numer dokumentu paszportowego; numer PESEL; nazwę organu wydającego; dane biometryczne.

W dokumentach paszportowych wydawanych osobom małoletnim, które nie ukończyły 13 lat, nie zamieszcza się podpisu posiadacza. W dokumentach paszportowych wydawanych osobom, które ukończyły 13 lat, nie zamieszcza się podpisu posiadacza, jeżeli osoby te z powodu niepełnosprawności nie mogą złożyć podpisu samodzielnie. W dokumentach paszportowych wydawanych osobom, które nie ukończyły 12 lat, nie zamieszcza się obrazu linii papilarnych. W dokumentach paszportowych wydawanych osobom, od których pobranie odcisków palców jest fizycznie niemożliwe, nie zamieszcza się obrazu linii papilarnych. W paszporcie dyplomatycznym oprócz ww. danych, zamieszcza się dodatkowo stopień dyplomatyczny, funkcję, stanowisko lub tytuł posiadacza paszportu.²²³[PC]

Office Central pour la Répression de la Corruption

Centralne Biuro Zwalczania Korupcji, Central Office for the Repression of Corruption (OCRC) powołano do życia jako element gruntownej reformy systemu ochrony porządku publicznego z 2001 roku. Podlega Belgijskiej Federalnej Policji

Sądowej. Jego jurysdykcja rozciąga się na całym terytorium kraju. Może podejmować dochodzenia w przypadku każdego podejrzenia o korupcję na dużą skalę. Siedzibą ORCC jest Bruksela. Głównym zadaniem OCRC jest badanie złożonych i skomplikowanych przestępstw korupcyjnych, zarówno w administracji publicznej, jak i w sektorze prywatnym oraz wszelkich powiązanych przypadków złamania prawa (nadużycie zajmowanego stanowiska, sprzeniewierzenie funduszy publicznych). W tym celu Biuro zatrudnia szereg specjalistów z różnych dziedzin, by skutecznie wypełniać swoją misję.

Aczkolwiek początków OCRC można doszukiwać się w działającej od 1910 roku Najwyższej Komisji Kontroli (CSC), to jednak Biuro powołano do życia jako pełnoprawną służbę dopiero na mocy ustawy z 17 lutego 1998 roku. Warto zauważyć, że nie była to w pełni nowa instytucja, gdyż powstała z transformacji już istniejących struktur.

Belgijską politykę antykorupcyjną kreśli Federalny Plan Bezpieczeństwa. Zwraca on szczególną uwagę na szkodliwe rezultaty korupcji (zagrożenie dla demokracji, zaburzenie funkcjonowania rynków), a działania zmierzające do walki z korupcją organizuje wokół dwóch sfer. Z jednej strony zmierza do przyjęcia całościowego, multidyscyplinarnego podejścia do korupcji, w oparciu o działania prewencyjne i jej ściganie. Z drugiej strony postuluje skoordynowanie działań wszystkich instytucji państwowych. Priorytet przyznano korupcji w procesie zamówień publicznych. Rządowe rozporządzenie z 16 marca 1999 roku precyzuje, iż wszelkie dochodzenia w sprawach o korupcję oraz inne skomplikowane przestępstwa istotne z punktu widzenia społeczeństwa, powinny zostać przekazane Biuru nawet, jeśli sprawy te leżą w gestii innych służb. Odstąpić od tej zasady można decyzją prokuratury. Do kompetencji OCRC (poza wspomnianymi złożonymi dochodzeniami o korupcję) należy:

- wspieranie terenowych oddziałów policji federalnej w prowadzeniu ich dochodzeń o korupcję;
- prowadzenie dochodzeń lub ich wsparcie w sprawach przestępstw związanych z zamówieniami publicznymi, bądź udzielaniem subsydiów oraz z nadużyciem zajmowanego stanowiska;
- analiza specjalistycznej dokumentacji.²²⁴[PC]

BRIBELine

Gospodarczy Rejestr Międzynarodowego Łapownictwa i Wymuszeń (Business Registry for International Bribery and Extortion) jest przedsięwzięciem realizowanym w celu walki z korupcją na arenie międzynarodowej. BRIBELine powstała w połowie 2007 roku i jest inicjatywą TRACE International – stowarzyszenia członkowskiego typu non-profit, które gromadzi zasoby, mające na celu zapewnienie praktycznych i efektywnych antykorupcyjnych rozwiązań dla firm działających na rynku międzynarodowym. Prezesem stowarzyszenia jest Alexandra Wrage. Organizacja stanowi praktyczną i efektywną alternatywę dla coraz bardziej kosztownych i czasochłonnych procedur zgodności. TRACE skupia się na dwóch rodzajach przedsięwzięć: dotyczących pośredników handlowych oraz międzynarodowych przedsiębiorstw. Pojęcie pośrednika handlowego odnosi się do jakiegokolwiek podmiotu trzeciego, który uczestniczy w relacji pomiędzy zleceniodawcą (przedsiębiorstwem międzynarodowym) a klientem (rządowym, bądź komercyjnym). Pośrednikiem handlowym może być agent sprzedaży, przedstawiciel, konsultant, dystrybutor, partner joint-venture, doradca finansowy, pośrednik w handlu nieruchomościami, księgowy, czy prawnik. Organizacja ułatwia funkcjonowanie przedsiębiorstwom, które w obecnej rzeczywistości nie mogą sobie pozwolić na lekceważenie realiów prowadzenia interesów w coraz bardziej złożonym środowisku zgodności odpowiednich uregulowań. Przyłączanie się przedsiębiorstw do organizacji ułatwia członkom stowarzyszenia zapoznanie się z wymaganiami, jakie zobowiązani są spełniać w zakresie uregulowań antykorupcyjnych, jednocześnie poświęcając mniej czasu, redukując ryzyko i koszty związane z procedurami zgodności. Przystąpienie do stowarzyszenia zapewnia rzetelne zaplecze w postaci informacji o pośrednikach handlowych; daje przedsiębiorstwom pewność, że ich pośrednicy są zweryfikowani i spełniają odpowiednie standardy. Istotą funkcjonowania BRIBELine jest gromadzenie danych i informacji o urzędowych i paraurzędowych podmiotach (rządach, organizacjach międzynarodowych, organów bezpieczeństwa, przedsiębiorstwach państwowych) na całym świecie, które uciekają się do żądania łapówek lub sugerują konieczność ich zapłaty. Zbierane informacje publikowane są w skonsolidowanej formie, co poprzez zwiększenie świadomości na temat istniejących w tym obszarze

zagrożeń, ma przyczynić się do sprawniejszego i bardziej efektywnego zarządzania przez firmy czynnikami ryzyka. Gromadzone w ten sposób informacje nie służą podejmowaniu żadnych kroków prawnych lub dochodzeniowych.²²⁵[PC]

Centrum Monitoringu Wolności Prasy (CMWP)

Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich działa na rzecz obrony wolności słowa zgodnie z art. 10 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, a szczególnie swobody dziennikarza w docieraniu do źródeł informacji, umacnianie wolności prasy i mediów elektronicznych. Centrum stoi także na straży wykorzystania wolności słowa. CMWP zostało założone w maju 1996 roku na mocy uchwały Zarządu Głównego SDP, zaś w styczniu 1996 roku ukonstytuowała się Rada Programowa CMWP, w skład której weszli: Andrzej Goszczyński, Andrzej Jonas (wiceprezes SDP), prof. Andrzej Rzepliński, dr Ewa Nowińska, dr Aleksandra Wiktorowska, mec. Bogudar Kordasiewicz. Rada opracowała 2-letni program działalności Centrum. Praktyczna działalność Centrum rozpoczęła się we wrześniu 1996 roku, czemu towarzyszyło rozszerzenie Rady Programowej o osoby Stefana Bratkowskiego, Andrzeja Romana i prof. Andrzeja Rycharda. W sierpniu 2001 roku Zarząd Główny Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich odwołał Andrzeja Goszczyńskiego ze stanowiska dyrektora Centrum, rozwiązano także Radę Programową.

W końcu stycznia 2002 roku została powołana Rada Konsultacyjna w składzie m.in.: mec. Jan Stefanowicz (przewodniczący), Stefan Bratkowski, mec. Maciej Bednarkiewicz, Bohdan Cywiński, prof. Ireneusz Krzemiński, Nina Nowakowska, prof. Andrzej Paczkowski, Julia Pitera, senator Krzysztof Piesiewicz, prof. Adam Strzembosz, Henryk Wujec.²²⁶[PC]

Center for International Private Enterprise (CIPE)

stawia sobie za cel wzmacnianie demokracji na świecie poprzez wolnorynkowe reformy i wspieranie prywatnej przedsiębiorczości. Od 1983 roku, kiedy CIPE rozpoczęło swoją działalność, współpracowało ono z przedsiębiorcami, politykami i dziennikarzami, by budować instytucje społeczeństwa obywatelskiego, istotne

z punktu widzenia rozwoju demokracji. Jego głównymi obszarami zainteresowania, których dotyczyły prowadzone programy, są: przeciwdziałanie korupcji, adwokatura, stowarzyszenia przedsiębiorców, ład korporacyjny, rządy demokratyczne, dostęp do informacji, prawo własności oraz prawa kobiet i młodzieży. CIPE jest organizacją typu non-profit założoną przez Izbę Gospodarczą Stanów Zjednoczonych. Wychodząc z założenia, że postęp można osiągnąć dzięki liberalizacji tak politycznej, jak i gospodarczej, oraz że możliwość przeprowadzenia gospodarczych i politycznych reform jest współzależna, współdziała ona ze stowarzyszeniami przedsiębiorców, instytucjami badawczymi i innymi organizacjami pozarządowymi z państw, które dążą do rozwoju, a zarazem zachodzi u nich możliwość przeprowadzania reform. By wesprzeć te dążenia Centrum udziela wsparcia przy zarządzaniu, służy własnym doświadczeniem oraz pomocą finansową dla lokalnych instytucji tak, aby umożliwić im osiągnięcie własnych celów rozwojowych. Doświadczenie zdobyte przy współpracy służy następnie do pomyślnego wdrażania programów w innych regionach, w państwach znajdujących się w różnych stadiach demokratycznych przemian. CIPE działa na 4 główne sposoby: poprzez programy grantowe na potrzeby wsparcia oddolnych inicjatyw w państwach rozwijających się, konkursy na strategię komunikacyjne, programy podnoszenia zdolności do działania oraz wsparcie techniczne za pośrednictwem oddziałów terenowych. Inicjatywy Centrum podchodzą do zjawiska korupcji zarówno od strony podaży (podmiotów chcących wręczyć łapówkę), jak i popytu (podmiotów żądających łapówki). Z popytem organizacja chce walczyć poprzez reformowanie niejednoznacznych przepisów, umożliwiających zaistnienie sytuacji korupcyjnych, wprowadzanie standardów postępowania w instytucjach rządowych, uczynienie elementem kultury poszanowanie dla rządów prawa oraz zlikwidowanie urzędniczej uznaniowości. Poaż to akceptacja korupcji w sektorze prywatnym, z którą walczy się w Centrum głównie poprzez ustanowienie odpowiednich standardów korporacyjnych. Jednym z programów prowadzonych przez Centrum jest program przeciwdziałania korupcji. Znalazła się ona w polu zainteresowania CIPE, gdyż spowalnia rozwój gospodarczy, zniechęca potencjalnych inwestorów, zwiększa koszty prowadzenia działalności gospodarczej oraz podkopuje autorytet prawa. Tym samym paraliżuje wszelki

wysiłek włożony w modernizację, zwłaszcza państw rozwijających się. Centrala CIPE znajduje się w Waszyngtonie, utrzymuje jednak 6 oddziałów terenowych na potrzeby nadzorowania poważniejszych programów pomocowych. Znajdują się one w Egipcie, Iraku, Pakistanie, Afganistanie, Rumunii oraz Rosji.²²⁷[PC]

Centrum Edukacji Obywatelskiej (CEO)

jest fundacją – instytucją oświatową i organizacją pozarządową, posiadającą status organizacji pożytku publicznego. Powstała w 1994 roku jako wyraz dążenia do poprawy jakości systemu oświaty, upowszechniania wiedzy obywatelskiej, promowania praktycznych umiejętności i postaw niezbędnych do budowania demokratycznego państwa prawa i społeczeństwa obywatelskiego. Celem fundacji jest wspieranie instytucji edukacyjnych, pracujących z dziećmi i młodzieżą, prowadzenie nieodpłatnego doskonalenia nauczycieli, poprawa jakości pracy szkoły, a także kształtowanie postaw obywatelskich w społeczeństwie. CEO organizuje szkolenia i kursy internetowe dla nauczycieli, rad pedagogicznych i dyrektorów szkół. Współpracuje ze szkołami wdrażającymi nowe metody nauczania i oceniania, wspiera współpracę i wymianę doświadczeń pomiędzy nauczycielami. Opracowuje szkolne programy i podręczniki z zakresu edukacji obywatelskiej i ekonomicznej, scenariusze lekcji oraz propozycje zajęć pozalekcyjnych. Fundacja pomaga też w rozwijaniu kompetencji nauczycieli przez organizowanie wyjazdów zagranicznych w celu poznania sposobów prowadzenia edukacji obywatelskiej w innych krajach. CEO angażuje się w prowadzenie akcji, promujących poprawę edukacji oraz propagowanie wartości demokratycznych poprzez realizację programów edukacyjnych, takich jak np. Kształcenie obywatelskie w szkole samorządowej (KOSS), Szkoła ucząca się (SUS), Ocenianie kształtujące (OK), Młodzi obywatele działają (MOD), Ślady przeszłości, Młodzi w Europie, Młodzi głosują, Literacki Atlas Polski. Prowadzony jest również program Młodzi przeciw korupcji – w jego ramach CEO opracowuje scenariusze lekcji, przygotowuje nauczycieli do prowadzenia zajęć o korupcji oraz sposobach jej zwalczania. Zachęca uczniów do podjęcia własnych działań antykorupcyjnych. Program powstał jako część polsko-amerykańskiego rządowego programu zapobiegania i zwalczania przestępczości.²²⁸[PC]

European Partners Against Corruption (EPAC)

Europejscy Partnerzy Przeciwko Korupcji jest platformą skupiającą instytucje nadzoru policyjnego i antykorupcyjne z państw członkowskich Unii Europejskiej. Jest to struktura nieformalna, która wyewoluowała z corocznych spotkań przedstawicieli tychże ciał. Jej głównym celem jest ułatwianie nawiązywania współpracy pomiędzy odpowiednimi instytucjami w celu wymiany doświadczeń i umożliwiania szkoleń, wypracowania wspólnych standardów i procedur oraz ściślejszej kooperacji międzynarodowej ze względu na międzynarodowy i interdyscyplinarny charakter zjawiska korupcji. W ramach EPAC funkcjonują dwie gałęzie: jedna zrzesza krajowe policyjne instytucje kontrolne (Police Oversight Dobies), druga instytucje antykorupcyjne (Anti-Corruption Authorities). Na ich czele stoją wiceprzewodniczący, którzy podlegają przewodniczącemu sprawującemu funkcje koordynacyjne i reprezentacyjne. Za utrzymywanie kontaktów z EPAC odpowiedzialne jest Biuro Spraw Wewnętrznych (Büro für Interne Angelegenheiten) z Austrii.²²⁹[PC]

Fair Trials International (FTI)

to organizacja walcząca o sprawiedliwe procesy, zgodne z międzynarodowymi standardami dotyczącymi sprawiedliwości oraz broniąca praw oskarżonych w kraju innym niż macierzysty. FTI realizuje swoją misję przy pomocy współpracujących z organizacją ekspertów, udzielających jej pomocy prawnej. Zwraca się ona również przeciwko niesprawiedliwości, mającej swe źródło w wymiarze sprawiedliwości, w tym celu prowadząc badania i kampanie na rzecz rozbudowy lokalnych możliwości dostępu do porad prawnych, tj. szkolenia, programy mentorskie i nawiązywanie szeroko pojętej współpracy. Organizacja nie ogranicza swojej działalności do konkretnego regionu, jednak w swej działalności doradczej i szkoleniowej musi brać pod uwagę optymalne wykorzystanie własnych zasobów.²³⁰[PC]

Europejska Sieć na rzecz Przeciwdziałania Oszustwom i Korupcji w Ochronie Zdrowia

(European Healthcare Fraud and Corruption Network EHFCN) powstała w 2005 roku, aby koordynować i usprawniać walkę z defraudacją i korupcją w Europie. Bazą dla jej powołania jest Europejska Deklaracja Przeciwdziałania Defraudacji i Korupcji w Służbie Zdrowia uzgodniona na konferencji w Londynie w październiku 2004 roku. EHFCN jest jedyną organizacją działającą na tym polu w Europie. W 2002 roku Antydefraudacyjny Oddział Narodowej Służby Zdrowia w Anglii i Walii zaczął poszukiwać innych europejskich instytucji, które zajmowałyby się przeciwdziałaniem lub zwalczaniem tego zjawiska w ich sektorze zdrowotnym, z zamiarem ustanowienia współpracy umożliwiającej wymianę informacji. Wkrótce okazało się, że nawet jeśli państwa zauważały w tej sferze problem korupcji, to brakowało jednolitego, krajowego podejścia do walki z nim, jednolitej metodologii pozwalającej na zmierzenie i analizę zjawiska oraz kanałów umożliwiających wymianę doświadczeń. W konsekwencji nawiązano współpracę z 6. instytucjami, która doprowadziła do londyńskiej konferencji. Jej podstawowym celem jest zmniejszenie skali zjawiska defraudacji funduszy i korupcji w służbie zdrowia w Europie, jako że pochłaniają one znaczną część z 1 biliona euro, poświęconych na ten cel. Szacuje się, że przepada ok. 10 % tych wydatków. Instytucje członkowskie, poprzez ścisłą wzajemną współpracę, dążą do ustanowienia w państwach europejskich wolnych od groźby malwersacji systemów opieki zdrowotnej, aby w ten sposób uchronione fundusze można było przeznaczyć na cele statutowe. W prezentowanym podejściu wyróżniono 4 obszary występowania korupcji i defraudacji: wśród pacjentów, personelu medycznego, w zarządzaniu oraz wśród dostawców. Jest to organizacja typu non-profit, finansowana ze składek członkowskich. EHFCN zajmuje się dostarczaniem informacji, odpowiednich narzędzi, szkoleń oraz innej pomocy przy zwalczaniu wspomnianych patologii. Ponadto stanowi forum, umożliwiające wzajemną wymianę informacji oraz doświadczeń, dzięki czemu możliwe jest formułowanie całościowych strategii wymierzonych w patologię korupcji. Zaangażowana jest również w przedsięwzięcia zmierzające do podniesienia świadomości społecznej oraz budowy kultury braku

tolerancji dla korupcji. Członkami Sieci są instytucje działające w obszarze służby zdrowia lub zwalczania defraudacji i korupcji w państwach europejskich. Siedzibą Sieci jest Bruksela. Z polskiej strony w Sieci uczestniczy Ministerstwo Zdrowia oraz Narodowy Fundusz Zdrowia.²³¹[PC]

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej

jest wyspecjalizowanym ośrodkiem prowadzącym reprezentatywne dla społeczeństwa polskiego badania sondażowe, dotyczące opinii na temat istotnych problemów społeczno-politycznych i gospodarczych, w tym zjawiska korupcji. Działa on od 1982 roku, a od początku lat 90-tych realizuje badania przeglądowe regularnie co miesiąc, których wyniki są dostępne dla wszystkich zainteresowanych. Sejm RP, ustawą z dnia 20 lutego 1997 roku, nadał mu status niezależnej fundacji i powierzył zadanie prowadzenia badań społecznych na użytek publiczny. Nad planami i jakością prac badawczych nadzór sprawuje Rada Fundacji CBOS, w której reprezentowani są fachowcy z siedmiu instytucji akademickich oraz przedstawiciele Sejmu, Senatu, Premiera i Prezydenta RP. Aktualnie CBOS co miesiąc realizuje sondaż „Aktualne problemy i wydarzenia” (na reprezentatywnej 1000-osobowej próbie dorosłych mieszkańców Polski), uzupełniany zależnie od potrzeb przez specjalne badania jednorazowe. Rocznie CBOS publikuje ponad 200 raportów z badań poruszających istotne dla społeczeństwa polskiego problemy oraz wydaje publikacje monograficzne i książkowe. Wyniki najważniejszych badań przeglądowych można znaleźć w seriach „Opinie i Diagnozy” oraz w wersji anglojęzycznej „Polish Public Opinion”. Ponadto CBOS prowadzi badania na zlecenie różnych instytucji społecznych i firm prywatnych. Dla wysokiej jakości badań decydujące są kwalifikacje pracowników, z tego też względu zatrudnia socjologów, ekonomistów, statystyków i informatyków o dużym doświadczeniu i szerokim zakresie specjalizacji. W miarę potrzeby angażowani są również eksperci z innych dziedzin. CBOS posiada również jedną z największych w kraju sieci ankierskich oraz profesjonalną kontrolę jakości badań, prowadzoną zarówno przez własną komórkę, jak i przez niezależny audyt zewnętrzny. Posiada certyfikat „Gwarancji jakości pracy ankierskiej”, przyznawany przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku.²³²[PC]

Fundacja Komunikacji Społecznej

jest organizacją pozarządową, działającą od 1998 roku. Stanowi ona ideę komunikowania dla wspólnego dobra, ponieważ lepsza komunikacja to klucz do lepszej przyszłości. Misją FKS jest budowa społeczeństwa obywatelskiego, w którym zdrowa, otwarta komunikacja jest środkiem zmiany na lepsze. FKS działa poprzez udostępnianie użytecznym inicjatywom, dla dobra publicznego, narzędzi komunikacji marketingowej w celu zwiększenia ich realnej skuteczności społecznej. FKS prowadzi projekty w trzech obszarach:

- **DIAGNOZA SPOŁECZNA** – poprzez różnego rodzaju badania FKS wskazuje na przyczyny i powody problemów społecznych w Polsce i innych krajach, a także określa najbardziej efektywne sposoby komunikowania o wybranych zagadnieniach społecznych oraz mierzy ich rezultaty;
- **TWORZENIE STANDARDÓW POPRZEZ DZIAŁANIE** – FKS łączy doświadczenia ekspertów z różnorodnych środowisk komunikacji marketingowej, organizacji pozarządowych i biznesu, tworząc forum wymiany wiedzy i umiejętności oraz staje się ośrodkiem inicjowania wspólnych przedsięwzięć z dziedziny marketingu społecznego, dostarczając organizacjom społecznym nowego i znaczącego narzędzia do realizacji ich zadań statutowych;
- **EDUKACJA** – poprzez pracę na przykładach z kampanii społecznych z całego świata, a także wykorzystując doświadczenia własne, FKS umożliwi przedstawicielom różnorodnych środowisk doskonalenie wiedzy i umiejętności w dziedzinie marketingu społecznego, pomagając w tworzeniu skuteczniejszych kampanii społecznych.

W swych działaniach FKS stara się realizować zasady: dialogu, współpracy i odpowiedzialności. Zasada dialogu to otwartość i chęć zrozumienia postaw i wartości beneficjentów projektu, połączone z uznaniem ich podmiotowości. Zasada współpracy oznacza gotowość budowania w trakcie przeprowadzania kampanii szerokich koalicji pomiędzy różnymi podmiotami. Odpowiedzialność w procesie komunikacji jest natomiast synonimem świadomości konsekwencji

– także negatywnych – podejmowanych przez siebie działań. Fundacja Komunikacji Społecznej jest członkiem Antykorupcyjnej Koalicji Organizacji Pozarządowych (AKOP), działającej przy Fundacji im. Stefana Batorego. Angażuje się w projekty i kampanie, których celem jest walka ze zjawiskiem korupcji w Polsce.²³³[PC]

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej

jest organizacją pozarządową, apolityczną, niezależną i niekomercyjną. Została utworzona we wrześniu 1989 roku przez grupę parlamentarzystów, będących przedstawicielami ówczesnej opozycji demokratycznej: Senatora J. Regulskiego, prof. W. Pańko, A. Celińskiego, A. Paszyńskiego i J. Stępnia. FRDL prowadzi działania wspierające rozwój demokracji i samorządności lokalnej, kierując swoje działania do pracowników samorządowych i radnych, przedstawicieli organizacji pozarządowych, dziennikarzy, nauczycieli, młodzieży, pracowników i kadry małych i średnich przedsiębiorstw oraz ludzi bezrobotnych. Fundacja jest największą polską organizacją pozarządową, wspierającą rozwój samorządności. Obecnie Fundacja dysponuje siecią 16 regionalnych ośrodków z filiami, 4 Wyższymi Szkołami Administracji Publicznej i Polskim Instytutem Demokracji Lokalnej. Przy ośrodkach FRDL działa ponad 50 klubów i forów branżowych pracowników samorządowych i przedstawicieli władz lokalnych. Od 1992 roku FRDL realizuje także programy pomocowe (np. w krajach bałkańskich, na Ukrainie, Białorusi itp.), dzieląc się z innymi krajami doświadczeniem polskiej reformy samorządowej. W realizacji swoich zadań FRDL kieruje się zasadami: apolityczności, niezależności, niekomercyjności, przejrzystości, pomocniczości oraz profesjonalizmu.²³⁴[PC]

Fundacja im. Stefana Batorego

jest niezależną, niedochodową organizacją pozarządową o statusie organizacji pożytku publicznego, zarejestrowaną w Krajowym Rejestrze Sądowym. Założycielem Fundacji jest George Soros, amerykański finansista i filantrop, który zainicjował powstanie całej sieci fundacji, działających obecnie w 31 krajach Europy Środkowej i Wschodniej oraz Azji Centralnej, w Republice Południowej

Afryki, Gwatemali, na Haiti oraz w Stanach Zjednoczonych. Środki finansowe na działalność Fundacji pochodzą z Open Society Institute, założonego i sponsorowanego przez George'a Sorosa, a także z innych, zagranicznych i polskich, źródeł. Celem Fundacji jest wspieranie rozwoju demokratycznego, otwartego społeczeństwa. Podstawową metodą działania Fundacji jest działalność grantodawcza, prowadzona w ramach kilkunastu programów dotacyjnych, zajmujących się rozpatrywaniem wniosków i przyznawaniem środków finansowych na przedsięwzięcia podejmowane przez organizacje pozarządowe oraz monitorowaniem sposobu i efektów ich wykorzystania. Fundacja prowadzi też działania operacyjne: organizuje konferencje i debaty, wizyty studyjne i szkolenia, wydaje publikacje, prowadzi kampanie społeczne i działania rzecznicze, monitoruje funkcjonowanie instytucji publicznych. Jednym z programów operacyjnych fundacji jest Program Przeciw Korupcji. Jego celem jest doprowadzenie do zmniejszenia skali zjawisk korupcyjnych w Polsce poprzez zmianę nastawienia obywateli do korupcji w życiu codziennym, wprowadzenie rozwiązań legislacyjnych zapewniających przejrzystość procesów decyzyjnych i wywieranie stałego nacisku na przestrzeganie przez władze przepisów antykorupcyjnych i standardów etycznych. Prace programu zainicjowała w 2000 roku kampania edukacyjna, przeprowadzona pod hasłem Korupcja. Nie musisz dawać, nie musisz brać w tym udziału. Fundacja chciała w ten sposób zwrócić uwagę opinii publicznej na plagę korupcji. Obecnie działania Programu koncentrują się wokół monitorowania władz przede wszystkim szczebla krajowego, diagnozowania mechanizmów korupcyjnych w konkretnych dziedzinach i grupach zawodowych oraz budowania społecznego ruchu na rzecz przejrzystości w życiu publicznym.²³⁵[PC]

Global Witness

powstała w 1993 roku i była pierwszą organizacją zwalczającą powiązania między wyzyskiwaniem zasobów naturalnych a konfliktami zbrojnymi i korupcją. Obecnie liczy ponad czterdziestu pracowników i posiada swoje biura w Londynie i Waszyngtonie. Działalność organizacji przyniosła wiele zmian, które ocaliły wiele istnień, pomogły powstrzymać konflikty, które kosztowały skonfliktowanych

lub korzystających z nielegalnych zasobów handlowców setki milionów dolarów. Jednak, pomimo znaczących kroków podjętych w pierwszej dekadzie działalności Global Witness, walka o pewność, że korzystanie z zasobów naturalnych jest słuszne i zrównoważone, jest w dalszym ciągu we wczesnym stadium. Zasoby naturalne mogłyby być kluczem do zakończenia ubóstwa w Afryce i innych, rozwijających się obszarach świata. Przemysł wydobywczy jest niezwykle istotny dla ponad 50 ubogich krajów, w których żyje ok. 3,5 mliarda ludzi. Ok. 1,5 miliarda z nich żyje za mniej niż 2 dolary dziennie. Global Witness jest zdania, że ani rządy, ani przemysł nie przejęły kontroli, ani nie pokazały kierunku zmian, które sprawiłyby, że zasoby naturalne byłyby dobrem, a nie przekleństwem. Jednak członkowie organizacji wierzą, że takie zmiany są możliwe. W 1995 roku, pierwsza kampania organizacji zakończyła trwający na granicy tajlandzko-kambodżańskiej, pomiędzy Czerwonymi Khmerami i prowadzącymi wycinkę drzew tajlandzkimi firmami, handel drewnem na kwotę 20 milionów dolarów miesięcznie. Wysiłki organizacji w celu naświetlenia finansowania, dzięki ropie naftowej i diamentom, wojny w Angolii, umieściło diamentowy konflikt na mapie świata, co spowodowało przyjęcie i wprowadzonego od 1 stycznia 2003 roku Schematu Legalizacji Procesu z Kimberley (KPCS, Kimberley Process Certification Scheme). Został on przyjęty poprzez Deklarację z Interlaken, podpisaną przez 35 państw, w tym Angolę, Demokratyczną Republikę Konga i Sierra Leone oraz Wspólnotę Europejską. Dokument nawiązuje do inicjatyw, których celem jest rozwiązanie problemu nielegalnego handlu diamentami w konfliktach zbrojnych. Reguluje on zasady międzynarodowego handlu tym kruszcem, a w szczególności nakazuje certyfikowanie każdego ładunku diamentów. Obecnie członkami Procesu z Kimberley jest 44 państw, co stanowi prawie 100 procent eksporterów i importerów światowej produkcji diamentów. Za działania na rzecz rozwiązania tego konfliktu, Global Witness została w 2003 roku nominowana do Pokojowej Nagrody Nobla. Global Witness przyczyniła się do powstania Publish What You Pay, kampanii obecnie skupiającej ponad 300 organizacji pozarządowych, powołanej w celu niesienia pomocy krajom rozwijającym się, bogatym w surowce mineralne, w celu zarządzania dochodami pochodzącymi z przemysłu wydobywczego. Na tej platformie

utworzona została Inicjatywa Przejrzystości Przemysłu Wydobywczego (Extractive Industries Transparency Initiative), która zapewnia transparentność dochodów z niego otrzymywanych. Śledzone przez Global Witness praktyki w Liberii, Birnie, Demokratycznej Republice Konga, Indonezji, Sierra Leone oraz bogatych w ropę krajach z regionu Morza Kaspijskiego, ujawniły praktyki nielegalnego handlu w konfliktach zbrojnych i zwróciły uwagę rządów na praktyki wcześniej niedostrzegane, stworzyły przestrzeń do działań, które wcześniej nie były możliwe.²³⁶[PC]

Global Organization of Parliamentarians Against Corruption (GOPAC)

to Światowa Organizacja Parlamentarzystów Przeciwko Korupcji, powołana do życia przez parlamentarzystów z 60 państw, obecnych na konferencji zorganizowanej przez parlament Kanady w Ottawie w październiku 2002 roku. Jest to instytucja typu non-profit, która działa głównie w 2 sferach: gwarantowanie międzynarodowego poparcia jej członków do walki z korupcją oraz rozwijaniu zdolności parlamentów i parlamentarzystów do nadzorowania działalności rządu i instytucji państwowych. Funkcjonuje na zasadzie międzynarodowej sieci oddziałów krajowych i regionalnych, które afiliowane są przy centrali znajdującej się w Kanadzie. Każdy oddział zobowiązany jest do podzielenia wartości wyznawanych przez GOPAC, którymi są poprawa rządzenia i walka z korupcją. GOPAC dysponuje sekretariatem, służącym jako główny punkt kontaktowy organizacji, jej oddziałów oraz innych zainteresowanych stron. Jego zadaniem jest zbieranie i rozpowszechnianie informacji na temat GOPAC oraz koordynacja i wspieranie działalności wszystkich organów instytucji, zwłaszcza obsługa Komitetu Wykonawczego oraz współpracy międzynarodowej z innymi organizacjami. Do zadań GOPAC należą:

- promowanie rządów prawa i przejrzystości instytucji państwowych;
- ułatwianie wymiany informacji i doświadczeń pomiędzy członkami;
- wymiana informacji dotyczących dobrych praktyk w kwestii środków antykorupcyjnych;

- popieranie parlamentarzystów i parlamentów w tworzeniu i wprowadzaniu w życie prawa, które promuje dobre rządy i przejrzystość;
- promocja przedsięwzięć nakierowanych na skuteczną walkę z korupcją oraz podnoszenie w społeczeństwie świadomości i wiedzy na temat korupcji;
- edukowanie parlamentarzystów i polityków na temat natury i sposobów walki z korupcją;
- promowanie uwzględniania środków antykorupcyjnych we wszelkich programach rządowych oraz podnoszenia zdolności instytucji krajowych i regionalnych do skutecznego przeciwstawiania się korupcji.

Obecnie Organizacja zrzesza ponad 90 parlamentarzystów z 90 państw.²³⁷[PC]

Helsińska Fundacja Praw Człowieka w Polsce

została założona w 1989 roku. Jej poprzednikiem był Komitet Helsiński w Polsce, pracujący w podziemiu od 1982 roku. Po zmianie ustroju politycznego w Polsce, członkowie Komitetu postanowili stworzyć niezależny instytut, zajmujący się edukacją i badaniami w zakresie praw człowieka. Aktualnie Helsińska Fundacja Praw Człowieka jest w Europie jedną z najbardziej doświadczonych i profesjonalnie działających organizacji pozarządowych, zajmujących się prawami człowieka. Fundusze na swą działalność Fundacja pozyskuje od dużych fundacji (np. Ford Foundation, Open Society Institute, Fundacja im. Stefana Batorego, German Marshall Fund, Friedrich Naumann Stiftung, Freedom House), od współpracujących z nią organizacji pozarządowych, od instytucji międzynarodowych oraz od sponsorów prywatnych. Helsińska Fundacja Praw Człowieka realizuje wspólne działania z wieloma międzynarodowymi i zagranicznymi organizacjami i instytucjami. Fundacja doradza w zakresie problemów dotyczących naruszeń praw osobistych i politycznych oraz realizacji programów edukacyjnych, zarówno organizacjom pozarządowym, jak i instytucjom państwowym. Utrzymuje także stały kontakt z absolwentami prowadzonej przez siebie Szkoły Praw Człowieka. Wielu z nich współpracuje w charakterze wolontariuszy przy wyjaśnianiu konkretnych spraw, prowadzonych przez Fundację (obserwacja procesów sądowych, wizyty

w więzieniach i aresztach śledczych) oraz bierze udział w przeprowadzanych działaniach monitoringowych. W codziennej pracy Fundacji pomagają ponad 20 wolontariuszy, a stale współpracuje z nią wielu prawników (uczonych i praktyków) oraz pracowników naukowych innych dyscyplin (socjologia, psychologia, historia itp.).²³⁸[PC]

Group of States against Corruption (GRECO)

Grupa Państw Przeciwko Korupcji powołana została w 1999 roku przez Radę Europy. Sprawdza, czy działania państw członkowskich są zgodne z antykorupcyjnymi standardami Rady. GRECO prowadzi także platformę internetową do wyszukiwania dobrych praktyk w zakresie zapobiegania i wykrywania korupcji.

Celem GRECO jest podnoszenie zdolności członków do zwalczania korupcji poprzez monitorowanie zgodności obowiązujących w nich przepisów z antykorupcyjnymi standardami wyznaczonymi przez Radę Europy, dzięki dynamicznemu procesowi wzajemnego oceniania się i wzajemnie wywieranej presji. Służy to wykrywaniu niedostatków ustawodawstwa krajowego oraz skłanianiu do odpowiednich prawnych i instytucjonalnych zmian. Grupa składa się z 45 członków europejskich oraz Stanów Zjednoczonych. Zasady funkcjonowania GRECO ustala Statut. Każde państwo wyznacza do dwóch przedstawicieli, wyposażonych w prawo do głosowania, którzy biorą udział w konferencjach plenarnych. Ponadto, każdy kraj powinien wyznaczyć ekspertów, którzy biorą udział we wspomnianym procesie oceniania. Inne organy Rady Europy także mogą wyznaczyć swoich przedstawicieli. GRECO przyznało status obserwatora Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) oraz Organizacji Narodów Zjednoczonych, reprezentowanej przez Biuro ds. Narkotyków i Przemocności Organizacji Narodów Zjednoczonych (UNDOC). Siedzibą GRECO jest Strasburg. Mechanizmy stosowane przez GRECO zapewniają ściśle przestrzeganie zasady równych praw i obowiązków dla wszystkich członków w procesie oceny i monitoringu. Wszyscy członkowie, bez wyjątków, uczestniczą i poddają się wzajemnym procedurom monitoringu i oceny. Praca oceniająca GRECO podzielona jest na rundy. Runda oceny jest przedziałem czasu określonym przez GRECO, w którym prowadzone

jest postępowanie oceniające stopień wypełniania przez członków wybranych postanowień. Pierwsza runda (2000-2002) zajmowała się niezależnością, specjalizacją i środkami stosowanymi przez krajowe organy zaangażowane w zapobieganie i zwalczanie korupcji oraz zakresem immunitetów posiadanych przez urzędników państwowych. Druga runda (2003-2006) skupiała się na identyfikacji, zajęciu oraz konfiskacie dochodów pochodzących z korupcji, zapobieganiu i wykrywaniu korupcji w sferze publicznej oraz przeciwdziałaniu postępowaniu się osobami prawnymi jako przykrywkami dla korupcji. Trzecia runda (od 2007) dotyczy finansowania partii politycznych oraz implementacji Prawnikarnej Konwencji o Korupcji. Procedura oceny rozpoczyna się wyznaczeniem zespołu ekspertów, następnie kierowanych do przyjrzenia się konkretnemu krajowi. Analiza sytuacji prowadzona jest na podstawie pisemnej odpowiedzi na kwestionariusz oraz informacji zebranych podczas spotkań z urzędnikami państwowymi i przedstawicielami społeczeństwa obywatelskiego w wizytowanym kraju. Po takiej wizycie zespół przygotowuje wstępny raport, który przekazywany jest badanej stronie w celu zgłoszenia własnych komentarzy. W dalszej kolejności jest on prezentowany GRECO, która następnie go kontroluje i przyjmuje. Wynikiem raportu może być stwierdzenie, że system prawny i praktyka spełniają (lub nie spełniają) przyjęte przepisy. Konkluzje mogą prowadzić do zgłoszenia rekomendacji, wymagających podjęcia konkretnych kroków w ciągu 18 miesięcy lub uwag, które państwa członkowskie zobowiązane są wziąć pod uwagę, ale nie muszą składać w związku z nimi żadnych sprawozdań w kolejnej procedurze ocennej. Jednym z atutów monitoringu prowadzonego w ramach GRECO jest kontrola wdrażania rekomendacji w postępowaniu oceniającym. Ocena, czy rekomendacja wprowadzona została w stopniu zadowalającym, częściowo czy wcale, bazuje na raporcie sytuacyjnym uzupełnianym dokumentacją dostarczoną przez ocenianego członka 18 miesięcy po przyjęciu raportu zgodności. W sytuacji, gdy państwo nie stosuje się do wszystkich rekomendacji, GRECO w ciągu 18 miesięcy ponownie przeanalizuje niewdrożone rekomendacje. Raporty zgodności wraz z załącznikami przyjęte przez GRECO zawierają także całościowe wnioski, dotyczące wdrażania rekomendacji, których celem jest rozstrzygnięcie, czy nie zrezygnować z proce-

dury oceniającej względem konkretnego członka. Ponadto, zasady obowiązujące w GRECO, przewidują specjalną procedurę opartą na systemie stopniowania, skierowaną do członków, których reakcja na rekomendacje GRECO uznana zostanie za całkowicie niesatysfakcjonującą. [PC]

Instytut Kościuszki – think-tank

kreujący nowe idee dla Polski i Europy, jest niezależnym, pozarządowym instytutem naukowo-badawczym o charakterze non-profit. Opierając się na pogłębionej, interdyscyplinarnej analizie, Instytut propaguje rozwiązania w postaci rekomendacji programowych i ekspertyz, których odbiorcami są instytucje unijne, rządowe i samorządowe, polscy i europejscy politycy, media, przedsiębiorcy oraz inne zainteresowane osoby. Misją Instytutu Kościuszki jest działanie na rzecz społeczno-gospodarczego rozwoju i bezpieczeństwa Polski, jako aktywnego członka Unii Europejskiej oraz partnera sojuszu euroatlantyckiego. Instytut Kościuszki pragnie być liderem pozytywnych przemian, tworzyć i przekazywać najlepsze rozwiązania dla Polski i Europy, a także dla sąsiadujących krajów budujących państwo prawa, społeczeństwo obywatelskie i gospodarkę wolnorynkową.²⁴⁰[PC]

Instytut Sobieskiego

jest multidyscyplinarnym ośrodkiem analitycznym, typu think-tank, zajmującym się zagadnieniami bieżącej polityki państwa oraz kwestiami istotnymi dla rozwoju społeczno-gospodarczego kraju. Jako niezależna, pozarządowa organizacja tworzy idee dla życia publicznego w Polsce, opierając się przy tym na własnych badaniach i analizach. Instytut działa w formie prawnej fundacji, zarejestrowanej w 2004 roku w Krajowym Rejestrze Sądowym. Misją Instytutu jest tworzenie idei dla Polski. Wyznawane przez niego wartości to: silne i ograniczone państwo, wolność i odpowiedzialność jednostki, swobody gospodarcze, ład społeczny oparty na prawie naturalnym. Formułuje on strategie dotyczące polityki i gospodarki, inicjuje debatę publiczną, a także stanowi forum spotkań naukowców, praktyków, polityków, dziennikarzy, obywateli chcących w świadomy sposób uczestniczyć w życiu publicznym. Instytut rozwija swoją działalność w następujących obszarach: edukacja;

finanse publiczne i polityka monetarna; polityka energetyczna; polityka obronna i bezpieczeństwo; prawo; stosunki międzynarodowe i polityka zagraniczna; system polityczny i komunikacja polityczna; technologie i społeczeństwo informacyjne; telekomunikacja. W skład zespołu Instytutu Sobieskiego wchodzi: eksperci o dużym dorobku naukowym i zawodowym oraz analitycy, związani ze środowiskiem naukowym, biznesu, mediów, administracji i często bezpośrednio zaangażowani w tworzenie polityki państwa poprzez aktywne uczestnictwo w administracji rządowej oraz doradztwo w kluczowych dziedzinach. Zasadą działania Instytutu jest jego niezależność od partii politycznych, którą gwarantować ma zasada wyłączenia eksperta IS w przypadku objęcia stanowiska w administracji rządowej. Podstawowe formy aktywności to: opracowywanie i upublicznianie raportów i ekspertyz; współpraca z zagranicznymi think-tankami i wspólna realizacja projektów; organizacja konferencji, seminariów i szkoleń tematycznych; prezentowanie stanowisk i komentarzy w mediach (również zagranicznych); przygotowanie ekspertyz dla instytucji publicznych i podmiotów gospodarczych; program doradztwa publicznego i biznesowego; prowadzenie wykładów tematycznych, debat i paneli dyskusyjnych; przygotowywanie i wydawanie publikacji prasowych oraz książkowych; stałe wzbogacanie treści serwisu internetowego. Instytut jest wydawcą pisma „Międzynarodowy Przegląd Polityczny”, kierowanego do osób zaangażowanych politycznie na wszystkich szczeblach władzy, posłów i doradców parlamentarnych oraz do dziennikarzy, zajmujących się polityką, w tym polityką międzynarodową.²⁴¹[PC]

Bundesamt zur Korruptionsprävention und Korruptionsbekämpfung (BAK)

(Federal Bureau of Anti-Corruption) (Biuro ds. Zapobiegania i Zwalczenia Korupcji). Siedziba: Wiedeń, AUSTRIA. Struktura: choć Biuro ds. Zapobiegania i Zwalczenia Korupcji funkcjonuje w ramach austriackiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, to jednak stanowi niezależną strukturę. BAK składa się z czterech departamentów: 1. Administracyjno-logistycznego, 2. Prewencji i edukacji, 3. Operacyjnego, 4. Współpracy międzynarodowej i obsługi prawnej. Historia założenia: do 1 stycznia 2010 roku korupcją w Austrii zajmowało się Biuro Spraw

Wewnętrznych, które na mocy Ustawy o Ustanowieniu i Organizacji Federalnego Biura ds. Zapobiegania i Zwalczania Korupcji przekształcono w Biuro ds. Zapobiegania i Zwalczania Korupcji. Charakterystyka i sposoby walki / uprawnienia:

- BAK wychodzi z założenia, iż korupcja to niezwykle złożony problem, który wymaga podejmowania wielu różnorodnych działań zakrojonych na szeroką skalę;
- BAK zajmuje się więc zarówno zwalczaniem korupcji (ściganie przestępstw korupcyjnych m.in. w oparciu o bliską współpracę z prokuraturą krajową ds. zwalczania korupcji, współpraca w tym zakresie na arenie międzynarodowej), jak i zapobieganiem korupcji (edukacja, prewencja).

Pod koniec roku 2000 w Austrii powstało tzw. Federalne Biuro Spraw Wewnętrznych (Federal Bureau for Internal Affairs, BIA), jako niezależna agencja wspomagająca pracę organów ścigania w sprawach o korupcję wśród pracowników administracji publicznej. BIA za jeden z głównych celów wyznaczyła sobie budowę międzynarodowej sieci antykorupcyjnej kooperacji oraz określiła nowe standardy.²⁴²[PC]

Stabsstelle Korruptionspravention im gesamten Geschäftsbereich des Ministerium des Intern

(Urząd ds. Zapobiegania Korupcji w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych). Siedziba: Poczdam, NIEMCY. Struktura: na czele Urzędu stoi Pełnomocnik ds. Zwalczania Korupcji. Do jego kompetencji należy m.in.: doradztwo i udzielanie wskazówek kadrze kierowniczej urzędów, co do dobrych praktyk antykorupcyjnych, przygotowywanie sprawozdań, analiza symptomów i przejawów korupcji, rozwój edukacji antykorupcyjnej. Charakterystyka i sposób funkcjonowania: Urząd upoważniony jest do podejmowania działań w obrębie jurysdykcji i obszarze działania Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, upoważniony jest zatem do: ścigania przestępstw korupcyjnych, prewencji, rozbudowy struktur antykorupcyjnych i współdziałania w ramach polityki antykorupcyjnej z innymi organami; Urząd ściśle współpracuje ze wspólną komórką prokuratury i policji kryminalnej odpowiedzialnej za zwalczanie korupcji,²⁴³[PC]

Zentrale Antikorruptionsstelle (ZAKS)

(Centralny Zespół Anty korupcyjny). Siedziba: Brema, NIEMCY. Charakterystyka i struktura: Zespół funkcjonuje w strukturach urzędu Senatora ds. Wewnętrznych Wolnego Miasta Hanzeatyckiego Brema; ma on status samodzielnego referatu powołanego w celu zapobiegania i ścigania przestępstw korupcyjnych; w Zespole pracuje 7 osób. Historia założenia: Zespół powstał na mocy decyzji senatu Bremy z października 2006 roku; Charakterystyka, uprawnienia i sposób funkcjonowania: ZAKS posiada uprawnienia prewencyjne; jurysdykcji Zespołu podlega zarówno administracja landu, jak i wszelka działalność gospodarcza podejmowana na tym terenie; ZAKS, m.in.: zajmuje się doradztwem w zakresie sposobów zapobiegania korupcji, tworzy bazy informacyjne dot. różnych aspektów korupcji, przeprowadza kampanie edukacyjne, uzgadnia – w ramach kraju – jednolite działania; współpracuje z prokuraturą i innymi organami w ściganiu przestępstw korupcyjnych.²⁴⁴[PC]

Directia Nationala Anticoruptie (NAD)

(Krajowy Departament Antykorupcyjny). Siedziba: Bukareszt, RUMUNIA. Struktura: Departament funkcjonuje w ramach Urzędu Prokuratora przy Wysokiej Izbie Kasacji i Sprawiedliwości; jest organem niezależnym, który w ramach Urzędu Prokuratora posiada własny budżet; na czele stoi Prokurator Generalny Wysokiej Izby Kasacji i Sprawiedliwości, który sprawuje swoje kompetencje poprzez prokuratora głównego NAD, Prokurator Generalny oraz dwaj jego zastępcy wyznaczani są przez prezydenta na wniosek ministra sprawiedliwości, po zasięgnięciu opinii Najwyższej Izby Sędziowskiej; trzy najważniejsze sekcje w ramach NAD, to: sekcja walki z korupcją, sekcja walki z przestępstwami powiązаныmi z korupcją i sekcja walki z korupcją wśród personelu wojskowego; jurysdykcja NAD obejmuje teren całego kraju, Departament posiada 15 delegatur w miastach, w których mieszczą się sądy apelacyjne; w Departamencie obecnie zatrudnionych jest ponad 560 osób. Historia założenia: obecną nazwę Departament uzyskał w wyniku reorganizacji z marca 2006 roku; jedną z pierwszych wyspecjalizowanych instytucji do walki z korupcją w kraju była ustanowiona 1 września

2002 roku wyspecjalizowana Prokuratura do Zwalczenia Korupcji. Charakterystyka i uprawnienia: Departament zwalcza korupcję wśród najwyższych urzędników państwowych, jest to organ wysoce wyspecjalizowany i posiadający szereg szczególnych uprawnień, który zajmuje się tzw. poważnymi przestępstwami korupcyjnymi, tj., m.in. gdy wartość szkody przekracza 200 tys. euro, wartość przedmiotu korupcji przekracza 10 tys.euro, niezależnie od wartości szkody jeśli przestępstwo popełnione zostało przez: członków rządu, parlamentu, sędziów bądź inne osoby pełniące funkcje publiczne wymienione przez ustawodawcę; od niedawna w kompetencjach NAD pozostają także przestępstwa kryminalne przeciwko interesom gospodarczym Unii Europejskiej. Sposoby walki: prokuratorzy NAD uprawnieni są m.in. do wchodzenia do systemów komputerowych, monitorowania kont bankowych, kontroli korespondencji czy zakładania podsłuchów.²⁴⁵[PC]

Office Central pour la Repression Corruption (OCRC)

(Centralne Biuro Zwalczenia Korupcji). Siedziba: Bruksela, BELGIA. Struktura: OCRC jest częścią Departamentu ds. Przestępczości Gospodarczej Finansowej, podlegającego Belgijskiej Federalnej organizacyjnej: Zamówień Publicznych Policji Sądowej. OCRC tworzą dwie sekcje i Oszustw Finansowych. Na czele OCRC stoi Szef, któremu podlegają sekretariat oraz naczelnicy sekcji; ogółem biuro zatrudnia ok. 60 funkcjonariuszy. Historia założenia: Biuro, jako służbę śledczą, powołano do życia na mocy dekretu z 17 lutego 1989 roku, jednakże w pewnym sensie można je uznać za kontynuatora działalności funkcjonującej już od roku 1910 Najwyższej Komisji Kontroli (CSC). Obecny kształt OCRC przyjęło w roku 2001, w którym to nastąpiła gruntowna reforma całego belgijskiego systemu ochrony porządku publicznego. Charakterystyka: OCRC bada przede wszystkim szczególnie złożone i skomplikowane przypadki korupcji, zarówno w administracji państwowej, jak i w sektorze prywatnym, a także inne, powiązane z korupcją przestępstwa. Sposób i warunki funkcjonowania: podstawą belgijskiej polityki antykorupcyjnej jest tzw. Federalny Plan Bezpieczeństwa, który podkreśla negatywne skutki zjawiska korupcji. OCRC zajmuje

się zarówno prewencją, jak i ściganiem przestępstw. Akcentuje potrzebę współdziałania wszystkich instytucji państwowych, podkreślając wielowymiarowość i wieloaspektowość zjawiska. Uprawnienia, sposoby walki: priorytet stanowi walka z korupcją w dziedzinie zamówień publicznych; OCRC zajmuje się analizą gromadzonego materiału (dokumentacja), wspiera terenowe oddziały policji w zakresie prowadzenia dochodzeń związanych z korupcją; funkcjonariusze OCRC mogą również prowadzić dochodzenia własne. Niewątpliwie rangę OCRC podniosło rządowe rozporządzenie z dnia 16 marca 1999 roku, które zobowiązało wszystkie służby, by sprawy dot. korupcji, bądź innych skomplikowanych przestępstw istotnych z punktu widzenia interesu ekonomicznego państwa, przekazywano Biuru, nawet jeśli sprawy te mieszczą się w kompetencjach innych służb. [PC]

Europejska Agencja Bezpieczeństwa Lotniczego (A)

(European Aviation Safety Agency – EASA) powstała w 2002 r. Obecnie działa na podstawie rozporządzenia (WE) PE i Rady nr 216/2008 z dnia 20 lutego 2008 r. EABL jest organem Unii i posiada osobowość prawną z siedzibą w Kolonii w Niemczech. A. kieruje zarząd, w skład którego wchodzi po jednym przedstawicielu z każdego państwa członkowskiego. Na czele zarządu stoi dyrektor. Celem A. jest zapewnienie sprawnego funkcjonowania i poprawy bezpieczeństwa lotniczego nad terytorium Unii Europejskiej. Swoje zadania wykonuje poprzez wydawanie opinii odnoszących się do projektów, produkcji, obsługi i użytkowania wyrobów lotniczych, ponadto prowadzi inspekcje i badania oraz, w imieniu państw członkowskich, wykonuje zadania, wynikające z konwencji międzynarodowych, w szczególności przez konwencję chicagowską. A. wydaje specyfikacje certyfikacyjne, w tym zdolności do lotu i ochrony środowiska samolotów, certyfikacja pilotów, operacji lotniczych. W związku z tymi zadaniami A. może również nakładać grzywny i okresowe kary pieniężne na osoby i przedsiębiorstwa. A. nie zajmuje się środkami ochrony i bezpieczeństwa na pokładach.²⁴⁶[MS]

Europejska Agencja Środowiska

(European Environment Agency – EEA) powstała w 1993 r. Obecnie działa na podstawie rozporządzenia (WE) PE i Rady nr 401/2009 ustanawiających EEA i Eionet. A. jest organem Unii i posiada osobowość prawną z siedzibą w Kopenhadze w Danii. A. kieruje zarząd, w skład którego wchodzi po jednym przedstawicielu z każdego państwa członkowskiego oraz dwóch przedstawicieli KE. Na czele zarządu stoi przewodniczący. Działaniami bieżącymi A. zajmuje się dyrektor wykonawczy. Podstawowym zadaniem A. jest gromadzenie informacji o stanie środowiska. W tym celu A. odpowiedzialna jest za stworzenie i prowadzenie Europejskiej Sieci Informacji i Obserwacji Środowiska (Eionet). Gromadzone informacje, w kontekście koncepcji zrównoważonego rozwoju, pozwalają na opisanie aktualnego i przewidywanego stanu środowiska z punktu widzenia jakości środowiska, presji wywieranej na środowisko, wrażliwości środowiska. A. tworzy europejskie centra tematyczne, zajmujące się gromadzeniem i analizą danych, dotyczących: wody, powietrza, bioróżnorodności, zrównoważonej konsumpcji i produkcji oraz wykorzystania terenu i przestrzeni.²⁴⁷[MS]

Europejski Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności (U)

(European Food Safety Authority – EFSA) powstał w 2002 r. na podstawie rozporządzenia (WE) PE i Rady nr 178/2002, ustanawiających ogólne zasady i wymagania prawa żywnościowego oraz procedury w zakresie bezpieczeństwa żywnościowego. Siedziba urzędu znajduje się w Parmie (Włochy). Urząd posiada osobowość prawną. Organami U. są: zarząd i dyrektor zarządzający. Ze względu na charakter przedmiotu działań ważnym elementem są komitety naukowe i panele naukowe Urzędu. Do podstawowych zadań U. należy prowadzenie doradztwa naukowego w formie opinii, udzielania wsparcia naukowo-technicznego poprzez zlecenia prowadzenia niezbędnych badań naukowych, gromadzenie i analiza danych, które umożliwiają przygotowanie charakterystyk i monitorowanie zagrożeń, które wywierają bezpośredni lub pośredni wpływ na bezpieczeństwo żywności i pasz. W sumie Urząd wydał k.. 500 opinii w zakresie klonowania zwierząt i bezpieczeństwa żywności, ptasiej grypy czy dodatków do żywności.²⁴⁸[MS]

Europejska Agencja ds. Bezpieczeństwa na Morzu (A)

(European Maritime Safety Agency – EMSA) powstała w 2002 r. na podstawie rozporządzenia (WE) Pe i Rady nr 1406/2002 ws. utworzenia Europejskiej Agencji ds. Bezpieczeństwa na Morzu. A. posiada osobowość prawną z siedzibą w Lizbonie. Organami A. są: zarząd składający się z przedstawicieli państw członkowskich, czterech przedstawicieli KE oraz dyrektor zarządzający. Utworzenie A. było spowodowane licznymi wypadkami na morzach i oceanach ostatniej dekady XX wieku. Przyniosły one straty w ludziach, ładunkach i środowisku naturalnym. A. zajmuje się wsparciem technicznym i doradztwem KE oraz państwom członkowskim w kluczowych obszarach bezpieczeństwa na morzu, a także monitorowaniem procesu wdrażania przepisów unijnych, dotyczących bezpieczeństwa na morzu. A. odpowiada za koordynację działań operacyjnych podejmowanych w obszarach reagowania na zanieczyszczenia ropą i produktami ropopochodnymi, monitorowania satelitarnego i identyfikacji statków. W celu realizacji swych zadań A. podejmuje współpracę z innymi instytucjami unijnymi, władzami państw członkowskich, organami międzynarodowymi oraz przemysłem morskim.²⁴⁹[MS]

Europejska Agencja ds. Bezpieczeństwa Sieci i Informacji (A)

(European Union Agency for Network and Information Security – ENISA) powstała w 2004 r. na podstawie rozporządzenia (WE) PE i Rady nr 460/2004. Posiada osobowość prawną i siedzibą w Heraklionie na Krecie (Grecja). Organami A. są: dyrektor naczelny i zarząd składający się z jednego przedstawiciela każdego z państw członkowskich oraz trzech przedstawicieli KE, reprezentujących przemysł informatyczny, grupy konsumenckie i ekspertów akademickich w zakresie bezpieczeństwa sieci i informacji. Sieci łączności oraz systemy informacyjne stały się istotnym czynnikiem rozwoju gospodarczego i społecznego. Z kolei bezpieczeństwo sieci łączności i systemów informacyjnych, szczególnie w zakresie ich dostępności, staje się przedmiotem troski społeczeństwa, nie z powodu potencjalnych problemów w kluczowych systemach informacyjnych, ale z uwagi na złożoność systemu, awarie, pomyłki oraz ataki, które mogą wpływać na infrastrukturę fizyczną, zapewniającą dostępność usług, mających znaczenie krytyczne dla dobra

obywateli Unii Europejskiej. Stąd podstawowym zadaniem A. jest zagwarantowanie wysokiego poziomu bezpieczeństwa sieci i informacji, zgodnie z wymogami prawa unijnego. W szczególności udziela władzom państw członkowskich specjalistycznych porad na temat bezpieczeństwa sieci i informacji, gwarantuje wymianę dobrych praktyk oraz ułatwia kontakty między instytucjami unijnymi a krajowymi. W sumie dąży do stworzenia kultury bezpieczeństwa informacji i sieci w całej UE.²⁵⁰[MS]

Europejskie Kolegium Policyjne

(European Police College – CEPOL) jest agencją europejską, ustanowioną w 2005 r., z siedzibą w Bramshill w Wielkiej Brytanii. Pierwotnie jednak CEPOL został powołany do życia na posiedzeniu Rady Europejskiej w Tampere w 1999 r. Podstawę prawną stanowiła decyzja Rady z 2000 r., uchylona z kolei decyzją Rady 2005/681/WSiSW. Posiada osobowość prawną, a jej organami jest zarząd składający się z przedstawicieli każdego państwa członkowskiego oraz dyrektora zarządzającego. Praca organów wspierana jest przez cztery komitety, grupy robocze i podgrupy. CEPOL zajmuje się udzielaniem pomocy w transgranicznym szkoleniu wyższych funkcjonariuszy policji, optymalizuje i wzmacnia współpracę między instytucjami a organizacjami krajowymi o charakterze policyjnym. CEPOL zajmuje się również walką z przestępczością, jej zapobieganiem oraz utrzymaniem prawa i porządku publicznego.²⁵¹[MS]

Europejska Agencja Obrony

(European Defence Agency – EDA) została utworzona na podstawie wspólnego działania rady 2004/551/WPZiB oraz art. 45 TFUE. Posiada osobowość prawną, a jej siedzibą jest Bruksela. Pracami bieżącymi A. kieruje szef Agencji, zaś organem wpierającym jest Rada Sterująca, w skład której wchodzi ministrowie obrony państw członkowskich. Szefa Agencji wpiera dyrektor naczelny. Nadzór nad A. sprawuje Rada UE. A. jest jedną z instytucji unijnych, realizujących Europejską Strategię Bezpieczeństwa. Celem A. jest rozwój zdolności obronnych w zakresie zarządzania kryzysowego, wspieranie i polepszanie europejskiej współpracy

w dziedzinie zbrojeń, wzmocnienie europejskiego przemysłu zbrojeniowego oraz wspieranie badań naukowych, których celem jest rozwój technologii zwiększających zdolności obronne i bezpieczeństwo Unii.²⁵²[MS]

Instytut Unii Europejskiej Studiów nad Bezpieczeństwem (I)

(European Union Institute for Security Studies – EUISS) jest sukcesorem Instytutu Studiów nad Bezpieczeństwem Unii Zachodnioeuropejskiej, utworzonego w 1990 r. EUISS rozpoczął działalność 1 stycznia 2002 r. Siedzibą I. jest Paryż i posiada osobowość prawną. Podstawę prawną organizacji i funkcjonowania I. aktualnie stanowi Decyzja Rady 2014/75/WPZiB w sprawie Instytutu Unii Europejskiej Studiów nad Bezpieczeństwem (dawniej postawę taką stanowiło wspólne działanie Rady 2006/1002/WPZiB, zmieniające wspólne działanie Rady 2001/554/WPZiB). Organami I. są rada, w skład której wchodzi po jednym z przedstawicieli każdego państwa członkowskiego, oraz dyrektor, który prowadzi bieżące sprawy. Do zadań I. należy rozwijanie współpracy między państwami członkowskimi w zakresie wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa (WPZiB) oraz wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony (WPBiO) celem zapobiegania konfliktom i budowania pokoju, informowanie i rozpowszechnianie wiedzy o stanie realizacji wcześniej wspomnianych polityk europejskich, promowanie kontaktów ze światem akademickim, ośrodkami analitycznymi i odpowiednimi podmiotami społeczeństwa obywatelskiego w Europie, w obszarze atlantyckim.²⁵³[MS]

Centrum Satelitarne Unii Europejskiej (C)

(The European Union Satellite Centre – EUSC) zostało powołane do życia w 2002 r. na podstawie wspólnego działania Rady 2001/555/ WPZiB. Siedziba Centrum mieści się w Torrejón koło Madrytu w Hiszpanii, a samo Centrum posiada osobowość prawną. Organami Centrum jest Rada, która składa się z członków pochodzących z każdego kraju członkowskiego oraz dyrektor, który zajmuje się bieżącymi sprawami. Centrum jest odpowiedzialne za przetwarzanie i dostarczanie informacji, pochodzących z analizy obrazów satelit. W ten sposób przyczyni-

nia się do wspierania procesów decyzyjnych podejmowanych w ramach WPZiB. W zakresie swoich działań C. Współpracuje z NATO, ONZ. Współpracować z C. mogą również państwa stowarzyszone z UE.²⁵⁴[MS]

Agencja Dostaw Euroatomu (A)

(Euratom Supply Agency – ESA) jest najstarszą wspólnotową, unijną agencją. Została powołana do życia w 1960 r. na podstawie art. 2d i 52 Traktatu o Euroatomie. Obecnie podstawę działania ESA stanowi decyzja 2008/114/WE, Euroatom Racy, ustanawiająca statut ESA. Agencja posiada swoją siedzibę w Luksemburgu i jest nadzorowana przez KE. A. posiada osobowość prawną i niezależność finansową. A. kierowana jest przez dyrektora. Zgodnie z art. 52 Traktatu Euroatom podstawowym zdaniem A. jest zapewnienie regularnych i równych dostaw paliwa jądrowego dla odbiorców z krajów UE. Kreuje i gwarantuje politykę równego dostępu do źródeł zaopatrzenia. A. ma prawo do zakupu rud uranu i materiałów rozszczepialnych wytwarzanych na terenie UE. Państwa członkowskie zobligowane są do przekazywania A. wszelkich informacji niezbędnych do wykonywania przez nią prawa pierwokupu i wyłącznego prawa do zawierania umów na dostawę. Z racji tak szerokich uprawnień A. może swobodnie działać na terytorium wszystkich państw członkowskich. A. może finansowo wspierać poszukiwanie rud uranu.²⁵⁵[MS]

Europejskie Wspólne Przedsięwzięcie na rzecz Realizacji Projektu ITER i Rozwoju Energii Termojądrowej

(The European Joint Undertaking for ITER and the Development of Fusion Energy lub Fusion for Energy) zostało powołane w 2007 r. na 35 lat na podstawie decyzji Rady 2007/198/Euroatom. Siedziba Wspólnego Przedsięwzięcia znajduje się w Barcelonie. Posiada osobowość prawną. Jego organami są: rada zarządzająca i dyrektor. Do rady wchodzi po dwóch przedstawicieli z każdego państwa członkowskiego UE, z których jeden ma kompetencje naukowe lub techniczne. Wspólne Przedsięwzięcie odpowiada za współpracę z międzynarodowym projektem na rzecz rozwoju energii termojądrowej ITER. W szczególności odpowiada za opracowywanie i produkcję zaawansowa-

nych technologicznie komponentów na użytek projektu badawczego ITER. W tym zakresie współpracuje z przemysłem oraz instytucjami badawczymi. Wspólne Przedsięwzięcie w ten sposób realizuje unijny, zintegrowany program badań w dziedzinie syntezy jądrowej, jako potencjalnie nieograniczonego, bezpiecznego, odnawialnego, przyjaznego dla środowiska i ekonomicznie konkurencyjnego źródła energii.²⁵⁶[MS]

Europejska polityka bezpieczeństwa i obrony

(Common Security and Defence Policy – CSDP) przed wejściem w życie traktatu lizbońskiego określana była jako Europejska polityka bezpieczeństwa i obrony. Jest ona integralną częścią wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa UE. Zadaniem CSDP jest kreowanie wspólnej polityki obrony UE. Podstawę prawną tej polityki stanowi traktat lizboński oraz art. 42-46 TFUE. Na podstawie tych przepisów Unia ma zapewnić zdolność operacyjną opartą na środkach cywilnych i wojskowych. W praktyce, polityka bezpieczeństwa realizowana jest poprzez udział w misjach utrzymujących pokój, zapobieganie konfliktom i wzmacnianie międzynarodowego bezpieczeństwa, podejmowanie misji stabilizacyjnych, humanitarnych i ratowniczych. W 2003 r. Rada Europy, przyjmując Europejską Strategię bezpieczeństwa, wskazała na główne zagrożenia dla Europy, takie jak: terroryzm, proliferacja broni masowego rażenia, konflikty regionalne, rozpad państw czy przestępczość zorganizowana. Do realizacji tych celów wykorzystywane są środki militarne i zasoby ludzkie, dostarczone przez państwa członkowskie. Instytucją odpowiedzialną za realizację tej polityki jest Europejska Agencja Obrony. Instrumentami realizującymi cele polityki bezpieczeństwa są przepisy prawne tworzone przez radę UE, środki militarne dostarczone przez państwa członkowskie. Działania mogą być podejmowane przez całą Unię lub przez grupę państw członkowskich. EPBiO została zbudowana na wcześniejszych wspólnotowych inicjatywach, zwłaszcza na Unii Zachodnioeuropejskiej. Brak zgody Francji i Niemiec oraz opór USA na stworzenie typowo europejskiego systemu obrony sprawił, że bezpieczeństwo Wspólnoty zależało od NATO. Budowa wspólnej polityki obrony rozpoczęła się w wyniku wspólnej deklaracji z Aint-Malo z 1998 r., kiedy to zdecydowano się na wyposażenie Unii w zdolności obronne.²⁵⁷[MS]

Bezpieczeństwo energetyczne

jest częścią bezpieczeństwa ekonomicznego. Definiowane jest jako stan gospodarki, umożliwiający pokrycie bieżącego i perspektywicznego zapotrzebowania odbiorców na paliwa i energię, w sposób technicznie i ekonomicznie uzasadniony, przy zachowaniu wymagań środowiskowych. Podstawę prawną bezpieczeństwa energetycznego stanowi ustawa z dnia 10 kwietnia 1997 r. – prawo energetyczne (tekst jednolity Dz. U. z 2012 poz. 2059). Polska polityka energetyczna jest powiązana z polityką unijną, określoną w art. 194 TFUE. O wadze bezpieczeństwa energetycznego dla UE świadczy fakt, że został ustanowiony komisarz ds. energii. Zadaniem bezpieczeństwa energetycznego jest zapewnienie odbiorcom dostaw energii w różnych jej postaciach, np. prądu, energii cieplnej, gazu czy paliw. Istotnym elementem polityki energetycznej jest pozyskanie energii ze źródeł krajowych i zagranicznych, w dalszej zaś kolejności – ze źródeł tradycyjnych (ropa, węgiel) i odnawialnych. Wytwarzanie energii oraz jej przesyłanie lub przewożenie paliw nie pozostaje obojętne dla środowiska naturalnego. W polityce UE dąży się do zwiększenia poziomu uzyskiwania energii ze źródeł odnawialnych, nawet do 20% całkowitych potrzeb UE, do roku 2020. W sposób, jak na razie niesynchronizowany, dąży się do zmniejszenia pozyskiwania energii z elektrowni atomowych. Elementami polityki energetycznej są: wprowadzanie procedur oszczędzania energii poprzez budowę domów niskoenergetycznych, wprowadzanie urządzeń zużywających coraz mniej energii elektrycznej, swobodny dostęp do sieci przesyłowej. Energia, jako jeden z podstawowych składników współczesnej ekonomii, jest również przedmiotem politycznych rozgrywek wewnątrz państw członkowskich, wewnątrz UE i na arenie międzynarodowej. Brak jednolitej unijnej polityki energetycznej powoduje dość duże zróżnicowanie kosztów dostarczenia energii w poszczególnych państwach.²⁵⁸[MS]

Europejska Strategia Bezpieczeństwa

została przyjęta jako dokument Rady Europejskiej w 2003 r. Określono w nim trzy podstawowe cele UE: wniesienie wkładu w stabilizację i dobre rządzenie w najbliższym sąsiedztwie UE, tworzenie porządku międzynarodowego opartego

na efektywnym wielostronnym przeciwdziałaniu zagrożeniom. W dokumencie tym uznano, że UE musi stawić czoła konfliktom regionalnym, terroryzmowi, nielegalnemu handlowi bronią masowego rażenia, rozpadaniu się państw oraz przestępczości zorganizowanej. ESB została skorygowana w grudniu 2008 r. przez Radę Europejską na podstawie Raportu Sekretarza Generalnego ds. WPZiB. Wskazano na nowe niebezpieczeństwa, zwłaszcza na bezpieczeństwo energetyczne, wzrastające znaczenie oddziaływania zmian klimatycznych, bezpieczeństwo cybernetyczne oraz piractwo. Odnotowano też odradzanie się danych konfliktów w obrębie Europy, np. między Rosją a Gruzją. ESP zakłada rozwój cywilnych i wojskowych zdolności reagowania kryzysowego, poprawę struktur dowodzenia, mechanizmów finansowania, zdolności planistycznych, zdolności wczesnego ostrzegania, a przede wszystkim kompleksowego podejścia do problematyki bezpieczeństwa. Tak uzupełniona EPB może przeciwstawić się nowym zagrożeniom. Wobec nowych wydarzeń w Azji i Afryce, jak np. tzw. „wiosna arabska”, konieczna jest dalsza rewizji EPB.²⁵⁹[MS]

Współpraca policyjna i sądowa w ramach UE

w sprawach karnych w UE opiera się na art. 82-86 TFUE, zaś współpraca policyjna – na art. 87-89 TFUE. Współpraca wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych w Unii opiera się na zasadzie wzajemnego uznawania wyroków i orzeczeń sądowych oraz obejmuje zbliżanie przepisów ustawowych i wykonawczych państw członkowskich. W tym celu PE i Rada wprowadziły środki, mające na celu:

- ustanowienie zasad i procedur, zapewniających uznawanie w całej Unii wszystkich form wyroków i orzeczeń sądowych;
- zapobieganie sporom o jurysdykcję między Państwami Członkowskimi i ich rozstrzyganie;
- wspieranie szkolenia sędziów i innych pracowników wymiaru sprawiedliwości;
- ułatwianie współpracy między organami sądowymi lub równoważnymi organami Państw Członkowskich w ramach ścigania karnego i wykonywania orzeczeń.

Ponadto, PE i Rada, mogą w drodze dyrektyw ustanowić normy minimalne, odnoszące się do określania przestępstw oraz kar w dziedzinach szczególnie poważnej przestępczości o wymiarze transgranicznym, jak np. terroryzm, handel ludźmi oraz seksualne wykorzystywanie kobiet i dzieci, nielegalny handel narkotykami, nielegalny handel bronią, pranie pieniędzy, korupcja, fałszowanie środków płatniczych, przestępczość komputerowa i przestępczość zorganizowana. Współpraca sądowa realizowana jest m.in. przy pomocy Zespołu Europejskiej Współpracy Sądowej (Eurojust) i Europejskiej Sieci Sądowej. Instrumentami realizującymi współpracę sądową są: systemy informacyjne, ekstradycja, Europejski Nakaz Aresztowania,

Z kolei współpraca policyjna obejmuje wszystkie właściwe organy państw członkowskich, w tym służby policji, służby celne oraz inne organy ścigania, wyspecjalizowane w zapobieganiu przestępstwom lub ich wykrywaniu i ściganiu. Do tych celów PE i Rada, mogą ustanawiać środki dotyczące:

- gromadzenia, przechowywania, przetwarzania, analizowania i wymiany istotnych informacji;
- wspierania szkolenia pracowników, jak również współpracy w zakresie wymiany pracowników oraz wyposażenia i badań w dziedzinie kryminalistyki;
- wspólnych technik śledczych, dotyczących wykrywania poważnych form przestępczości zorganizowanej.

Współpraca policyjna jest realizowana poprzez Europejski Urząd Policji (Europol), Europejskie Kolegium Policyjne (CEPOL), Europejskie Centrum Monitoringu Narkotyków i Narkomanii, Europejskie Biuro ds. Walki z Oszustwami.²⁶⁰[MS]

EUROJUST (Zespół Europejskiej Współpracy Sądowej)

(European Judicial Cooperation Unit – Eurojust) powstał w 2002 r. na podstawie decyzji Rady UE 2002/187/WSiSW. Siedziba mieści się w Hadze, posiada osobowość prawną. Na podstawie umowy z 2004 r. prowadzi ścisłą współpracę z Europolem. Eurojust składa się z 27 przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości państw

członkowskich, takich jak: sędziów, prokuratorów lub przedstawicieli policji. Eurojust koordynuje postępowanie przygotowawcze, może brać udział w udzielaniu pomocy prawnej w sprawach karnych (Konwencja Rady Europy o wzajemnej pomocy prawnej w sprawach karnych z 1959 r.). Eurojust w ramach swych kompetencji może wnioskować do właściwych państw członkowskich o: wszczęcie śledztwa, zmianę właściwości prowadzenia postępowania z jednego państwa członkowskiego na inne, koordynację działań prowadzonych przez właściwe państwo członkowskie, utworzenie połączonych grup prokuratorskich. Eurojust podejmuje działania jako Kolegium, ale też przez przedstawicieli państw członkowskich. Brakuje katalogu spraw, dla których właściwy byłby Eurojust.²⁶¹[MS]

Europejskie Centrum Monitoringu Narkotyków i Narkomanii

(European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, EMCDDA) powstało na podstawie rozporządzenia Rady z 8 grudnia 1993 r. z siedzibą w Lizbonie, a działalność rozpoczęła z początkiem 1995 r. W 2004 r. Rada Europejska zatwierdziła Europejską Strategię Antynarkotykową (2005-2012). Obecnie C. działa na podstawie rozporządzenia PE i Rady (WE) nr 1920/2006. C. posiada osobowość prawną. Centrum posiada do swojej dyspozycji Europejską Sieć Informacji o Narkotykach i Narkomanii (Reitox). C. ma zarząd, składający się z przedstawicieli każdego państwa członkowskiego, dwóch przedstawicieli KE i dwóch przedstawicieli PE, posiadających szczególną wiedzę z dziedziny narkotyków. Ponadto w C. funkcjonuje Komitet Wykonawczy, Komitet Naukowy i dyrektor, który zajmuje się bieżącymi sprawami. C. zajmuje się gromadzeniem, zapisywaniem i analizą danych o tendencjach w zażywaniu narkotyków. C. monitoruje rozwiązania zastosowane w odniesieniu do problemów związanych z narkotykami, dostarcza informacji o najlepszych praktykach w państwa UE, utrzymuje system szybkiej wymiany informacji oraz ocenia ryzyko wiążące się z nowymi substancjami psychoaktywnymi, opracowuje narzędzia i instrumenty, mające na celu ułatwienie KE i państwom członkowskim monitorowanie i ocenę ich polityk krajowych, dotyczących narkotyków.²⁶²[MS]

Bezpieczeństwo turystyczne

jest gwarantem bezpiecznego odpoczynku. Jego zagrożenia mogą być powiązane ze szkodami jakie może ponieść bezpośrednio grupa osób (turystów), a pośrednio skarb państwa, samorządy czy operatorzy turystyczni, w tym agencje turystyczne, w związku z upadłością, nieudanymi wakacjami (warunki niezgodne z ofertą, brak pogody), z kataklizmami naturalnymi (intensywne opady śniegu, powódzie, tsunami, trzęsienia ziemi, pożary), z zamieszkami społecznymi czy atakami turystycznymi. Rozwój sektora turystycznego zależy od bezpieczeństwa turystów w czasie podróży, pobytu i powrotu do domu. Z tego powodu poszczególne kraje i organy unijne podejmują działania, zmierzające do zapewnienia wysokiego poziomu tego bezpieczeństwa turystom. Unia Europejska prowadzi wykaz niebezpiecznych linii lotniczych, określa kraje lub regiony szczególnie niebezpieczne lub zagrożone kataklizmami naturalnymi, rozruchami społecznymi czy wojną. Na poziomie krajów członkowskich organizowane są w okresie sezonu różnego rodzaju akcje, mające zagwarantować bezpieczeństwo turystyczne.²⁶³[MS]

Dewiantyzacja

By wyjaśnić czym jest dewiantyzacja, należy zacząć od określenia, czym jest dewiacja. Zachowanie dewiacyjne oznacza zachowanie odmienne od ogólnie przyjętej normy. Jerzy Kwaśniewski, biorąc pod uwagę postrzeganie danego zachowania w odniesieniu do przyjętych norm, wyróżnił dewiację negatywną – stosunek ujemnej niezgodności danego postępowania z oczekiwaniami społecznymi, i dewiację pozytywną – stosunek niezgodności dodatniej. Dewiantem negatywnym może być przykładowo przestępca łamiący obowiązujące prawo, a pozytywnym – bohater, ratujący życie nieznannej osobie. W koncepcji naznaczania społecznego (nazywanej koncepcją reakcji społecznej lub labelingiem), dewiantyzacją określa się proces, w trakcie którego postrzega się daną jednostkę czy grupę społeczną jako dewiantów. To samo dotyczy zjawisk czy typów zachowań, odbiegających od ogólnie przyjętych, czy też narzuconych reguł. Reprezentanci koncepcji wskazują, że dewiantem staje się ten, kto nie tylko naruszy ustanowione normy, ale i którego reprezentanci społeczeństwa nazwą dewiantem, przypną mu etykietę

outsidera i w procesie naznaczania przypiszą mu cechy reprezentanta danej kategorii dewiantów. A zatem, głównym czynnikiem dewiantyzacji jest reakcja społeczna, a nie dokonany czyn. Już samo ustanawianie norm i reguł przyczynia się do kreowania dewiantów i dewiacji. W procesie dewiantyzacji dochodzi najpierw do zmiany społecznej tożsamości naznaczonej jednostki, a stosunek do dewianta ulega zmianie. Następuje przewartościowanie występujących korzyści i kosztów w sposobie życia, jaki dotychczas mu towarzyszył. Na koniec, dewiant zostaje przypisany do środowiska, które charakteryzuje się wartościami i zachowaniami, przypisanymi do danej dewiacji.

Za ustanowieniem norm społecznych, idzie potrzeba wykorzystania mechanizmów kontroli społecznej, które pozwalają na wskazywanie zachowań dewiantycznych. Najwyraźniejszym instrumentem kontroli społecznej jest prawo. Normy prawne stanowią jasną granicę, za którą dane zachowanie może być dewiantyzowane, a z racji odmiennych reguł społecznych w danych krajach, stosuje się całkiem odmienne reguły legislacyjne. Przykładowo, w Szwecji spotkać się można z negatywnym nastawieniem do klientów prostytutek, którzy ponoszą odpowiedzialność karną za korzystanie z płatnych usług seksualnych, podczas gdy w Hiszpanii, blisko 40% mężczyzn deklaruje płacenie za seks, a w Niemczech trzech na czterech mężczyzn korzysta z usług prostytutek. A zatem w Szwecji mamy do czynienia z procesem dewiantyzacji klientów prostytutek, podczas gdy odwrotny proces do dewiantyzacji – proces normalizacji – zaobserwować można w społeczeństwach hiszpańskim i niemieckim.²⁶⁴[MSo]

Normalizacja

jest to proces odwrotny od dewiantyzacji. Fred Davis zauważył, że w momencie, gdy społeczeństwo czy dana grupa społeczna przyzwyczai się do występowania danej dewiacji, może nastąpić mechanizm odejścia od postrzegania jednostki za dewianta. Proces normalizacji dewiacji ujął w trzech fazach: faza fikcyjnej adaptacji, faza wzajemnego przejmowania ról i odchodzenia od postrzegania dewiacji jako głównej cechy danej jednostki oraz faza ostatecznej normalizacji, która ma miejsce, gdy dochodzi do akceptacji jednostki i instytucjonalizacji relacji, jaka

zachodzi między dotychczasowym dewiantem a partnerami interakcji. Andrzej Siemaszko przywołuje przykłady normalizacji zjawisk powszechnie występujących w Polsce, takich jak: stosunki przed- i pozamałżeńskie, posiadanie dziecka nieślubnego, czy nieakceptowane w poprzednim ustroju długie włosy u mężczyzn. Normalizacja, jak i dewiantyzacja, znajdują odzwierciedlenie w mechanizmach kontroli społecznej, przy czym prawo stanowi najbardziej widoczny instrument kontroli społecznej. Można zatem dokonać analizy procesu normalizacji danego zjawiska pod kątem zmiany uregulowań prawnych, jak i całego procesu, który zaszedł w społeczeństwie, poprzedzając zmiany legislacyjne. Przykładem normalizacji dewiacji jest legalizacja prostytucji w wybranych krajach (np. Niemcy, Szwajcaria, Holandia), gdzie usankcjonowano czerpanie zysków z płatnego seksu, zmniejszając w jakimś stopniu piętno społeczne, z jakim spotykają się osoby świadczące usługi seksualne.²⁶⁵[MSo]

SKOROWIDZ HASEŁ

A

Administracja publiczna	10
Administracja wojskowa	11
Administrowanie Bezpieczeństwem.	7
Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego	213
Agencja Dostaw Euroatomu	307
Agencja Wywiadu	216
Agentes in rebus	151
Akcja ratunkowa	210
Akt terrorystyczny	195
Analitik bezpieczeństwa	29
Analiza ryzyka decyzji w bezpieczeństwie	30
Anomia	142
Antyterroryzm	187
Audyt bezpieczeństwa	87
Audyt bezpieczeństwa danych	90
Audyt systemu	92
Audyt wewnętrzny	94

B

Bakterie	117
Bank Światowy	257
Bezpieczeństwo	7
Bezpieczeństwo biologiczne	62
Bezpieczeństwo demograficzne	143
Bezpieczeństwo dziecka	154
Bezpieczeństwo ekologiczne	64
Bezpieczeństwo energetyczne	309
Bezpieczeństwo imprez masowych w antycznym Rzymie	150

Bezpieczeństwo informacyjne	159
Bezpieczeństwo konsumenta	75
Bezpieczeństwo międzynarodowe	8
Bezpieczeństwo militarne	8
Bezpieczeństwo młodzieży	154
Bezpieczeństwo narodowe	9
Bezpieczeństwo podmiotu	32
Bezpieczeństwo polityczne	157
Bezpieczeństwo powszechne	31
Bezpieczeństwo publiczne	158
Bezpieczeństwo religijne	160
Bezpieczeństwo rodziny	156
Bezpieczeństwo socjalne	143
Bezpieczeństwo społeczne	141
Bezpieczeństwo turystyczne	313
Bezpieczeństwo w antycznym Rzymie	149
Bezpieczeństwo wewnętrzne	9
Bezpieczeństwo zewnętrzne	162
Bezpieczeństwo żywności	74
Bezpieczeństwo żywnościowe	72
Bioterroryzm	70
Bitwa	11
Biuro Bezpieczeństwa Narodowego	253
Biuro Ochrony Rządu	228
Błysk	126
Bojowe środki biologiczne	114
Bojowe środki trujące	99
Bojowe środki trujące o działaniu duszącym	109
Bojowe środki trujące o działaniu ogólnotrującym	108
Bojowe środki trujące o działaniu paralityczno-drgawkowym	104
Bojowe środki trujące o działaniu parzącym	106

Bomba atomowa	131
Bomba termojądrowa	131
BRIBELine	282
Broń chemiczna	102
Broń jądrowa	124
Broń neutronowa	132
Broń radiologiczna	121
Bundesamt zur Korruptionsprävention und Korruptionsbekämpfung . .	298

C

Center for International Private Enterprise	283
Centralna Ewidencja Pojazdów i Kierowców	279
Centralna Ewidencja Wydanych i Unieważnionych Dokumentów Paszportowych	280
Centralne Biuro Antykorupcyjne	220
Centrum Antyterrorystyczne Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego (CAT ABW)	186
Centrum Edukacji Obywatelskiej	285
Centrum Monitoringu Wolności Prasy	283
Centrum Powiadamiania Ratunkowego (CPR)	176
Centrum Satelitarne Unii Europejskiej	306
Centrum Zarządzania Kryzysowego	33
Convivium publicum	152
Cyberprzestrzeń	13
Cyberterroryzm	14
Cyberzagrożenia	14
Cykl koniunkturalny	208

D

Decyzja	34
Deregulacja rynku finansowego	201
Dewiacje społeczne	27
Dewiantyzacja	313
Directia Nationala Anticoruptie	300
Dowodzenie	16
<i>Dwie prędkości w polityce unijnej</i>	206
Dyscyplina rynkowa	204
Działania wojenne	17

E

ECU – Europejska Jednostka Walutowa	195
Ekoterroryzm	71
EURO	197
EUROJUST (Zespół Europejskiej Współpracy Sądowej)	311
Euroland.	200
European Partners Against Corruption	286
Europejska Agencja Bezpieczeństwa Lotniczego	302
Europejska Agencja ds. Bezpieczeństwa na Morzu.	304
Europejska Agencja ds. Bezpieczeństwa Sieci i Informatyki	304
Europejska Agencja Obrony	305
Europejska Agencja Środowiska	303
Europejska polityka bezpieczeństwa i obrony	308
Europejska Sieć na rzecz Przeciwdziałania Oszustwom i Korupcji w Ochronie Zdrowia.	287
Europejska Sieć Konkurencji	82
Europejska Strategia Bezpieczeństwa.	309
Europejski Komisarz ds. Konkurencji	82
Europejski Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności	303
Europejskie Centrum Konsumenckie	83

Europejskie Centrum Monitoringu Narkotyków i Narkomanii	312
Europejskie Kolegium Policyjne	305
Europejskie Wspólne Przedsięwzięcie na rzecz	
Realizacji Projektu ITER i Rozwoju Energii Termojądrowej	307
Europol	270

F

Fair Trials International.	286
Fala uderzeniowa	127
Federacja Konsumentów.	86
Frumentatio	152
Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej	288
Fundacja im. Stefana Batorego	290
Fundacja Komunikacji Społecznej	289
Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej	290

G

Global Organization of Parliamentarians Against Corruption	293
Global Witness	291
Główny Urząd Statystyczny	266
Gotowość bojowa	17
Gotowość obronna państwa	18
Group of States against Corruption	295
Grzyby	120
Grzywna	168

H

Helsińska Fundacja Praw Człowieka w Polsce.	294
---	-----

I

Iluzja pieniądza	208
Impuls elektromagnetyczny i efekt oddziaływania impulsu elektromagnetycznego	130
Indywidualne środki ochrony przed skażeniami	99
Infrastruktura krytyczna podmiotu	34
Infrastruktura podmiotu	35
Infrastruktura wojskowa	19
Inspekcja Transportu Drogowego	231
Instytucje parabankowe	207
Instytut Kościuszki	297
Instytut Sobieskiego	297
Instytut Unii Europejskiej Studiów nad Bezpieczeństwem	306
Integracja transgraniczna i międzysektorowa	205
Interpol	269
Inżynieria bezpieczeństwa	36

K

Komisja Nadzoru Finansowego	255
Konflikt zbrojny	19
Konglomeraty finansowe	206
Korporacja transnarodowa	203
Korupcja	259
Korupcja sportowa	265
Korupcja w prawie rzymskim	149
Korupcja wierzycieli, przekupstwo, sprzedajność	265
Korupcja wyborcza	264
Krajowa Szkoła Administracji Publicznej	256
Krajowe Centrum Informacji Kryminalnych	272
Krajowe Centrum Koordynacji Ratownictwa i Ochrony Ludności	37
Krajowy System Informacyjny Policji	273

Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy	38
Krajowy System Wykrywania Skazań i Alarmowania	138
Kryminalistyka	188
Kryminologia	189
Kryzys	39
Krzywa Phillipsa	207

L

Lakrymatory	111
Liberalizacja rynku finansowego	201

M

Mandat karny	166
Mapa ryzyka decyzji	40
Mapa zagrożeń	41
Marynarka Wojenna	20
Miara ryzyka decyzji	41
Miejsce publiczne	169
Misje wojskowe, pokojowe, stabilizacyjne	20
Mobilizacja	22
Model obiektowy systemu	42
Model systemu	43
Modele wyznaczania optymalnego rozmieszczenia sił i służb ratowniczych	44

N

Nadużycie funkcji, nadużycie władzy	263
Najwyższa Izba Kontroli	254
Niedozwolone postanowienie umowne – klauzule abuzywne	78
Nierówności społeczne	145
Normalizacja	314

O

Obezwładniające środki trujące	110
Obrona cywilna	210
Obrona narodowa	211
Obrona powietrzna	212
Obrona przed bronią masowego rażenia	96
Obronność	22
Ochrona infrastruktury krytycznej podmiotu	45
Ochrona konkurencji	77
Office Central pour la Repression Corruption	301
Office Central pour la Répression de la Corruption	280
Okupacja	22

P

Panika bankowa	209
Panika finansowa	208
Państwowa Inspekcja Handlowa	85
Państwowa Straż Łowiecka	241
Państwowa Straż Pożarna	235
Państwowa Straż Rybacka	244
Pasożyty	119
Patologia społeczna	185
Pedagogika bezpieczeństwa	153
PESEL	277
Plan zarządzania kryzysowego	46
Planowanie cywilne	46
Płatna protekcja	262
Poczucie bezpieczeństwa	148
Podmiot	47
Pododdział antyterrorystyczny	190
Policja	222

Polityka kryminalna państwa	192
Polityka makroostrożnościowa	206
Powiatowy (Miejski) Rzecznik Konsumentów	85
Praefectus praetorio	151
Prewencja kryminalna	184
Prezes Rady Ministrów, Premier	248
Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej	246
Program profilaktyczny	146
Proliferacja broni masowego rażenia	182
Promieniotwórcza Substancja Przemysłowa	138
Promieniotwórcze skażenie terenu	129
Promieniowanie alfa	133
Promieniowanie beta	134
Promieniowanie ciepłe	126
Promieniowanie jonizujące	133
Promieniowanie przenikliwe	128
Promieniowanie γ i X	135
Przekupstwa menadżerskie	264
Przekupstwo (łapownictwo czynne)	261
Przestępczość zorganizowana	194
Przestępstwo	162
Przestępstwo o charakterze terrorystycznym	192

R

Rada Ministrów	249
Radiacyjne urządzenia rozpraszające	123
Ratownictwo	48
REGON	275
Rodzaje sił zbrojnych RP	23
Rozszerzony nadzór finansowy UE	202
Ryzyko decyzji	49

Rządowe Centrum Bezpieczeństwa	251
Rządowe Centrum Legislacji.	250

S

Siatka bezpieczeństwa	50
Siły Powietrzne RP	24
Siły Zbrojne RP	24
Służba Celna.	230
Służba Kontrwywiadu Wojskowego	217
Służba patrolowa	170
Służba Więzienna	233
Służba Wywiadu Wojskowego.	219
Sprzedajność (łapownictwo bierne)	260
Stabilność systemu bankowego	205
Stabilny poziom cen	209
Stabsstelle Korruptionsprävention im gesamten Geschäftsbereich des Ministerium des Intern	299
Stagflacja	210
Stan klęski żywiołowej	50
Stan wojenny	212
Stan wojny	212
Stan wyjątkowy.	213
Standardowa Procedura Operacyjna	51
Sternity.	112
Strategia bezpieczeństwa.	96
Straż Graniczna.	224
Straż Leśna	239
Straż Miejska	238
Straż Ochrony Kolei	236
Straż Ochrony Przyrody	243
Strefa EURO	203

Superterroryzm.	181
System	52
System bezpieczeństwa podmiotu.	53
System obronności państwa	25
System ratowniczy	213
Sytuacja kryzysowa podmiotu.	54
Sztuka wojenna.	26

Ś

Środki przymusu bezpośredniego	172
--	-----

T

Terror	184
Terroryzm.	178
Terroryzm samobójczy	193
TERYT.	276
Toksyczne środki biologiczne	137
Toksyczne środki chemiczne	137
Toksyczne środki przemysłowe	136
Toksyny	118
Trwałość środka	113

U

Unia bankowa	199
Urząd Zamówień Publicznych	268
Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumenta UOKiK	79

W

Walka	15
Wiktymologia.	191
Wirusy	118

Wojna.	12
Wspomaganie decyzji w bezpieczeństwie	55
Współpraca policyjna i sądowa w ramach UE	310
Wydział bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego	56
Wykluczenie społeczne	183
Wykroczenie	164

Z

Zagrożenia bezpieczeństwa państwa	26
Zagrożenie podmiotu	57
Zarządzanie Bezpieczeństwem.	10
Zarządzanie bezpieczeństwem podmiotu.	58
Zarządzanie kryzysowe	58
Zasada ALARA.	135
Zasoby genetyczne	68
Zawieszenie broni.	27
Zdarzenie	60
Zdarzenie CBRN	99
Zdarzenie masowe	61
Zdarzenie mnogie.	62
Zentrale Antikorruptionsstelle	300
Zespół Zarządzania Kryzysowego	29
Zgromadzenie.	169
Zintegrowane ramy budżetowe	206
Zintegrowany rynek finansowy.	204
Zrównoważony rozwój	66
Zwiększona aktywność jonosfery.	130

Ż

Żandarmeria Wojskowa	226
Żywność genetycznie modyfikowana.	74

ŹRÓDŁA

1. Leksykon wiedzy wojskowej, Wydawnictwo MON, Warszawa, 1979.
Misiuk A., Administracja porządku i bezpieczeństwa publicznego, Oficyna Wydawnicza Łośgraf, Warszawa 2011.
2. Słownik terminów z zakresu psychologii dowodzenia i zarządzania, Wydawnictwo AON, Warszawa 2000.
Pokruszyński W. i, Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa, Wydawnictwo WSGE, Józefów 2010.
3. Kukułka J., Bezpieczeństwo a współpraca europejska: współzależność i sprzeczność interesów, Sprawy Międzynarodowe, 1982/7, Wydawnictwo PISM, Warszawa 1982.
Pokruszyński W., Kryteria bezpieczeństwa międzynarodowego, Wydawnictwo WSGE, Józefów 2008.
4. Kitler W., Bezpieczeństwo narodowe RP, Wydawnictwo AON, Warszawa 2012.
Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Wydanie VI, Wydawnictwo AON, Warszawa 2008.
5. Kitler W., Bezpieczeństwo narodowe RP, podstawowe kategorie, Uwarunkowanie, System., Wydawnictwo AON, Warszawa 2011.
Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego., Wydawnictwo AON, Warszawa 2002.
6. Zięba R., Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie, Oficyna Wydawnicza Łośgraf, Warszawa 2008.
Sulowski S., Brzeziński M. (red.), Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia, Wydawnictwo ELIPSA, Warszawa 2009.
7. Kulisz M. Z., Zarządzanie systemem bezpieczeństwa państwa. (w:) Roczniku bezpieczeństwa międzynarodowego 2010/11, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław 2011.
Koziej S., Między piekłem a rajem. Szare bezpieczeństwo na progu XXI w., Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008.

8. Zieliński E., *Administracja rządowa w Polsce*, Wydawnictwo Elipsa, Warszawa 2001.
Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Wydanie IV, Wydawnictwo AON, Warszawa 2009.
9. *Leksykon wiedzy wojskowej*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1978.
Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Wydanie IV, Wydawnictwo AON, Warszawa 2009.
10. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Wydanie IV, Wydawnictwo AON, Warszawa 2009.
Leksykon wiedzy wojskowej, Wydawnictwo MON, Warszawa 1979.
11. *Leksykon wiedzy wojskowej*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1979.
C. von Clausewitz. *O wojnie*, Oficyna Wydawnicza Mireki, Kraków 2010.
12. *Strategia Cyber Bezpieczeństwa Zjednoczonego Królestwa (w):*
Rządowy dokument Kancelarii Premiera Wielkiej Brytanii 2011.
za: Wasilewski J., *Zarys definicyjny cyberprzestrzeni*. www.abw.gov.pl/download/1/1284/Segregator13.Pdf.
Białoskórski R., *Cyberzagrożenia w środowisku bezpieczeństwa XXI wieku. Zarys problematyki*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Cła i Logistyki, Warszawa 2011.
13. Białoskórski R., *Cyberzagrożenia w środowisku bezpieczeństwa XXI wieku. Zarys problematyki*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Cła i Logistyki, Warszawa 2011.
Bógdał-Brzezińska A., Gawrycki M. F., *Cyberterroryzm i problemy bezpieczeństwa informacyjnego we współczesnym świecie*, Wydawnictwo ASPRA-JR, Warszawa 2003.
14. Bógdał-Brzezińska A., Gawrycki M.F., *Cyberterroryzm i problemy bezpieczeństwa informacyjnego we współczesnym świecie*, Wydawnictwo ASPRA-JR, Warszawa 2003.
Madej M., Terlikowski M. (red.), *Bezpieczeństwo teleinformatyczne państwa*, Wydawnictwo Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2009.

15. Instrukcja o gotowości bojowej wojsk, sygn. Szt. Gen. 1506/99.
Leksykon wiedzy wojskowej, Wydawnictwo MON, Warszawa 1979.
16. Kaczmarek J., Bitwa o przetrwanie, Wydawnictwo MON, Warszawa 1988.
Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego,
Wydanie IV, Wydawnictwo AON, Warszawa 2009.
17. Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej, Strategia sektorowa
do Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej
Polskiej, Wydawnictwo MON, Warszawa 2009.
18. Bierzanek R. Simonides J., Prawo międzynarodowe publiczne,
Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2008.
Czupryński A., Współczesna sztuka operacyjna,
Wydawnictwo AON, Warszawa 2009.
19. Solarz J., Doktryny militarne XX wieku,
Wydawnictwo Avalon, Kraków 2009.
Leksykon wiedzy wojskowej, Wydawnictwo MON, Warszawa 1979.
20. Międzynarodowe prawo wojenne. Zbiór dokumentów.
Wybór M. Flemming, Wydawnictwo MON, Warszawa 1985.
Leksykon wiedzy wojskowej, Wydawnictwo MON, Warszawa 1979.
21. Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej, Strategia sektorowa
do Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej,
Wydawnictwo MON, Warszawa 2009. www.mon.gov.pl
22. Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej, Strategia sektorowa
do Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej,
Wydawnictwo MON, Warszawa 2009. www.sp.mil.pl
23. Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej, Strategia sektorowa
do Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej,
Wydawnictwo MON, Warszawa 2009.
Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego,
Wydanie IV, Wydawnictwo AON, Warszawa 2009.
24. Koziej S., Teoria sztuki wojennej, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2011.
Solarz J., Doktryny militarne XX wieku., Wydawnictwo Avalon, Kraków 2009.

25. Leksykon wiedzy wojskowej, Wydawnictwo MON, Warszawa 1979.
Dworecki S., Zagrożenia bezpieczeństwa państwa,
Wydawnictwo AON, Warszawa 2002.
26. Ferszt-Piłat K. (2014., Dewiacje wśród uczniów a bezpieczeństwo
w szkole oraz informowanie nauczycieli. (w)„Journal of Modern Science”,
z. 1/2014, Wydawnictwo WSGE.
Pospiszyl I., Patologie społeczne, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2008.
27. Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym
(Dz. U. 2007 nr 89 poz. 590)
Sienkiewicz P i inni: Zarządzanie kryzysowe w administracji
publicznej, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2010,
28. Kołodziński E., Zapert P., System ekspertowy wspomagający analityka
bezpieczeństwa regionu”, Praca zbiorowa pod redakcją Zygmunta
Mierczyka i Romana Ostrowskiego pt. „Ochrona przed skutkami
nadzwyczajnych zagrożeń. Tom 3, Wydawnictwo WAT, Warszawa 2012.
Kołodziński E., Zapert P., Computer-aided determination of the
optimal distribution of services that guarantee the security of entities,
„Use of selected communication technologies in value management
organization”, monograph edited by Leszek Kiełtyka, Waldemar
Jędrzejczak, Robert Kucęba, Klaudia Smoła, The Publishing Office
of Częstochowa University of Technology Częstochowa 2012,
29. Kołodziński E.; Selection of optimal decisions in view of the risk
associated with security and rescue action management, „Use of selected
communication technologies in value management organization”,
monograph edited by Leszek Kiełtyka, Waldemar Jędrzejczak, Robert
Kucęba, Klaudia Smoła, The Publishing Office of Częstochowa
University of Technology Częstochowa 2012..
Kołodziński E., Ryzyko decyzji w zarządzaniu bezpieczeństwem
powszechnym podmiotu, Współczesny wymiar bezpieczeństwa
w aspekcie zmienności zagrożeń- Ratownictwo 2011,
Wydawnictwo WSZOP, Katowice 2012.

30. Kołodziński E. i inni: Wspomaganie decyzji w bezpieczeństwie, monografia pod redakcją naukową Edwarda Kołodzińskiego, Wydawnictwo WAT, Warszawa 2014
Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. z 2007 r. nr 89 poz. 590).
31. Frei D., Sicherheit. Grundfragen der Weltpolitik. Stuttgart, Verlag W. Kohlhammer 1977
Kołodziński E., Wprowadzenie do zarządzania bezpieczeństwem podmiotu, (w:) Ochrona przed skutkami nadzwyczajnych zagrożeń. Tom 2, Wydawnictwo WAT, Warszawa 2011.
32. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 grudnia 2009 r. w sprawie określenia organów administracji rządowej, które utworzą centra zarządzania kryzysowego, oraz sposobu ich funkcjonowania (Dz. U. z 2009 r. nr 226 poz. 1810).
Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. z 2007 r. nr 89 poz. 590).
33. Kołodziński E. i inni, Wspomaganie decyzji w bezpieczeństwie, monografia pod redakcją naukową Edwarda Kołodzińskiego, Wydawnictwo WAT, Warszawa 2014.
Kołodziński E., Selection of optimal decisions in view of the risk associated with security and rescue action management, „Use of selected communication technologies in value management organization”, monograph edited by Leszek Kiełtyka, Waldemar Jędrzejczak, Robert Kućęba, Klaudia Smolağ, The Publishing Office of Częstochowa University of Technology Częstochowa 2012.
34. Kołodziński E., Wprowadzenie do identyfikacji potrzeb infrastrukturalnych podmiotu zapewniających jego zdolność funkcjonalną, Wydawnictwo WAT, Warszawa 2014.
Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. z 2007 r. nr 89 poz. 590).

35. Kołodziński E.: Wprowadzenie do identyfikacji potrzeb infrastrukturalnych podmiotu zapewniających jego zdolność funkcjonalną, Wydawnictwo WAT, Warszawa 2014.
36. Kołodziński E., Inżynieria bezpieczeństwa – nowa dyscyplina naukowa w dziedzinie nauk technicznych, (w:) Piotra Sienkiewiczza (red.), Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego – bezpieczeństwo 2010, Wydawnictwo AON, Warszawa 2010.
37. Zarządzenie nr 20 Komendanta Głównego Państwowej Straży Pożarnej z dnia 30 grudnia 2008 w sprawie nadania regulaminu organizacyjnego Komendzie Głównej Państwowej Straży Pożarnej (Dz. Urz. KGPSP 2008 nr 2 poz. 34).
38. Rozporządzenie ministra spraw wewnętrznych i administracji w sprawie szczegółowych zasad organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego z dnia 18 lutego 2011 r. (Dz. U. z 2011 r. nr 46 poz. 239).
39. Kołodziński E., Wprowadzenie do zarządzania bezpieczeństwem podmiotu” (w:) Mierczyk Z.; Ostrowski R. (red) „Ochrona przed skutkami nadzwyczajnych zagrożeń.”, Wydawnictwo WAT, Warszawa 2011.
Grocki R.: Zarządzanie kryzysowe, dobre praktyki, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2012.
40. Kołodziński E., Ryzyko decyzji w bezpieczeństwie powszechnym podmiotu,(w:) Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego. Tom V, Wydawnictwo AON, Warszawa 2013 .
Kołodziński E. i inni, Wspomaganie decyzji w bezpieczeństwie”, Wydawnictwo WAT, Warszawa 2014.
41. Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. z 2007 r. nr 89 poz. 590)
Przewłocki S.: Geomatyka., Wydawnictwo PWN, Warszawa 2008.
42. Kołodziński E., Modelowanie matematyczne ryzyka w zarządzaniu bezpieczeństwem funkcjonowania podmiotu, Zagadnienia inżynierii bezpieczeństwa, 2009, <http://ptib.pl/pl/component/remository/?func=fileinfo&id=229>

- Kołodziński E. i inni, Wspomaganie decyzji w bezpieczeństwie, Wydawnictwo WAT, Warszawa 2014.
43. Śmiałek M.: Zrozumieć UML 2.0 -Metody modelowania obiektowego, Wydawnictwo Helion, Warszawa 2005.
 44. Kołodziński E., Symulacyjne metody badania systemów, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2002.
 45. ReVelle C.S., Eiselt H.A.: Location analysis: A synthesis and survey, European Journal of Operational Research, 165, 2005.
Kołodziński E., Zapert P., Optymalizacja dyslokacji elementów aktywnych Dziedziny Systemu Bezpieczeństwa Regionu, (w:) Ochrona przed skutkami nadzwyczajnych zagrożeń. Tom 2, Wydawnictwo WAT, Warszawa 2011.
 46. Skomra W., Zarządzanie kryzysowe – praktyczny przewodnik po nowelizacji ustawy, Wydawnictwo Presscom, Wrocław 2010.
Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. z 2007 r. nr 89 poz. 590).
 47. Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. z 2007 r. nr 89 poz. 590).
Kołodziński E., Wprowadzenie do zarządzania bezpieczeństwem podmiotu, (w:) Ochrona przed skutkami nadzwyczajnych zagrożeń. Tom 2, Wydawnictwo WAT. Warszawa 2011.
 48. Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. z 2007 r. nr 89 poz. 590).
 49. Kołodziński E., Wprowadzenie do zarządzania bezpieczeństwem podmiotu (w:) Ochrona przed skutkami nadzwyczajnych zagrożeń. Tom 2. Wydawnictwo WAT, Warszawa 2011.
Kołodziński E. i inni, Wspomaganie decyzji w bezpieczeństwie, Wydawnictwo WAT, Warszawa 2014.
 50. Kołodziński E., Doskonalenie skuteczności działania dziedziny systemu bezpieczeństwa podmiot.,(w:) Ochrona ludności przed skutkami nadzwyczajnych zagrożeń, Wydawnictwo Bel-Studio, Zakopane 2010.

- Kołodziński E., Model Podstawowej Jednostki Organizacyjnej Systemu Bezpieczeństwa Kraju, (w:) Ochrona przed skutkami nadzwyczajnych zagrożeń. Tom 2, Wydawnictwo WAT, Warszawa 2011.
51. Biuletyn Informacji Publicznej Rządowego Centrum Bezpieczeństwa. Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. z 2007 r. nr 89 poz. 590).
 52. Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej (Dz. U. z 2002 r. nr 62 poz. 558).
 53. Grocki R.: Zarządzanie kryzysowe. Dobre praktyki, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2012.
 54. Mazur M., Cybernetyka a zarządzanie, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Warszawa, 1969.
Bubnicki Z. Podstawy informatyczne systemów zarządzania, Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1999.
 55. Kołodziński E., Model Podstawowej Jednostki Organizacyjnej Systemu Bezpieczeństwa Kraju, (w:) Ochrona przed skutkami nadzwyczajnych zagrożeń. Tom 2, Wydawnictwo WAT, Warszawa 2011.
Kołodziński E., Doskonalenie skuteczności działania dziedzinowego systemu bezpieczeństwa podmiot.,(w:) Ochrona ludności przed skutkami nadzwyczajnych zagrożeń, Wydawnictwo WAT, Zakopane 2010.
 56. Kołodziński E. i inni, Wspomaganie decyzji w bezpieczeństwie, Wydawnictwo WAT, Warszawa 2014.
Aamodt A., Plaza W.: Case-Based Reasoning, IOComm-Artificial Intelligence Communications 1994, Nr 1.
 57. Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. z 2007 r. nr 89 poz. 590).
Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 czerwca 2002 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów obrony cywilnej województw, powiatów i gmin. Dz. U z. 2002 r. nr 96 poz. 850).

58. Kołodziński E., Wprowadzenie do zarządzania bezpieczeństwem podmiotu. (w:) Ochrona przed skutkami nadzwyczajnych zagrożeń. Tom ., Wydawnictwo WAT, Warszawa 2011.
59. Kołodziński E., Wprowadzenie do zarządzania bezpieczeństwem podmiotu. (w:) Ochrona przed skutkami nadzwyczajnych zagrożeń. Tom 2, Wydawnictwo WAT, Warszawa 2011.
Sienkiewicz P. i inni, Zarządzanie kryzysowe w administracji publicznej, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2010,
60. Kołodziński E., Wprowadzenie do zarządzania bezpieczeństwem podmiotu. (w:) Ochrona przed skutkami nadzwyczajnych zagrożeń. Tom 2, Wydawnictwo WAT, Warszawa 2011
Kołodziński E., Ropiak R., Tomczyk Ł., Model organizacji przedsięwzięcia ratowniczego w przypadku zdarzenia o charakterze masowym. (w:) „Jakość w działaniach na rzecz bezpieczeństwa wewnętrznego państw Grupy Wyszehradzkiej z perspektywy europejskiej”, Wydawnictwo WSGE, Józefów 2011.
61. Kołodziński E., Ropiak R., Tomczyk Ł., Model obiektowy przedsięwzięcia ratowniczego w przypadku zdarzenia o charakterze masowym. (w:) Ochrona przed skutkami nadzwyczajnych zagrożeń. Tom 3, Wydawnictwo WAT, Warszawa 2012, Warszawa 2012.
Kołodziński E., Tomczyk Ł., Use case model of a data communications system for managing medical rescue operations in a mass casualty event. (w:)..Use of selected communication technologies in value management organization, Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2012.
62. Protokół z Kartagenu o bezpieczeństwie biologicznym do Konwencji o różnorodności biologicznej (Dz. U. z 2004 r. nr 216, poz. 2201).
Anioł A. (i in.), Krajowy Program Bezpieczeństwa Biologicznego w Polsce, Wydawnictwo Instytutu Hodowli i Aklimatyzacji Roślin, Radzików 2002.
Krajewski P., Biotechnologie i biobezpieczeństwo w prawie międzynarodowym, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2014.

63. Bezpieczeństwo ekologiczne Rzeczypospolitej Polskiej, <http://adamkorc.w.interia.pl/ekolog.pdf> (dostęp: 23.01.2015).
64. Deklaracja z Rio de Janeiro w sprawie środowiska i rozwoju; art. 3 ust. 3 Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, Nowy Jork 9.05.1992 (Dz. U. z 1996r. nr 53, poz. 238).
Konwencja o różnorodności biologicznej z Rio de Janeiro z 5.06.1992 r. (Dz. U. z 2002 r. nr 184 poz. 1532).
65. Konwencja o różnorodności biologicznej z Rio de Janeiro z 5.06.1992 r. (Dz. U. z 2002 r. Nr 184 poz. 1532).
Międzynarodowy traktat o zasobach genetycznych roślin dla wyżywienia i rolnictwa (ITPgrf) (Dz. U. z 2006 r. nr 159 poz. 1128).
66. Krajewski P., Wojna, terroryzm i biotechnologie, w: *Journal of Modern Science*, 3(2006)1.
67. Ciszek M., Ekoterroryzm zagrożeniem dla polityki zrównoważonego rozwoju. Aspekt ideologiczny i praktyczny, w: „*Studia Ecologiae et Bioethicae* 8(2010)2.
68. Krajewski P., Food Safety and Sustainable Development; Bezpieczeństwo żywnościowe w zrównoważonym rozwoju, (w:) *Problemy Ekorozwoju* 2(2014).
69. Korzycka-Iwanow M., Prawo żywnościowe. Zarys prawa polskiego i wspólnotowego, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2007.
70. Rozporządzenie 1829/2003/WE w sprawie genetycznie zmodyfikowanej żywności i paszy (Dz. Urz. WE L 268 z 18.10.2003 r.).
Ramowe stanowisko Rządu RP dotyczące organizmów genetycznie zmodyfikowanych (GMO),
http://polska-wolna-od-gmo.org/doc/GMO_RAMOWE_STANOWISKO_POLSKI_z_18_XI_2008.pdf (dostęp: 21.07.2014).
71. Niedziółka I., Bezpieczeństwo konsumentów europejskich w świetle działania Europejskich Centrów Konsumentckich, *Journal of Modern Science* 2/13/2012.

- Niedziółka I., Ochrona praw konsumenta w kontekście zakazu stosowania niedozwolonych postanowień umownych, *Journal of Modern Science* 4/15/2012.
72. Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (TWE) (Dz. Urz. UE 2006 C 321E).
Ustawa z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz. U. z 2007 r. Nr 50, poz. 331).
73. Dyrektywa Rady nr 93/13 z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz. Urz. WE L 95 z 21.04.1993 r.).
Niedziółka I. (2012) Ochrona praw konsumenta w kontekście zakazu stosowania niedozwolonych postanowień umownych, *Journal of Modern Science* 4/15/2012.
74. Ustawa z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz. U. z 2007 r. nr 50 poz. 331).
75. Rozporządzenie Rady UE nr 1/2003/WE z dnia 16 grudnia 2002 r. w sprawie wprowadzenia w życie reguł konkurencji ustanowionych w art. 81 i 82 Traktatu WE. (Dz. Urz. WE L 1 z 04.01.2003 r.).
76. Rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27 października 2004 r. w sprawie współpracy między organami krajowymi odpowiedzialnymi za egzekwowanie przepisów prawa w zakresie ochrony konsumentów. (Dz. Urz. WE L 364 z 27.10.2004 r.).
77. Ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o Inspekcji Handlowej (Dz. U. z 2001 r. nr 4 poz. 25).
78. <http://www.federacja-konsumentow.org.pl/>.
79. Kuc B.R., Kontrola, Kontroling, Audyt., Wydawnictwo Menedżerskie PTM, Warszawa 2008.
Stępniewski J., Audyt i diagnostyka firm, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego, Wrocław 2001.
80. Tyka A. Poradnik audytu wewnętrznego jednostek sektora finansów publicznych. Tryb postępowania, dokumentacja., Wydawnictwo ODDK, Gdańsk 2005.

- Saureters E. J. Audyt i kontrola wewnętrzna w przedsiębiorstwach, Wydawnictwo EDUKATOR, Częstochowa 2007.
81. Lisiński M., Audyt wewnętrzny w doskonaleniu instytucji. Aspekty teoretyczno-metodologiczne i praktyczne, Wydawnictwo PWE, Warszawa 2011.
- Kiziukiewicz T., Audyt wewnętrzny w jednostkach sektora finansów publicznych, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2009.
82. Pokruszyński W., Polityka a strategia bezpieczeństwa, Wydawnictwo WSGE, Józefów 2011.
- Słownik wyrazów obcych PWN, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1993.
83. Słownik terminów i definicji NATO dotyczący zagrożeń chemicznych, biologicznych, radiologicznych i nuklearnych AAP-21(B), Warszawa 2006.
84. Słownik terminów i definicji NATO dotyczący zagrożeń chemicznych, biologicznych, radiologicznych i nuklearnych AAP-21(B), Warszawa 2006.
- Fish J.T., Stout R.N., Wallace E.W. (2011). Practical Crime Scene Investigation for Hot Zone. CRC Press Taylor Francis Group.
85. Doktryna obrona przed bronią masowego rażenia w operacjach połączonych DD/3.8(A), Wydawnictwo MON, Bydgoszcz 2013.
86. Protokół z Konwencji Genewskiej z dnia 17 czerwca 1925r. dotyczący zakazu używania na wojnie gazów duszących, trujących lub podobnych oraz środków bakteriologicznych (Dz. U. z 1929 r., nr 28, poz. 278).
Pozyskano (02.01.2014) z <http://dokumenty.rcl.gov.pl/DU/rok/1929/wydanie/28/pozycja/278>.
- Konwencja o zakazie prowadzenia badań, produkcji, składowania i użycia broni chemicznej oraz o zniszczeniu jej zapasów (Dz. U. z 1999 r. nr 63 poz. 703).
- Croddy E., Perez-Armenariz C., Hart J. Broń chemiczna i biologiczna, Wydawnictwo Naukowo-Techniczne, Warszawa 2003.
- Ustawa z dnia 21.05.1963 r. o substancjach trujących (Dz. U. z 1963 r. nr 22 poz. 116).

87. Krauze M., Nowak I., Broń chemiczna, Wydawnictwo MON, Warszawa 1985.
Konopski L. Historia broni chemicznej, Bellona, Warszawa 2009.
Romano J.A., Lukey B.J., Salem H., Chemical Warfare Agents – Chemistry, Pharmacology, Toxicology, and Therapeutics. Boca Raton: CRC Press Taylor & Francis Group 2008.
88. Krauze M., Nowak I., Broń chemiczna, Wydawnictwo MON, Warszawa 1985.
Romano J.A., Lukey B.J., Salem H., Chemical Warfare Agents – Chemistry, Pharmacology, Toxicology, and Therapeutics. Boca Raton: CRC Press Taylor & Francis Group 2008.
89. Krauze M., Nowak I., Broń chemiczna, Wydawnictwo MON, Warszawa 1985.
Croddy E., Perez-Armendariz C., Hart J., Broń chemiczna i biologiczna, Wydawnictwo Naukowo-Techniczne, Warszawa 2003.
Romano J.A., Lukey B.J., Salem H., Chemical Warfare Agents – Chemistry, Pharmacology, Toxicology, and Therapeutics. Boca Raton: CRC Press Taylor & Francis Group(2008).
90. Croddy E., Perez-Armendariz C., Hart J., Broń chemiczna i biologiczna, Wydawnictwo Naukowo-Techniczne, Warszawa 2003.
91. Doktryna obrona przed bronią masowego rażenia w operacjach połączonych DD/3.8(A), Wydawnictwo MON, Bydgoszcz 2013.
92. Binek T. Zagrożenie bronią biologiczną w przeszłości i w obecnym okresie. – (w:) Wartościowanie bezpieczeństwa w dobie kryzysu pod red. Bednarka W., Ukleja A., Wydawnictwo WSGE, Józefów 2013.,
Chomiczewski K., Kocik J., Szkoda M.T., Bioterroryzm – zasady postępowania lekarskiego, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 2002.
93. Murray P.R., Rosenthal K.S., Pfaller M.A. „Medical Microbiology.” Redakcja wydania polskiego: Przondo-Mordarska A., Martirosian G., Szkaradkiewicz A.: „Mikrobiologia”, Wydawnictwo Elsevier Urban & Partner, Wrocław 2011.
Kunicki-Goldfinger W.J.H., Życie bakterii, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2005.

- Virella G., Mikrobiologia i choroby zakaźne., Wydawnictwo Medyczne Urban&Partner, Wrocław 2000.
94. Murray P.R., Rosenthal K.S., Pfaller M.A., Medical Microbiology. Redakcja wydania polskiego: Przondo-Mordarska A., Martirosian G., Szkaradkiewicz A.: Mikrobiologia., Wydawnicwo Elsevier Urban & Partner, Wrocław 2011.
- Virella G. Mikrobiologia i choroby zakaźne, Wydawnictwo Medyczne Urban&Partner, Wrocław 2000.
- Oxford J., Collier L., Wirusologia. Podręcznik dla studentów medycyny, stomatologii i mikrobiologii, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 2001.
95. Murray P.R., Rosenthal K.S., Pfaller M.A., Medical Microbiology. Redakcja wydania polskiego: Przondo-Mordarska A., Martirosian G., Szkaradkiewicz A.: Mikrobiologia, Wydawnictwo Elsevier Urban & Partner, Wrocław, 2011.
- Virella G., Mikrobiologia i choroby zakaźne, Wydawnictwo Medyczne Urban&Partner, Wrocław 2000.
96. Murray P.R., Rosenthal K.S., Pfaller M.A., Medical Microbiology. Redakcja wydania polskiego: Przondo-Mordarska A., Martirosian G., Szkaradkiewicz A.: Mikrobiologia., Wydawnictwo Elsevier Urban & Partner, Wrocław 2011.
- Niewiadomska K., Pojmańska T., Machnicka B., Czubaj A., Zarys parazytologii ogólne., Wydawnictwo PWN, Warszawa 2001.
97. Murray P.R., Rosenthal K.S., Pfaller M.A., Medical Microbiology. Redakcja wydania polskiego: Przondo-Mordarska A., Martirosian G., Szkaradkiewicz A.: Mikrobiologia., Wydawnictwo Elsevier Urban & Partner, Wrocław 2011.
98. Bielski M., Lisiak E., Janiak M., Zagrożenie terroryzmem radiologicznym i nuklearnym. Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 2002, tom 65.
- Tolak Ł. Zagrożenia związane z użyciem broni jądrowej i radiologicznej w dużych skupiskach ludzkich. Terroryzm Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 2008, 4, 44-50.

99. Doktryna obrona przed bronią masowego rażenia w operacjach połączonych DD/3.8(A), Wydawnictwo MON, Bydgoszcz 2013.
100. Broń jądrowa, Wydawnictwo MON, Warszawa 1964.
Doktryna obrona przed bronią masowego rażenia w operacjach połączonych DD/3.8(A) , Wydawnictwo MON, Bydgoszcz 2013.
101. Broń jądrowa, Wydawnictwo MON, Warszawa 1964.
102. Jaracz P. Promieniowanie jonizujące w środowisku człowieka., Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006.
Gostkowska B., Ochrona Radiologiczna – Wielkości, jednostki i obliczenia, Centralne Laboratorium Ochrony Radiologicznej, Warszawa 2007.
Ustawa z dnia 29 listopada 2000r. Prawo atomowe. (Dz. U. z 2014 r. poz. 1512).
103. Jaracz P., Promieniowanie jonizujące w środowisku człowieka., Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006.
Gostkowska B., Ochrona Radiologiczna – Wielkości, jednostki i obliczenia, Centralne Laboratorium Ochrony Radiologicznej, Warszawa 2007.
104. Gostkowska B., Ochrona Radiologiczna – Wielkości, jednostki i obliczenia, Centralne Laboratorium Ochrony Radiologicznej, Warszawa 2007.
Ustawa z dnia 29 listopada 2000 r. Prawo atomowe. (Dz. U. z 2014 r. poz. 1512).
105. Doktryna obrona przed bronią masowego rażenia w operacjach połączonych DD/3.8(A),Wydawnictwo MON, Bydgoszcz 2013.
Umowa Europejska Dotycząca Międzynarodowego Przewozu Drogowego ADR(2013-2015), tom I i II.
106. Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 07 stycznia 2013 r. w sprawie systemów wykrywania skażeń i powiadamiania o ich wystąpieniu oraz właściwości organów w tych sprawach (Dz. U. z 2013 r. poz. 96).
Binek T., Czepiel J.(2014), Funkcjonowanie Krajowego Systemu Wykrywania Skażeń i Alarmowania w obecnych uwarunkowaniach systemowych w Polsce., Kwartalnik Bezpieczeństwo i Technika Pożarowa. BiTP Vol. 36.

107. Jakubczak R. (red.), *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku: wyzwania i strategie*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2006.
(<http://www.ilo.org/global/topics/social-security/lang--en/index.htm> [data dostępu: 9 sierpnia 2014 r].)
108. Marshall G. (red), Tabin M. (red. nauk.), *Słownik socjologii i nauk społecznych*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2008,
109. Jakubczak R. (red.) (2006), *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku: wyzwania i strategie*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2006.
Komorowski, B., w: Z. Strzelecki, A. Potrykowska (red.), *Polska w Europie – przyszłość demograficzna*, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa 2012.
http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/POZ_Polska_w_Europie.pdf.
Such-Pyrgiel M., *Bezpieczeństwo demograficzne społeczeństwa polskiego w kontekście zjawiska singli. Zarys problematyki*, (w:) Such-Pyrgiel M. (red.), *Bezpieczeństwo społeczne w XXI wieku w ujęciu socjologicznym, pedagogicznym, prawnym i nauk o zarządzaniu*, Wydawnictwo WSGE, Józefów 2013.
110. Baczewski G., *Tendencje na polskim rynku pracy i ich wpływ na bezpieczeństwo społeczne* (w:) A. Skrabacz, S. Sulowski (red.), *Bezpieczeństwo społeczne*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2012.
Rysz-Kowalczyk B. (red.) *Leksykon polityki społecznej*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2002.
111. Davis K., Moore W., *Some Principles of Stratification*, „The American Sociological Review”, 1945, nr 2
Sztompka P., *Socjologia*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2002.
112. Szymańska J.: *Programy profilaktyczne: podstawy profesjonalnej profilaktyki*, CMPP-P MEN, Warszawa 2000.
Koczurowska J.: *Profilaktyka w środowisku lokalnym*, Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomani, Warszawa 2002.
113. Maslow, *Motywacja i osobowość*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2009.
Zimbardo Ph.G., *Psychologia i życie*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2004.

114. Amielańczyk K., Dębiński A., Łapek D., Ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego w prawie rzymskim, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2010.
Zabłocki J., Tarwacka A., Publiczne prawo rzymskie, Wydawnictwo Liber, Warszawa 2011.
115. Sitek B., Bezpieczeństwo imprez masowych w antycznym Rzymie na tle współczesnych rozwiązań, Studia Ełckie 13(2011).
Ciechanowicz J., Rzym, ludzie i budowle, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1990.
116. Sitek B., Krajewski P. (red.), Rzymskie prawo publiczne, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2006.
Zabłocki J., Tarwacka A., Publiczne prawo rzymskie, Wydawnictwo Liber, Warszawa 2011.
117. Dymowski A., *Agentes in rebus*. Antyczny rodowód współczesnych służb specjalnych. Przegląd bezpieczeństwa wewnętrznego, 8/13.
Świętoń A., Rola ‚agentes in rebus’ w wykrywaniu i zwalczaniu spisków przeciwko władzy cesarskiej w okresie rządów Konstancjusza II (337-361 r. n.e.), [w:] Amielańczyk K., Dębiński A., Łapek D. (red.), Ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego w prawie rzymskim, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2010.
118. Sitek B., *Tabula Heracleensis (lex Iulia municipalis)*: tekst, tłumaczenie, komentarz., Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2006.
Greifswald G., s.v. *Frumentum* [w:] Kleine Pauly, Bd. 2, München 1979.
119. Sitek B., *Tabula Heracleensis (lex Iulia municipalis)*: tekst, tłumaczenie, komentarz., Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2006.
Isidori Frasca R., *Ludi nell’antica Roma*, Bologna 1980.
120. Erikson E.H., *Infanzia e società*, Armando Editore, Roma 2008;
Kruszko K., *Pedagogiczne aspekty dziecka w wieku wczesnoszkolnym*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2010.

- Wołodźko E., Ku autonomii studiowania. Procesy, znaczenia, konteksty, zmiana, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2013.
121. Adamski F., Kondycja społeczno-moralna rodziny., (w:) Mariański J. (red.), Kondycja moralna społeczeństwa polskiego., Wydawnictwo WAM, Kraków 2002.
- Mariański J., Małżeństwo i rodzina w świadomości młodzieży maturalnej – stabilność i zmiana, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012.
- Skorowski H., Problematyka praw człowieka. Studium z nauki społecznej Kościoła, Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej, Warszawa 1996.
122. Pokruszyński W., Współczesne bezpieczeństwo narodowe, Wydawnictwo WSGE, Józefów 2009.
- Kitler W., Wewnętrzne uwarunkowania bezpieczeństwa politycznego Polski, [w:] Balcerowicz B., Bezpieczeństwo polityczne Rzeczypospolitej Polskiej, Wydawnictwo AON, Warszawa 2004.
123. Pokruszyński W., Współczesne bezpieczeństwo narodowe, Wydawnictwo WSGE, Józefów 2009.
- Pikulski S., Podstawowe zagadnienia bezpieczeństwa publicznego, [w:] Bezpieczeństwo to wspólna sprawa. Ochrona bezpieczeństwa publicznego – rozwiązania systemowe w skali kraju i regionu, materiały poseminaryjne pod red. Fiebiga J., M. Roga, A. Tyburskiej, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2002.
124. Pokruszyński W., Współczesne bezpieczeństwo narodowe, Wydawnictwo WSGE, Józefów 2009.
125. Pokruszyński W., Współczesne bezpieczeństwo narodowe, Wydawnictwo WSGE, Józefów 2009.
- Kaczmarek J., Łepkowski W., Zrodowski B. (red.), Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Wydawnictwo AON, Warszawa 2008.
126. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. z 1997 r. nr 88 poz. 553).

127. Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodek wykroczeń, tekst jednolity (Dz. U. z 2013 r., poz. 482).
128. Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001r. Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, tekst jednolity (Dz. U. z 2013 r. poz. 395).
129. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997r. Kodeks karny (Dz. U. z 1997 r. nr 88 poz. 553).
Ustawa z dnia 6 czerwca 1997r. Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. z 1997 r. nr 90 poz. 557).
130. Bojarski M., Świda Z., Podstawy materialnego i procesowego prawa o wykroczeniach, Wydawnictwo UW, Wrocław 2002,
Marek A., Prawo wykroczeń (materialne i procesowe), Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa 2004.
Wyrok SN z 9.11.1971r. VKRN 219/71, OSNPG 1972, nr 2, poz. 25.
131. Ustawa z dnia 5 lipca 1990 r. Prawo o zgromadzeniach, tekst jednolity (Dz. U. z 2013 r., poz. 397).
Załącznik do obwieszczenia Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20 lutego 2013 r. (Dz. U. z 2013r., poz. 397).
132. Zarządzenie Nr 768 Komendanta Głównego Policji z dnia 14 sierpnia 2007 r. w sprawie form i metod wykonywania zadań przez policjantów pełniących służbę patrolową oraz koordynacji działań o charakterze prewencyjnym (Dz. Urz. KGP Nr 15, poz. 119).
133. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2011 r. nr 287, poz. 1687),
Ustawa z 24 maja 2013r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz. U. z 2013 r., poz. 628).
134. Rozporządzenie ministra administracji i cyfryzacji z dnia 28 kwietnia 2014 r. w sprawie organizacji i funkcjonowania centrów powiadamiania ratunkowego (Dz. U. z 2014 r., poz. 574).
135. Hoffman B., Oblicza terroryzmu, Wydawnictwo Bertelsmann Media, Warszawa 1999.
Pawłowski J. (red), Terroryzm we współczesnym świecie, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2001.

136. Hoffman B., Oblicza terroryzmu, Wydawnictwo Bertelsmann Media, Warszawa 2001.
137. Kuźniar R., Bezpieczeństwo w stosunkach międzynarodowych, (w:) Kuźniar R., Halizak E. (red.), Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006.
138. Dach Z., Ekonomiczno-społeczne problemy transformacji systemowej w Polsce, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Kraków 2007.
Jarosz M., Wstęp. Obszary wykluczenia w Polsce [w:] Jarosz M., (red.), Wykluczeni. Wymiar społeczny, materialny, etniczny, Wydawnictwo ISP PAN, Warszawa 2008.
139. www.encyklopedia.pwn.pl.
140. Kęпка P., Bioterroryzm. Polska wobec użycia broni biologicznej, Wydawnictwo Difin., Warszawa 2009.
141. Pływaczewski W., Kędzierska G. (red.), Leksykon policyjny, Wydawnictwo WSPol., Szczytno 2001.
142. Podgórecki A., Zagadnienia patologii społecznej, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1976.
Geberle A., Patologia społeczna, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1993;
143. www.abw.gov.pl.
144. Jałoszyński K., Współczesny wymiar antyterroryzmu, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2008
145. Hołyst B. Kryminalistyka, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2010.
146. Hołyst B. Kryminologia, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2009.
147. Szafrąński J., Współdziałanie jednostek obrony terytorialnej i policji w walce z terroryzmem, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2004.
148. Hołyst B., Wiktymologia., Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2011.
149. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. z 1997r. nr 88 poz. 553).

150. Szafrński J., Internet – oręż terrorystów, (w:) Kosiński J., Szafrński J. Przystępczość teleinformatyczna, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2008.
151. Decyzja Rady Unii Europejskiej 2008/841/WSiSW z 24.10.2008.
152. Borowiec J., Unia ekonomiczna i walutowa. Historia, podstawy teoretyczne i polityk, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Wrocław 2001.
- Europejski Bank Centralny, Integracja Europejska, Pozyskano (31.07.2014) z https://www.ecb.europa.eu/ecb/educational/facts/euint/html/ei_004.pl.html.
- Gostomski, E., Nowy system rozliczeń międzybankowych, Pozyskano (31.07.2014) z <http://www.bankier.pl/wiadomosc/Nowy-system-rozliczen-miedzybankowych-1709107.html>.
- Treaty on European Union, signed at Maastricht on 7 February 1992. (Dz. Urz. UE C 191/1 z 29.07.1992).
153. Bagus P., The tragedy of the Euro, Skyler J. Collins, Auburn 2010.
- Gostomski, E., Nowy system rozliczeń międzybankowych, Pozyskano (31.07.2014) z <http://www.bankier.pl/wiadomosc/Nowy-system-rozliczen-miedzybankowych-1709107.html>.
- Wersje skonsolidowane Traktatu o Unii Europejskiej i Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. (Dz. Urz. UE C 326/01 z 26.10.2012.)
- Wersje skonsolidowane Traktatu o Unii Europejskiej i Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Protokół (nr 4) w sprawie Statutu Europejskiego Systemu Banków Centralnych i Europejskiego Banku Centralnego (Dz. Urz. UE C 326/01 z 26.10.2012.)
154. Biekieszczyk K., Nadzór KNF nad spółdzielczymi kasami oszczędnościowo-kredytowymi, (w:) Fojcik-Mastalska E. i Rutkowska-Tomaszewska E. (red.), Nadzór Nad rynkiem finansowym. Aktualne tendencje i problemy dyskusyjne, Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa, Wrocław 2011. Pozyskano (31.07.2014) z <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/38948/002.pdf>.

Rada Europejska, Konkluzje Rady Europejskiej 13-14 grudnia 2012 r., EUCO2005/12, Bruksela 2012. Pozyskano (31.07.2014) z <https://www.ecb.europa.eu/ssm/pdf/Conclusions/ConclusionsoftheEuropeanCouncil2012-12-14PL.pdf>.

Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Strategia Lizbońska – droga do sukcesu zjednoczonej Europy, UKIE, Warszawa 2002.

Van Rompuya H., W kierunku faktycznej unii gospodarczej i bankowej. Sprawozdanie przewodniczącego Rady Europejskiej Hermana

Van Rompuya, Brussels, 26.06.2012, EUCO 120/12, PRESSE 296.

Pozyskano (31.07.2014) z http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/PL/ec/131295.pdf.

Zaleska M., Unia bankowa – koncepcja i wyzwania, (w:)

Unia Bankowa, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2013.

155. Sitek P., Aspekty prawno-administracyjne mapy drogowej do euro przyjętej przez rząd RP w dniu 28 października 2008r, w:

Prawne aspekty działania administracji publicznej, Czuryk M., Karpiuk M. (red.), Wydawnictwo Wyższej Szkoły Menedżerskiej, Warszawa 2010.

Czuryk-Kulesza M., Karpiuk M.(red.) Prawne aspekty działania administracji publicznej, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Menedżerskiej, Warszawa 2010.

Treaty on European Union, signed at Maastricht on 7 February 1992. (Dz. Urz. UE C 191/1 z 29.07.1992.)

156. Grosse T., Dylematy unii bankowej, Analiza natolińska 2(60)2013, Warszawa 2013.

157. Bazylejski Komitet ds. Nadzoru Bankowego, Podstawowe zasady efektywnego nadzoru bankowego, Bazylea 1997.

Grosse T., Dylematy unii bankowej, Analiza natolińska 2(60)2013, Warszawa 2012.

Oręziak L., Globalizacja rynków finansowych, Globalizacja od A do Z, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2009.

158. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/36/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie warunków dopuszczenia instytucji kredytowych do działalności oraz nadzoru ostrożnościowego nad instytucjami kredytowymi i firmami inwestycyjnymi, zmieniająca dyrektywę 2002/87/WE i uchylająca dyrektywy 2006/48/WE oraz 2006/49/WE (Dz. Urz. UE L 176/338 z 27.06.2013).
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/49/UE z dnia 16 kwietnia 2014 r. w sprawie systemów gwarancji depozytów, (Dz. Urz. UE L 173/149 z 12.06.2014).
- Komisja Europejska. Wniosek dotyczący Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie warunków dopuszczenia instytucji kredytowych do działalności oraz nadzoru ostrożnościowego nad instytucjami kredytowymi i firmami inwestycyjnymi i zmieniająca dyrektywę 2002/87/WE w sprawie dodatkowego nadzoru nad instytucjami kredytowymi, zakładami ubezpieczeń oraz przedsiębiorstwami inwestycyjnymi konglomeratu finansowego. COM (2011) 453, 2011/0203 (COD) z 20.07.2011.
- Narodowy Bank Polski, Informacja na temat nowych zasad funkcjonowania Europejskiego Instrumentu Stabilności Finansowej (EFSF) oraz przyszłego kształtu Europejskiego Mechanizmu Stabilności (ESM). Warszawa 2011. Pozyskano (31.07.2014) z http://www.nbp.pl/publikacje/integracja_europejska/info_efs_fsm.pdf.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie wymogów ostrożnościowych dla instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych, zmieniające rozporządzenie (UE) nr 648/2012, (Dz. Urz. UE L 176/1 z 27.06.2013).
- Wersje skonsolidowane Traktatu o Unii Europejskiej i Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, (Dz. Urz. UE C 326/01 z 26.10.2012).
159. Pietraś M. (red.), Międzynarodowe stosunki polityczne, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2007.

160. Sitek P., Aspekty prawno-administracyjne mapy drogowej do euro przyjętej przez rząd RP w dniu 28 października 2008r, (w:) M Czuryk – Kulesza, M Karpiuk (red.), Prawne aspekty działania administracji publicznej, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Menadżerskiej, Warszawa 2010.
Treaty on European Union, signed at Maastricht on 7 February 1992, (Dz. Urz. UE C 191/1 z 29.07.1992).
161. Maj I., Maślanka A., Niezależność Komisji Nadzoru Finansowego, w: E. Fojcik-Mastalska, E. Rutkowska-Tomaszewska (red.), Nadzór nad rynkiem finansowym, Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa, Wrocław 2011.
162. Jackowicz K., Dyscyplina rynkowa na integrujących się rynkach finansowych Unii Europejskiej, Globalizacja od A do Z, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2009.
163. Pawłowicz L., Dylematy integracji rynku finansowego w Unii Europejskiej w świetle stabilności systemu, Biała Księga 2004, Gdańsk 2004
164. Narodowy Bank Polski, Raport o stabilności systemu finansowego, Warszawa 2014.
165. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie wymogów ostrożnościowych dla instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych, zmieniające rozporządzenie (UE) nr 648/2012, (Dz. Urz. UE L 176/1 z 27.06.2013).
166. Traktat o stabilności, koordynacji i zarządzaniu w Unii Gospodarczej i Walutowej sporządzony w Brukseli dnia 2 marca 2012 r., (Dz. U. Nr 0 poz. 1258).
167. Bańbuła P., Polityka makroostrożnościowa: przesłanki, cele, instrumenty i wyzwania, Materiały i Studia Zeszyt nr 298, Warszawa 2013.
Szpunar P., Rola polityki makroostrożnościowej w zapobieganiu kryzysom finansowym, Materiały i Studia Zeszyt nr 278, Warszawa 2012.
168. Mucha-Leszko B., Przyszłość strefy euro – ściślejsza integracja czy powrót do dwóch prędkości?, Acta Universitatis Lodzensis, Folia Oeconomica 273, Łódź 2012.

169. Phillips A. W., *The Relation between Unemployment and the Rate of Change on Money Wage Rates in the United Kingdom 1861–1957*. *Economica*. 25(100), London 1958.
Słoman J., *Podstawy ekonomii*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2001.
170. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. prawo bankowe (Dz. U. z 1997 r. nr 140 poz. 939).
171. Tyran F., Does Money Illusion Matter? *American Economic Review*, 91/2001.
172. Barczyk R., *Nowe oblicza cyklu koniunkturalnego*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2006.
173. Krajewski A., Panika: Najgorsza zaraza świata finansów, *Gazeta Prawna* z 07.04.2011. Pozyskano (31.07.2014) z http://biznes.gazetaprawna.pl/artykuly/695201,panika_najgorsza_zaraza_swiate_finansow.html
174. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim (Dz. U. z 2013 r. poz. 908).
175. Phillips A. W., *The Relation between Unemployment and the Rate of Change on Money Wage Rates in the United Kingdom 1861–1957*. *Economica*. 25(100), London 1958.
Roubini N., Grozi nam widmo globalnej stagflacji, *Gazeta Prawna*, 8 lipca 2008 roku, nr 132 (2254).
176. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Wydawnictwo AON, Warszawa 2002.
Międzynarodowe prawo wojenne. Zbiór dokumentów, wybór M. Fleming; Wydawnictwo MON, Warszawa 1965.
177. AAP-6 *Słownik terminów i definicji NATO*, Agencja Standaryzacyjna NATO 2014.
Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, (Dz. U. z 2012 r. poz. 461).
Słownik podstawowych terminów dotyczących bezpieczeństwa państwa, Wydawnictwo AON, Warszawa 1994.

178. Słownik podstawowych terminów dotyczących bezpieczeństwa państwa, Wydawnictwo AON, Warszawa 1994.
Ostojski J., Bezpieczeństwo narodowe, Pismo Akademii Pedagogicznej w Krakowie, Nr 2/2007 (29).
179. AAP-6 Słownik terminów i definicji NATO, Agencja Standaryzacyjna NATO 2014
180. Wielka encyklopedia powszechna PWN, pod red. Barbary Petrozolin-Skowrońskiej, tom 5, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1965.
Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2002 r. nr 156, poz. 1301).
Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2012 r. poz. 461).
181. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. nr 78, poz. 483).
182. Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowy, (Dz. U. z 2014 r. poz. 1191).
183. Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Wydawnictwo AON, Warszawa 2002.
184. Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (Dz. U. z 2010 r. nr 29, poz. 154).
185. Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego (Dz. U. z 2006 r. nr 104, poz. 709).
186. Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (Dz. U. z 2012 r., poz. 621).
187. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2011 r., nr 287, poz. 1987).
188. Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o straży granicznej (Dz. U. z 2011 r., nr 116, poz. 675).
189. Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (Dz. U. z 2013 r., poz. 568). <http://www.zw.wp.mil.pl>.

190. Ustawa z dnia 16 marca 2001 r. o Biurze Ochrony Rządu (Dz. U. z 2014 r. poz. 170). www.bor.gov.pl
191. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o Służbie Celnej (Dz. U. z 1999 r. nr 72, poz. 802). <http://www.mf.gov.pl/sluzba-celna>.
192. Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o transporcie drogowym (Dz. U. z 2013 r. poz. 1414). www.sw.gov.pl
193. Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej (Dz. U. z 2013 r. poz. 1340). www.straz.gov.pl
194. Ustawa z dnia 28 marca 2003 r. o transporcie kolejowym (Dz. U. z 2003 r. nr 86, poz. 789). www.kgsok.pl.
195. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o strażach gminnych (Dz. U. z 1997r. nr 123 poz.779).
196. Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (Dz. U. z 2011 r. nr 12, poz. 59).
197. Ustawa z dnia 18 października 1995 r. Prawo łowieckie (Dz. U. z 2013 r. poz.122.).
198. Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. z 1989 r. nr 20, poz. 104).
<http://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/4ACB967C>
199. Ustawa z dnia 18 kwietnia 1985 r. o rybactwie śródlądowym (Dz. U. z 1999 r. nr 66, poz. 750). <http://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/4ACB967C>.
200. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. nr 78 poz. 483).
201. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. nr 78 poz. 483).
Ustawa z dnia 8 sierpnia 1996 r. o Radzie Ministrów (Dz. U. z 2012 r., poz. 392).
202. Ustawa z dnia 8 sierpnia 1996 r. o Radzie Ministrów (Dz. U. z 2012 r., poz. 392).
203. Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz. U. z 2007 r. nr 89 poz.590).

- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 11 kwietnia 2011 r. w sprawie organizacji i trybu działania Rządowego Centrum Bezpieczeństwa. (Dz. U. z 2011 r. nr 86 poz. 471).
204. Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2004 r. nr 241, poz. 2416).
Zarządzenie Nr 2 Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 sierpnia 2010 r. w sprawie organizacji oraz zakresu działania Biura Bezpieczeństwa Narodowego
205. Ustawa z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli (Dz. U. z 1995 r. nr 13, poz.59).
206. Ustawa z dnia 21 lipca 2006 r. o nadzorze nad rynkiem finansowym (Dz. U. z 2012 r. poz. 1149).
207. Ustawa z dnia 14 czerwca 1991 r. o Krajowej Szkole Administracji Publicznej (Dz. U. z 1991 r. nr 63, poz. 226). www.ksap.gov.pl
208. www.worldbank.org. <http://www.antykorupcja.gov.pl/>.
209. Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (Dz. U. z 2012 r., poz. 621).
Chodak P., Korupcja w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, Przegład Antykorupcyjny CBA, Warszawa 2013.
210. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. z 1997 r. nr 88, poz. 553).
Chodak P., Korupcja w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, Przegład Antykorupcyjny CBA, Warszawa 2013.
211. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. z 1997 r. nr 88, poz. 553).
Chodak P., Korupcja w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, Przegład Antykorupcyjny CBA, Warszawa 2013.
Filar M. (red.), Kodeks karny Komentarz, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2008.
212. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. z 1997 r. nr 88, poz. 553).

- Kodeks karny Rzeszy Niemieckiej z dnia 15 maja 1871 r. z późniejszymi zmianami i uzupełnieniami po rok 1918 wraz z ustawą wprowadzającą do kodeksu karnego dla Związku Północno-Niemieckiego (Rzeszy Niemieckiej) z dnia 31 maja 1870 r.
- Chodak P., Korupcja w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, Przegląd Antykorupcyjny CBA, Warszawa 2013.
- Filar M. (red.), Kodeks karny Komentarz, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2008.
213. Ustawa z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej (Dz. U. z 2012 r. poz. 591), www.stat.gov.pl
214. Ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. – Prawo zamówień publicznych (Dz. U. z 2013 r. poz. 984, 1047 i 1473 oraz z 2014 r. poz. 423, 768, 811 i 915).
215. www.interpol.int.
216. Konwencja sporządzona na podstawie artykułu K.3 Traktatu o Unii Europejskiej w sprawie ustanowienia Europejskiego Urzędu Policji (Konwencja o Europolu), sporządzona w Brukseli dnia 26 lipca 1995 r. (Dz. U. z 2005 r. nr 29, poz. 243).
<https://www.europol.europa.eu>.
217. Ustawa z dnia 6 lipca 2001 r. o gromadzeniu, przetwarzaniu i przekazywaniu informacji kryminalnych (Dz. U. z 2010 r. nr 29 poz. 153).
218. Decyzja nr 125 Komendanta Głównego Policji z dnia 5 kwietnia 2013 r. w sprawie funkcjonowania Krajowego Systemu Informacyjnego Policji (Dz. Urz. KGP poz. 28)
219. Ustawa z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej (Dz. U. z 2012 r., poz. 591).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 lipca 1999 r. w sprawie sposobu i metodologii prowadzenia i aktualizacji rejestru podmiotów gospodarki narodowej, w tym wzorów wniosków, ankiet i zaświadczeń oraz szczegółowych warunków i trybu współdziałania służb statystyki publicznej z innymi organami prowadzącymi urzędowe rejestry i systemy informacyjne administracji publicznej (Dz. U. z 1999 r. Nr 69, poz. 763).

220. Ustawa z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej (Dz. U. z 1995 r. nr 88, poz. 439)
Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 grudnia 1998 r. w sprawie szczególnych zasad prowadzenia, stosowania i udostępniania krajowego rejestru urzędowego podziału terytorialnego kraju oraz związanych z tym obowiązków organów administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego (Dz. U. z 1998 r. nr 157, poz. 1031).
221. Ustawa z 10 kwietnia 1974 roku o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Dz. U. z 2006 r. nr 139, poz. 993)
Rozporządzenie Rady Ministrów z 19 listopada 2008 roku w sprawie wysokości opłat za udostępnienie danych ze zbiorów meldunkowych, ewidencji wydanych i unieważnionych dowodów osobistych, zbioru PESEL, ogólnokrajowej ewidencji wydanych i unieważnionych dowodów osobistych oraz sposobu wnoszenia tych opłat (Dz. U. z 2008 r. nr 207, poz. 1298).
222. Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym (Dz. U. z 2012 r. poz. 1137).
223. Ustawa z dnia 13 lipca 2006 r. o dokumentach paszportowych (Dz. U. z 2013 r. poz. 268).
224. www.polfed-fedpol.be.
www.antykorupcja.gov.pl/
225. www.bribeline.org.
www.antykorupcja.gov.pl/
226. <http://www.freepress.org.pl>.
www.antykorupcja.gov.pl/
227. <http://www.cipe.org/>.
www.antykorupcja.gov.pl/
228. <http://www.ceo.org.pl/>.
www.antykorupcja.gov.pl/
229. <http://www.epac.at/>.
www.antykorupcja.gov.pl/

230. <http://www.fairtrials.org/>.
www.antykorupcja.gov.pl/.
231. www.antykorupcja.gov.pl/.
<http://www.ehfcn.org/>.
232. <http://www.cbos.pl/>.
www.antykorupcja.gov.pl/.
233. <http://www.fks.org.pl/>.
www.antykorupcja.gov.pl/.
234. <http://www.frdl.org.pl/>.
www.antykorupcja.gov.pl/.
235. <http://www.batory.org.pl/>.
www.antykorupcja.gov.pl/.
236. <http://new.globalwitness.org/>.
www.antykorupcja.gov.pl/.
237. <http://gopacnetwork.org/>.
www.antykorupcja.gov.pl/.
238. <http://www.hfhr.pl/>.
www.antykorupcja.gov.pl/.
239. http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/default_en.asp.
www.antykorupcja.gov.pl/.
240. <http://ik.org.pl/pl/>.
www.antykorupcja.gov.pl/.
241. <http://www.sobieski.org.pl/>.
www.antykorupcja.gov.pl/.
242. <http://www.bak.gv.at>.
243. www.antikorruption.brandenburg.de.
244. <http://www.zaks.bremen.de>.
245. <http://www.mai-dga.ro>.
246. <http://easa.europa.eu/>.

Krystek R., Zintegrowany system bezpieczeństwa transportu, Monografia tom 3, Wydawnictwo Komunikacji i Łączności, Warszawa 2009.

- Europejska, Komisja. „Biała Księga.” Adaptacja do zmian klimatu: europejskie ramy działania. COM (2009) 147 (2009).
247. <http://www.eea.europa.eu/pl>.
Stawiany W., Dygas-Ciołkowska L., Europejska Agencja Środowiska, *Aura* 2(2006).
M. Sitek, Organizacja i funkcjonowanie Agencji UE na przykładzie Agencji Ochrony Środowiska (EEA), [w:] *Księga Pamiątkowa ku czci Profesora J. Białocerkiewicza*, pod red. Jasudowicza T. i Balcerzaka M., Wydawnictwo Dom Organizatora Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa, Toruń 2009.
248. <http://www.efsa.europa.eu/>.
Osek J., Występowanie chorób odzwierzęcych i ich czynników etiologicznych w 2006 r. w świetle raportu Europejskiego Urzędu do spraw Bezpieczeństwa Żywności. *Życie Weterynaryjne* 83.3 (2008).
Krajewski P., Bioprawo i biopolityka w kwestii bezpieczeństwa biologicznego i odpowiedzialności w europejskiej przestrzeni prawnej, (w:) Lisiecki M. (i in., red.) *Bezpieczeństwo wewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej na tle innych państw Unii Europejskiej. Stan obecny oraz perspektywy zmian*, Wydawnictwo WSGE, Józefów 2009.
249. <http://ems.europa.eu/>.
George-Dorel P., *European Maritime Safety Agency, Constanta Maritime University Annals*, 20.2 (2013).
Ringbom H., *European Union Maritime Safety Policy and International Law*, Vol. 64. BRILL, 2008.
250. <http://www.enisa.europa.eu/>.
Groenleer M., *The European commission and agencies. The European Commission*. London 2006.
251. www.cepol.europa.eu.
Fehérváry J. (ed.), *European Police College. Theory and practice of police research in Europe: contributions and presentations from CEPOL police research & science conferences 2003-2005*. Cepol, 2006.

252. <http://www.eda.europa.eu/>.
Bátora, J. (2009). European defence agency: a flashpoint of institutional logics. *West European Politics*, 32(6), 1075-1098.
Bachmann, M., Grabania, M. Ł., & Kurpas, M. (2007). Europejska Agencja Obrony. Szybkobieżne Pojazdy Gąsienicowe. Tom nr 1(22), Wydawnictwo. Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Urządzeń Mechanicznych „OBRUM”, Gliwice 2007.
http://wpia2.uni.lodz.pl/zeupi/pliki_upload/Wsp%C3%B3lne%20dzia%C5%82anie%202004%20551%20WPZiB%20Europejska%20Agencja%20Obrony.pdf.
253. <http://www.iss.europa.eu/> i.
http://www.iss.europa.eu/fileadmin/euiss/documents/Admin_docs/CELEX_32014D0075_PL_TXT.pdf.
Zięba, R. Europejska polityka bezpieczeństwa i obrony., Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2005
Nowak A. (ed.) , Civilian crisis management: the EU way. European Union Institute for Security Studies. 2006.
254. <http://www.eusc.europa.eu/> i.
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:200:0005:0011:EN:PDF>.
Baran L.W., Oszczak S., Zieliński J.B., Wykorzystanie technik kosmicznych w geodezji i nawigacji w Polsce. *NAUKA*,4/2008.
Trondal J., Jeppesen J.L., Images of agency governance in the European Union. *West European Politics*, 31(3), 2008.
255. <http://ec.europa.eu/euratom/index.html>.
Link do Traktatu Euroatom: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:084:0001:0112:PL:PDF>.
Kaniewski J., Bezpieczeństwo dostaw paliwa dla elektrowni jądrowych w Unii Europejskiej. *Postępy Techniki Jądrowej*, 2008.
Groenleer M., The European commission and agencies. The European Commission. London: John Harper Publishing, 2006.

256. <http://fusionforenergy.europa.eu/>.
[http://archiwum-ukie.polskawue.gov.pl/HLP/files.nsf/0/64261814F1501B21C12572DF00373A49/\\$file/iter.pdf](http://archiwum-ukie.polskawue.gov.pl/HLP/files.nsf/0/64261814F1501B21C12572DF00373A49/$file/iter.pdf).
McCracken G. M., Stott P.E., Fusion: the Energy of the Universe. Academic Press 2002.
Motowidlak T., Energetyka jądrowa w Unii Europejskiej. [w:]
Polityka Energetyczna, 2009 rok, Tom 12, Zeszyt 2.
257. Kuźniar R., Europejska Strategia Bezpieczeństwa,
„Polska w Europie” 2004, nr 2.
Zięba R., Europejska polityka bezpieczeństwa i obrony.
Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2005.
258. Ciechanowski G., s. v. Bezpieczeństwo energetyczne, [w:]
Cała-Wacinkiewicz E., Podgórzńska R., Wacinkiewicz D.,
Encyklopedia zagadnień międzynarodowych,
Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2011.
Sitek B., Trzaskalik R., Zarządzanie informacją i energią w systemie
bezpieczeństwa Unii Europejskiej, Wydawnictwo WSGE, Józefów 2010.
259. http://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/polityka_bezpieczenstwa/europejska_polityka_bezpieczenstwa_i_obrony_esdp/europejska_strategia_bezpieczenstwa/.
A. Antczak, Unia Europejska. Bezpieczeństwo, strategia, interesy,
Wydawnictwo WSGE, Józefów 2011.
R. Zięba, Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Unii
Europejskiej, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007.
260. http://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/wybr_zagad08.pdf.
Grzelak A, Ostropolski T., Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa
i sprawiedliwości Unii Europejskiej: Współpraca policyjna i sądowa
w sprawach karnych., Instytut Wydawniczy EuroPrawo, Warszawa 2009.
261. <http://www.eurojust.europa.eu/Pages/home.aspx>.
Piasecki K., Zarys sądowego prawa procesowego Unii Europejskiej.,
Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2009.

262. http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/combating_drugs/c11518_pl.htm.
http://www.nettax.pl/serwis/imgpub/duuel/2006/376/l_37620061227pl00010013.pdf.
Problemu narkotykowego w Europie, Stan. „Sprawozdanie roczne 2010”. Europejskie Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii. Urząd Publikacji Unii Europejskiej., Luksemburg 2010.
263. Sitek M., Polityka ochrony środowiska w sektorze usług turystycznych w świetle prawa Unii Europejskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2007.
Niedziółka I., Sustainable tourism development, [w:] Regional Formation and Development Studies, 3(2012).
264. Kwaśniewski J., Społeczeństwo wobec dewiacji, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1983.
Siemaszko A., Granice tolerancji. O teoriach zachowań dewiacyjnych, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1993.
265. Davis F., Deviance Disavowal: The Management of Strained. Interaction by the Visibly Handicapped, Social Problems 1961 vol. 9 no. 2.
Sosnowska M, Prostytucja- dewiantyzacja vs normalizacja a uregulowania prawne zjawiska w Polsce, Normy, Dewiacje i Kontrola Społeczna 2013 t. XIV.

Noty o autorach haseł

Tomasz Binek (dr inż.) – mikrobiolog, chemik – od 2012r. doktor nauk przyrodniczych w zakresie biologii. Jest pracownik naukowy Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi w Józefowie. Autor wielu publikacji z obszaru mikrobiologii oraz szeroko pojętego bezpieczeństwa. Posiada duże doświadczenie i praktykę zawodową w zakresie ochrony przed czynnikami masowego rażenia oraz pobiera prób i diagnostyki laboratoryjnej czynników CBRN.

Chodak Paweł (dr inż.) od 2012 roku doktor nauk społecznych w zakresie nauk o bezpieczeństwie. Pracuje jako adiunkt w Wyższej Szkole Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi w Józefowie prowadząc zajęcia ze studentami na kierunku Bezpieczeństwo wewnętrzne. Promotor i recenzent kilkudziesięciu prac licencjackich i magisterskich. Za rozprawę doktorską pod tytułem „Korupcja w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej”, otrzymał nagrodę w konkursie organizowanym przez Centralne Biuro Antykorupcyjne. Jest autorem wielu publikacji w obszarze nauk społecznych w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie.

Posiada duże doświadczenie i praktykę w zapobieganiu, ujawnianiu i zwalczaniu przestępczości, w tym przestępczości korupcyjnej. W tym kierunku prowadzi również badania we współpracy z Ministerstwem Obrony Narodowej oraz organizacjami pozarządowymi: Transparency International UK i Fundacją im. Stefana Batorego.

Zygmunt Domański, doktor nauk wojskowych w specjalności bezpieczeństwo państwa. Pracuje jako adiunkt w Wyższej Szkole Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi w Józefowie i Wyższej Szkole Nauk Społecznych im. ks. Józefa Majki w Mińsku Mazowieckim, prowadząc zajęcia ze studentami na kierunku Bezpieczeństwo Wewnętrzne

Jest autorem publikacji w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie.

Posiada duże doświadczenie i praktykę we współpracy cywilno-wojskowej (CIMIC), organizacji i prowadzeniu szkoleń i konferencji międzynarodowych, kierowaniu zespołami ludzi w misjach ONZ.

Krzysztof Dziurzyński (dr) od 2007 roku doktor nauk humanistycznych. Specjalizuje się w metodologii nauk społecznych, pedeutologii, pedagogice społecznej, nauce o rodzinie i pomiarze dydaktycznym. W latach 2010-2015 związany z Wyższą Szkołą Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi w Józefowie. Obecnie nauczyciel akademicki we Wszechnicy Polskiej Szkole Wyższej w Warszawie.

W roku 2014 zastępca redaktora naczelnego Journal of Modern Science.

Posiada duże doświadczenie w prowadzeniu społecznych badań teoretycznych i stosowanych na rzecz oświaty i polityki społecznej oraz jest współautorem szeregu badań naukowych. Członek narodowego zespołu realizującego I edycję międzynarodowych badań TALIS. Autor jednej monografii, współautor dwóch monografii, współredaktor naukowy trzech monografii (w tym jednej wydanej w języku angielskim). Jest autorem wielu artykułów w obszarze nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika.

Katarzyna Ferszt-Piłat (dr) od 2002 roku doktor nauk humanistycznych w zakresie socjologii w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, Studia Podyplomowe z zakresu różnorodności kulturowej oraz wielokulturowości w ramach Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego. Stypendystka Międzynarodowego Instytutu ds. Badań nad Podręcznikiem Szkolnym przy UNESCO w Brunszwiku. Nauczyciel akademicki w Wyższej Szkole Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi w Józefowie. Publikacje z zakresu komunikacji międzykulturowej, socjologii kultury, pedagogiki porównawczej, antropologii oraz badań podręcznikowych.

Iwona Florek – magister administracji. Pracuje w Wyższej Szkole Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi w Józefowie i prowadzi zajęcia ze studentami na kierunku Administracja. Autorka artykułów z zakresu prawa ochrony konkurencji i konsumentów.

Dr hab. inż. Edward Kołodziński, prof. WAT absolwent Wydziału Cybernetyki Wojskowej Akademii Technicznej. Autor i współautor 26 opracowań zwartych (książek i skryptów), ponad 150 opracowań niejawnych z zakresu automatyzacji dowodzenia obroną powietrzną kraju, ponad 100 artykułów zamieszczonych w czasopismach krajowych i zagranicznych, ponad 150 referatów na konferencjach zagranicznych, międzynarodowych i krajowych. Promotor dwóch prac doktorskich, ponad 160 magisterskich i inżynierskich prac dyplomowych. Kierownik i współwykonawca: 10 grantów i projektów celowych, 11 prac badawczych statutowych, 19 prac badawczych własnych finansowanych przez KBN, 56 umownych prac badawczo-projektowych. Współorganizator cyklicznych konferencji nt. „Automatyzacja dowodzenia” (od 1993 roku), „Symulacja w badaniach i rozwoju” (od 1994 roku), „Zarządzanie kryzysowe” (od 2002). Założyciel Polskiego Towarzystwa Inżynierii Bezpieczeństwa (obecnie prezes) oraz współzałożyciel Polskiego Towarzystwa Symulacji Komputerowej. Współtwórca kierunku kształcenia „Inżynieria Bezpieczeństwa”. Członek Rady Programowej Polskiej Izby Gospodarczej Zaawansowanych Technologii. Prowadził zajęcia dydaktyczne w wyższych uczelniach, między innymi z zakresu: analizy ryzyka w bezpieczeństwie, modelowania obiektowego, informatyzacji zarządzania bezpieczeństwem i kierowania ratownictwem, cybernetyki technicznej, symulacji komputerowej, teorii funkcji decyzyjnych, projektowania systemów zarządzania bezpieczeństwem i kierowania ratownictwem itd. Aktualnie prowadzi badania w obszarze: analizy ryzyka i logistyki w bezpieczeństwie.

Ważniejsze nagrody i wyróżnienia: nagroda zespołowa I stopnia przewodniczącego Komitetu Przemysłu Obronnego Rady Ministrów (1989), nagroda zespołowa I stopnia ministra Obrony Narodowej (1979), liczne nagrody rektorskie w WAT i UWM, odznaczenia resortowe MON, Srebrny i Złoty Krzyż Zasługi, Krzyż Kawalerski.

Krajewska Anna – ur. 1964 r. Absolwentka Papieskiego Uniwersytetu Salezjańskiego w Rzymie. Stopień doktora uzyskała w 2006 r. na Wydziale Nauk Społecznych i Sztuki UWM w Olsztynie. Pracownik WSGE w Józefowie k. Otwocka.

Krajewski Piotr – ur. 1963 r. Absolwent Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego w Rzymie. Stopień doktora nauk prawnych uzyskał na tym samym uniwersytecie w 2000 r. Habilitacja w 2011 r. na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Pracownik Katedry Praw Człowieka i Prawa Europejskiego Wydziału Prawa i Administracji UWM w Olsztynie.

Magdalena Sosnowska, mgr socjologii, absolwentka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, doktorantka Instytutu Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego. Od 2010 roku związana z Katedrą Socjologii Norm, Dewiacji i Kontroli Społecznej Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego. Członkini Zarządu Sekcji Socjologii Dewiacji i Kontroli Społecznej Polskiego Towarzystwa Socjologicznego. Autorka artykułów z zakresu socjologii dewiacji społecznej, ukazujących zjawisko prostytucji.

Anna Orzyłowska (dr) od 2006 roku doktor nauk wojskowych. Pracuje jako adiunkt w Wyższej Szkole Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi w Józefowie prowadząc zajęcia ze studentami na kierunku Bezpieczeństwo wewnętrzne.

Posiada duże doświadczenie w prowadzeniu społecznych badań stosowanych na rzecz resortu obrony narodowej oraz jest współautorem badań naukowych. Ponad to, jest współpracownikiem Transdyscyplinarnego Centrum Badań Problemów Bezpieczeństwa i członkiem zwyczajnym Polskiego Towarzystwa Nauk o Bezpieczeństwie oraz nieetatowym recenzentem projektów badawczych w Narodowym Centrum Badań i Rozwoju.

Bronisław Włodzimierz Sitek, prof. zw. dr hab., urodzony 27 września 1958 w Inowrocławiu – polski prawnik, nauczyciel akademicki, specjalista w zakresie cywilnego prawa porównawczego, prawa rzymskiego, praw człowieka. Studiował na uczelniach wyższych w Polsce (Warszawa – ATK), Włoszech (Uniwersytet w Rzymie - La Sapienza) i Niemczech (Uniwersytet w Monachium). W latach 2001-2008 był prodziekanem Wydziału Prawa i Administracji UWM w Olsztynie oraz dziekanem w latach 2008-2013. Od 8 lipca 2013 r. pełni funkcję Prezesa PGSP. Wykłady prowadzi na Uniwersytecie Społecznohumanistycznym w Warszawie oraz w WSGE w Józefowie. Jest autorem ok 200 prac naukowych i popularnonaukowych. Otrzymał liczne granty badawcze krajowe i zagraniczne, m.in. CNR we Włoszech, Włoskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych i DAAD w Niemczech.

Magdalena Sitek, dr hab., prof. WSGE, urodzona 18 listopada 1972 r. w Warszawie – polski prawnik, specjalista z zakresu prawa Unii Europejskiej, prawa turystycznego, ochrony środowiska i bezpieczeństwa. Studiowała w Akademii teologii Katolickiej w Warszawie, na Uniwersytecie Warszawskim i Uniwersytecie w Turynie (Włochy). W latach 2000-20014 pracowała na Wydziale Prawa i Administracji UWM w Olsztynie a od 2002 pracuje w Wyższej Szkole Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi w Warszawie, gdzie pełni funkcję prorektora. Jest autorka ok. 100 prac naukowych i naukowopopularnych. Jest stypendystką CNR i Włoskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

Sitek Paweł od 2006 roku doktor nauk prawnych. Pracuje jako adiunkt w Wyższej Szkole Finansów i Zarządzania w Warszawie. Ponadto okresowo pracujący w Wyższej Szkole Gospodarki Euroregionalnej w Józefowie i Akademii Obrony Narodowej w Rembertowie. Prowadzi wykłady z zakresu m.in.: prawa finansowego, przestępczości gospodarczej, prawa handlowego, bezpieczeństwa wewnętrznego. Napisał rozprawę doktorską pod tytułem „Prawne i kryminologiczne aspekty bezpieczeństwa banku”. Aktualnie zakończył badania własne i przygotował do druku wyniki tych badań pod tytułem „UNIA BANKOWA jako składnik systemu instytucjonalnego sektora bankowego Unii Europejskiej”. Jest autorem kilkudziesięciu publikacji z zakresu prawa bankowego.

Posiada wieloletnie doświadczenie i praktykę w sektorze bankowym, pracował w pionie kredytowania i windykacji banku. Ponadto był pracownikiem kancelarii adwokackich, członkiem organów spółek prawa handlowego oraz członkiem Samorządowego Kolegium Odwoławczego.

dr Elżbieta Szafrńska – doktor nauk wojskowych specjalność zarządzanie organizacją. Adiunkt w Wyższej Szkole Euroregionalnej w Józefowie. Autorka wielu publikacji z problematyki bezpieczeństwa, prawa karnego i prawa wykroczeń. Brała czynny udział w konferencjach krajowych i zagranicznych. Autorka programów szkoleniowych dla Straży miejskich/gminnych. Prowadzi szkolenia dla straży miejskich/gminnych z zakresu prawa wykroczeń, prewencji i ochrony. Uczestniczyła w projekcie badawczym „Wytworzenie systemu oceny i rozwoju kompetencji menedżerskich kadry kierowniczej Policji” – realizowanym w WSPol. w Szczytnie. W 2014 r. zrealizowała w Wyższej Szkole Euroregionalnej w Józefowie projekt badawczy „Edukacja na rzecz bezpieczeństwa”.

Dr Małgorzata Such-Pyrgiel jest polskim socjologiem. Jest autorką wielu artykułów na temat zjawiska singli i uwarunkowań współczesnej rodziny oraz uczestniczką seminariów i konferencji poświęconych tej tematyce. Szczególnie interesują się zjawiskiem singli w Polsce na tle innych krajów jak USA, Chiny, stylem życia pojedynczych, ich życiowymi dążeniami i oczekiwaniami, jak również przemianami wzorów życia małżeńsko-rodzinnego, z uwzględnieniem teorii ekonomicznych związanych z generatywnymi zachowaniami ludzkimi oraz teorii demograficznych. Publikowane artykuły wpisują się w obszar czterech specjalności socjologicznych: socjologii społeczeństw współczesnych, socjologii czasu wolnego i stylu życia, socjologii procesów demograficznych oraz socjologii rodziny. Wiele opisywanych problemów badawczych rozpatrywanych jest w ujęciu wieloaspektowym: społeczno-kulturowym, prawnym, ekonomicznym, gospodarczym, politycznym, psychologicznym. Od 2013 roku piastuje funkcję Dziekana Wydziału Nauk Społecznych w Wyższej Szkole Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi w Józefowie.

dr Jerzy Szafrąński – doktor nauk wojskowych specjalność dowodzenie. Adiunkt w Wyższej Szkole Euroregionalnej w Józefowie. Autor wielu publikacji z problematyki bezpieczeństwa, terroryzmu oraz kryminologii. Brał czynny udział w konferencjach krajowych i zagranicznych. Autor programów szkoleniowych na studia oraz doskonalenia zawodowe. W 2007 r. uczestniczył w szkoleniu irackich Sędziów i funkcjonariuszy Policji. W 2008 roku brał udział w realizacji Projektu Współpracy Bliźniaczej PL/06/IB/JH/03 „Walka z przestępczością”. W kwietniu 2011 roku odbył staż naukowy na Ukrainie. W czerwcu 2011 roku brał udział w szkoleniu z zakresu „Zwalczania terroryzmu” na Arabskim Uniwersytecie Nauk o Bezpieczeństwie im. Księcia Naifa w Rijadzie w Królestwie Arabii Saudyjskiej. W 2014 r. zrealizował w Wyższej Szkole Euroregionalnej w Józefowie projekt badawczy „Edukacja na rzecz bezpieczeństwa”.

Aleksandra Szejniuk. Doktor nauk ekonomicznych w dyscyplinie nauki o zarządzaniu. Absolwentka Uniwersytetu Gdańskiego Wydziału Zarządzania. Od kilku lat specjalizuje się w zakresie zarządzania zasobami ludzkimi i zarządzania wiedzą. Jest pracownikiem naukowo-dydaktycznym Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej. Autorka wielu artykułów i wystąpień. Promotor i recenzent prac dyplomowych. W obszarze jej zainteresowań znajdują się rozwój kapitału intelektualnego i ludzkiego oraz strategiczne zarządzanie zasobami ludzkimi.